

Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α

Λυμείου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1979

19873

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ δι-
δακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Λυ-
κείου τυπώνονται ἀπό τόν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΑΘΗΝΑ 1970

18843

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβερνήσεως τα δι-
δακτικά βιβλία του Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυ-
κείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Έκδοσης
Διδακτικών Βιβλίων και μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ – Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ–Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1979

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΠΟΥΛΟΥ - Τ. ΚΑΛΑΜΑΤΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΑΔΙΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1979

Α. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά απ' τις κακίες του κόσμου,
στή φάνη βρέφος, όσο ζω, νά Σέ λατρεύω δῶς' μου!

Κι όταν θά 'ρθεί από Σέ σταλτός ὁ Χάρος νά μέ πάρει,
κάμε σάν βρέφος νά σταθῶ μπροστά στή θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δῶς' μου στούς σεισμούς, στίς τρικυμίες του κόσμου,
πάντα νά στέκω ἀτράνταχτος, καί νά 'ναι ὁ λογισμός μου

τό φῶς ἀπό τό μυστικό πού χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιά Σένα στή Βηθλεέμ τούς Μάγους εἶχε φέρει.

Καί κάμε λόγια κι ἔργα μου σάν τῶν ἀγρῶν τά κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σάν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καί γροικοῦσαν
τούς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους πού Σέ δοξολογοῦσαν.

« Περὰ σματὰ καί χαιρετισμοί »

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Έχω ταξιδέψει στη ζωή μου σέ πολλά από τά μέρη εκείνα, όπου αποδημεί πάντα μέ λαχτάρα ή ανθρώπινη φαντασία. Χώρες τής όμορφιάς ή πατρίδες τής ιστορίας, καθένα τους ήταν καί μιά καινούρια χαρά γιά τήν ψυχή μου κι ένας καινούριος πλουτισμός γιά τό πνεῦμα μου. Κανένα ώστόσο δέ μοῦ ἔδωσε τή γοητεία καί τή συγκίνηση πού ἔνιωσα στούς Ἀγίους Τόπους. Ὁ καιρός μπορεῖ νά κάνει ὅλο καί πιά ἀχνές μέσα στή μνήμη μου τίς φωτεινές καί γλυκύτατες εἰκόνες πού τῆς ἀποτυπώθηκαν, ἐνῶ τά βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ' ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τήν αὐστηρή Ἱερουσαλήμ ὡς τήν εἰρηνική Τιβεριάδα κι ἀπό τήν τρυφερή Βηθλέεμ ὡς τή δραματική ἔρημο πού φέρνει στίς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη. Ἡ συγκίνηση καί ἡ γοητεία, πού μέ εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν ἀκέραϊες πάντα μέσα μου.

Κι ὅμως δέν εἶχα πάει στούς Ἀγίους Τόπους μέ τή βαθιά ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, πού ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι γι' αὐτούς ὁ μαγνητικός πόλος τῆς ψυχῆς τους καί πού ὀνειρεύονται τό ταξίδι στούς Ἀγίους Τόπους σάν κάτι τό ἱερό, τό μοναδικό καί τό μέγα, πού ὕστερ' ἀπ' αὐτό δέν ἔχει πιά νά ἐπιθυμήσει κανεῖς τίποτ' ἄλλο στή ζωή του.

Ὅταν πρωταντίκρισα ἀπό μακριά, στό ὕψος ἑνός λόφου πού χρησιμεύει γιά βῆθρο τῆς, τήν Ἱερή Πόλη τῶν λογισμῶν καί τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δέ γονάτισα μέ κλάματα εὐτυχίας νά προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοί πολεμικοί σταυροφόροι.

Ἀντικρίζει κανεῖς, ἐξάλλου, στήν Παλαιστίνη, πολλά πράματα πού δέν τά περιμένει, πού δέ σκέφτηκε πῶς μπορούσε νά τά δεῖ ἐκεῖ, καί πού εἶναι σάν μεγάλες λερωματιές στήν εἰκόνα τῆς, τήν εἰκόνα πού ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπό τήν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων. Στό ὄρος τῶν Ἐλαιῶν δέν ὑπάρχουν πιά ἐλιές, γιατί οἱ Τούρκοι τίς ἔκοψαν στόν πόλεμο, γιά νά τροφοδοτήσουν μέ ξύλα τίς ἀμαξοτοχιές τους· ὁ κῆπος τῆς Γεσθημανῆ ἔχει ἐξαφανιστεῖ κάτω ἀπό μιά τεράστια — καί τερατώδη — ἐκκλησία πού ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τήν ἔρημο, ὅπου ὁ Χριστός νήστεψε καί προσευχήθηκε, τή διασχίζει ἕνας πλατύς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου πηγαινοέρχονται τουριστικά αὐτοκίνητα· πολισμάνοι* κανονίζουν τήν κυκλοφορία

στούς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ καί στή Βηθλεέμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, πού ἐξυμνοῦν φαρμακευτικές σπεσιαλιτέ ἢ τίς ραπτομηχανές Σίγγερ. . .

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μέ συγκίνησαν καί μέ γοήτεψαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπό τήν ποιητική ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τή διάχυτη, σάν φῶς καί σάν ἄρωμα μαζί, στήν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δέ φέρει κανεῖς τό Χριστό μέσα-του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στούς Ἁγίους Τόπους, νά μήν Τόν βρεῖ ἐκεῖ, νά μή νιώσει, στά μέρη αὐτά ὅπου ἔζησε καί διδάξε, τήν αὐλή παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τά τοπία της κι οἱ σκηνές τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σάν μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στή Ναζαρέτ, τή γλυκιά ὥρα πού ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλά τούς εἰρηνικούς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καί σήμερα νά ταυτίσετε τήν Παναγία μέ μιάν ἀπό τίς γυναῖκες μέ τό φαρδύ μαῦρο χιτῶνα καί τό μακρύ μαῦρο πέπλο, πού γυρνοῦν ἀπό τή βρύση μέ βῆμα ἀργό, μέ τά μάτια χαμηλωμένα στό χῶμα καί μέ μιὰ κόκκινη πῆλινη στάμνα ὀρθία στό κεφάλι τους· στή γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοί ψαράδες, σάν ἐκείνους πού συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στό νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καί κουρελιάρης βεδουῖνος μέ τό σκελετωμένο κορμί, τό μελαψό πρόσωπο, τά κατάμαυρα γένια καί τήν αὐστηρή ἐκφραση στά μάτια του τά λαμπερά σάν τό κάρβουνο, πού τόν εἶδα κατάμονο κι ἀκίνητο μέσα στήν ἔρημο, ὅταν τήν περνοῦσα πηγαίνοντας στόν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφιῶν· τό πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερό ἡ Σαμαρεῖτις γιά τό διψασμένο Ἰησοῦ, μέ ξεδίψασε κι ἐμένα, — ὕστερ' ἀπό χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τούς Φαρισαίους τούς εἶδα στήν Ἱερουσαλήμ : μόνο πῶς δέν εἶχαν πιά τήν ἀρχαία τους οἶηση*, ἀλλά θρηνοῦσαν μπροστά στά ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τή χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραήλ· εἶδα, πάνω στίς καμῆλες τους, τούς Μάγους· εἶχαν τό ἴδιο ντύσιμο καί τήν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντί γιά σμύρνα καί λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τόν ἀγαθό Ἰωσήφ νά γυρνάει ἀπό τ' ἀμπέλι του στή Ναζαρέτ : τά πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπό τά γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαῖδουριου τοῦ (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς φυγῆς γιά τήν Αἴγυπτο): εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικούς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ... Κι ἂν δέν εἶδα τήν ἀνέρεη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ μέ τό μακρύ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τό ἀραιό ξανθό γένη καί τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καί τῆς ἀγάπης, ὅλα ὥστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θυμίζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτόν ἔπαιρναν ἀξία καί μετουσιώνονταν...

Ναί. "Ἄν τὰ μακρινά ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραῖα μέσα στή μαβιάν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιατί τόσες φορές εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτά τό βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιατί εἶχε παίξει σ' αὐτούς, ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθό παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δέ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινό βουρκαμένο ποτάμι, ἦταν γιατί εἶχε λουστεῖ στά νερά του· ἂν τὰ στάχια τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναούμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιατί τό χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικούς ρεμβασμούς Του. Κι ἂν στήν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενά ἄλλου στόν κόσμο, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιά ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χάιδευε τὰ πάντα καί τήν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τό ἀνθρώπινο καί τό πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, πού ὕψωνε τήν ψυχὴ καί τὴ γέμιζε σοβαρὴ χάρὰ, ἦταν χάρη στή μαγεῖα τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀγάπης, πού τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐνιακόσια χρόνια — πρῶτα καί μόνα αὐτά σ' ὅλη τὴ γῆ...

"Ἔτσι, γιά μένα, τό ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σάν μιά ἐπίσκεψη στό ἀπλό, εἰρηνικό καί φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τήν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραββὶ μέ δέχτηκε μέ καλοσύνη στήν αὐλή Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μέ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιά σκιερὴ περικοκλάδα, κι ὅτι Αὐτός, πού εἶχε κηρύξει γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί γιά ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καί σιγανά, μόνο σ' ἐμένα, μόνο γιά μένα...

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' αντιλαλήσει αυτές τις μέρες τό τραγούδι τῶν ἀγγέλων, τό τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»! Αἵματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προ-σμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτω ἀπείρα πιο φοβερό κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τό σίδερο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανές τῆς Κολάσεως: τό μίσος τό ἀστόμωτο*, τό μίσος τό ἀχόρταγο, δράκοντα μέ πύρινη ἀνάσα . . .

Μέσα στὶς στυγερές πανδαισίες πού ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγειροι τοῦ μίσους καὶ πού μπροστά τους τὰ ὄργια τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τό θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεέμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἔννοιά του. Ποτέ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιο βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ χριστιανισμός ὄχι μόνο δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένα, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἀν ἀρχίσει νὰ γίνεται ζωὴ, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρά ἴσως νέων μαρτύρων, πού στό τέλος τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τό νόμο τῆς ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος.

Μέ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἄς στρέψουμε τὴ ματιά κατὰ τό μέγα φῶς πού ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τό βαθύ μυστήριό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τό μυστήριό τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο. Μέσα σέ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσει στὴν ἀνθρωπότητα τό ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ κόσμου. Καὶ τὰ σουραῦλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ πού διαλαλεῖ τὸν ἐρχομό Του. "Ερχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιατί κι Αὐτός ἓνας ποιμένας εἶναι — ποιμένας ψυχῶν, πού θ' ἀφήσει τό ποίμνιο, γιὰ νὰ τρέξει νὰ φέρει στὴν ὁλόθερμη ἀγκαλιά Του τό «ἀπολωλὸς πρόβατο». Γιατί ἔρχεται νὰ λυτρώσει τὸν ἄνθρωπο μέ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρηση.

"Ἀς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεέμ. "Ἀς ἀτενίσουμε τό θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ὁ Θεός δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριά μοῖρα τῶν ἀνθρώ-

πων. Ἐρχεται νά τήν ὑποστεί ὁ ἴδιος· νά ζήσει τή φτώχεια καί τόν πόνο, τήν παραγνώριση καί τήν πίκρα, τήν ἀδικία καί τόν κατατρεγμό — αὐτόν τό θάνατο, πού δέν εἶναι στή φύση Του ὀλότελα ξένος γι' αὐτόν. Ἐρχεται νά λυγίσει σάν ἄνθρωπος τήν τραγική, τήν κρίσιμη στιγμή τοῦ Ὁρους τῶν Ἑλαιῶν — «παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο»! — νά νιώσει, στό ζύγωμα τοῦ θανάτου, τήν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καί ἡ νύχτα ν' ἀκούσει, κατάπληκτη, τὰ θεῖα χεῖλη νά ψιθυρίζουν : «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου»!

Οἱ λαοὶ πού κάθονται στό σκοτάδι, πού παραδέρνουν στό σίφουνα τοῦ μίσους, ἃς ἀντικρίσουν σήμερα τό μέγα φῶς πού ὑψώνεται μεσοῦρανο ἀπὸ τήν ταπεινὴ σπηλιά. Ὁ Ἄναρχος, ἀπὸ τόν ὑψιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νά ντύσει τήν τελειότητά Του μέ τό σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τήν αἰωνιότητα καί τήν ἄφθαρτη οὐσία Του ἔρχεται νά φυλακίσει — σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης — μέσα στά στενά κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νά δώσει τό παράδειγμα τῆς ἀδελφосύνης, νά ἐξισωθεῖ μέ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτό τό παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τόν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καί τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νά φέρι τή θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας πού δέρνει τήν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες πού πέρασαν ἀπὸ τήν ἡμέρα, πού συντελέστηκε τό μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τὰ δεινὰ πού ἀποκορυφώνονται σήμερα στήν παγκόσμια ἀγωνία εἶναι τὰ πικρά προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νά ζητοῦμε ἀπέξω ἀπὸ τόν ἄνθρωπο, στίς συνθῆκες τίς ὑλικές τοῦ βίου, τή σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλά, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στήν ἀνθρώπινη ζωή, ἔρχονται ἀπὸ μέσα : ἀπὸ τή συνείδηση. Καί σ' αὐτή, πού εἶναι τό ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τό θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως : «Κοίταξε — λείε στὸν ἄνθρωπο — πῶς γιὰ τήν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλλω τήν παντοδυναμία μου· πῶς ντύνομαι τήν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τὰ βάσανά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ἓνα, νά περπατήσω στό δρόμο σου, νά μοιρασθῶ τή θλίψη σου, νά σταυρωθῶ καί νά πεθάνω γιὰ σένα».

Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τήν ἀνθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τήν πραγματικότητα ἔρχεται νά δώσει μέ τή γήινη ζωή Του τό πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀληθείας, ὅτι μέσα στό φθαρτό κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ νά κατοικήσει ἡ ἀπόλυτη ἀγάπη. Γιά νά φτάσει ὁ ἄνθρωπος τόν ὑψηλό αὐτό καί σωτήριο τύπο ζωῆς, πού ὁ Θεός μᾶς ἔδωσε μέ τήν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νά νικήσει μέσα του ὅλα τά κατώτερα ἐνστικτα, τά πάθη, τίς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τήν τάση πρὸς τίς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τίς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τίς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τόν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τόν πλησίον, ν' ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του, νά τά χάσει ὅλα, γιά νά κερδίσει τό ἓνα, τόν ἐξαγνισμό, τήν ἐσωτερική του ἀνύψωση, τή χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχή, πού ποτέ δέν ἔπαψε νά εἶναι ἐπὶκαιρη, σήμερα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, πού ὁσπερ στὸν κόσμο οἱ ἀντίχριστοι, ποῦ ἡγοῦν ἡ ἀπιστία κι ἡ ὑλοφροσύνη, τὰ πάθη καί οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καί τῶν φόνων, τό βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, πού κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρωπότητα σφαδάζει* μέ μπηγμένο στά σπλάχνα της τό ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δέν μπορεῖ νά εἶναι βέβαιος γιά τήν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατήρα τοῦ ἡφαιστείου πού οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικές ὕλες. Μάταια ζητᾶνε μέ τό φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς τὴ σιγουριά τῆς κυριαρχίας. Ἀμα οἱ δυνάμεις τῆς Κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δέ θά μπορέσει νά τίς διευθύνει κατὰ τοὺς δικούς τους σκοπούς. Κανένας δέν κατέχει τίς μαγικές λέξεις πού τίς βάζουνε σέ πειθαρχία. Κανένας δέν μπορεῖ νά ξέρει κατὰ ποῦ θά στραφοῦν τελικά οἱ τόσο σοφά ἐτοιμασμένες μηχανές τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεέμ, ἀπὸ τήν ταπεινὴ φάτνη, πού διᾶλεξε γιά λίκνο του τό Θεῖο Βρέφος καλεῖ τήν ξεστρατισμένη ἀνθρωπότητα στό δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τό θνητό, πού ἔχει πνίξει στά στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, νά γυρίσει στό δρόμο τῆς πραότητος καί τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καί τῆς ἀγάπης. Αὐτό τό κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νά γίνει τό θεμέλιο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τό θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, πού πορεύεται στό γκρεμό, εἶναι ἡ δραματική βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὅλες τίς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ ὁ ἠθικός μας πολιτισμός εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστήμη μπόρεσαν νά δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιούς* δρόμους πού τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καί ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δέν μπορεῖ πιά νά συλλάβει τὴ φωνή Του. Τό μεγάλο καί χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιά νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δέν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καί τό θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σάν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγονο.

Ὅμως ποτέ δέν εἶναι ἄργά γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημαίνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νά λυγίσει ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στό Σωτήρα. Πρέπει νά πιστέψει τό μυστήριό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σάν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιά τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτός ὁ ψευτομορφωμένος, πού πῆγε κι ἔσκισε μέ τό παγερό λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸν τὸν πυρήνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, πού ἀρνήθηκε αὐτό τό θεμέλιο τῆς πίστεως, μέ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσει τὴν πλάνη του. Νά βρεῖ τό δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σάν τὸν Παῦλο, νά γυρίσει μέ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιά καί τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στό χέρι. Γιατί ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δέν ὑπάρχει ἀπ' αὐτό πού 'ριξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα : αὐταπάρνηση, ταπείνωση, ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκείων, ἡ μόνη πού μπορεῖ ν' ἀντιταχθεῖ στό μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους πού φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μέ ἀφανισμό. Μονάχα μέ μιά ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατεῖλει φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς πού κείτονται σήμερα στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου.

« Ἑλληνικὴ δημιουργία » τ. Στ' (1950), σ. 885 ἐξ.

Σπύρος Μελλῆ.

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

Ἡ γέννησή Σου τό ἅγιασε τό καθετί στή φάτνη,
τ' ἄψυχα καί τά ζωντανά. Μουκανητά σκορπίζουν
τά βόδια, καί τ' ἀλόγατα μ' ἀγάπη χλιμιντρίζουν . . .
Ἡ γέννησή Σου τό ἅγιασε τό καθετί στή φάτνη.

Καί τό ἄστρο, πού δέ θά φανεῖ ποτέ στόν κόσμο πιά,
ἀπό τοῦ στερεώματος τ' ἀμέτρητα τά βάθη
ἦρθε, κι ἀπό τή φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τό ἀστέρι, πού δέ θά φανεῖ ποτέ στόν κόσμο πιά.

Τό ἀστέρι αὐτό, πού ὁδήγησε τοὺς Μάγους νά σέ βροῦνε,
κάθε πιστός μέ τῆς ψυχῆς τά μάτια τό θωρεῖ.
Τό ἀστέρι αὐτό στή φάτνη Σου κι ἐμένα μ' ὁδηγεῖ,
τό ἀστέρι αὐτό, πού ὁδήγησε τοὺς Μάγους νά σέ βροῦνε . .

«Καταχλίστην», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκύπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

— Σοῦ 'ταξα αὐτό τό χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιά-
της τήν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος στήν Κέρκυρα,
15 Αὐγούστου. Καί μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτί ζαρωμένο καί κι-
τρινισμένο ἀπ' τόν καιρό.

— Πῶς τό 'χω στά χέρια μου μή ρωτᾶς. Διάβασέ το !
Καί διάβασα πέντε γραμμές μέ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα
καί ἀνορθόγραφα :

«Ὁρκίζομαστε στή μεγάλη του χάρη, ἐμεῖς διάκος Συμεών,
σκευοφύλακας τοῦ παναγίου ναοῦ του, καί Χαράλαμπος Καμπονέ-
ρης, ἐκκλησιάρχης, πῶς τά μεσάνυχτα κι ἔπειτα — δέ θυμούμαστε
καλά — δεκαπέντε μέ δεκάξι, Αὐγουστο μήνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος
ἄφησε τό κουβούκλι του γιά μιά δυό ὥρες κι ὕστερις βρέθηκε πάλι
μέσα. Ἐτοῦτο γιά κειούς πού δέν τό πιστεύουνε».

— Σοῦ ἴαξα πῶς θά στό δείξω, ἐξακολούθησε νά μοῦ λέγει ὁ γέρος. μά κι ἐσύ θά γράψεις τά ὅσα σοῦ ἴα, ὅπως τ' ἄκουα ἀπ' τόν πατέρα μου, κι ἐκείος ἀπ' τόν ἐδικό τουνε, ὅπως τά ἴαθε ἀπ' τή μάνα του, κι ἐκείνη πρίν παλαιόθεν, κι ἔτσι ἴσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στό στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Χαράλαμπου.

Τοῦ ὑποσχέθηκα τοῦ γέρου· καί τά γράφω.

Μερόνυχτα τά κανόνια ὀλόγυρα στήν πόλη· ὁ Βενετός ναύαρχος εἶχε μαζευτεῖ κάτω ἀπό τά τείχη κι ἄφησε τό στόλο τῶν ἀπίστων ν' ἀράξει στόν ἥσυχο γιालό τοῦ Ἰψου καί τοὺς Γονιούς τόν Αὐγουστο τοῦ 1716. Ἦταν ἡ δεύτερη φορά πού οἱ Τοῦρκοι πατοῦσαν τήν Κέρκυρα.

Μέσα στήν πόλη φόβος καί τρόμος. Ἔτρεξαν στό Παλαιό Φρούριο, σήκωσαν τό γεφύρι, κι ἀφέθηκαν στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνο ὁ στρατάρχης ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, μάζεψε τή λίγη φρουρά ἀπό Ἐνετούς, Σάξονες καί Ἕλληνες, ἐπῆρε καί μερικά παλικάρια ἀπ' τήν πόλη, ἐκλεισε τήν πύλη τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καί ἀνάγκασε τόν κόσμο, τοὺς νέους νά ὀπλιστοῦν, τοὺς γέρους, τά παιδιά καί τίς γυναῖκες νά κουβαλοῦν χῶμα, νά βοηθοῦν στοὺς προμαχῶνες, νά περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους.

Ὁ κόσμος πῆρε θάρρος· σιγά σιγά συνήθισε· καί κάθε δειλινό μαζευτόταν μπροστά στή μικρή πλατεία τοῦ Ἁγίου, καί ὅλοι, ὀρθόδοξοι καί λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπ' τή μιά πόρτα, προσκυνοῦσαν, καί ἐβγαίνουν μέ πῖο θάρρος ἀπ' τήν ἄλλη.

Ὁ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, μαζί μέ τό διάκο Συμεών, ἔκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες ἄγρυπνοι μέσα στό ναό· ἔτοιμοι μέ τήν πρώτη προσταγή νά κατεβάσουν τόν Ἅγιο μέ τή λάρνακα μέσα στήν καταπαχτή πού ἔχαν ἀνοίξει μυστικά στό πλάι τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, γιά νά τόν γλιτώσουν ἀπ' τά χέρια τῶν ἀπίστων. Κι αὐτό ἦταν πού τόν πείραζε περισσότερο τόν ἀγαθό καί ἀπλοϊκό χωριάτη, πού τριάντα χρόνια εἶχε στήν ὑπηρεσία τοῦ Ἁγίου. Πῶς θά τόν ἐξευτέλιζαν ἔτσι τόν Ἅγιο! Τόν Ἅγιο, πού τόν ἐβλεπε τόσα χρόνια νά κάνει χάρες, νά σώζει κόσμο, νά ἔχει τόση δύναμη!

Κάθε βράδυ, σάν γύριζε στήν ἐκκλησία, πῆγαινε κουνώντας τά χέρια καταπάνω στό φοβισμένο Συμεών καί τοῦ ἔλεγε:

—Θά τό δεῖς πού δέ θά γίνεῖ αὐτό ! Δέ θενά μπεῖ ἐκεῖ μέσα ! "Ὁχι ! Θά τά διώξει τά παλιόσκυλα. Μωρέ, θά τά διώξει, σοῦ λέω ! ὅπως τσί ἄλλες ἐδίωξε καί τήν πανούκλα !

Κι ἔπειτα γύριζε κατά τόν "Άγιο, κλεισμένο στήν ἀσημένια του λάρνακα, καί τά χεῖλια του ἄρχιζαν νά κινουῦνται καί νά ψιθυρίζουν σιγά σιγά.

Τί ἔλεγε ; 'Ο διάκος δέν ἄκουγε. Μόνο τόν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τό σταυρό του νά κάνει χειρονομίες καί νοήματα κοιτάζοντας κατά πρόσωπο τόν "Άγιο, σάν νά τοῦ 'λεγε : «Σύμφωνοι εἵμαστε». "Ἐπειτα σήκωνε τούς ὤμους καί τραβοῦσε στό στασίδι του, πού κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε, γιά νά 'ναι πάντα ἑτοιμος.

Ἦταν κοντά μεσάνυχτα : τῆς Παναγίας, Δεκαπενταύγουστο, στά 1716.

"Ήσυχη ἡ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινή μέ φεγγάρι σάν ἀσημένιο δίσκο πού 'λαμπε καί φωτίζει ὅλη τήν ὁμορφη φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριά στούς προμαχώνες, στόν 'Αι - 'Αντώνη, ἀπ' τόν 'Αι - Θανάση καί τήν Πούντα, ἀκούονταν μαζί μέ τό μονότονο τραγούδι τοῦ γρύλου τά «Γρηγορεῖτε . . .» ν' ἀντηχοῦν σέ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιά κανονιά ἐκείνη τῇ βραδιά. Γαλήνη καί στούς μαχητές καί στή φύση. Μιά βουβή ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες πού γίνονται, πρίν ἔρθῃ ἡ μεγάλη τρικυμία . . .

Στόν "Άγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπό νωρίς. Δυό τρεῖς καντήλες τρεμόσβηναν ἐμπρός στήν Παναγιά ἡ μιά· στή θύρα τοῦ τέμπλου ἡ ἄλλη. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρός στήν ὀρθή λάρνακα μέ τ' ἅγιο λείψανο, ἅλιωτο κι ἀκέριο στούς αἰῶνες.

'Ο Χαράλαμπος ἀπ' τό πρῶτο στασίδι, μέ τό κεφάλι ἀκουμπισμένο στήν παλάμη, ἀντίκριζε μέ μισοκλεισμένα μάτια κατά πρόσωπο τόν "Άγιο, ἐκεῖ στή δεξιά πύλη· καί, καθῶς τό φῶς τῆς καντήλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πῶς ἐκεῖνο τό μελαφό προσωπάκι μέσα ἀπὸ τό τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτός ἄρχιζε τότε τά παρακάλια καί ψιθύριζε :

—Διώξε τους, "Άγιε μου ! Διώξε τους !

"Ἐξαφνα, μέσα στήν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. 'Αμέσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τίς μεριές. Τά τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριά, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγμοί τῶν ἀπίστων,

πού σέ μιά τελευταία ξαφνική έφοδο μέ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὁρμοῦσαν, γιά νά τελειώσουν μιά ὥρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τόν πρῶτο προμαχῶνα. Τούς ζεμάτιζαν ἀπό πάνω μέ λάδι· τούς κεραύνωναν ἀπό τὰ τείχη. Αὐτοί ἔμεναν θηρία, ἀτάρ-αχοι. Πήδησαν στήν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἄνοιγαν τίς πόρτες. Μέσα στήν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τά οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες πού σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Ὅλα μαζί σάν μιά μυριόστομη κραυγή ἀνέβαιναν ψηλά στόν οὐρανό, πού, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καί κατακάθαρος, ἄρχιζε τώρα νά σκοτεινιάζει ἀπό βαριά σύννεφα πού μαζεύονταν καί κατέβαιναν τόσο χαμηλά, πού περνοῦσαν ἀπάνω στίς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἀστραπές καί ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καί ποῦ ἓνα βαθύ σκοτάδι μέσα στά στενά καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἔτοιμο γιά σφαγή, παιδιά γιά ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπό τό φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὀρθία ἐπάνω στά στασίδια οἱ δύο φύλακες, ὁ ἓνας λαϊκός ὁ ἄλλος κληρικός, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καί εἶπαν μέ τὰ μάτια:

— "ὦρα εἶναι !

Ἐτοίμασαν τό γερό σκοινί, σήκωσαν τήν πλάκα, κοίταξαν τό βαθύ ἄνοιγμα καί, πρὶν ἀρχίσουν, ἔπεσαν καί οἱ δυό μέ τό μέτωπο στίς πλάκες μπροστά στή λάρνακα, γιά νά τόν προσκυνήσουν γιά τελευταία φορά.

Πότε πότε σήκωναν τό κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στό τζάμι καί τὰ χεῖλια τους ψιθύριζαν σιγά σιγά· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στό κρύο μάρμαρο. Οἱ βροντές ἔκαναν τό πλακόστρωτο νά τρέμει. Τό τέμπλο φωτιζόταν ποῦ καί ποῦ ἀπό τίς ἀστραπές· οἱ καντῆλες μέ τίς χρυσές ἀλυσίδες τους χοροπηδοῦσαν σέ κάθε βροντή πού ἔπνιγε καί φωνές καί ἀλαλαγμούς καί κανονιές.

Γεμάτοι ἀπό κατάνυξη, ἔτοιμοι γιά τήν τελευταία τους ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δυό τήν ψυχή τους ὅλη ἐκείνη τή στιγμή καί εἶχαν λησμονήσει τή δουλειά τους καί τόν ἅγιο σκοπό τους. Μόνο, σάν μέσα σέ ὄνειρο, σάν νά ἔρχονταν ἀπό ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνές σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καί παιδιῶν : «Σῶστε μας, Ἀγίε μας! . . Διῶξε τς ἄπιστους! . . . Μανούλα! ».

Οί καντήλες έπαιζαν· τό φῶς τρεμόσβηνε. Μιά άστραπή γέμισε μέ φῶς τυφλωτικό κι έλαμψαν ὅλα : εἰκόνες καί μανουάλια καί καντήλες. Καί άστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καί μέ τόν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς μεγάλης πού κράτησε ὥρα πολλή, τά τζάμια μπροστά άπ' τήν ὀρθή θήκη — θρόνο άτίμητο — άνοιξαν διάπλατα καί μία άνέκφραστη εὐωδία πλημμύρισε τό ναό.

Τά μάτια τοῦ διάκου καί τοῦ έκκλησιάρη έκθαμβα, έκστατικά, μυστικοπαθή άπ' τούς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ὥρα, καρφώθηκαν έκεῖ στά σκαλιά τοῦ τέμπλου.

Ένα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μέ τό κεφάλι γειρτό στά πλάγια, άκουμπώντας τό δεξι χέρι στήν πατερίτσα, ντυμένο στή χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μέ τίς χρυσές παντοῦφλες, κατέβαινε σιγά σιγά τά σκαλοπάτια, έσχιζε τήν έκκλησιά άπ' τήν μιάν άκριά ὡς τήν άλλη καί μέ βήμα συρτό, ἤσυχο, σχεδόν έναέριο, χάθηκε έκεῖ στά σκοτεινά βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες έτριζαν, τό τέμπλο σειόταν, οἱ καντήλες έσβησαν καί σκοτάδι βαθύ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ὥρα έμειναν έκεῖ στίς πλάκες δέν τό κατάλαβαν ποτέ τους. "Όταν συνήλθαν καί κατέβηκαν άπ' τούς κόσμους τούς μυστικούς, ένα θαμπό θαμπό φῶς έμπαινε άπ' τά ψηλά καί στενά παράθυρα. Οἱ καντήλες άρχισαν νά χλωμιάζουν στό φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὀρθια στή δεξιά πύλη. Τά τζάμια κλειστά. Κι άπό μέσα τό μελαψό προσωπάκι γερμένο κι άκουμπισμένο στό πλάι, ἴδιο κι άπαράλλαχτο.

Μόνο τούς φάνηκε πῶς ένα θεῖο χαμόγελο άνθοῦσε στά ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ένας στόν άλλο καί ρώτησε :

- Εἶδες, Χαράλαμπε ;
- Εἶδα, διάκο ! Τό 'δες κι εσύ ;
- Ναί. Μπás κι ἦταν ὄνειρο ;
- Τότες πῶς τό 'δαμε κι οἱ δυό μαζί ;
- Δίκιο ἔχεις.

Δέν εἶπαν τίποτ' άλλο. "Ακουσαν θόρυβο έξω, αλλιώτικο τώρα. Ἦταν φωνές χαρᾶς κι ένθουσιασμοῦ τρελοῦ. "Υστερ' άπό λίγο χτυποῦσαν δυνατά τίς πόρτες τοῦ ναοῦ.

"Ανοιξαν. Καί ὄρμησε μέσα πλήθος : γέροι καί νέοι στρατιῶτες καί πολίτες καί χωρικοί· ὀρθόδοξοι καί λατίνοι. "Αλλοι γονάτιζαν, άλλοι έπεφταν κάτω.

Κι οί δύο πιστοί ὑπηρέτες τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στίς προσευχές, στά γονατίσματα καί στίς εὐχαριστίες, ἀπό στόμα σέ στόμα νά διαδίδεται, νά τρέχει, νά μεγαλώνει τό θαῦμα πού ἔκανε φτερά καί γύρισε ὅλη τήν πόλη σέ μιά στιγμή.

Τό πρωί — ἔλεγαν — ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στίς ἀστραπές καί τό χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νά μπαίνουν ἀπό τήν πύλη τή μεγάλη. Οἱ δικοί μας τ' ἄφησαν ὅλα, καί κανόνια καί προμαχώνες, καί σκόρπισαν στήν πόλη. Ἐξαφνα — ἔλεγαν — ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχῶνα ἀντίκρισαν ἕναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μέ τό ἓνα χέρι τό σπαθί, καί μέ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο σταυρό πού ἔφτανε ὡς τά σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νά ὀρμήσει. Κι ἦτανε τόσο φοβερός κι ἀγριεμένος, πού οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ ἔχασαν, γύρισαν πίσω. Ἐπειτα, σάν τρελοὶ ἄρχισαν νά φεύγουν, νά τρέχουν, νά χάνονται. Ὁ οὐρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. Ὁ σταυρὸς ἔλαμπε κάθε φορά ἀπ' τὰ σύννεφα ὡς κάτω σάν κεραυνός. Τό σπαθί ἔβγαζε ἀστραπές . . . Τώρα μπῆκαν στά καράβια τους καί πᾶν στήν κατάρρα. Ἐλεγαν κι ἄλλα πολλὰ πού ὁ Χαράλαμπος δέν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καί εἶδε τό διάκο, τοῦ εἶπε :

— Τό εἶπα, διάκο. Τό εἶπα πῶς δέν τό δεχότουνα αὐτό! νά μπεῖ ἐκεῖ μέσα! Τόν εἶδες, μωρέ, τόν εἶδες ; Ἐ το πού πήγαινε ἐκεῖά τήν ὥρα !

Κι ἀφοῦ βοήθησε τό διάκο κι ἔριξαν τήν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλά στό καμπαναριό, ἄρπαξε μέ τό δεξι χέρι τό γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καί μέ τ' ἀριστερό τὰ μικρά, κι ἄρχισε νά σημαίνει ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἕνα τρελό καί χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νά λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερός λαμπερός καί καθάριος ὕστερ' ἀπὸ τήν καταιγίδα, ἔλαμψε καί φώτισε καί χρύσισε ὅλους τοὺς σταυρούς στίς κορυφές τῶν καμπαναριῶν.

Ἀπὸ τήν κορυφή τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιο ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντευε μακριά κεῖ πέρα, στό Βίδο, πανιά ἀτέλειωτα σάν κοπάδι ἀπὸ γλάρους πού ἔφυγαν ἄταχτα καί βιαστικά.

Ν. Πετιμεζᾶς, Λαύρα

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες ! Καί τ' απόβραδο
προσμένουν τό Χριστό μας από πέρα,
ποιός ξέρει ; από μακριά. Κι 'Εκείνος έρχεται
μές στό θολό του φθινοπώρου άγέρα.

Μέ τ' άγιο φώς άχνόφεγγο στεφάνι Του,
μέ τά θεϊκά χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καί τά ξερόφυλλα Του στρώνουνε
χρυσά χαλιά στά έρμα μονοπάτια.

Του κάμπου τά στρουθιά καί τά πετούμενα,
πού στίς φωλιές κοπαδιαστά γυρίζουν,
άμα Τόν δοΰνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετούν καί τόν καλωσορίζουν.

Άνάριο τό σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις πού Τόν σκεπάζει στήν καπνιά του,
καί τά γυμνά κλαριά σάν χέρια ύψώνονται
καί δέονται στό άυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά . . . Κι 'Εκείνος έρχεται
καί σκύβει στίς ψυχές πού Τόν προσμένουν
σιγά . . . πονετικά. Κι άργά τά σήμαντρα
πονετικά κι αύτά σιγοσημαίνουν.

« Σκέψου »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Στόν πρόλογο τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφέας δικαιολογεῖ τή συνήθειά του νά δημοσιεύει κάθε χρόνο χριστουγεννιάτικα καί πασχαλινά διηγήματα καί καταλήγει μέ τήν παρακάτω παράγραφο, πού χαρακτηρίζει τή διηγηματογραφία του

«Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὅσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θά παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νά ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νά περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νά ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἔθνη. — Ἐὰν ἐπιλάβωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖς ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖς ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ».

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται στόν παπα - Διανέλο νά τόν συνοδέψει ὡς ψάλτης στό παρεκκλήσι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη, ὅπου τόν προσκάλεσαν οἱ βοσκοὶ γιὰ τή λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ παπάς μέ τίς δυό του κόρες καὶ μερικές ἄλλες γυναῖκες πηγαίνουν ἀπὸ τό πρῶο τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ συγυρίζουν τό ἐγκαταλειμμένο παρεκκλήσι. Ὁ Κύρ Κωσταντὸς θά ἔφτανε τό βράδυ.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νά καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμενοι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἀγγεῖα μέ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μέ «νᾶμα» ἢ ὀδηγοῦσαι ὄνάρια μέ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μέ φλάσκας οἴνου, μέ τυρία νωπὰ ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἄλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μέ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερά ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλεοί, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἡλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μέ τὰς μακράς, ἴσας μέ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβὴν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἀρνία σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των μὲ καθαροὺς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὰς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἔκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῇ νέφη, ἀντιλαμβάνων ὁ ἴδιος ὁσπιν ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπεύρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὀφρὺς τοῦ βουνοῦ ἠτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα - Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτῇ. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

— Τώρα, τί νὰ κάνουμε; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε! ».

Ἦλπιζεν ἐν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα - Κωνσταντὸς θὰ ἤρχετο. Ἀργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἀλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπὶς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρῆλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινὸν βουνὸν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξις τῶν ἄστρων ἡραιώθησαν ἐπ' ἄπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν ἀκόμη μία ὥρα. Ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

—Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' ἀγανακτῇ.

—Ὁ ἀσυνείδητος! ὁ μωρός. . . Ἡμαρτον, Κύριε! «Ἀνθρώπους καὶ κτήνη. . .».

Ἡθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καὶ εὕρῃ ἓνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἀλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἔρρεγχον* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἄνοιξις καὶ εὗρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμένοι καὶ αὐταί, ὑπνωττον ὀλιγώτερον ἀκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὁποῖα εἶχον φέρεи ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσιν ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἤτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἅπ' ὅξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θειά τὸ Μαθηνώ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὅπου ν' θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λήῃ κειδὰ ὅπως ὅπως. . .

—Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνώ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μας θὰ ῥμαστε. Κανέναν γραμματισμένον δὲν εἶναι, γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ. . . Ἡ ἀγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νὰ ῥερα ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πὼς δὲν θὰ ἦτον ἁμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ὡστόσο ἐπλησίαζε μεσονύκτιον καὶ δὲν ἦτον ἐλπὶς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὥς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγα ὥραι ἔμενον ἕως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλῆσόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ ψάλτην, ἕως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερόν τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθύς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριὰ Μαθηνῶ καὶ ἡ θειά τὸ Σειραϊνῶ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φιτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἦσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾷ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ Θεῖον Βρέφος της. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου μὲ ἕνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψασιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόφαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὧσων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλευρῶς ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἠξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἂν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὅχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὅχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, Ὑψιστε Θεέ!, εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκήτῃ εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία καὶ τὰ σκευὴ αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθὸν καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ - Κωνσταντὸς καὶ ὦφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάσσας τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν καί, λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινή τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον) καὶ νὰ ἐξυπνῇ τὰς μεσονυκτίους ἡχοὺς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάππας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα καὶ, βαστάζων αὐτήν, ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοί ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστὲ Σωτήρ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρώσεως χρῆς τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόφιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἄργα τὸ κατὰ Μάρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα, θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίᾳ», ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρίς ὁ ἴδιος καὶ ἀνὰ ἅπαξ ἡ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι «ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεῖα Μαθηνὼ καὶ τὸ ἔψαλεν ἅπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θεῖα τὸ Σειραϊνὼ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ εἰρηνικά. Μεθ' ὅ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ὥδης, ἀκολουθῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερὸν καί, ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱερὰν στολὴν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπῇ ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θεῖα τὸ Μαθηνὼ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῆ, «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἀλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ.».

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα της ἦτο: «Καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα. . .».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἀ! ναί, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνῶ καὶ ἤρχισε: «Δεῦτε πόμα πίνουμεν κινόν. . .».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἕν ἑκαστον τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν καὶ ὥς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶταν πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὥς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα. . .».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι. . .».

Εἶτα, φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδοξασται ἐν ἰσχύϊ. . .».

Καί, διακόπτων τοῦτο, ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου. . .».

Ἀφοῦ ὁμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῇ εἰς τοὺς « αἶνους » καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν « ἄσπασμόν », ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει, διὰ νὰ ἰδῇ πῶς εἶχον αἱ αἶγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε· μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

‘Ο ἱερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει ;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κάτ' χουγιάζει. . . «ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε;». Νὰ πάρουν μιὰ λαμπάδα νὰ πάουν νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

‘Ο κύρ Κωνσταντὸς ἄργησε πολὺ νὰ φτάσει, ἐπειδὴ τοῦ ‘τυχαν ἀπρόοπτα ἐμπόδια καὶ γιατί στό τέλος πῆρε λάθος δρόμο πού τόν ἐβγαλε σέ μιὰ ρεματιά. Τότε ἀναγκάστηκε νὰ φωνάξει. Οἱ βοσκοὶ τόν βρῆκαν καὶ τόν ὁδήγησαν στήν ἐκκλησία, ὅπου ἔψαλε τή λειτουργία. Ὅσοι οὐκ ἦσαν παπὰς καὶ ὅλο τό ἐκκλησίασμα ἔστρωσαν ἔξω ἀπό τό ξωκκλήσι κοινὸ λαμπριάτικο τραπέζι.

« Ἄπαντα », τ. Β'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ήλιο έπρομηνοῦσε
τῆς αὐγῆς τό δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
σύγνεφο, καταχνιά, δέν ἀπερνοῦσε
τ' οὐρανοῦ σέ κανένα ἀπό τά μέρη·
καί ἀπό κεῖ κινημένο ἄργοφυσούσε
τόσο γλυκό στό πρόσωπο τ' ἄερί,
πού λές καί λέει μέσ στῆς καρδιᾶς τά φύλλα :
Γλυκιά ἡ ζωή καί ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστός ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καί κόρες,
ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, έτοιμασεῖτε·
μέσα στές ἐκκλησιές τές δαφνοφόρες
μέ τό φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτεῖτε·
ἀνοίξετε ἀγκαλιές, εἰρηνοφόρες
ὀμπροστά στούς Ἀγίους καί φιληθεῖτε·
φιληθεῖτε γλυκά χεῖλη μέ χεῖλη,
πέστε «Χριστός ἀνέστη» ἔχθροί καί φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα οἱ τάφοι,
καί βρέφη ὠραῖα στήν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφι-
σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
λάμπει τό ἀσήμι, λάμπει τό χρυσάφι,
ἀπό τό φῶς πού χύνουνε οἱ λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι
ὁπού κρατοῦνε οἱ χριστιανοί στό χέρι.

Ἀπόσπασμα ἀπό τό « Λ ἄ μ π ρ ο »

Λιονύσιος Σολωμός

Β. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΕΜΒΑΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ὅμπρός ! Μέ ὀρθή, μεσούρανη
τῆς Λευτεριᾶς τῇ δάδα,
ἀνοίγεις δρόμο, Ἑλλάδα,
στόν Ἄνθρωπον . . . Ὅμπρός !

Ὁρμᾶνε πρῶτοι οἱ Ἕλληνες
κι ὅλοι οἱ λαοί σιμά Σου
—μεγάλο τ' ὄνομά Σου—
βροντοφωνᾶν : «Ὅμπρός,

10 »ὄμπρός, νά γίνουμε ὁ τρανός
στρατός πού θά νικήσει,
σ' Ἀνατολή καί Δύση,
τό μαῦρο φίδι ὄμπρός,

»ὄμπρός, κι ἡ Ἑλλάδα σκώθηκε
καί διασκορπáει τὰ σκότη !
Ἀνάστα, ἡ Ἀνθρωπότη,
κι ἀκλούθα την . . . Ὅμπρός !».

« Ἀ π α ν τ α » τ. Ε'

Ἀγγελοῦ Σικελιανό

2. [ΤΟ ΧΡΕΟΣ]

Τί εὐτυχία νά μπορούῃσε ὁ Ἕλληνας νά σεριανίζει στήν Ἑλλάδα χωρίς ν' ἀκούει φωνές, θυμωμένες, αὐστηρές, ἀπό τὰ χῶματα ! Για ἕναν Ἕλληνα ὅμως τό ταξίδι στήν Ἑλλάδα καταντάει γοητευτικό κι ἐξαντλητικό μαρτύριο· στέκεσαι σέ μίαν πατημασιά ἐλληνικῆς γῆς καί σέ κυριεύει ἀγωνία : μνημα βαθύ, πατωσιές πατωσιές οἱ νεκροί, κι ἀνεβαίνουν παρᾶταιρες φωνές καί σέ κράζουν· γιατί ὅ,τι μένει ἀπό τό νεκρό, ἀθάνατο, εἶναι ἡ φωνή του. Ποιά ἀπ' ὅλες τίς φωνές νά διαλέξεις; Κάθε φωνή καί ψυχή, κάθε ψυχή λαχταρίζει ἕνα σῶμα δικό της κι ἡ καρδιά σου ἀκούει, ταραάζεται καί διστάζει νά πάρει ἀπόφαση, γιατί συχνά οἱ πιό ἀγαπημένες ψυχές δέν εἶναι πάντα κι οἱ πιό ἄξιες.

Θυμοῦμαι τὸ μεσημέρι πού στάθηκα κάτω ἀπὸ μιὰν ἀνθισμένη ροδοδάφνη τοῦ Εὐρώτα, ἀνάμεσα Σπάρτη καὶ Μιστρά, ἔνωσα τὴ φοβερὴ προαιώνια πάλη καρδιάς καὶ νοῦ. Ἀκράτητη ἡ καρδιά χίμηξε ν' ἀναστήσει τὸ χλωμὸ θανατογραφμημένο κορμί τοῦ βυζαντινοῦ μας αὐτοκράτορα, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· νὰ ξαναγυρίσει πίσω τὸν τροχὸ τοῦ καιροῦ, στὶς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1449, πού ἐδῶ ἀπάνω στὸ Μιστρά ὁ Κωνσταντῖνος δέχτηκε τὴν αἵματοβαμμένη λιγόζωη κορόνα τῆς Πόλης. Ἀρίφηνοι* προγονικοὶ στεναγμοί, ἀρίφηνοι λαχτάρεις τοῦ Γένους σέ σπρώχνουν νὰ κάμεις χατίρι, μὰ ὁ νοῦς ἀνήλεος ἀντιστέκεται, γυρίζει τὸ πρόσωπό του κατὰ τὴ Σπάρτη, ἀγριεύει, θέλει νὰ ρίξει στὸν Καιάδα τοῦ καιροῦ τὸ χλωμὸ αὐτοκράτορα καὶ νὰ σμίξει μέ τοὺς ἀνήλεους Σπαρτιάτες ἔφηβους. Γιατί αὐτὸ πού θέλει ὁ νοῦς εἶναι τὸ αἶτημα τῆς φοβερῆς στιγμῆς ὅπου ἔλαχε νὰ γεννηθοῦμε, καὶ πρέπει, ἂν θές ἡ ζωὴ σου νὰ 'ναι γόνιμη, νὰ πάρεις μιὰν ἀπόφαση πού ν' ἀρμονίζεται μέ τὸ φοβερό ρυθμὸ τοῦ καιροῦ σου.

Ὅταν ἓνας Ἕλληνας ταξιδεύει στὴν Ἑλλάδα, τὸ ταξίδι του ἔτσι μοιραῖα μετατρέπεται σ' ἐπίπονη ἀναζήτηση τοῦ χρέους. Πῶς νὰ γίνουμε κι ἐμεῖς ἄξιοι τῶν προγόνων, πῶς νὰ τὴ συνεχίσουμε, χωρὶς νὰ τὴν ντροπιάσουμε, τὴν παράδοση τῆς ράτσας μας ; Μιά αὐστηρὴ ἀσίγαστη εὐθύνη βαραίνει τοὺς ὤμους σου, βαραίνει τοὺς ὤμους ὅλων τῶν ζωντανῶν Ἑλλήνων. Ἀκαταμάχητη μαγικὴ δύναμη ἔχει τὸ ὄνομα· ὅποιος γεννήθηκε στὴν Ἑλλάδα ἔχει τὸ χρέος νὰ συνεχίσει τὸν αἰώνιο ἑλληνικὸ θρύλο.

Ἕνα ἑλληνικὸ τοπίο δέ δίνει σ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες μιὰν ἀφιλόκερδη ἀνατριχίλα ὠραιότητας· ἔχει ἓνα ὄνομα τὸ τοπίο — τὸ λένε Μαραθῶνα, Σαλαμίνα, Ὀλυμπία, Θερμοπύλες, Μιστρά — συνδέεται μέ μιὰν ἀνάμνηση, ἐδῶ ντροπιαστήκαμε, ἐκεῖ δοξαστήκαμε, καὶ μονομιᾶς τὸ τοπίο μετουσιώνεται σέ πολυδάκρυτη, πολυπλάνητη ἱστορία. Κι ὅλη ἡ ψυχὴ τοῦ Ἕλληνα προσκυνητῆ ἀναστατώνεται. Τὸ κάθε ἑλληνικὸ τοπίο εἶναι τόσο ποτισμένο ἀπὸ εὐτυχίες καὶ δυστυχίες μέ παγκόσμιο ἀντίχτυπο, τόσο γεμάτο ἀνθρώπινο ἀγῶνα, πού ὑψώνεται σέ μάθημα αὐστηρὸ καὶ δέν μπορεῖς νὰ τοῦ ξεφύγεις· γίνεται κραυγὴ καὶ χρέος ἔχεις νὰ τὴν ἀκούσεις.

3. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στίς Θερμοπύλες ό Λεωνίδας.
Θεοί κυβερνήτες μέσ στην καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τής πατρίδας
καί καταφρόνηση του θανάτου.

“Ηρώας ύψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιά κείνον έγραψες, ‘Ιστορία,
τ’ όνομα όλόχρυσο καί τής Σπάρτης
πλάι στής ‘Αθήνας τήν πολιτεία.

Μ’ αυτόν τρακόσοι κι άλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οί Διγενήδες
στά μαρμαρένια τό Χάρο άλώνια.

Χορός ό δρόμος τους, πανηγύρι,
νά λάμψει κάνουν ή ‘Αχερουσία,*
γιά νά ξεφύγουν του ήλιου τήν πύρη,
βρίσκουν, καί ίσκιώνει τους, τή θυσία.

‘Ακόμα απόμεινε στόν άέρα
βούισμα, χρυσάετοι σά νά κλαγγάζουν,
κι οί κορφές γύρω καί πέρα ώς πέρα
τό άντιλαλούνε καί τό χιλιάζουν :

«Ζήσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, αν πατήσεις τά χώματά της,
πές της πώς μένουμ’ έδω πεσμένοι,
πιστοί καί πάντα στό πρόσταγμα της».

« Περάσματα καί χειρετισμοί »

Κωστής Παλαμάς

4. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑ·ΥΛΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι, περιμένοντας τὴν περσικὴ ἐπίθεση, ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς «Μεγάλης Ἑλλάδος» (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ φοβόνταν καὶ οἱ ἴδιοι ἐπίθεση ἀπὸ τοὺς Καρχηδόνιους καὶ βρισκόνταν σὲ ἀνταγωνισμό μεταξύ τους, δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴν παράκληση τῶν ὁμοεθνῶν τους. Μόνο ἓνας νέος εὐπατρίδης ἀπὸ τὸν Κρότωνα, ὁ Φάυλλος, πῆρε μέρος στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας μὲ μιὰ τριήρη του, πού τὴν ἐξόπλισε μὲ πολλές δυσκολίες, χάρις στὴ βοήθεια τοῦ πατέρα του καὶ τῆς ἀρραβωνιαστικίᾱς του, πού ἀφοσιώθηκαν μὲ τὴν καρδιά τους στὸν εὐγενικό του σκοπό. Ὁ πατέρας του ὁ Εὐβουλος προσφέρει ὅλη τὴν περιουσία του καὶ ἡ ἀρραβωνιαστικιά του ἡ Ἀριστονίκη πηγαίνει ζυπόλητη στὸ νὰο τῆς Ἥρας, πάνω στὸ ἀπότομο βουνό Λακίνιο, γιὰ νὰ παρακαλέσει τὴ θεὰ νὰ βοηθήσει τὸ Φάυλλο.

Ὁ γέρον Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἤδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων ;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνῃ ὅτι ἡ κόπωση αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἡθικὴ τις ὁδύνη κατατρῶγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἡλπίζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἀφλαστον*, τὰ ἀσκήματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἔφεδρος ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἱστία μάχης καὶ τὰ ἱστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χεῖριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπεζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιώται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἐχουν καταληφθῇ ὑπὸ ἐνὸς εἰδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἴπῃ καλύτερα. Ἰδοῦ! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένον, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς

θησαυρούς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ιδιωτικὸν ἐφοπλισμὸν. Καὶ εἰς μάτην ἐξηγ-
τλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς
ἀγαπᾷ τὸν Φάυλλον. Ὁ ἄλλος μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλή-
σωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

Ὁ Φάυλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσον ἀποτεθαρ-
ρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς.
Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ
τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ
τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχί-
αν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν καὶ ὑπὸ τοιούτους
ὅρους οἱ ὀπλίται, Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς, δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν
ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται
μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ παντα-
χοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλη-
σιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα
τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ
τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὁλκάδων, οἱ
ὁποῖοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι
θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὁ δ' ἑλληνικὸς συγκεντροῦται
περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἐκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέ-
ρας τὸ ὠραῖον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλίται συντηροῦν-
ται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται· Ὁ γέρων Εὐβουλος δὲν ἔχει
πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολούς, οὔτε ἄλφιστα*. Ὁ δυστυχὴς Φάυλλος
ἐκινδύνευε νὰ τρελαθῇ. . .

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ
τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν
σιγήν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλεις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίζασα
ἐλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα
ὀπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην
τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώρι-
ζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ
πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν
ἀφήσῃ, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀνα-
πνοήν της διῆλθεν ὡς σκιὰ διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ

Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ὥχρον φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὁποῖον, πίπτων ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της, ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἓν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἡ ὁποία, λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὤμους, σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ρόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἑνωρὶς νὰ ὀπλίση. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τώρα ἑλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λεῖου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωινὸς αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδίᾳ διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἔκπληξιν, τὴν ὁποίαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάυλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἥρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖον του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασὶς τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἄλλ' ἢ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἔμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὁδοιπόρος μας βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἓν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωινὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη ἀναπνέει τούλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὠμοπλάται της εἶναι κᾶθιδροι. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδός τώρα εἶναι ἀνηφορική, ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἄκκαί* των κατασχίζουν τὰ ἄβρὰ πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἄραγε ποτέ; Ἀλλ' ὁ Φάυλλος

τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουιν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθούμενη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνῆρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! "Ω! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθεται ἡ μᾶλλον καταπίπτει ἀπληπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῇ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἔμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν "Ηραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἵτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἀρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχυδῶν πλευρῶν της. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπως ὅποτε ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τοῦλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει τὸ στῆθός της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιποθύμος. . . Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρῶτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπεῖ νάον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεῖα χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν της ἡ προνοητικὴ χεὶρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξῃ εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἄλλως ἡ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω της τὴν προστάτιδα

χειρά τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑρᾶιον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του, ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστήν του. Ἀλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! Ὡ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτὴν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὐτὴ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνθέξῃ μία τόσον ἄβρᾶ κορασὶς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. *Α! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδῃσιν. Ὡ! τῇ ἀληθεῖς εἰς ὥραϊαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἀχ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὔρῃ ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὔρῃ νεκρὰν εἰς τὸν βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφρων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα, τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωνα· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρῶγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἅπας ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνηντήθῃ ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὁρᾷ πρὸς τὸ Ἑρᾶιον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποίαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναβῇ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κἂν νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἰγαγρος, φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος

εις τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινὰ χαράδραν ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκιόφως τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὥσπερ εὐλογοῦσα, ὥσπερ προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἑλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἢ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἱλαρότης. Χρυσῇ ἐσθῆς τυλίσσει τὴν ὀσφὺν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταίαν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὠχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μὲ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μὲ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μὲ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατὰστικτα ἀπὸ αἵμα. Ἄναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδρομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὅποῖον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος, μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ... Αἱ ἱέρειαι, διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα, κυκλοῦσιν αὐτοὺς, ἐπιδαφιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἥτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει

τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἱκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχίαι παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκειοὶ τῆς εἶναι ἤδη πλησίον τῆς, ὅλαι αἱ φίλαι τῆς ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ὅλη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτήν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν τῆς, τὴν βραθεῖαν πίστιν τῆς, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τρίτης τοῦ Φαῦλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν «Ἀριστονίκην» τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. Ὡ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαῦλλου καὶ ἐν μόνον εὔχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ «Ἀριστονίκη». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἀφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τρίτεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρων Εὐβουλος. Ἡ τρίτης «Ἀριστονίκη» ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαῦλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὲς ναὺς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὅταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίῳ μέχρι τῆς ἱερᾶς προκυμαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ με τοὺς ἰδικούς τῆς, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἐδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μετὰ ἐννέα τῆς μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρόθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα μόλις τὸ κῦμα, θορυβῶδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τρίτης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσια* τῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ἀλλ' ὁ

χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπῇ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἡρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζομένας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθὲς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῶ ἡ ναὺς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὁλονέν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὁλονέν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιαί. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιὰν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὁδηγῇ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν, ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὁδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκισ ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Πάδος

5. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ώραιες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, πού σᾶς τό 'γραφεν ἡ Μοῖρα
 νά σᾶς δοξάσει ἐνός Ὀμήρου ἡ λύρα,
 ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε !

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιατί' εἶν' αὐτή ἡ ἀληθινή καί ἡ μόνη
 γυναῖκα πού τό φθόνο ἀποστομώνει,
 κι ἐπαίνους δέν ψηφᾷ μήτε γυρεύει.

Μόνο τό λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νά τόν κρατεῖ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
 ὑπομονετική καί χρυσοχέρα
 μέ προκοπῆς ἰδρώτα τόν ποτίζει.

Τό σπῖτι ἀπό τά θέμελα ὡς τή στέγη
 τήν καθρεφτίζει, κι ὅταν λείπει ἀκόμη.
 Δέν ἔχει γνώμη, μά ἡ δική της γνώμη
 τό διαφεντεύει. Ὅπου τό χέρι ὀρέγει,

μοσχοβολαί ἀπ' τό γλυκό ἄρωμά της·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἂν σωπαίνει
 ἔξω ἀπ' τό σπῖτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, πού λησμονεῖ καί τ' ὄνομά της.

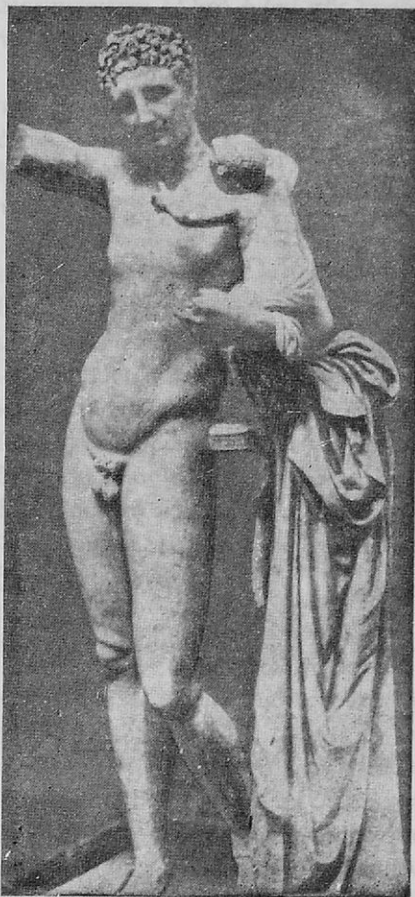
Κόρη γλυκιά τῆς μάνας της ἐλπίδα
 Καί τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι·
 γυναῖκα — εὐτυχισμένος πού τήν πάρει
 μητέρα — τήν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

« Ἐσπερινός »

Ἰωάννης Πολέμης

6. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρι-

νον ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέρον-
τος τὸν νεογέννητον Διόνυσον
εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι
ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν.
Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε,
διὰ ν' ἀναπαυθῇ καὶ ἀκούμβη-
σεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων
δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθα-
νώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τεί-
νει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ
αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν
εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέ-
κνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγ-
γραφεῖς μόνον ὁ Πausanias ἀ-
ναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο,
καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέ-
ξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο
ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουρ-
γήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡ-
μεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν
ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀνα-
παριστάνῃ τόσον ἐναργῶς τὴν
μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμ-
πίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἐβλε-
πον εἰς τὰ ὀράματά των οἱ με-
γάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι
τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρὸν, καὶ
λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην.
Εἶναι ἄβρὸν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστῇ ὁ Ἑρμῆς ὅχι εἰς ἐπι-
πόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν του φύσιν, τὸ περικαλλὲς δὲ

πρόσωπον με τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάξει ὅλην τὴν εὐμενῇ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη με τὴν μητρικὴν της στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλούτον¹ — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητά τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὁμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος με τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ με τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυνον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

« Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης » Χρίστος Τσούντας

7. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Οἱ στήλες τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς Ἠγησῶς)

A.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἵππέα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ με τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ φανερώνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποίαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἣτις ἀνέμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποίαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιὰν χεῖρα, ἐδηλω-νετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξίλεω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, με τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῇ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἢ ὀλίγον ὕστερότερον, τὸ λέ-

1. Ἔργο τοῦ γλύπτη Κηφισοδότου, ποὺ παριστάνει τὴ θεὰ Εἰρήνη νὰ κρατᾷ τὸ παιδί της Πλούτο.

γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἐμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξιλέων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ὡραίου ἐφήβου, ὃχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ' ἰσχυροῦ καὶ ἀκμαίου ὡς ἡμιθέου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβερᾶς ἐκφράσεως, τὴν ὁποίαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἐνδοξον τέλος του.

B.

Ἡ Ἥγησώ εἰκονίζεται καθημένη ἐντὸς τοῦ οἴκου της ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρά γυνὴ ἐν περιδέραιον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα της ὅμως δὲν

1. Τὸ χολιὲ τῆς Ἥγησῶς δὲ φαίνεται σήμερα πάνω στό μάρμαρο, γιατί ὅπως τὰ χάλινά της ἀλόγων καὶ τὸ ἀκόντιο τοῦ Δεξιέω, ἦταν μόνο ζωγραφισμένα.

εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὠραῖον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιαζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὅλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὅλων τῶν ἀθῶων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντός ἡ Ἥγησώ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξιλέω εὕρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἥρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν συγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἥγησώ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίως ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμούς. Συγκρατεῖται. εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἔγκαρτέρησις δ' αὐτῇ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικά τινα ᾄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἓν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἀνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἀδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπῃ. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμῃ ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἀντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατὴς, βλέπων τὸν Δεξιλέων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἥγησὼ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαρὰς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προῶρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρεε μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλειότερον, ἴσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφήν.

« Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης » *Χρίστος Τσουντας*

8. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμέ Δεξιλέω μέ λέν, παιδί εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σέ λίγο ὁ θάνατος ὁρμάει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
μέ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτὴ, μέ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
Δέ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δέ μ' ἄφησε στὸν Ἄδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης.
Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰν φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος, προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρό στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
Ὡ χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης !

« Τάματα τῆς ψυχῆς μου »

Κωστὴς Παλαμᾶς

9. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Ὅχι, ὅπως λέν, ὅτι δέ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικές μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιές παρθένες,
ὅλοι τους ζοῦν καί χαίρονται τό φῶς καί τόν ἀγέρα.

Τό ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροί καί χρόνια,
ἀλλά οἱ λευκές τους οἱ ψυχές κάτω ἀπ' τόν Ἄδη ἀγάλλι
ξεφύγαν, καί στά πέτρινα κορμιά τους καί τὰ αἰώνια,
ἐδῶ πρὺ ζοῦσαν, φώλιασαν καί ζοῦν μαζί μας πάλι.

ὦ ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μέ σκυφτά τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, πού κάτω σέ μιά κόγχη,
στή γούβα τοῦ μαρμάρου της, πῆγε νά πιεῖ μιά στάλα
ἀπ' τό νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τό πρωτοβρόχι.

Πιό πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στό χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἀθῶο τό χέρι·
εἶν' ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντά τῇ λεύκα, πού ἔχει ἀρχίσει
νά τραγουδάει στ' ὁλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιός στό κυπαρίσσι πλάι,
αὐτός μέσα στ' ἀτέλειωτο τό γαλανό τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοίτα ! ἀνέβη στ' ἄτι του καί πάει κι ὅλο πάει
στό δρόμο τόν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καί τοῦ ὄνειρου.

« Σ χ ι ε ς »

Λάμπρος Πορφύρας

10. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ BYZANTION

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἥλλασεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτερος ἑορτασμός
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
μενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἥτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελούμενη κατὰ πᾶσαν ἀξιομνημόνευτον ἑορτὴν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπίας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὁποῖον παρετίθετο καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων.

Τοιοιούτῳ ἔτελειώεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἑορτὴ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὁποῖον νὰ δεικνύῃ ἑορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἑορταὶ — ἐπίσημος μετὰβασις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχαί* καθ' ἑκάστην καὶ συνεστίας τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβῶδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἑορταὶ ἦσαν μεταμφίσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖα ἄλλα διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺν περίεργον ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετείχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθείαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνηθίαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνηθίαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ιδέαν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς ὀρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινε εἰς τὸ 'Ιερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὅποιον ὁ αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἓν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὅποιον ἐλέγετο γοθθικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετῃμφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου, ὅτε πλεῖστοι Γότθοι, πολεμιστὰ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν βασιλείου τάξεως» ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «γοθθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπία τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὠρισμένην στιγμὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παῖξι τὸ γοθθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερόν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μετὰ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὅποιοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετῃμφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὄταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἔξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ « γοθτικά » καὶ οἱ κράτται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέρος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες «τούλ, τούλ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος «τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ύ λ, τ ο ύ λ, τρέχοντες ἐξέρχονται».

Τὰ «γοθτικά», τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους, εἶναι ἀκατάληπτα: «γαύζας, βόνας, βακιδίας». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ γοθτικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ᾄδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: «Ἀηττήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφητε, δεσπότηι, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπότητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις, δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας».

Τοῦτο τὸ «γοθτικόν» ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμάται ζωῆν καὶ χαρὰν. Ὁ «περιούσιος λαὸς» διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαράδοτων, «ἐκ μακρᾶς συνηθείας» εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος βυζαντινὴ Πολιτεία.

11. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Όπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πῖσθην εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοῦ ἀληθοῦς ιδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὄλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρνούμεθα* ἰδίως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διάφορους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνὴς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης με πλοῖα, διὰ ξηρᾶς με καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἀλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιοῦχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἄπειροι σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἡδύνασο νὰ εὕρῃς ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς : πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλήθος ἄπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρεῖχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινά, ὅσον ἀλλοῦ τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθρίζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν, διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκεν ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν : εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμαρείαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἀγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμούς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἐορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἐορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, «ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεία μὲ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυνῶνων ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

σκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαίτερος δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατασκευτικὸν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπους ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλογολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ «τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων», ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατασκευτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουν οἱ παλαιοί, καὶ παρείχεν «ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαράν». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, «ἐκοίμιζε τὰς λύπας», ἦτο «κοινὴ παρηγορία», ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς «παράδεισος εὐδαιμονίας».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμπιν τοῦ δύοντος μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ αἰθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰώνιος δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

«Ἡ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη» Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

12. Η ΚΥΡΑ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

Κυρά τῆς Ὑδρας εἶπανε, ἓνα φεγγάρι, τὴν «κυρούλα» μας, τὴν γιαγιά τῆς γιαγιᾶς μου. Ὑδραῖσα γέννημα καὶ θρέμμα, κόρη τοῦ Λάζαρου τοῦ Κοκκίνη, πού ἀρμάτωσε τὸ πρῶτο μεγάλο ὑδραῖκο καράβι, ἑκατὸν δεκάξι τόνους, εἶχε στεφανωθεῖ τὸ γιό ενός ἀπὸ τοὺς πρῶτους καπεταναίους τοῦ νησιοῦ, πού πρόκοψε κι αὐτός καὶ γίνηκε νοικοκύρης. Ἔτσι τοὺς λέγανε στὴν Ὑδρα σ' ἐκεῖνα τὰ παλιά τὰ χρόνια. Νοικοκυραῖοι, δηλαδή τ' ἀρχοντολόι, ἦταν ὅσοι δὲν εἶχαν πιά τὴν ἀνάγκη νὰ ταξιδεύουνε, μόνο στέλνανε τὰ καράβια τους μ' ἄλλους καπεταναίους νὰ θαλασσοδαρθοῦν ἀπ' τὰ λιμάνια τῆς Μαυροθάλασσας ὡς τὰ πόρτα τῆς Μαρσίλιας καὶ τῆς Μπαρτσελόνας. Τὸ κάθε καράβι εἶχε στ' ἀμπάρι του κι ἓνα σιδερένιο σεντούκι, πού στό κάθε ταξίδι ἐρχόταν πίσω γιομάτο κολονάτα ἢ τάλιρα. Τ' ἀδειάζανε στό γυρισμό τὰ σεντούκια μέσα στὶς κρυφές τίς στέρνες τῶν ὑδραϊκῶν σπιτιῶν. Καί μ' αὐτὰ τὰ χρήματα πρωτοκινήθηκε ἀργότερα ὁ Ἀγώνας.

Τὴν κυρούλα μας τὴν λέγανε Χρυσούλα. Ἄντρας τῆς ἦτανε ὁ καπταν-Γκίκας, Γκίκας Ἀναγνώστου. Μάλιστα σέ κάποιο ταξίδι του στὴν Παλαιστίνη πῆγε καὶ βαφτίστηκε στὸν Ἰορδάνη καὶ γύρισε χατζής. Χατζη-Γκίκας Ἀναγνώστου τὸ λοιπὸν.

Μερικά χρόνια, ἀφοῦ παντρευτήκανε, ὁ καπταν - Γκίκας κι ἡ Χρυσούλα χτίσανε καὶ τὸ δικό τους τὸ σπίτι. Ὡς τὰ τότε ἡ νύφη ἔμενε στό ἀρχοντικό τοῦ πεθεροῦ τῆς τοῦ Ἀναγνώστη Ἀναγνώστου. Τώρα, μέ τὰ καινούρια τὰ λεφτὰ πού μαζεύονταν φοῦχτες κάτω στό Μισίρι — ἀφορμὴ ὁ πόλεμος τοῦ Ναπολέοντα μέ τοὺς Ἑγγλέζους — εἶπανε: «καιρὸς νὰ χτίσουμε καταδικὸ μας στέκι». Καὶ καθὼς τὸ συνηθίζανε οἱ ἀρχόντοι τῶν νησιῶν, μελετήσανε πέντ' ἕξι μῆνες τὰ σχέδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴν θέση, ὅπου θὰ τὸ χτίζαν.

Πρέπει νὰ πῶ, πῶς ἐκεῖνο τὸν καιρὸ οἱ νησιῶτες κι οἱ παραθαλασσίτες δὲν ἀποτολμούσανε ἀκόμα νὰ χτίζουνε χαμηλὰ κάτω στὶς ἀκρογιαλιές. Ἡ χώρα ἦτανε πάντοτε ψηλὰ κρεμασμένη στὴν πλαγιά, πάνω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Ἔτσι καὶ στὴν Ὑδρα. Σκαρφαλωμένα, γαντζωμένα στὴν ξερὴ τὴν ράχη τὰ λευκὰ σπιτάκια καὶ τ' ἀρχοντικά. Οἱ Γκικαῖοι διαλέξανε, ὕστερα ἀπὸ συζήτηση πολλή, ἓνα ψήλωμα πού ἔφτανε σέ μιὰ δεύτερη μικρότερη κορφή, στ' ἀριστερὰ τῆς χώρας.

Δέν είχανε ξεχυθεί ακόμα ἴσαμε κεῖ τά πολλὰ τά σπίτια, κι ἦτανε, πές, ὡσάν μιά βίγλα πάνω ἀπό τό πόρτο.

Ἦτανε καλά χρόνια ἐκεῖνα. Πλούταινε ὁ τόπος. Μέ τό τσουβάλι τά λεφτά. Δουλεύανε τά καράβια σ' οὐλες τίς θάλασσεσ, ἀπ' τήν Ὀντέσσα στό Τούνεζι κι ἀπ' τό Λιβόρνο στή Σκεντερία. Εἶχε προνόμιο, βλέπεις, τό νησί, νά ξαρτιέται κατευθεῖαν ἀπό τόν Καπουδάν πασά. Δίχως ἄλλη ὑποχρέωση, παρά νά στέλνει κάθε χρόνο πενήντα παλικάρια γεμιτζήδεσ στήν τούρκικη ἀρμάδα. Κι ἓνα ἄλλο ἀκόμα. Ἀπό τήν ἐποχή πού οἱ Ὑδραῖοι δέ θελήσανε νά συντρέξουνε τόν Κατσώνη στόν πόλεμό του μέ τόν Τοῦρκο, ὁ σουλτάνος τούς ἔδωσε κι ἄλλο προνόμιο, νά ταξιδεύουνε τά καράβια τους λεύτερα στίς θάλασσεσ τοῦ Λεβάντα. Στάρια ἀπό τή Ρουσία, λάδια ἀπό τήν Κρήτη, μπαμπάκια ἀπ' τό Μισίρι, κρασιά ἀπό τήν Κύπρο, σιδερικά ἀπό τό Τριέστι, μαστίχη ἀπό τή Χιό, καπνός ἀπό τή Σμύρνη, ὅ,τι ἄλλο θέσ νά φανταστεῖς ἀπό τήν πέτρα ὡς τό μετάξι. Μάλιστα, γιά νά ἔχουνε ἀσφάλεια ἀπ' τούς κουρσάρους, τούς ἄφησε ὁ σουλτάνος νά τ' ἀρματώσουνε τά καράβια τους μέ κανόνια τῶν εἰκοσιπέντε καί τῶν πενήντα λιβρῶν.

Ἦταν εὐτυχισμένοι κι ἡσυχος ὁ τόπος. Κι ἄξαφνα — τί τόν ἔπιασε τόν καπταν - Γκίκα — ἄξαφνα ἀποφασίζει ὁ βλογημένος νά μπαρκάρει, αὐτός πού ἔχει δεκαπέντε χρόνους νά καπτανέψει, ἀποφασίζει νά μπαρκάρει στόν «Ἀδάμαστο», σ' ἓνα ἀπό τά σαχτούρια* του, γιά νά πάει νά σμίξει, λέει, μέ τόν Κατσώνη.

—Μωρέ, μύγα σέ τσίμπησε ; τοῦ λένε οἱ ἄλλοι οἱ νοικοκυραῖοι.

—Ντίπ λωλός εἶσαι ; τοῦ κάνουνε. Μπρέ, κάτσε στ' αὐγά σου ! (...).

Μόνο ἡ γυναῖκα του δέν τοῦ ἔπε τίποτα, οὔτε ὄχι, οὔτε ναί. Ἦθελε νά ὑποτάζεται στόν ἄντρα της, γιατί ἔτσι εἶναι τό σωστό. Τό δέχτηκε καί τόν ἐτοίμασε νά φύγει. Τή θαλασσιά τή βράκα του, τό πλατύ κόκκινο ζουνάρι, τό ἄσπρο μεταξωτό πουκάμισο, τά μαῦρα γεμενιά (γόβεσ).

—Σάν παλικάρι νιός μου ἴσαι, καπταν - Γκίκα, τοῦ εἶπε.

Στεκόταν καί τόν θωροῦσε καί τόν καμάρωνε. Ἐκεῖνος, στ' ἀλήθεια, λησμονοῦσε πῶς τά ἔχει πατημένα τά πενήντα καί βιαζότανε νά φύγει.

—Μοῦ μυρίζει θάλασσα, γυναῖκα !

—Στό καλό, καλέ μου. Ἔχε γειά !

Μήτε πού τότε ρώτησε πιότερο γιά τήν απόφασή του.

—Γιά νά πααίνει ό καπταν - Γκίκας, θά 'χει τό λόγο του, άπαντοῦσε σ' ὅσους ἦρθαν νά τή δοῦνε. Ξέρει αὐτός τί κάνει, καλύτερα άπ' ὅλους μας ἔδω μέσα.

Τέτοιο σεβασμό τοῦ εἶχε. (. . .).

Ήτανε σαρανταδυό χρονῶ σάν ἔφυγε ὁ άντρας της, νά πάει νά βρεῖ τόν Κατσώνη. Τί τόν ἔπιασε μονομιᾶς τόν καπταν - Γκίκα ν' άφήσει τ' άγαθά του, τήν ήσυχία του, νά πάει νά θαλασσοδαρθεῖ μέ τούς θαλασσομάχους τούς τουρκομάχους, νά βάλει κάτω τό κεφάλι του, σηκώνοντας μπαῖράκι στό σουλτάνο ;

Άφοῦ ἔφυγε, κάμποσον καιρό ὕστερα, ή κυρα - Χρυσούλα, σκαλίζοντας τά χαρτιά του, βρῆκε ἕνα γράμμα πού τῆς ἔδωσε τήν ἐξήγηση στόν ξαφνικό τό μισεμό τοῦ άντρός της. "Ελεγε τό λοιπόν ή γραφή :

«Νά περάσεις πέρα ὅτῃ Ρούμελη. Κι άπό κεῖ τραβᾶς γιά τό Θιάκι, » καί νά μοῦ γράφεις πάντα, καί νά βαστᾶς τά δικά μου σχέδια. » Ν' άκουστεῖς (νά συνεννοηθεῖς) μέ τό Λάμπρο (τόν Κατσώνη) καί » νά τοῦ δώσεις λεφτά, νά τά μοιράσει χάρτζια (μισθοῦς). Νά εἶστε » άγαπημένοι. Νά μήν κυνηγᾶ ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Καί πάντα νά 'χετε » τό νοῦ σας. Βλέπετε ; Μέ πλερώνουν νά βαρέσω τούς ἄλλους καπε- » ταναῖους. Ἐγώ τούς ἔχω συντρόφους. Θέλω συντρόφους γιά τήν » Πατρίδα».

Άπό κάτω ή ὑπογραφή : « Ζαχαριᾶς ».

Άνοιξαν τά μάτια τῆς κυρα - Χρυσούλας. Μά κοπήκανε τά ποδά-ρια της. Κάθισε καί κοίταζε τή θάλασσα καί μαγνητιζότανε άπό τό ακούραστο σάλεμά της, τόσο πού κάτι τήν τράβηξε άβάσταγα μιά μέρα κι άναγκάστηκε νά κατεβεῖ στήν άκροθαλασσιά. Πῆγε καί προχώρησε άπάνω στά βράχια, στά βράχια πού χώνονταν βαθιά μέσα στό πέλαγο, κι ἐκεῖ στάθηκε πολλή ὥρα, άνεμοδαρμένη κι ἐκείνη καί θαλασσοδαρμένη. (. . .).

Άπό κείνη τή μέρα συχνοκατεβαίνει ή κυρα - Άναγνώσταινα ή Χρυσούλα στό περιγιάλι καί κάθεται στά βράχια. "Οχι, δέν κάθεται, στέκει. Πῶς νά καθίσεις μέσα στά νερά ; Γυρίζει μουσκεμένη σπτίτι, κι ή άδερφή της βάζει τίς φωνές :

—Θά πουντιάσεις, καλέ σύ ! Τό νοῦ σου ἔχασες ; Κάνε ὑπομονή καί σέ λίγο θά νά 'ρθει πίσω ὁ καπτάνιος.

Μά τή Χρυσούλα τήν τρώει ὁ σάρακας καί βλέπει στὸν ὕπνο της ὄνειρα κακά, τάχα πῶς ἓνα κοράκι κάθισε στὸν παπαφίγκο τοῦ καρ-
βιοῦ, τάχα πῶς ἡ γοργόνα ξεκόλλησε ἀπ' τήν πλώρη, τάχα πῶς ὁ
καπταν - Γκίκας κάθεται μέ τόν Καπουδάν - πασά συντροφιά στήν
κουβέρτα τοῦ σαχτουριοῦ, κι' ἐκεῖ πού πάει νά πάρει τό τσιμπούκι του,
τοῦ μένει στά χέρια τό μαρκούτσι δυὸ κομμάτια. *Ὀνειρα κακά, μελε-
τήματα τῆς μοίρας, πού τή φοβίζουνε τή Χρυσούλα. Κι' ἀκόμα παρα-
πάνω, ὕστερα ἀπὸ κείνη τή βλογημένη τήν αὐγή, πού ἓνα κοκόρι
ἀνέβηκε ἀνεπάντεχα στό χαγιάτι ἀπὸ τή σκάλα καί μπῆκε στήν κά-
μαρα τοῦ καπταν - Γκίκα κι ἀρχίνησε νά λαλεῖ σάν τό ξορκισμένο.

Καμιά φορά ἦρθε γράμμα ἀπὸ τήν Καλαμάτα καί σέ λίγο ἄλλο
ἀπὸ τή Ζάκυνθο. Χαρούμενος πού καβαλαί τό κύμα σάν τό δελφίνι,
ὁ καπταν - Γκίκας στέλνει χαιρετίσματα. Κι ἡ κυρα - Χρυσούλα γα-
λήνεψε λιγάκι, κι εἶπε ν' ἀνεβεῖ στὸν Προφήτη - Λιά, στό ξωκλήσι,
ν' ἀνάψει μιά λαμπάδα.

Τό γαιδουράκι σκαρφάλωσε τή βουνοπλαγιά, κι ἦταν καταμεσή-
μερο σά ν φτάσανε στήν κορφοῦλα. Εἶχε μηνύσει τοῦ παπα-Βαγγέλη
κι εἶχε ἀνεβεῖ κι αὐτός ἀπὸ τά χτές, κι ἔτσι λειτουργήθηκε πάλι ὁ
Προφήτη - Λιάς ὕστερ' ἀπὸ χρόνια. Μά ὡς τέλειωσε ἡ λειτουργιά κι
ἔκαναν νά βγοῦν ἀπὸ τό ξωκλήσι, ἡ κυρα - Χρυσούλα ξάνοιξε ἀπ' τή
διαπλατωμένη θύρα, πέρα στ' ἀλαργινά, στ' ἀπόμακτρα, ἓνα πανί
πού ξάσπριζε μέσ στό γαλάζιο τ' οὐρανοῦ καί τοῦ πόντου.

Τῆς μπῆκε καλὰ καί σώνει ἡ ιδέα πῶς εἶναι ὁ καπταν - Γκίκας πού
γυρνάει, καί στάθηκε ἀδύνατο νά τή μεταπείσουν. Γοργὰ γοργὰ
πῆρε τόν κατήφορο, νά πάει νά καρτερέσει κάτω στή σκάλα τόν κα-
πτάνιο, σάν θ' ἀράξει. Μεσοδρομῖς, καθῶς καβαλοῦσε τό γαιδούρι,
ἔβαζε τό χέρι ἀντήλιο καί κοίταζε τό πέλαγο. Νά, τό καράβι ! Νάτο !
Ζυγώνει !

Κοντά νά φτάσουνε στά πρῶτα σπιτία, ξαναρίχνει μιά ματιά.
Τί ; Πῶς ; Πού πάει τό καράβι ; . . . Τό ποθητό πλεούμενο ἔχει ἀλλά-
ξει δρόμο, καί τώρα μάκραине καί μίκραине, μίκραине . . .

Γελάστηκε, κυρα - Χρυσούλα ! Δάγκασε τά χεῖλια σου πικραμέ-
νη, καί γύρνα νά κλειστεῖς στό σπιτί. Αὔριο θά 'ναι σωστά τρεῖς μῆνες
πού 'φυγε ὁ «'Αδάμαστος» μέ τόν καπταν - Γκίκα.

Ὅστοςό περάσαν ἄλλοι τρεῖς μῆνες, ὅσο πού νά 'ρθαι πίσω. Τοῦ
Σταυροῦ παραμονές ἀκούστηκε ἀπὸ τ' ἀνοιχτά ἓνα κανόνι.

—Βάρεσε κανονιά, κυρά, λέει μιά παραδουλεύτρα ψυχοκόρη τῆς κυρα - Χρυσούλας.

—Κι ἀπέ ;

Σώπασε ἡ κοπελιά. Μά ἡ κυρα - Χρυσούλα βγῆκε στοῦ παράθυρο νά δεῖ. Τότες ἔμπηξε τίς φωνές :

—‘Ο καπταν - Γκίκας ! . . . ‘Ο καπτα - Γκίκας ! . . . *Ἦρθενε ! . . . *Ερ-
χεται ! . . . *Ἐλᾶτε ! . . .

Πρόβαλαν ὅλοι στοῦ παράθυρο νά δοῦν, ὅμως κανένας δέν πολυ-
πιστεῦει. Δυό φορές κιόλας γελάστηκε ἡ κυρα - Χρυσούλα, λέγοντας
πὼς ξεχωρίζει τό σαχτούρι τοῦ καπταν - Γκίκα. Δέν πάει μήνας ποῦ
ξανάβαλε τίς φωνές καί τρέξαν ὅλοι χαρούμενοι.

—Μέ τό καλό ! Μέ τό καλό ! Δόξα νά ‘χει ὁ Κύριος ! Δόξα σοι !

Μά ὅταν ἦρθε πιό σιμά τό καράβι, ὅλοι καταλάβανε πὼς δέν
ἦταν τοῦ καπταν - Γκίκα τό σαχτούρι, μόνο τρεχαντηράκι τοῦ κα-
πταν - ‘Αντρέα τοῦ Βώκου (τοῦ Μιαούλη), ποῦ γύριζε ἀπ’ τήν
Κάρυστο.

Δέν τήν πολυπιστέψανε, λοιπόν, ἐτούτη τή φορά καί ξαναμπήκαν
μέσα, λέγοντας :

—‘Αμποτε, κυρα - Χρυσούλα, καλῶς νά τόνε δεχτεῖς ! Νά διοῦμε
ἄμως ! Νά διοῦμε !

Μόνο ἡ γριά ἡ Μάρω ἔμεινε δίπλα τῆς, κρεμασμένη στοῦ παράθυρο,
καί τῆς λέει :

—Μά εἶσαι σίγουρη, κυρά μου, πὼς εἶναι ἄτός ; Δέ γελιέσαι ; Τόνε
βλέπεις καλά ;

—Ναῖσκε, μπαμ’ Μάρω, ναῖσκε, αὐτός εἶναι ! Δέ γελιέμαι τούτη τή
βολά. ‘Ατός εἶναι . . . ὁ «‘Αδάμαστος».

‘Η γριά κοίταξε προσεχτικά κατὰ τή θάλασσα πέρα.

—Μά κόρη μου, εἶναι δυό . . . δυό τὰ καράβια !

—Δυό εἶναι, ναῖσκε, τό ξέρω, Μάρω . . .

—Καί ποιό εἶν’ ἀπ’ τὰ δυό ;

—Τό πρῶτο, μπάμ’ Μάρω, τό πρῶτο, δέ βλέπεις . . . καλέ, τ’ ἄλλο
δέν εἶναι σαχτούρι . . . δέν εἶναι . . .

Δέν ἀπόσωσε, μόν’ ἔμεινε μέ τό στόμα ἀνοιχτό. Τά ρουθούνια τῆς
παίξανε. ‘Αρπάει τό χέρι τῆς γριᾶς καί τήν τραβάει νά σκύψει κι ἄλλο.

—Γιά ἰδές ! . . . Δές, ντέ . . . Θωρεῖς ; . . . Θωρεῖς ; . . . Τούρκικο τρε-
χαντήρι, τούρκικο εἶναι καί τόνε . . .

Μιά λάμψη, ένας άσπρος καπνός πού φούσκωσε σάν πανί.

—Τό σκύλο ! φωνάζει απ' τό παράθυρο ή Χρυσούλα. Βαράει μέ τό κανόνι !. . . Στό κυνηγητό τόν έχει !. . . Γυρεύει νά τόνε φουντάρει !. . . Καπταν - Γκίκα ! ! ! . . .

Σκύβει σάν τρελή νά δεϊ, τρελή από φόβο, τρελή κι από χαρά — γυρίζει ό καπταν - Γκίκας, γυρίζει περήφανα, πολεμώντας τόν άπιστο — μά κείνη τή στιγμή τά δυό καράβια κρύφτηκαν πίσω από τόν κάβο.

—Π' ανάθεμα ! κράζει ή κυρά.

Μεμιās, τρέχοντας, σκαρφαλώνει τίς σκάλες καί βγαίνει άπάνω άπάνω στό δώμα. Κρεμιέται απ' τό πεζούλι. Μπάμ ! Μιά κανονιά ό «Άδάμαστος», μιά κανονιά ό Τουρκος. Τυλίχτηκαν τά δυό καράβια μέσα στους άσπρους καπνούς σάν σέ πέπλα, καί μόνο τά πανιά τους μείνανε απόξω, άποπάνω. Ώστόσο κέρδισε δρόμο ό Τουρκος. Τώρα είναι πολύ πιό σιμά στό σαχτούρι, τό προφταίνει, πάει νά τό πάρει από δίπλα, νά μπορέσει νά τό χτυπήσει μ' όλα του τά κανόνια από τή μιά τή μπάντα.

Ίσα Ίσα πάλι κρυφτήκανε τά δυό πλεούμενα πίσω απ' τόν κάβο.

—Καταραμένε ! φωνάζει ή Χρυσούλα. Που πάτε ;

“Αθελα κοιτάει κάτω, στό λιμάνι. Δέν τό 'χε σκεφτεί αυτό. Τί κάνουνε, μωρέ, τί κάνουνε κάτω στό πόρτο ;

Τρέχοντας κατρακυλάει τίς σκάλες καί βγαίνει στό κάτω παράθυρο, σέρνοντας πίσως της τίς άλλες γυναίκες καί τά παιδιά. Κανένas άντρας δέ βρέθηκε σπíti εκείνη τήν ώρα.

—Μωρέ, φωνάζει, μωρέ σεΐς ! Τί κάθεστε ; . . . Τρεχάτε !

Κάτω στό λιμάνι τής “Υδρας δέν είναι ούτε ένα καράβι. “Ολα λείπουνε. “Ολα δουλεύουνε από τή Μαυροθάλασσα ως τό Μισίρι κι ως τό Τριέστι. “Ολα θαλασσοδέρνονται. Καί έδω στήν “Υδρα δέν έμειναν παρά μερικές φελούκες γιά καλαφάτισμα, δυό τρία ψαροκάικα στόν ταρσανά, πέντ' έξι σκαμπαβίες, τίποτ' άλλο.

Τά δυό πλεούμενα προσπέρασαν τόν κάβο κι έφτασαν τώρα μπροστά στά βράχια, στά βράχια όπου τό 'χε συνήθειο ή Χρυσούλα νά πηγαίνει νά κάθεσαι, σάν πρωτόφυγε ό καπετάνιος.

—“Αχου ! λέει καί χτυπιέται, καί νά μήν είμαι τούτη τήν ώρα κάτω στά βράχια μου, νά ριχτώ στή θάλασσα, νά πάω νά τόνε σμίξω !

Κι άξαφνα τής έρχεται μιά τρέλα, καί δίχως νά ξηγηθεί, δίχως νά

πεί λόγο παστρικό, μόνο μурμουρίζοντας κάτι παράξενα λόγια, ροβόλησε τὰ σκαλιά ἀπό τό χαγιάτι, πέρασε τρέχοντας τήν αὐλή καί τρέχοντας βγήκε ἔξω. Πῆρε τόν κατήφορο.

—Ποῦ πάει, καλέ ! Τρεχᾶτε ὀγλήγορα πίσω της ! Τρεχᾶτε !

Τήν πῆραν καταπόδι οἱ γυναῖκες καί τὰ τρία ἀπ' τὰ πέντε της παιδιά. Αὐτή τρέχει μπροστά, σηκώνοντας τή φούστα της ὡς τό γόνα, γιά νά μήν πέσει. Ροβολάει τόν κατήφορο τῆς χώρας μέ τὰ πλατιά χαμηλά σκαλοπάτια. Στό δρόμο, καμιά φορά, ἀνάμεσα σέ δυό σπίτια, βλέπει τό γιαλό κάτω καί κοιτάει τρέχοντας, λαχανιασμένη, καί ψάχνει νά δεῖ. Ποῦ εἶναι τὰ καράβια ! Μπάμ ! . . . Μπάμ ! . . . Τί κανονίδι, Θεέ μου !

Στό δρόμο τή βλέπει ὁ κόσμος καί σαστίζει, ὅσοι δέν ἔχουνε καταλάβει ἀκόμα. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἀκούσανε τίς κανονιές καί βγήκανε στά δώματα νά δοῦνε, ὅσοι στέκουνε στά στενά καί χάσκουνε, τήν παίρνουν τό κατόπι. Λίγο εἶναι αὐτοί πού κοντοστεκουν φοβισμένοι. « Οἱ Τοῦρκοι ! Οἱ Τοῦρκοι εἶναι ! Ποῦ πᾶτε ! ».

Ὁχι. Ἡ Ὑδρα συνάχτηκε, συνάζεται ὅλη κάτω στήν ντάπια, στή σκάλα. Γυναῖκες, ἄντρες — γέροι ὅλοι τους — καί τὰ παιδιά. Κι ἐπειδὴ ἐδῶ στή σκάλα δέ βλέπεις πιά τὰ δυό καράβια πού χτυπιούνται, ὅλοι τρέχουνε πέρα στήν ἄκρη τῆς ντάπιας, ἄκρη ἄκρη, πρώτη ἡ Χρυσούλα.

Μά νά, ὅσο νά ρθοῦν, πάει, γίνηκε τό κακό. Τόν πῆρε ἀπό δίπλα τόν « Ἀδάμαστο » ὁ Τοῦρκος. Τέσσερα κανόνια ξερνᾶνε φωτιά καί σίδερο ἀπ' τή ζερβή του τή μπάντα. Κάπου ἐξήντα ἐβδομήντα ὀργιές στ' ἀνοιχτά στέκουνε τώρα τὰ καράβια καί πολεμοῦνται. Σταθήκανε, γιατί ὁ « Ἀδάμαστος » ἔφαγε μιὰ στό σκαρί χαμηλά καί κάνει νερά, βουλάει ! Στάθηκε ὁ Τοῦρκος δίπλα του καί τοῦ ξερνάει ἄλλο ἓνα συμπάρο. Πάει ὁ « Ἀδάμαστος », κατάρτια, ξάρτια, πανιά καί κουπαστή μέσ τή θάλασσα, κι οἱ ἄνθρωποι ἓνα γύρω . . .

— Ἀχου, τὰ παλικάρια !

Τρεῖς σκαμπαβίες βγήκαν ἀπ' τό λιμάνι τῆς Ὑδρας. Πολεμᾶνε μέ τό κύμα, θά πασκίσουν νά σώσουν τὰ παιδιά, πολεμᾶνε μέ τὰ κουπιά, θά πολεμήσουν μέ τὰ τρομπόνια. Ὁ Τοῦρκος θά τούς φάει κι αὐτούς, ὁ Τοῦρκος !

Τότες, ἐκεῖ πού τὰ ἔχανε ὅλοι τους χαμένα, ἄντρες καί γυναῖκες, γέροι οἱ πιό πολλοί, ἡ Χρυσούλα σπρώχνει τούς διπλανούς της δυ-

νατά, ανοίγει δρόμο καί τρέχει στό κανόνι. Δυό κανόνια εἶναι ἐδῶ στήν ντάπια, μπρούντζινα κανόνια στά κρεβάτια τους.

—Βάλτε τους φωτιά ! προστάζει ἡ Χρυσούλα.

Οἱ μπάλες κείτονται δίπλα, μά τό μπαρούτι, δέν εἶναι ἐδῶ, μηδέ φιτίλι ἔχει, μηδέ στουπί, μηδέ τίποτα.

—Μάνι μάνι, προστάζει ἡ Χρυσούλα, τρεχάτε . . . μάνι . . . μάνι . . . φέρτε . . . βάλτε τους φωτιά !

Σέ δέκα λεπτά μέσα τό 'να κανόνι εἶναι ἔτοιμο. 'Η κυρά - Χρυσούλα βάζει μονάχη της φωτιά στό φυτίλι. Μπάμ !

'Η βαριά μπάλα βρόντηξε ἀπάνω στό σκαρί τοῦ τούρκικου τοῦ карабиоῦ καί βούλιαξε μέσα του σάν σέ σάρκα. Μπάμ ! Τό δεύτερο τό κανόνι βάρωσε ἀπό τήν ἄλλη μεριά. Μά τοῦτο δέν ξαστόχησε οὔτε στάλα. Τοῦ πῆρε τό τιμόνι, θρύψαλα, τοῦ παλιομεχμέτη ! Μπάμ ! Ξανατραβάει τό κανόνι τῆς κυρα - Χρυσούλας. 'Ετούτη τή φορά ἡ μπάλα χτύπησε στά χαμηλά, μπούκωσαν τά νερά μέσα στ' ἀμπάρι ! 'Ο Τοῦρκος ἔγειρε, βουλάει ! Παιδιά ! Παιδιά ! Βουλάει ! . . .

. . . Τόνη φέρανε πίσω, μέσ στή σκαμπαβία, τόν καπταν - Γκίκα, λαβωμένο βαριά. Τό 'να τό μάτι, τό ζερβί, ἦτανε βγαλμένο. Τό 'να του τό χέρι, τό ζερβί, ξεριζωμένο ἀπ' τόν ὦμο.

Δέν τυραγνίστηκε πολύ. Δυό τρία μερονύχτια χαροπάλεψε. 'Υστερα τόν πῆρε ὁ Κύριος, νά τόν ἀναπάψη. Κι ὁ λόγος λέει, πῶς ἀπό τότε τήν εἶπανε τή Χρυσούλα, τή χήρα του, τήν κυρούλα μας, « κυρά τῆς 'Υδρας », γιά τήν ἀξιοσύνη της καί γιά τήν παλικάριά της. (. . .).

« 'Η κυρά τῆς 'Υδρας »

Θ. Πετσάλης - Διομήδης

13. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοί, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολλάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλῆθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγίνετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄ ν τ ε ν ἄ κ ο υ ρ ε ῦ ε σ α ἰ ἢ κ ο υ ρ ἔ μ α τ ἄ σ ο υ, ἥτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἥτοι καπνιάς, ἡ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀ π ο σ β ο λ ὡ θ η κ α ἦ: ἔ μ ε ι ν α ἀ π ο σ β ο λ ω μέ ν ο ς, αἵτινες σημαίνουν: ἡσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ῖ ζ ω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ο ῦ τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των τότε σημερινὸν ρῆμα μ ο υ τ ζ ὡ ν ω ἢ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ὡ ν ω, ὥς καὶ αἱ φράσεις: ἔ φ υ γ α μ ο υ τ ζ ω μέ ν ο ς, ἥτοι κατησχυμμένος, κ ο ῖ τ α ξ ε ν ἄ μ ῆ μ ἔ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ὡ σ η ς, ἥτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλῃς, ἔ ν ν ο ι α σ ο υ κ ι ἐ γ ὡ σ ἔ β ἄ φ ω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδὴ. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαγομένου, ἥπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθάλης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο

τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο ὄ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ὶ ν ω.

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος καὶ μέλλων νὰ περιαχθῇ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον : β γ ῆ κ ε ἄ σ π ρ ο π ρ ὅ σ ω π ο ς.

* * *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους, ὅπου διῆγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἀλλοπίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί, ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασάνους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὅμως καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς δαρμούς, ἀπηρνοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώδης φράσις : τ ο ὗ ἄ λ λ α ξ α ν τ ῆ ν π ί σ τ η σ τ ὸ ξ ὺ λ ο.

* * *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὅποια ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώτατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν, ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ ρωμαϊκὴν παράδοσιν, τὰ ὅποια ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἶ κ ο υ ς καὶ τὰ ὅποια εἶχον θερμανθῇ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἐκαλεῖτο ψυχρολούσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ ἦτο ψυχρὸς. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὐχώρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, όσάκις τις, μεταβαίνων ίνα λουσθῇ καί εύρισκόμενος είς τό κρίον, δι' οίονδήποτε λόγον, σεισμόν φέρ' είπεΐν, επίδρομήν έχθρών, δυσάρεστον είδησιν, δέν προύχώρει είς τά άλλα διαμερίσματα, άλλ' άπεχώρει, φυσικά ή λοϋσίς του διεκόπτετο καί ό σκοπός, δι' όν μετέβη είς τό λουτρόν, δέν έξεπληρουότο.

Διά τοϋτο σήμερον δι' ένα, τοϋ όποίου οί σκοποί έμειναν άνεκπλήρωτοι, λέγομεν ότι: έμεινε στα κρία τοϋ λουτροϋ.

« Βυζαντινών βίος καί πολιτισμός », τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλές

14. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στήν πόρτα τῆς 'Αγία - Σοφιάς, πού σφάλισεν
ένός 'Αγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος έπεσ' ό Δικέφαλος
άπ' τ' άπιστο μαχαίρι.

Στήν πόρτα τῆς 'Αγία - Σοφιάς, σπαράζοντας,
μέ ματωμένα στήθη,
τίς δυό φτεροϋγες άπλωσ' ό Δικέφαλος
καί πάλι όρθός έστήθη.

Καί στοίχειωσε, καί θέριψε, καί πλήθυνεν
ό νεκραναστημένος,
κι έγιν' ό ένας μύριοι 'Αιτοί Δικέφαλοι
στό δουλωμένο Γένος.

Καί πέταξε στα πέρατα καί φώλιασεν
όπου σκεπή τόν κρίβει :
σέ μοναστήρι, σ' έκκλησιά, καί σ' άρχοντα
καί σέ φτωχοϋ καλύβι.

Στήν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τόν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἢ καλομένα φυλαχτό τόν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της·

στόν ἀργαλειό της καθιστή μερόνυχτα
τόν ὕφαν' ἡ βοσκούλα,
περήφανος ὁ ἄρχοντας τόν ἔδεσε
στό δαχτυλίδι βούλα·

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
κι ἁγίασε στοῦ Χριστοῦ τό Τετραβάγγελο
γραμμένος μέ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἐκατόχρονα,
βουβός κι ἀποκρυμμένος
κλωσοῦσε τήν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
στό δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιά μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος :

«Ὡς πότε, παλικάρια !».

Καί μύριοι Ἀιτοί Δικέφαλοι φτερούγισαν
ἀπό σπαθιῶν θηκάρια.

«Πύρινη ρομφαία»

Γεώργιος Αρσένιος

15. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Ὁ Διγενής

(Μεσσαρά πρὸς Κρήτης)

Ὁ δυνατότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενής, πού τόν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἔζησε δύο γενεές. Αὐτός ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριά γιὰ παιγνίδι σάν κότσια* καί φαίνονται πολλοί ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντά στὶς Καμάρες εἶναι ἡ σέλα τοῦ Διγενῆ καὶ αὐτὴ εἶναι ἓνα αὐλάκι στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, ποῦ ἐγινε ἀπὸ τὸ βάρος του, ποῦ καβαλίκευε τὸ βουνό καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴ ράχη εἶναι ἡ πατιά του, ἓνα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί ὄντας ἐδιψοῦσε, ἐπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἓνα του πόδι καὶ τ' ἄλλο στ' ἀντικρινό βουνό κι ἔσκυβε κι ἔπινε νερό ἀπὸ τὸ ποτάμι, ὁπότε ρεχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μέ τὰ γένια του ἔφραζε τὸ ποτάμι καὶ ξεχείλιζε καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμπο τῆς Μεσσαρᾶς.

Ὅντας ἀπέθανε ὁ Διγενής, τὸν ἔθαψαν σ' ἓνα ψήλωμα κοντά στὴ Γέργερη. Ἀλλὰ τὸ σῶμα του ἦταν πολὺ μακρὺ καὶ δὲ χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἄπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτὸ ἀναγκαστήκανε νὰ τὸ κόψουνε ἐφτά κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν τὸ 'χωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. Ὁ Διγενής αὐτός εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σήμερ ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἶπουν γιὰ κανένα πῶς εἶναι ἀνδρειωμένος, τὸν λέγουν Διγενή. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λέν πῶς ὁ Διγενής τὰ ἔριξε μιά φορά μέ τὸ μικρὸ του δάχτυλο ἀπὸ ἓνα μέρος εἰς ἓνα ἄλλο, ποῦ ἦτον ὦρες μακριά, καθὼς τὰ παιδιὰ ρίχτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, ὁποῦ λέγεται λιγγρί. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εὐρίσκονται εἰς τὴν Κύπρῳ τὰ ὀνομάζουν τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

N. Γ. Πολίτων. « Π α ρ α δ ὁ σ ε ι ς »

16. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενὴ στόν Ἄδην,
κι ἄλλους μαζί . . . Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοττάδι.

Καί τούς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τόν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιάς τὴν πούλια.

Καί σάν νά μήν τόν πάτησε
τοῦ Χάρου τό ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τόν καρβαλάρη.

—Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δέν περνῶ μέ τὰ χρόνια,
μ' ἄγγιξες καί δέ μ' ἐνίωσες
στά μαρμαρένια ἁλώνια.

Εἶμ' ἐγώ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἐφτάλοφην ἔφερα
τό σπαθί τῶν Ἑλλήνων.

Δέ χάνομαι στά Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καί λαοὺς ἀνασταίνω.

«Ἰαμβοὶ καὶ ἀνάπαιστοι»

Κωστής Παλαμᾶς

17. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οἱ σημερινοὶ γονεῖς, ποὺ σφίγγουν τὰ παιδάκια των στὴν ἀγκαλιά των καὶ λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς ἱστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντας τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νὰ φονεύουν τοὺς ἀδελφοὺς των. . .

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῇ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγὴ: κάθε τέσσερα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε

μέρους και από ένα παιδί εκάστης οικογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεῖς ὁμῶς κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιὲς καὶ τάνάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἔπαιρναν ὅλα τὰ παιδιὰ! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ « τυχερά »· δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των! . .

Ὁ τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἓνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιὰ. Ἀλίμονον εἰς ἐκείνους ποὺ παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδουν τὰ παιδιὰ των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς « ἐνθυμήσεις »* ἀναγινώσκομεν:

« Εἰς τοὺς ζξά', Ἰουλίου πρώτη (= 1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα... ».

« Εἰς τοὺς ζξε', Ἰουνίου ιη' (= 18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευή, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιὰ... ».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια ποὺ περιμένει τὸν ζωγράφον τῆς, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰῶνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηναὶς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἠπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυρόφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ των. Μὲ ἐκπληξίν του ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ πατρίς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά. . .

« Ὁ ἀναδρομάρης »

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

18. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καί τρισανάθεμά σε,
 μέ τό κακόν ὀπόκαμες, μέ τό κακό πού κάνεις !
 Στέλνεις, τραβᾷς τούς γέροντες, τούς πρώτους, τούς παπάδες,
 νά μάσεις παιδομάζωμα, νά κάνεις γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τά παιδιά κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγώ καί καίγομαι κι ὅσο νά ζῶ θά κλαίγω
 πέρσι πῆραν τό γιόκα μου, φέτο τόν ἀδερφό μου . . .

II. Ἀραβαντινοῦ : «Συλλογή δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Ἠπείρου», 1880

— Ἄσπρε σταυραῖτέ καί μπίρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρό πού λείπεις
 — Εἶδα θάλασσεσ, καράβια ἄρματωμένα,
 καί τόν Τάταρη μ' ἐννιά ἀδερφούλια ἀντάμα,
 μ' ἕναν ἄλυσο καί τά ἐννιά δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντά παρακαλώντας :
 « Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶσ' μου ἕνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις ! . . .

*Α. Ταρσοῦλη : «Μοραῖτικα τραγοῦδια», 1944

19. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ἦταν ἐρημιά κείνη τή νύχτα στήν παραλία. Εἶχε βρέξει τό πρωί
 καί εἶχε γίνει ὁ καιρός ὑγρός καί ψυχρός. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχαν
 σταθεῖ πέρα στόν ὀρίζοντα καί φαινότανε σάν νά 'τανε ἡ προφυλακή
 τοῦ χειμῶνα. Τά φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τό ἄσπρο χῶμα
 τῆς. Οἱ καρέκλες, πού ἄλλοτε σκεπάζανε τή γῆ σέ μεγάλη ἀπόσταση,
 εἶχανε σαρωθεῖ καί μόνο σέ μιά γωνιά, κοντά στούς τοίχους τοῦ
 μεγάλου καφενείου, εἶχανε μαζευτεῖ λίγοι ἀπό τούς τόσους περιπα-
 τητές τῆς πλατείας. Πέρα στό μεγάλο δρόμο, πού ἔφερνε στήν πόλη,
 τά περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καί μόνο σ' ἕνα ὑπῆρχε
 φῶς καί ἀπό κεῖ ἐρχόντανε φωνές ὀργάνου καί τραγοῦδια.

Καθισμένοι στην τaráτσα του μικροῦ ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένος στο πεζούλι τῆς τaráτσας, δέν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τήν ἔρημη πλατεία καί ἄκουα, ἔτσι χωρίς νά θέλω, τόν κρότο τοῦ ὀργάνου πού ἔπαιζε στό μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικά ἄκουσα τή φωνή τοῦ γερο-Φουλαρά νά λέει κάτι, πού μοῦ κίνησε τήν περιέργεια καί μ' ἔκανε νά προσέξω.

—Αὐτή τήν ἱστορία πού θά σᾶς πῶ, ὅλοι τή γνωρίζουνε στόν τόπο μας, ἀλλά πολλοί φοβοῦνται νά τήν ποῦνε, γιατί λένε πῶς ἡ γριά, ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καί φωνάζει τή νύχτα μεταμορφωμένη σέ νυχτοπούλι, πάνω ἀπ' τά σπίτια ἐκείνων πού τά διηγούνται.

Ἦτανε παλιά καί δυνατή ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στην ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφο-ξάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Ἀλλά τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίστηκε. Καί οὔτε ἓνας πιά δέ φέρνει αὐτό τό ἐπώνυμο. Σάν νά εἶχε πέσει κατάρρα. Ἀπ' τήν ἡμέρα πού ἔφυγε καί χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτώ χρονῶν, ἀπ' τήν ἡμέρα ἐκείνη πιά καλὰ δέν ἐπῆγε κεῖνο τό σπίτι!... Τό πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ εἶναι μυστήριό ! Λοιπόν... Ὁ καπετάν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετά τό χαμό τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἓνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοί σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσει τὸ τουφέκι.

Μετά τό φόνο τῶν παιδιῶν — καί αὐτό ἦτανε μιά αἰτία πού ξέσπασε στην ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας τῆς ἑπανάστασης — τὰ βουνὰ γεμίσανε ἀπὸ πολεμιστές καί κάθε τόσο ἀκουόταν ὁ κρότος τοῦ τουφεκιοῦ. Καί ἀρχίσανε πάλι οἱ νύχτες νά φωτίζονται συχνά ἀπὸ πυρκαϊές χωριῶν, ἐλαιῶνων !... Ἀ ! ὁ πόλεμος εἶναι κακός, κακός ! Ἀλλά, ὅταν πρόκειται γιὰ ἐλευθερία, ὅλα, ὅλα, στάχτη νά γίνονται, στάχτη !... Καί δέν ὑπῆρχε ἔλεος σέ κανέναν αἰχμάλωτο !

Ἐνα πρωί ὁ καπετάν Ἀντώνακας, συγγενῆς τοῦ Γρίζα καί ξακουστός πολέμαρχος, ἀνέβηκε πάνω στό σπίτι τοῦ καπετάν Γρίζα. Τὰ ξημερώματα εἶχε ἔρθει στό χωριό μ' ἓνα σωρό αἰχμαλώτους.

Ἡ γριά τοῦ Γρίζα καθότανε μέ τρεῖς ἄλλες γυναῖκες σκοτωμένων στόν πόλεμο κοντά στό παράθυρο πού ἔβλεπε πέρα τήν ἀγριεμένη

θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε απ' τό στόμα τους καί εὐθύς τά χεῖλη των κλεινότανε πάλι καί ὁ νοῦς των βυθιζότανε στή λύπη. Ἔτσι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετάν Ἀντώννακας μέ βγαλμένο τό σκοῦφο του, χωρίς νά τό θέλει καί αὐτός.

Μιλῆσανε λίγο. Κάτι τοὺς εἶπε αὐτός γιά τήν πατρίδα, γιά τήν ἐλευθερία, καί οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάξανε, σκύψανε τό κεφάλι, χωρίς λέξη νά ποῦνε. Ὁ καπετάν Ἀντώννακας στεκότανε ὀρθίος καί φαινότανε κάποια στενοχώρια νά τόν βασάνιζε πολύ. Ἔβηξε, ξανάβηξε, καί τό μέτωπό του βράχθηκε ἀπό ἰδρώτα. Ἐπιτέλους ὀρθωσε τό κορμί του καί εἶπε στή γριά πῶς κάτι θέλει νά τῆς πεῖ.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες σηκωθήκανε καί φύγανε, σάν ἀκούσανε ἔτσι, καί ὁ καπετάν Ἀντώννακας ἀρχίνησε νά τῆς λέει γιά τί εἶχε πάει ἐκεῖ. Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στοὺς αἰχμαλώτους πού εἶχανε φέρεי ἦτανε κάποιοις πού ἔμοιαζε πολύ, μά πολύ, απ' τό σοί των, ἀπό τό σοί τοῦ Γρίζα, καί προπάντων μέ τό παιδί τό χαμένο !. . . Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός, ὁ Ἀντώννακας, νά τοῦ πάρει λόγια, ἀλλά ὁ αἰχμάλωτος τοῦ μίλησε τούρκικα. Ἔκανε πῶς δέν ἤξερε τάχα ἄλλη γλώσσα.

Ἡ γριά εἶχε γίνει κίτρινη κίτρινη, καί ἔτρεμε ὅλη, ἀλλά κρατήθηκε :

—Παιδί δικό μου! . . . Παιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος! . . . Τί λές; Μουρ-λάθηκες, καπετάν Ἀντώννακα ;

Κάνει ὁ καπετάν Ἀντώννακας νά τῆς πεῖ τί ἄλλο ἤθελε, μά ποῦ ν' ἀκούσει αὐτή ! Δέ δεχότανε οὔτε λόγο. Ὁ Ἀντώννακας ὅμως, ἀντί νά φύγει, ἐπέμενε. Ὁ πολεμιστής ὁ ἄγριος, πού δέ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνει ἐκεῖ καλός καί γλυκός σάν ἄγια γυναῖκα. Καί τῆς ἔλεγε μέ γλυκά λόγια ὅτι δέν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλά ἡ μεγάλη ὁμοιότητα πού εἶχε ὁ αἰχμάλωτος μέ τό παιδί πού χάθηκε, καί ὅτι κι αὐτουνοῦ ἦτανε ἀνίψι καί γι' αὐτό ἔκανε ἔτσι, καί φρόντιζε μήν πάρει στήν ψυχή του αἷμα συγγενικό.

Καί μέ τὰ λόγια αὐτά καί ἄλλα τήν κατάφερε νά κατεβεῖ νά τόν δεῖ.

—Γιά κοίτα κι ἐσύ. Μάνα εἶσαι ! . . . Κι ἂν εἶναι, νά τόν ἀφήσω νά φύγει. Ξέρω γώ πῶς . . . Κι ἂς πάει ὅπου ὁ Θεός τόν φωτίσει !. . . Θέλει Τοῦρκος νά μένει, θέλει Ἑβραῖος νά γενεῖ !. . .

Ἔτσι τῆς μίλησε.

Τό μέρος πού εἶχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἦτανε δίπλα στό σπίτι

της, σ' ένα χαμηλό σπιτάκι έρημο, του 'Αντώνακα. Καί από μία πορτούλα, πού συκοινωνούσε τό σπίτι του Γρίζα μέ του 'Αντώνακα, μπήκανε στή μάντρα του καί πλησιάσανε κάτι καμαράκια, πού μέσα ήτανε οί αίχμάλωτοι.

Μόλις όμως πλησιάσανε, ή γριά δέ θέλησε νά μπει μέσα.

—Κάλλιο νά κοιτάξω από τό παράθυρο.

—“Όπως θέλεις ! τής είπε ό 'Αντώνακας.

“Ήτανε ένα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μέ κάγκελα.

“Ή γριά ζύγωσε κίτρινη κίτρινη καί κοίταζε.

Οί αίχμάλωτοι ήτανε δεμένοι καί καθισμένοι καταγής. Τά μάτια τής γριάς στυλωθήκανε σ' έναν αίχμάλωτο μέ μαύρα γενάκια, μελαχρινό καί μέ σμιχτά φρύδια, πού τής θύμιζε τή μορφή του άντρός της, όταν ήτανε νέος. Αὐτός έμενε μέ τά μάτια καρφωμένα στή γή. Φαινότανε νά σκέπτεται. Ξαφνικά όμως σήκωσε τό κεφάλι καί τά μάτια του πέσανε στό παράθυρο πού στεκότανε ή γριά. Τήν είδε καλά κι έκανε νά τιναχτεί, σάν νά ήθελε νά φύγει, μά τό σκοινί τόν κράτησε καί τόν έριξε κει κοντά στή γή. Σήκωσε μόνο τά μάτια πάλι στό παράθυρο, όπου αντίκρυσε τά σκοτεινά μάτια τής γριάς καί τή χλωμιασμένη μορφή της.

—“Ε ; τής έκανε ό καπετάν 'Αντώνακας.

“Ή γριά, χωρίς νά γυρίσει τό κεφάλι από κει άπ' τή θέση της, του λέει :

—Τί λές, καπετάν 'Αντώνακα ; . . . Παιδί δικό μου, στό είπα, Τουρκος δέ γίνεται ! . . . Παιδί του Γρίζα ! . . . Έκείνο πάει, χάθηκε ! . . .

Καί αφήνοντας τό παράθυρο έφυγε γρήγορα γιά τό σπίτι της, ενώ πίσω της ό καπετάν 'Αντώνακας έλεγε, επιμένοντας άκόμα μέ μανία :

—“Εγώ όμως δέν τό πιστεύω, δέν τό πιστεύω. Τί μέ μέλει όμως έμένα ; . . . Μιά καί ή μάνα του τόν διώχνει, κι έχει δίκιο, καί δίκιο έκατό φορές, χίλιες έχω γώ ! . . .

“Ή γριά κατά τά ξημερώματα ανέβηκε πάνω στό δώμα. Τά άστρα είχανε χαθεί καί ένα μόνο φαινότανε κοντά στήν κορυφή ενός βουνου νά λάμπει.

“Άκουσε κάτω, δίπλα, τίς πόρτες ν' ανοίγουνε καί περπατησιές πολλές στό δρόμο.

Πέρασε ακόμα λίγη ώρα.

Μιά ψυχρή πνοή τής έφερε σύγκρυο στο κορμί της, έπειτα ακουσε τον πετεινό του σπιτιού νά λαλεῖ, ὅπως λαλοῦσε μιά φορά κι ἓναν καιρό, στίς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

“Ένα μοιρολόι θλιβερό θλιβερό ανέβηκε στά χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγά σιγά νά τό τραγουδεῖ . . .

Δέν ἔκλαιε τόν ἄντρα της μ’ αὐτό, οὔτε τά δύο της παιδιά πού μαζί εἶχανε βρεῖ τό θάνατο. “Έκλαιε γιά μιάν ἄλλη μεγάλη συμφορά καί μοιρολογοῦσε γιά κάποιον δικό της, πού δέν ἦτανε δικός της . . .

Τόν ἔβλεπε μικρό μικρό, ἔπειτα παιδί χαριτωμένο, καί ὕστερα λεβέντη νά στολίζει τό σπίτι καί πολλά του λόγια, πού θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ’ τό μοιρολόι, γιά νά νιώσει τή φωτιά τοῦ πόνου πύο βαθιά! . . .

“Ένας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριά λίγο. Καί τά βράχια τόν ξαναεῖπαν. “Άλλος ἔπειτα, ἄλλος ! . . .

“Όλος ὁ τόπος γύρω γύρω ἀντιλάλησε τήν ἐκδίκηση πού γινότανε !

“Όταν ὁμως ζητήσανε τή γριά τοῦ Γρίζα, τή βρήκανε ἀκίνητη, νεκρή πάνω στο χῶμα.

Καί τήν ἱστορία αὐτή ὅλοι τήν ξέρουνε στόν τόπο, ὅλοι, ἀλλά φοβοῦνται νά τήν ποῦνε, γιατί ἡ γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καί φωνάζει τή νύχτα πάνω στά κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων πού τή διηγοῦνται ! . . .

Δημοσθένης Βουτυράς

20. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στό βιβλίο του μέ τόν τίτλο. «‘Ηρώων καί μαρτύρων αίμα» ὁ ‘Ιων Δραγούμης περιγράφει περιστατικά πού σχετίζονται μέ τή Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. ‘Από τό 1902 ὁ Δραγούμης εἶχε διοριστεῖ στό ‘Ελληνικό Προξενεῖο Μοναστηριοῦ καί τό 1904 σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελάς. Στό πύο κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος Μελάς ἐπικεφαλῆς ἐθελοντῶν πέρασε τά σύνορα, μπήκε στή Μακεδονία καί ἄρχισε τήν ἐθνική του δράση.

Φεύγοντας από τὰ σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του:

«Ἀναλαμβάνω αὐτόν τόν ἄγωνα μέ ὅλην μου τήν ψυχὴν καί μέ τήν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τόν ἀναλάβω».

Ἄλλοτε ὅμως τόν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιά τή γυναίκα καί τὰ παιδιά του. «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλά μήν ἀνησυχεῖς, θά περάσει γρήγορα καί αὐτό. . . Ὅλους τοὺς πόνους θά τοὺς συνηθίσω, πρὶν φθάσω ἐκεῖ. . . Διὰ σέ καί τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τήν ὁποῖαν δέν μπορῶ νά περιγράψω». Καί πάλι ἔγραφε : «Ποῦ καί ποῦ κανένα δάκρυ, καί ἀμέσως μιά Μεγάλη Ἰδέα καί ἔτσι στεγνώνει τό δάκρυ».

Μιά μέρα κοντά στά σύνορα φόρεσε καί τὰ ρούχα καί τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καί πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στά παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας¹. Τούς κάλεσε καί τοὺς εἶπε λόγια ζεστά καί φωτεινά γιά τοὺς Μακεδόνες πού ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καί γιά τό τί πρέπει νά κάμουν νά τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καί πῶς θέλει νά φέρονται μαζί του καί ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καί ὅλοι φώναξαν «ζήτω!». Ἀμέσως πρόσταξε τόν ὁδηγό² νά πάει μπροστά· αὐτός τόν ἀκολούθησε καί οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὡς τή γραμμὴ κι ἐκεῖ περίμεναν τὴ νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τό σταυρό τους καί πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερό καί ἀνήφορος, δάση καί λαγκάδια καί ρεματιές θεοσκοτεινά, καί ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι καί ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τό πρῶι, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἓναν τούρκικο σταθμό πάλι στά σύνορα. Κρύβονται τήν ἡμέρα καί τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καί πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγός μιά μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δέν ξερεῖ τό δρόμο· καί ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μέ τό καλό, ἄλλους μέ τό κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγός καί ὁδηγοῦν τό σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νά κουράζονται· οὔτε μίαν ὥρα δέν περπάτησαν σέ δρόμο πατημένο καί ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια

1. Μέ αὐτό τό ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στή Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελάς.

2. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους, γιά νά τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους.

καί δάση στά δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπό τήν κακοτοπιά, καί τά γόνατά τους φριχτά πονοῦσαν, καί ὁ ὁδηγός δέν ἤξερε οὔτε κάν τή δημοσιά πού πάει στή Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπό τή θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἕναν τόν ἄφησαν σ' ἐνός Βλάχου στάνη νά γιатреуτεῖ. Ψωμί καί γάλα καί κρέας μέ τή βία σχεδόν ἔπαιρναν ἀπό τίς στάνες, καί συχνά ἔμεναν χωρίς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλές ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος πού τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορά πῶς τά βάσανά τους δέν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο - Ἀντρουλῆς γυρίζει καί λέει : «Ὁ καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεῖ νά μήν ἔχει τίς δυνάμεις μας, μά ἔχει ψυχὴ πιό δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾷ».

“Ὅ,τι δεῖ τοῦ θυμίζει πάντα τό σπίτι καί τά παιδιά του. “Ενας βοσκός πού πῆραν γιὰ ὁδηγό τοὺς εἶπε νά κόψουν δαδί ἀπὸ ἕνα πεῦκο καί ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καί ὁ Παῦλος ἕνα καί τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στό νοῦ ἕνας περίπατος στήν Κηφισιά μέ τά παιδιά του μιὰ μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ἕνα κομμένο πεῦκο. Καί ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θά ξαναδεῖ ποτέ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

“Ὅλη τὴ νύχτα περπατοῦν στό βουνό, καί ἅμα κατὰ τό πρῶι ἔφτασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν, μ' ἕνα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἕνα ἀπὸ τά καλά παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νά τό γυρέψουν, ἀλλὰ δέν τό ἦβραν καί προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ πού βαστᾷ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ελειψε καί τό ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει, χωρίς νά λείψει τό θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἕνα μικρόν τεμάχιον ἄρτου, τό ὅποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τήν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλῆς μέ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλλας τό φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τούρκων. “Άλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καί ἄνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τά κλαριά, πού τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

“Υστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, πού ὁ λαὸς τοὺς

πρόσμενε μέ λαχτάρα. "Υστερα από τήν άγριάδα τών Βουλγάρων φάνηκε τών 'Ελλήνων ή γλύκα, εκείνη πού δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει ούδέ φαρμακώνει, εκείνη πού καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστομίζει, εκείνη πού μ' έναν καλό λόγο μαγεύει καί φωτίζει καί τή φεγγοβολή της άκολουθοῦν καί σκοτώνονται γι' αὐτήν οί άνθρωποι από λατρεία.

"Ερχονται από τά χωριά άντρες πού θέλουν νά τόν βοηθήσουν· άλλοι ὅμως φοβοῦνται άκόμα μήν έκδικηθοῦν ἔπειτα οί Βούλγαροι· τόσες φορές τούς άφησαν στή μέση οί "Ελληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί άγάπη καί ήσυχία, μά χαμήλωναν από προφύλαξη τά μάτια, νά μή δοῦν, καί σφαλοῦσαν τήν καρδιά νά μήν άκούσουν τόν καλό λόγο, νά μή νιώσουν τή γλύκα, νά μήν άκολουθήσουν. Καί σάν νά τρόμαξε τό παλικάρι, ὅταν είδε πώς μόνο μέ τόν τρόπο θά μπορούσε νά τούς ξετρομάξει από τούς Βουλγάρους. Δέν ήξερε πώς θανατώνουν αὐτός πού πονοῦσε κι ένα μαμουλί νά ἐβλεπε νά σκότωναν, κι ένα σκύλο νά χτυποῦσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νά σκοτώσει· θυμᾶται πώς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τά παιδιά ἐκείνων πού πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, ἀλλ' άνυπομονῶ νά τό κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δέν ήξερε νά έκδικηθεῖ σέ άλλους ἐπάνω γιά άλλων ανθρώπων κρίματα, ἀλλά καί σωστή νά ἦταν ή τιμωρία καί δίκια, τοῦ φαινόταν άσκημη, γιατί δέν ήξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτός νά τιμωρήσει· γιά τέτοια δουλειά δέν ἦταν καμωμένος· δέν ἦταν δήμιος. Καί ὅμως εἶπε : γιά τήν Πατρίδα μου καί αὐτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ενός βουνοῦ φανερώθηκε τή χαραυγή ὁ Ζήσης¹ μέ τά ἐννιά παλικάρια του, πού ὡς τήν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στό χωριό από τό φόβο τών Βουλγάρων· γιατί ὕστερα από τόν καπετάν Βαγγέλη οί Βούλγαροι αὐτόν ἤθελαν νά ξεπαστρέψουν. "Αμα είδε τόν Παῦλο, τούς ὁδήγησε ὅλους άμέσως στό λημέρι, σ' ένα δάσος από ὀξίες κοντά στό χωριό του. Τυλίχτηκαν στίς κάπες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι από τή βροχή, καί πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. "Υστερα από τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακοιμένοι καί μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα από τό νερό πού ἦταν στά τσαρούχια τους

1. Δημοσλός Ζήσης, ὁπλαρχηγός από τό Λέγαιο τῆς Καστοριάς, ἔσπονδος ἐχθρός τών Βουλγάρων. "Ο Παῦλος Μελάς γράφει γι' αὐτόν στή γυναίκα του ὅτι ἦταν συμπάθετος καί σώφρων.

μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σάν λάσπη γεωμένο ἀπό τή βροχή, ὥσπου νά στείλει ὁ Ζήσης στοῦ χωριό νά φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καί κρασί· τοὺς ἄφησε καί ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνή κατὰ χινιά ἔκρυβε τόν καπνό· αὐτή ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρά ἀφ’οὗ τοῦ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τοὺς φιλοῦν σάν σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ’ ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νά βροῦν καί νά σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνός παπᾶ· καί πάλι γράφει στή γυναίκα του ὁ Παῦλος : «Δέ θά λησμονήσω ποτέ πόσον ὑπέφερα σήμερον τό ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τόν ἑαυτόν μου, ἐάν εἶχον δικαίωμα νά συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καί ἂν εἶναι, νά τόν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καί νά τόν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπῆντων : ὄχι, ὄχι ! . . . Μά τὴν ἀλήθειαν πολὺ θά ἀγαπῶ καί τὴν Πατρίδα καί τό Γένος, διότι, ἂν καί ὑποφέρω, ἂν καί κλαίω, θά ἀφήσω νά γίνεῖ ἐκεῖνο, τό ὁποῖον ἀπεφασίσθη». Ἀλλά κείνη τὴ φορά δέν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καί τό παλικάρι χαίρεται σχεδόν καί ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ’ ἓνα σπίτι μαζί μέ τοὺς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά σάν χριστιανός στοὺς χωριανούς καί τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καί τοὺς λέγει γιά τὴν Ἐκκλησία καί τόν πατριάρχη, γιά τὴν Πατρίδα καί γιά τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καί δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καί τόνο καί ὄψη καί μέ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καί τοὺς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τό βράδυ ἦταν νά διαταχτεῖ καί νά ἐκτελεστεῖ ὁ θάνατός τους, ἀλλά ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία, γιά νά τοὺς δώσει καιρό νά μετανιώσουν. Κι ἀγάλλι ἀγάλλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμή, τοὺς συμβούλεψε καί αὐτοὺς σάν ἀδελφούς καί τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νά λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ’ ἂν μάθει ποτέ πῶς ἐξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειά πού ἔμαθαν στή Βουλγαρία, νά ξέρουν πῶς θά τοὺς θανατώσει ἀλύπητα. Καί οἱ δυὸ μέ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καί διαμαρτυρήθηκαν πῶς μέ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νά σκοτώσουν. Προτοῦ φύγει ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νά μοιραστοῦν στή φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καί γιατρικά γιά μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριό σέ χωριό πήγαινε καί ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καί

φοβέριζε άλλους, κι ἔδινε ὄπλα σ' ἐκείνους πού μπορούσαν νά τά βαστάσουν καί νά τά φυλάξουν, καί ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστά γιά κάθε δουλειά, καί διάταζε νά ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτέ δέν ἔβαλε χέρι σέ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τόν Εὐθύμη¹, μέ εἴκοσι παιδιά τόν ἔστειλε ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ, γιά νά κάμει τά ἴδια καί πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιά μέρα μέ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότώσε πέντε καί πλήγωσε δεκαπέντε, χωρίς νά πάθει κανεῖς τίποτε ἀπό τούς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά, γιά νά γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι πού ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τούς Βουλγάρους τά κακότυχα τά χωριά.

« Ἡρώων καί μαρτύρων αἶμα »

Ἰων Δραγούμης

21. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σειέται τό χορτάρι
στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ὦ παλικάρι.
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τά πουλιά
σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιά,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνεις
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.

Ἰερή στιγμή. Σάν πιό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνεις
σάν πιό κοντά !

« Πολιτεία καί μοναξιά »

Κωστής Παλαμῆς

22. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τόν καπνό, πού πνίγει τό λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
ὅλα τά ῥχει λησμονήσει, πείνα καί δίψα. Καί τό Σούλι πέφτει ξέμα-
κρα, καί σάν λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

1. Εὐθύμιος Καούδης, ἀπό τήν Κρήτη.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τό παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καί νύχτα, ἀκούει μιά γνώριμη φωνή πού τόν ξυπνάει.

—Λοιπόν τό Σούλι δέ χάθηκε, καί ζεῖ ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιού.

—Τί καλά μοῦ φέρνεις, ὀρή Λάμπη ;

—Ζεστή κουλούρα, ὀρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τή ζύμωσα μέ τὰ χεράκια μου, κι ἡ μάνα τήν ἔψησε στὴν ἀνθρακιά, μονάχη. "Ελα νά φᾶς μιά ψίχα καί νά ξαποστάσεις.

—Δέν μπορῶ, καημένη, νά παρατήσω τό τουφέκι . . .

—Αὐτό εἶν' ἡ σύλλογέ σου, Νάση ; "Ερχομαι γώ καί σοῦ κρατῶ τόν τόπο σου . . . Νά, σοῦ 'στρωσα ! Καί δῶς' μου τό τουφέκι.

Χαμογελαίει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καί δέν ἔχει ἀνάγκη νά μάθει τὴν κορασιά πῶς πιάνουν τό τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μέ χέρι σταθερό γέμιζ' ἐκείνη καί σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος καί μοναχά τὴν πείνα του ἄκουε τὴ θεριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καί πέτυχε κατάστηθα τὴν κορασιά. Μά αὐτὴ ἔκανε καρδιά καί δέ μιλοῦσε. Τό αἷμα πλημμύριζε τόν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καί τουφεκοῦσε.

—"Εφαγες, Νάση ;

—Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεῦτερα καί τρίτα. Καί τότε μ' ἓνα πήδημα τό παλικάρι βρέθηκε κοντά της. "Αρπαξε τό τουφέκι κι ἡσυχο, καθὼς εἶχε τραβηχτεῖ, ξανάρχισε τόν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

« Μεγάλα χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τόν πόνο του πολύν καιρό. Σέ κανέναν ὅμως δέν ξεμολογιόταν τό σκοπό του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τοὺς ξέρασε τό κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στοῦ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρίσκανε κάποια παρηγοριά στὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλου τό νοῦ του.

‘Ολιμερίς ἀγνάντευε τὸ ξεραβούνια τ’ ἀντικρινά. Κι ὀλονυχτὶς ὁ πόθος του εἶχε μαζί του ὄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στὸ σπῖτι χτυπημένος σάν ἀπὸ καινούρια συμφορά.

—‘Ο ἄμοιρος ἐγὼ, εἶπε, τί κατάρρα μ’ ἦβρε ! ‘Ο Θεὸς μ’ ὀργίστηκε !

“Ἐκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. ‘Ο γέρος κτύπαιε τὰ στήθια του.

—Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, πάει πιά !

“Ἐκλαψε, κι ὕστερα σῶπῃσε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μέ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. ‘Η ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ’ τὰ περασμένα. ‘Ο γέρος ἔδειξε πῶς ὕστερα νὰ μαλακώνει. “Ἐφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του.

Μέ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ’ ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ’ ἄρματά του, σάν γιὰ πόλεμο. “Αδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νηστικός, ποιὸς ξέρει πόσο πλανήθηκε καὶ ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπάρχει κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δέν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπῖτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ’ τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ’ ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

—Γειά, χαρά σου, καπετάν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἦβρα κι ὅλους σας !

“Απόκριση καμιά !. . . Νὰ καὶ τὸ σπῖτι τὸ δικό του . . . Νὰ τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλὴ. “Ομως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη. . . “Ανοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιά ζωντανεμένη. Σάν νὰ ‘χασε τὸ νοῦ του, μόνο μιά στιγμή. “Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ’ ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιά λαμπερὴ τὸν κρᾶζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέσει στὸ φαί, σάν θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Τρεῖς ‘Αρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπῖτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ’ ἄρματα.

—Τ' εἶσατε σεῖς ; ρωτάει ὁ γέρος ἡσυχᾶ.

Δέ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθός καί φοβερός σάν σκιαχτρο, καθῶς εἶχε γίνεῖ ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κρᾶζει στοὺς Ἀρβανίτες :

—Ὅρέ, τί θέλετε στό Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά ; Τό Σούλι ψέματα εἶναι πῶς τό πήρατε ! Τό Σούλι ζεῖ.

Κι ὥς νά τραβήξει τό σπαθί ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

« Μεγάλα χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

24. ΤΗ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Ὅλες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τό Κακοσούλι,
ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τίς πᾶνε,
σκληρώθηκαν οἱ ἄρφανές, σκληρώθηκαν οἱ μαῦρες,
κι ἡ Λένω δέν ἐπέρασε, δέν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.

Μόν' πήρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανέ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
ἔχει καί στή μεσούλα της σπαθί μαλαματένιο.

Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.

—Τοῦρκοι, γιά μὴν παιδεύετε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια στήν ποδιά καί βόλια στίς μπαλάσκες.

—Κόρη, γιά ρίξε τ' ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.

—Τί λέτε, μωρ' παλιότουρκοι κι ἐσεῖς παλιοζαγάρια ;

Ἐγώ εἰμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
καί ζωντανή δέν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, « Ἐκλογαί »

Λημοτικό

25. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἶμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ,τι καί νά πεῖς εἶμαστε ἄντρες ! εἶπε ὁ ὑποναύκληρος καθισμένος ἀνάμεσα στό πλήρωμα. Ἑλληνας ! σοῦ λέει ὁ ἄλλος· δέν εἶναι παῖξε γέλασέ. Ἐχουμε τὰ κακά μας — δέ λέω· πήραμε δρόμο στραβό, σάν τό κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μά δέν εἶμαστε καί γιά πέταμα. Καί νά εἶμαστε γιά πέταμα, ἀπάλι δέ θά χαθοῦμε. Θέ-

λουμε δέ θέλουμε, θά ζήσουμε. Θά ζήσουμε καί θά θεριέψουμε καί θά δοξαστοῦμε, ὅπως καί πρῶτα. Τό σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τό κουτσουρέψεις· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσεις τήν κορυφή, ἂν τοῦ ζεματίσεις τά φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσεις τά κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται, ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσεις τή χαίτη, ἂν τοῦ κόψεις τήν οὐρά, ἂν τοῦ βγάλεις τά νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσεις τά δόντια. Φτάνει τό βρούχημά του νά σέ πάει ριπιτί*. Τό ἔχει τό σκαρί μας, νά· τό θέλ' ἡ τύχη μας νά εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσεις, σέ στεριές καί θάλασσες, σέ νότο καί βοριά, σ' ἀνατολή καί δύση θά τό δεῖς γραμμένο. Καί γραμμένο ὄχι μέ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλά μέ τό ἴδιο χέρι, τό παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στήν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρός καί ἀβασίλευτος — ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. Ὅποιος δέν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δέ βλέπει τή χαραυγή· ἐθνική χαραυγή, πόθος καί καημός αἰώνων ὅλων, ὄχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας : Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανός κατασκότεινος, στεριές σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καί φαρμάκι. Θεριά τά κύματα χτυπᾶνε τό καράβι μας. Λύσσα καί χολή μᾶς πολεμᾷ. Τό νερό δέρνει τή στεριά, τήν τρώει, τήν ξεσχίζει, τήν πετσοκόβει ἄπωνα, ὅσο νά κάμει τά πάντα θάλασσα καί ν' ἀπλωθεῖ ἄχորταγος ρούφουλας* στόν παράνομο κόσμο.

Μά γύρισε κατά τήν Ἡρακλειά*. Καιρός διαμάντι· νερό τρισάγιο. Τό μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπese. Ἐχεις ἄρρώστια ; πήγαινε νά γιαιτρευτεῖς. Ἐχεις πονόματο ; ἄλειψε τά ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψεις κόσμους. Εἶσαι κουφός ; θ' ἀκούσεις ἁρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι ; Διγενής ἔγινες. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλωάμ ἐκεῖ βρίσκεται γιά μᾶς. Κολυμπήθρα σωματική, κολυμπήθρα ψυχική, ἐθνική πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγία - Σοφιάς, τό προσκυνητάρι τοῦ Γένους μας.

Τήν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τήν πάτησε — ποδάρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλός Δάνδολος* μάρανε τά ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τό τρισάγιο αἷμα της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωή τήν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριά συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τήν ἐλπίδα, πῶς θά γυρίσει πάλι μιά μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καί ὁ καταχτητής, Φράγκοι καί Βε-

νετσάνοι καί Γερμανοί ἀδέσποτοι, σάν τό άψύ πουλάρι, πού τσαλαπα-
τεϊ μέ τά πέταλά του τ' άβρά λούλουδα, χύνονται άπάνω της άχόρ-
ταγοι. Μέ τό σταυρό τους συντρίβουν τό σταυρό μας· μέ τή θρησκεία
τους πελεκούν τή θρησκεία μας. Γκρεμίζουν έκκλησιές, ποδοπατούν
καλλιτεχνήματα, μολύνουν άγιάσματα, άποτεφρώνουν πνευματικά
άριστουργήματα. Καί σφάζουν γέροντες, πατούν άρχόντων μέγαρα,
ξαπλώνονται σέ βασιλικά κλινάρια· νεκρούς γυμνώνουν ένδοξους,
ποδοκυλούνε στρέμματα θαυμαστά. Στενάζει ή Βασιλεύουσα· μοιρο-
λογά ή Σιών μας ! Καί ό Δάνδολος, γιός κουρσάρων, δέ λησμονεί τήν
τέχνη τών πατέρων του. Κουρσεύει καί θέλει μέ ξένα καί άταίριαστα
στολίδια νά στολίζει τή λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλέςες φεύγουν καί γαλέςες έρχονται. Παίρνουν τόν πλοΰτο μας
τόν άδαπάνητο, τή δόξα μας τήν άβασίλευτη, τή λάμψη, τή σοφία,
τά ιερά μας. 'Η Βενετιά τά δέχεται περίχαρη, στολίζεται καί καμα-
ρώνει σάν ξιπασμένη καί άμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τό σπαθί του
Κωνσταντίνου μας τό βλογημένο, πού έχει στό θηκάρι του τόν ούρα-
νό μέ τά άστρα, τή θάλασσα μέ τά καράβια, τή γή μέ τά κάστρα της
— ιστορία χρυσόγλυπτη του άπέραντου κράτους μας. Παίρνει τήν
κολυμπήθρα, πού τόσοι βαφτιστήκαν πορφυρογέννητοι, καί βαφτί-
ζει μέσα τών έμπόρων τά παιδιά. Μέ τίς χρυσόπορτες του ναού μας
στολίζει τόν 'Αγιο Πέτρο της· στήνει στους πύργους της τό Ρολόγι,
θαΰμα του κόσμου, μέ τούς Μάγους πού χαιρετούν ταπεινοί του Χρι-
στού μας τή Γέννηση· στήνει στίς πλατείες της τ' άλογα τ' άνεμο-
πόδαρα, άκράτητου λαού συμβολική παράσταση.

Γαλέςες φεύγουν καί γαλέςες έρχονται. Παίρνουν τά πλούτη μας,
τή δόξα, τά ιερά μας. 'Αλλού τά πάνε, στή Δύση τήν τρισβάρβαρη, νά
ήμερέσουν κι εκείνους τούς λαούς, νά δοξάσουν κι εκείνης τά χώματα.

'Η 'Αγιοτράπεζα όμως δέν ακολουθεϊ. 'Η πλάκα ή πολύτιμη, πού
τήν έσθησε ό 'Ιουστινιανός στή μέση του ναού, λαμπρό ζαφείρι στή
χρυσή σφεντόνα του· ή πλάκα πού άκουσε τόσα νικητήρια καί θυ-
σίασε επάνω της ό Φώτιος, δέν πάει νά κλειστεί σκλάβα στα δολερά
τείχη, στ' άρπαχτικά χέρια του 'Ιννοκέντιου. "Όχι· δέν πάει. "Ανοιξε
ή καρίνα στα δυό καί γλίστρησε ή 'Αγιατράπεζα στα νερά του Μαρ-
μαρά. 'Ο βοΰρκος έφυγε από κοντά της, όπως φεύγει ή άμαρτία τό
σταυρό, καί ό χρυσός άμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη από κάτω
της. Καί του Θεού τό μάτι, του δικαιοκρίτη καί παντοδύναμου,

στάθηκε επάνω της άγρυπνο, όπως μάνας μάτι στην κούνια του μονακριβου παιδιού της.

Καί από τότε είναι εκεί καιρός διαμάντι, ήλιος κατάργυρος, νερό τρισάγιο. Μύρο ανεβαίνει από τό βυθό και άπλώνεται στο πρόσωπο τής θάλασσας και κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, έθνικό πρώτ' άπ' όλα! Όπως από τό δυσκοπότερο βγαίνει ή σωτηρία του χριστιανού, θά έβγει από κεί και ή δική μας άπολύτρωση. 'Η χαραυγή του Γένους μας εκεί θ' ανατείλει· ναι, εκεί θ' ανατείλει. Προβαίνει όλοένα ή 'Αγιατράπεζα και βούλεται νά πιάσει τή στεριά. Άργά ή γρήγορα θά τήν πιάσει τή στεριά. Καί τότε σ' όλη τήν έλληνική γή από άκρη σ' άκρη, από νότο και βοριά, χαρούμενος ό ήλιος θά πυρώσει τούς δούλους, καμπάνα θά σημάνει σέ κάθε μιναρέ και τά τζαμιά θά ήχολογήσουν τή χριστιανική, τήν έθνική μας λειτουργία. Καί τότε πάλε ή Χρυσόπορτα θά στολίσει 'Ελλήνων βασιλιάδων τά τρόπαια.

Τότε θά πάρουμε και τά κουρσεμένα πίσω: τά πλούτη μας, τίς δόξες, τά ιερά μας. Θά πάρουμε τό σπαθί του Κωνσταντίνου και τήν κολυμπήθρα του Πορφυρογέννητου· τίς πόρτες του ναού μας, τό Ρολόγι των Μάγων, τ' άλογα τ' άράθυμα. Καί θά μείνει πάλι φτωχή και ταπεινή φαρούδισσα ή Βενετιά, και ή Πόλη μας θά γίνει καύχημα και στολίδι τής Οικουμένης, όπως ήταν πριν τή μαράνει του Βενετσάνου τό άγκάλιασμα και τό βάρβαρο ποδάρι του Τούρκου.

Ναι· θά ζήσουμε και θά θεριέψουμε και θά δοξαστούμε πάλι. Είμαστε άντρες έμεις· μωρ' είμαστε 'Ελληνες!...

Και όρθός τώρα έριξε τά μάτια φλογερά στις σκοτεινές στεριές, σάν προφήτης του 'Ισραήλ, ύμνώντας τή Γη τής 'Επαγγελίας, ό ύπωναύκληρος. Καί δέν ήταν, όχι, ό ναύτης ό ταπεινός. Ήταν ό ελληνισμός όλόκληρος, μέ τήν άκλόνητη πίστη στις παραδόσεις και τούς θρύλους του.

« Λ ό γ ι α τ ή ς π λ ώ ρ η ς »

Ανδρέας Καρκαβίτσας

26. ΠΑΝΩ Σ' ΕΝΑΝ ΞΕΝΟ ΣΤΙΧΟ

Εὐτυχισμένος πού ἔκανε τό ταξίδι τοῦ Ὀδυσσεά.
 Εὐτυχισμένος ἂν στό ξεκίνημα, ἔνωθε γερή τήν ἀρ-
 ματωσιά μιᾶς ἀγάπης, ἀπλωμένη μέσα στό κορμί
 του, σάν τίς φλέβες ὅπου βουίζει τό αἷμα.

Μιᾶς ἀγάπης, μέ ἀκατέλυτο ρυθμό, ἀκατανίκητης σάν
 τή μουσική καί παντοτινῆς
 γιατί γεννήθηκε ὅταν γεννηθήκαμε καί σάν πεθαί-
 νουμε, ἂν πεθαίνει, δέν τό ξέρουμε οὔτε ἐμεῖς
 οὔτε ἄλλος κανεῖς.

Παρακαλῶ τό θεό νά μέ συντρέξει νά πῶ, σέ μιᾶ
 στιγμή μεγάλης εὐδαιμονίας, ποιά εἶναι αὐτή ἡ
 ἀγάπη·
 κάθομαι κάποτε τριγυρισμένος ἀπό τήν ξενιτιά, κι
 ἀκούω τό μακρινό βούισμά της, σάν τόν ἀχό τῆς
 θάλασσας πού ἔσμιξε μέ τό ἀνεξήγητο δρολάτι.

Καί παρουσιάζεται μπροστά μου, πάλι καί πάλι, τό
 φάντασμα τοῦ Ὀδυσσεά, μέ μάτια κοκκινισμένα
 ἀπό τοῦ κυμάτου τήν ἀρμύρα
 κι ἀπό τό μεστωμένο πόθο νά ξαναδεῖ τόν καπνὸ πού
 βγαίνει ἀπό τή ζεστασιά τοῦ σπιτιοῦ του καί τό
 σκυλί του πού γέρασε προσμένοντας στή θύρα.

Στέκεται μεγάλος, ψιθυρίζοντας ἀνάμεσα στ' ἀσπρι-
 σμένα του γένια, λόγια τῆς γλώσσας μας, ὅπως
 τῇ μιλοῦσαν πρὶν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ἀπλώνει μιᾶ παλάμη ροζιασμένη ἀπὸ τὰ σκοινιά καί
 τό δοιάκι, μέ δέρμα δουλεμένο ἀπὸ τό ξεροβόρι
 ἀπὸ τήν κάψα κι ἀπὸ τὰ χιόνια.

Θά 'λεγες πῶς θέλει νά διώξει τόν ὑπεράνθρωπο Κύ-
 κλωπα πού βλέπει μ' ἓνα μάτι, τίς Σειρήνες πού
 σάν τίς ἀκούσεις ξεχνᾷς, τῇ Σκύλλα καί τῇ Χά-
 ρυβδη ἀπ' ἀνάμεσό μας·
 τόσα περίπλοκα τέρατα, πού δέ μᾶς ἀφήνουν νά στο-
 χαστοῦμε, πῶς ἦταν κι αὐτός ἓνας ἄνθρωπος πού

πάλεψε μέσα στὸν κόσμο, μέ τήν ψυχή καί μέ τό σῶμα.

Εἶναι ὁ μέγας Ὀδυσσεύς· ἐκεῖνος πού εἶπε νά γίνε-
ναι τό ξύλινο ἄλογο καί οἱ Ἀχαιοί κερδίσανε τήν
Τροία.

Φαντάζομαι πῶς ἔρχεται νά μ' ἀρμηνέψει πῶς νά
φτιάξω κι ἐγώ ἕνα ξύλινο ἄλογο γιά νά κερδίσω
τή δική μου Τροία.

Γιατί μιᾷ ταπεινά καί μέ γαλήνη, χωρίς προσπά-
θεια, λές μέ γνωρίζει σάν πατέρα
εἶτε σάν κάτι γέρους θαλασσινοῦς, πού ἀκουμπισμέ-
νοι στά δίχτυα τους, τήν ὥρα πού χειμώναζε καί
θύμωνε ὁ ἀγέρας,

μοῦ λέγανε, στά παιδικά μου χρόνια, τό τραγούδι τοῦ
Ἑρωτόκριτου μέ τά δάκρυα στά μάτια·
τότες πού τρώμαζα μέσα στὸν ὕπνο μου ἀκούγοντας
τήν ἀντίδικη μοῖρα τῆς Ἀρετῆς νά κατεβαίνει τά
μαρμαρένια σκαλοπάτια.

Μοῦ λείπει τό δύσκολο πόνος νά νιώθεις τά πανιά τοῦ
καρβιοῦ σου φουσκωμένα ἀπό τή θύμηση καί
τήν ψυχή σου νά γίνεται τιμόνι.
Καί νά 'σαι μόνος, σκοτεινός μέσα στήν νύχτα καί ἀ-
κυβέρνητος σάν τ' ἄχερο στ' ἁλώνι.

Τήν πίκρα νά βλέπεις τοὺς συντρόφους σου καταπον-
τισμένους μέσα στά στοιχεῖα, σκορπισμένους :
ἕναν - ἕναν.
Καί πόσο παράξενα ἀντρειεύσαι μιλώντας μέ τοὺς
πεθαμένους, ὅταν δέ φτάνουν πιά οἱ ζωντανοί
πού σοῦ ἀπομένουν.

Μιᾷ . . . βλέπω ἀκόμη τά χέρια του πού ξέραν νά
δοκιμάσουν ἂν ἦταν καλά σκαλισμένη στήν πλώρη
ἡ γοργόνα
νά μοῦ χαρίζουν τήν ἀκύμαιτη γαλάζια θάλασσα
μέσα στήν καρδιά τοῦ χειμῶνα.

27. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α.

«Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν»! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἐτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν, ἐκμεταλλευομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχύσκιος καταπρασίων καστανεῶν περικοσμῇ τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὥραϊαν αὐλήν.

Ἡ Ἁγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσὴ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου τοῦ ἐπικαθημένη. Ἡ Ἁγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνημα μῖς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

Β.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα εὐρίσκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μακροί, μὲ τοίχους διαχρύστους ἐκ τῆς ὥραϊας μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεις ἑννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετὰ λλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἁγίων. . . Οὕτως εἰσέρχεσαι εἰς τὸν ναόν.

Ὅποῖον θάμβος, ὁποῖον μεγαλεῖον, ὁποῖα ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραντα ὀλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι' ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραϊοι κίονες, μὲ κορ-

μούς ὅλους μονολίθους, μέ τὰ σκαλιστά ὡς δαντελόπλεκτα κιονό-
κρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικά κοσμήματα τῶν ἀπεράντων
στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ
χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπὴς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυ-
τοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοὺς ἱλιγγιᾷ, ἡ
καρδία πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεσαι ἀκίνητος, κατά-
πληκτος, φοβεῖσαι.

Ἰρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλ-
μῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριά-
δων. Αὐτοκράτορες καὶ πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς
βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται
ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγκεχυμένον ἱερᾶς μουσι-
κῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων
λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλη-
σίᾳ. Νά ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νά ἡ θέσις
τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιά. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυ-
ελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἁμβω-
νος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὅμως, ἄνευ στολισμῶν
καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ ποὺ ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ
ναῷ χρυσῇ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις
τότε νὰ ἰδῇς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ
κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμ-
μεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι
κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους
πίνακας μέ τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-
χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρ-
μάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς
εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμῶν κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς
χρυσᾶς τῶν χερουβείμ καὶ τῶν σεραφεείμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας
τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μέ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα.
Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ σουλτάνου
τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἁμβωνας
μέ τὰς πρασίνas ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς
πολυκαιρίας.

Ἡ καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ... Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοάς. Ἐξέρχεσαι.

Γ.

Μ' ἄρᾶσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθῃμαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσιζὼν καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ' ἄρᾶσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτίριον, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνημα, πολυσχιδὲς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἄρᾶσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν. . .

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

28. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ Παπαδογιάννης εἰσῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὁσφύν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὦμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὁμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν, τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

—Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ' ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τοῦρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῇ μὲ ἄλλους Τοῦρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

—Ἦρθε, πρέπει, κι ἔσ᾿ ὁ καιρὸς σας. Ὅ,τι σᾶς περάσῃ κάμετέ το.

—Μὰ τὸ ἄπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τούρκικο καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τὸ ἄπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἀλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

—Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτρινίζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως:

—Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τοῦρκοι εὐκολα! Τ' ἀκούς;

—Τώρα π' ἄρχιζε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαϊκὴ μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα ἔν' εὐκολα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῇ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῇ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

—Δὲ σᾶς σκοτώνουμε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῇτε μοναχοὶ σας ἀπὸ τὴ σκὰση σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῇ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν χριστιανῶν, οἵτινες εὕρισκοντο ἀπέξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

—Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῇ Ἑλλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικόν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν:

—Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὤρμησεν ἔξω.

‘Αλλ’ ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καί, ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιῦ, τοῦ εἶπε :

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ ’πα στὰ 77, ὄντὲν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σώχωρο ; . . . Σοῦ ’πα πὼς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. Ἡ γιῶρα ἔφταξε.

‘Ο πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ « μπαμπὰς » τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιαντισάρους, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἄλλων χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφούς τοῦ παπᾶ καὶ θεῖους τοῦ Παπαδογιάννη.

‘Ο Μεχμέτ ’Αλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἄνεσιν εἰς τοὺς χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν’ ἀναστυλώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὁποῖοι εἶχον καθαιρεθῇ, ἅμα οἱ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην, καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῇ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῇ καμπάνα. ‘Αλλ’ ἓνα δειλινόν, ἐνῶ ἐκάλει δι’ αὐτοῦ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαιναν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώναξεν :

—’Ιντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικό ;

—’Εχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὥρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπάς ἐκινδύνευσεν ν’ ἀποθάνῃ.

‘Ο γιὸς του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιαντισάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἡγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των χριστιανοί, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτό-

νευαν καί, ἄφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας, ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὐταὶ ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποιον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἱκανοποιηθῇ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατάρθρωσε νὰ καταβάλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε :

—Ἐπέρασαν κεῖνα ποὺ κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς ποὺ μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδᾶ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλῆγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' αὐτί σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ χριστιανοὺς :

—Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπῖτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιά ἐκκλησιά.

—Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

—Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν ἁγίων ποὺ 'ναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Εἶναι ντροπὴ μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

—Καλὰ λές, ἐφώνησαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδᾶ εὐθύς.

—Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρῃ τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ ῥθῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπῖτι ποὺ 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἄλλ' ὁ παπὰς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε

τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν :

—“Ὅσα ζητήσῃ ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλὴν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλῇ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένῃ Κυριακῇ δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβον τὰς διόδους, διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὅπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι, ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ’ ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιούσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ’ ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησίᾳ εἶχεν ὑψωθῇ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν τοῦ εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δέ, καθ’ ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια, ἔφθασε καὶ ἡ δι’ ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῇ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ’ ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἑξαφνα καὶ ἐκνμάτισε χαρμωδῶς μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκηδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ τοῦ.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

29. Κ Ρ Η Τ Η

Ἄπ’ τό γαλάζιο πέλαγος σέ ξαγναντεύω, Κρήτη !
Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
σμίγει τό αἶμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τό δικό σου τό αἶμα.

Παῦλος Νιρβάνας

30. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουνίου 1786

... Καίρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἀδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἀλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὀρεξιν καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν « θέσιν » μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἱατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμυχανία καὶ ὁ φόβος μου καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὀψάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοι μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλεόν λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὗρηκαν τὴν « θέσιν » μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὥραίας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταὶ μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἥξευρεν ὁ Ἱπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ Γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους

ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιωτέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μία εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτά, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὅμως νὰ εὕρισκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἤμην αὐτοῦ ἀμαθῆς, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερο λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευθῆς καὶ νὰ κατηγορηθῇς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῇς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἀφ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μετὰξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὅποια συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας εὐεργεσίας καὶ τοιουτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτῃ καὶ μεγίστῃ εὐεργεσίᾳ Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἓνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμιον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα, διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτῃ εὐεργεσίᾳ, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου, γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς, ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνῃς τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτῃ εὐεργεσίᾳ, ἐπεὶ δὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὕρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοιμοὺς εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτῃ εὐεργε-

σία, νά ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τήν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νά τρέχη ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νά γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σέ ἐλέγχω, μὴ μὲ νομίσης ἀχάριστον. Ἦξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφήνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νά θεωρήσῃς τὰς ἰδικάς μου, καὶ σέ εἶμαι αἰδίως ὑπόχρεως. Ἔκτη εὐεργεσία. . . Ἀλλὰ, πῶς εἶναι δυνατόν νά καταριθμήσω τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ ;

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

31. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησία. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστά στήν Ὡραία Πύλη κι ἀντὶ «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν . . .» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ . . .».

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν στό πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη λαμπρὴ δέ θυμόταν κανεῖς νά ἔχει δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπὰς τὸ τελευταῖο του «Χριστὸς ἀνέστη» εἶπε.

—Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί ! Καὶ τοῦ χρόνου νά εἵμαστε καλὰ. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νά μᾶς φέρει καλὰ τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στό γεφύρι τῆς Πλάκας, στό Λοῦρο, στήν Πρέβεζα καὶ στά Πέντε Πηγάδια . . .

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στήν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπὰς ξαναμπήκε στό Ἱερό, γιὰ νά ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριὸ ἄρχισε νά βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά φαμίλιες φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τίς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τίς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιά.

Πρῶτος πρῶτος βγῆκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο - Λιόλιος,

γέρος μ' ἑβδομήντα πέντε χρόνια καί πλιότερο στή ράχη του, μέ κάτασπρα μαλλιά καί μέ κάτασπρα μακριά μουστάκια, κρατώντας μέ τό ζερβί του χέρι τήν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μέ τό ἄλλο σέ μιά ροζιάρικη καί χοντρή πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἔρχονταν δυό παιδιά του, ἐπάνω ἀπό σαράντα ἤ σαράντα πέντε χρονῶν τό καθένα, δυό παντρεμένα ἐγγόνια, ἐπτὰ νυφάδες ἀπό παιδιά καί δυό ἐγγονόνυφες καί καμιά εἰκοσαριά ἐγγόνια ἀπό εἴκοσι χρονῶν καί κάτω. Ἀπ' τά ἐπίλοιπα πέντε παιδιά τοῦ γερο - προεστοῦ πού δέν ἦτανε στήν ἐκκλησιά, δυό ἦταν πεθαμένα καί τρία ξενιτεμένα, κι ἀπό τά τρία πάλι τό ἓνα ἦταν ἐθελοντής στόν ἑλληνικό στρατό.

Τραβοῦσε μπροστά ὁ γερο - προεστός, σάν σεργάρι* κοπαδιοῦ, κι ἔρχονταν ὅλο τό χωριό κοντά του, μέ τά κεριά στά χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύχτα βαθιά κι ὁ Αὐγερινός δέν εἶχε ξεπροβάλλει ἀκόμα ἀπό τήν κορυφή τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλά μιά φωτεινή αὐλακιά ἀπλωμένη ἀπό τό κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὥς ἐπάνω στά Γιάννινα, ἔδειχνε πῶς τ' ἄστέρι αὐτό, πού τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι «λαμπρό», δέ θ' ἀργοῦσε νά βγεῖ.

Ἀνάμεσα ἀπ' τήν ἐκκλησιά καί τό χωριό εἶναι ἓνα μεγάλο δεντρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἓνα μεγάλο κύκλο νά μιλήσουν γιά τόν πόλεμο.

Ἐνα ψιλό ἀεράκι πού τραβοῦσε ἀπ' τό χωριό ἔφερνε τή μοσχомουρουδιά τῶν ἀρνιῶν πού ψήνονταν στίς αὐλές τῶν σπιτιῶν.

—Τά μάθατε ;

—Τί καινούρια ;

—Ἀληθινά πῶς τοὺς τσάκισαν τ' ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους ;

—Ὅλο καί καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στής Ἄρτας τό γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

—Τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες πόλεμο . . .

—Καημένο Σούλι, νά μήν πεθάνεις ποτέ μέ τά παλικάρια πού βγάζεις ! . . . Ἐσύ στά παλιά τά χρόνια, ἐσύ καί τώρα !

—Πόσοι ἀρχηγοί ἦτανε στήν Ἄρτα ;

—Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στήν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τό ποτάμι καί πῆρε τά πλευρά τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ' ὅλα τους τά δυνατά νά πάρουν τήν Ἄρτα, γιά νά κλείσουν τό Σέχο μέσα στο

Τούρκικο, αλλά τούς τσάκισε τό Μποτσαράκι, κι έτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγει φύγει . . . Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατός πέρασε τό γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καί τὰ Πέντε Πηγάδια.

—Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τούρκοι ;

—Σάν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας ;

—Μετριοῦνται οἱ Τούρκοι τρεῖς φορές καί λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καί λείπουν τρεῖς λεβέντες !

—Σάν τί ἀνθρώποι νά ’ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος ;

—Ὁ ἓνας μιά πιθαμή ἀνθρώπος, μικρός μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νά κρεμάσεις ἀπὸ τὰ μουστάκια του !

—Χαρά στὶς μάνες πού τοὺς ἔκαμαν !

Ὁ γερο - προεστός, πού εἶχε σταθεῖ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε :

—Ὅρέ παιδιὰ ! Ποιὸς σᾶς τίς ἔφερε αὐτές τίς κουβέντες ; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιὰ μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καί σᾶς δοκιμάσει ὁ Θεός ! . . .

—Εἶναι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ πού λέμε ! Εἶναι ἀλήθεια ! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στὴν Ἄρτα καί μέ τὴν καταστροφή τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καί τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους.

—Τοὺς εἶδες μέ τὰ μάτια σου ἐσύ ; τὸν ρώτησε ὁ γερο - προεστός μέ δυσπιστία.

—Τοὺς εἶδα καί μίλησα μαζί τους καί μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα !

—Ποιὰ μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα οἱ Τσάμηδες ;

—Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ’ τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμά ψές τό σουρούπωμα καί τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους . . .

—Ὅρέ, δέν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα ; βροντοφώνησε ὁ γερο - προεστός πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρά του. Ἡ Πασχαλιά θέλει ἀρνιά, ὁ Ἄι - Γιώργης κασιόκια, ὁ γάμος κριάρια κι ἡ λευτεριά τουφέκια ! Δέν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα, γιὰ νὰ ρίξουμε καί νὰ χαιρετίσουμε τὴ λευτεριά ; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὁρέ παιδιὰ, καί νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νὰ ρίξουμε καί νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας ;

—'Αμ' τί ρωτᾷς ; τοῦ ἀπολογήθηκε ἕνας. Δέ μᾶς τὰ ἔμασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι ; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα ;

—'Ορέ, δέν ἔχει κανέννας ἕνα παλιοτούφεκο, μιά παλιοπιστόλα ; ξαναρώτησε.

—'Αμ' τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἕνας, θά πλακώσουν γκράδες* καί βελωντά* ὅσα θέλεις ! "Ορεξη νά 'χεις νά τουφεκᾷς. Τουφέκια καί φυσέκια χάρισμα.

—Μωρέ, ἐγώ τό θέλω αὐτή τή στιγμή, δέν τό θέλω ὕστερα ! Τί νά τό κάμω ὕστερα ; "Εχει, ὀρέ, κανέννας σας κανένα παλιοτούφεκο γιά μιά φορά, καί τοῦ τό γυρίζω πίσω ! "Ενα ἄρνι διαλεχτό δίνω γιά ἕνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτό ἐπάνω ζυγώνει μιά γριά καί τοῦ λέει :

—Δίν' ῥ' τ' ἄρνι ;

—Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια - Τόλαινα ;

—Μά τό ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους, γιά νά μήν τοὺς τό μαρτυρήσω !

—Τουφέκι εἶναι ;

—Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη !...

Κι ἡ γριά ἄρχισε νά κλαίει τό μακαρίτη της.

—"Αφησε τὰ κλάματα, γριά, καί σύρε νά μοῦ φέρεις τό τουφέκι στό σπίτι, νά σοῦ δώσω τ' ἄρνι...

"Ολο τό χωριό ἦταν τρελό ἀπ' τή χαρά του. Ἀπό τὰ λόγια, ἀπό τὰ φερσίματα, ἀπό τό περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πῶς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τό ζουρλόχορτο. "Ως κι αὐτὰ τὰ λιανοπαΐδια, πού δέν μπορούσαν νά καταλάβουν καλά καλά τί θά πεῖ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

—"Εγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας ! "Εγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας !

—Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τήν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τή χαρά τῆς λευτεριᾶς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

—Τέτοιο καλό δέν μπορούσε νά 'ρθεῖ ἄλλη μέρα παρά Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

—Δοξασμένος νά 'ναι ὁ Κύριος !

Μέ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στό χωριό, καί κάθε φαμίλια πήγαινε στό σπίτι της. Οἱ αὐλές τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπό τίς ψησταριές τῶν ἀρνιῶν, πού στριφογύριζαν ἐπάνω στή θράκα.

Όταν ο γερο-προεστός έφτασε στό σπίτι του, βρήκε στήν αλόφουρα τή γριά μέ τό τουφέκι στά χέρια νά περιμένει. Μόλις τήν είδε, ρίχτηκε έπάνω της νά τής τό πάρει.

—Τ' άρνί πρώτα ! του φωνάζει ή γριά.

—Μωρέ ένα άρνί μονάχα γυρεύεις, κουτή ; τής λέει ο προεστός. Έγώ τέτοια μέρα σφάζω όλο τό κοιπάδι καί καίω καί τό σπίτι μου άκόμα !

Καί σάν νά προσβλήθηκε από τήν άπάντηση τής γριάς, έκραξε ένα έγγόνι του, πού είχε άνεβεί στό σπίτι :

—Όρέ Κίτσο ! Κίτσο όρέ !

—Όρισε, παππού ! του άπολογήθηκε τό παιδί, παλικάρι ως δεκατεσσάρων δεκαπέντε χρονών.

—Νά πεταχτείς, όρέ, στή στάνη καί νά ξεκόψεις δεκαπέντε ως είκοσι άρνιά καλά. Γρήγορα ! Άκόμα έδω είσαι ! . . .

Τό παιδί λάκισε* σάν έλάφι στή στάνη, αλλά ο γερο - προεστός, θέλοντας νά δείξει όλη τή χαρά τής καρδιάς του, φώναξε τό διαλαλητή του χωριού :

—Όσοορέ Νάσο ! Νάσο όρεέε !

—Έφτασα, μπάρμπα, άπολογήθηκε μιά φωνή εκεί γύρω από τά σπίτια.

—Νά βγεις, όρέ, στή ράχη καί νά διαλαλήσεις στό χωριό πώς όποιος δέν έχει άρνί, νά 'ρθεί στό σπίτι μου νά πάρει ! . . .

Ή γριά όμως, μ' όλα αυτά πού γίνονταν, κρατούσε τό τουφέκι μέ τά δυό της χέρια καί δέν τό 'δινε, πρίν τής φέρον πρώτα τ' άρνί.

—Δέν τό δίνω άκόμα, έλεγε· θέλω τ' άρνί πρώτα !

Του Νάσου ή φωνή ξεχύθηκε σ' όλο τό χωριό σάν δυνατός βοριάς, κι όσοι δέν είχαν άρνί έτρεξαν στό σπίτι του προεστού. Έτρεξαν άκόμα κι εκείνοι πού είχαν, όχι γιά νά ζητήσουν κι αύτοί, αλλά γιά νά δούν μέ τά μάτια τους τό ψυχικό του προεστού.

Δέν πέρασε πολλή ώρα καί νά σου, έφτασε κι ο Κίτσος μ' ένα κοιπάδι άρνιά.

—Τό καλύτερο τής γριάς !, φώναξε ο προεστός, καί στή στιγμή ο πιστικός, πού έρχόταν μαζί μέ τόν Κίτσο, άρπαξε άπ' τό λαιμό ένα λάγιο* άρνί, μέ μιά βούλα άσπρη στό μέτωπο σάν τόν αύγερινό, πού ήταν μιά όργιά βγαλμένος εκείν ή τήν ώρα.

Ή γριά μέ τό 'να χέρι άρπαξε τ' άρνί καί μέ τ' άλλο τρεμάμενο

ἔδινε τό τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπό φόβο μήν ἦταν ψέ-
μα τό τάξιμο. "Ὑστερ' ἀπό τή γριά πῆραν ἀπό ἓνα ἀρνί ὅσοι δέν
εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τό τουφέκι στό χέρι του, εἶπε στή
γριά :

—Γεμάτο εἶναι, ἀρή ;

—Γεμάτο ! ὅπως τό 'χει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

—Μωρέ, εἶν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπό τότε. Φοβοῦμαι μή δέν πάρει
φωτιά καί ντροπιαστῶ !

Σηκώνει τό λύκο καί λέει :

—Χριστός ἀνέστη, ὁρ' ἀδέρφια. Χριστός ἀνέστη ! Καλῶς μᾶς ἦρθ'
ἡ λευτεριά !

Τό παλιοτούφεκο βρόντηξε καί τράνταξε τό χωριό, καί μέ τό
βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστός ἄψυχος !

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοί καί ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά,
τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τόν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

« Π α σ χ α λ ι ν ἄ δ ι η γ ῆ μ α τ α »

Χρίστος Χριστοβασίλης

32. Σ Τ Α Γ Ι Α Ν Ν Ε Ν Α

Ἀπέξω ἀπό τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλό κλαδί,

πουλί πουλάκι ἐκάθισε καί γλυκοκελαδεῖ :

—Ἀνοίχτε στράτα διάπλατη καί στράτα μυρωμένη,
κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρά μέ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, πού βαθιά σ' ὀνείρου βάθος ζοῦνε ,

καί τὰ κεριά ἐτοιμάζουνε καί τούς παλμούς κρατοῦνε,

καί τό καλό φθινόπωρο μέ κάποια ἀνατριχίλα

στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλί μέ τὰ στερνά του φύλλα.

« Ἡ μερολόγιον Σκόκου », 1915

Στέφανος Δάφνης

33. Η Κ Α Τ Α Π Ο Λ Ι Α Ν Η

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιές
προσκυνητῶν ἔρχονται νά γονατίσουν κάτω ἀπό τή θαυματουργή

εικόνα, πού μέσα από τό γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τό γλυκό βάλαμο τῆς παρηγοριᾶς καί τῆς ἐλπίδας στίς ψυχές πού ζητοῦν τήν προστασία της καί τήν καθοδήγησή της μέσ στῆς ζωῆς τό πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μέγας ναός πρωτοθεμελιώθηκε τόν τέταρτο αἰῶνα καί τελείωσε τόν ἕκτο.

Ἡ παράδοση λέει πώς ἡ Ἁγία Ἐλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στήν Παλαιστίνη γιά τήν ἀνέυρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπό τή μεγάλη φουρτούνα νά καταφύγει στήν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρό ἐκκλησάκι νά δεηθεῖ στήν Παναγία γιά τήν εὐδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νά οἰκοδομήσει ἐκκλησία στή χάρη Της. Σάν γύρισε στήν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τό μεγάλο πόθο της στόν αὐτοκράτορα τό γιό της. Δέν πρόφτασε ὅμως νά δεῖ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρο της, γιατί σέ λίγο πέθανε.

Ἄν καί τά χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δέν ξεχνοῦσε τό τάξιμο τῆς μητέρας του, πού τοῦ τό ἔχε ἀφήσει σάν ἀπαράβατη διαθήκη. Ἐνα πρωί — καθὼς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοί εἶδαν μέ μεγάλη ἐκπληξή τους ἓνα βασιλικό καράβι νά μπαίνει στόν κόλπο τῆς Παροικιάς καί νά ρίχνει τήν ἄγκυρά του μέ τίς χρυσές ἀλυσίδες στά ἡσυχά νερά. Δέν ἦταν συνηθισμένοι σέ τέτοιου εἴδους θαλασσι-νές ἐπισκέψεις.

Τά κουρσάρικα καράβια τούς ἦταν πιό πολύ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὅμως ἦταν σάν ἐκεῖνο πού λέν τά παραμύθια, μέ τά χρυσά κατάρτια, μέ τά φουσκωμένα σάν τά φτερά τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ σημαία μέ τό δικέφαλο ἀετό ἀνέμιζε περήφανα στήν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*, κι ἓνας χρυσός σταυρός λαμποκοποῦσε πάνωθ' τους, κάτω ἀπό τό γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπό ἐκεῖνα τά τρικάρτα βυζαντινά καράβια, πού τά ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καί πού ἐκτελοῦσαν τίς αὐτοκρατορικές ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπό τόν αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στή στεριά κι ἄρχισαν νά ἐρευνοῦν τόν τόπο σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ τους καί στά μέρη πού τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Παριανοί κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἓνας τόν ἄλλον

τί πρόκειται νά συμβεῖ. Κανείς τους δέν ἐγνώριζε τό μυστικό. Μόνο ἓνας γέρος παπάς πού ἔμενε σ' ἓνα μικρό ἐκκλησάκι, τό σημερινό παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, μέσα στήν Καταπολιανή... Σ' αὐτόν ἡ Ἀγία Ἑλένη εἶχ' ἐξομολογηθεῖ τό τάμα της.

Ἔτσι ἄρχισε νά χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιά νά συνεχιστεῖ καί νά τελειώσει στά χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατί ἓνα μέρος τῆς ἐκκλησίας, τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικά σέ προγενέστερη ἐποχή, στόν τέταρτο αἰώνα, καί διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρό τό σύνδεσμός του μέ τήν ἀρχαιότητα, γιὰτ' οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπό ἀρχαίους ἐλληνικούς ναούς, τό δέ σχῆμα του ἦταν κλασικό, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὄταν χτίστηκε ὁ μέγας ναός, τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου πέρασε ἀπό μερικές ἀρχιτεκτονικές μεταρρυθμίσεις, ὥστε νά συνδεθεῖ ὀργανικά μέ τόν κύριο ναό.

Τά σχέδια γιά τό μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαράχτηκαν ἀπό σπουδαίους μηχανικούς τοῦ Βυζαντίου, πού μαθήτευσαν σέ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτούς πού ἔχτισαν τό μεγαλουργημα τῶν αἰώνων, τήν Ἀγία Σοφία, καθῶς καί τούς Ἀγίους Ἀποστόλους τῆς Πόλης, μέ τούς ὁποίους ἡ Καταπολιανή ἔχει περισσότερη ἀρχιτεκτονική συγγένεια.

Ὅλοι βάλθηκαν νά ξεπεράσουν τούς δασκάλους τους. Μαστοράδες καί τεχνίτες, σκαλιστάδες καί ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καί διακοσμητές ὀνομαστοί ἦρθαν ἀπό τό Βυζάντιο ἀρματωμένοι μέ πίστη, μέ γνώση ἀνώτερη, μέ ἱερόν ἐνθουσιασμό. Γιά χρόνια δούλευαν.

Τά θαυμαστά μάρμαρα τῆς Πάρου, τά ὀλόασπρα καί λεπτόκοκκα, πού τά χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιά τ' ἀριστουργηματικά τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τά μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπήδησαν τά ὀλύμπια κορμιά τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καί τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη, τά ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, πού τά βγαζαν ἀπό τά βαθιά σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν μέ λυχνάρια — γι' αὐτό καί οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τό μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τά ἔβρισκαν ἑτοιμα. Τά περισσότερα τά παίρνουν ἀπό τό πλῆθος καί τόν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν, πού ἦταν διεσπαρμένοι στήν Πάρο, ἢ τά κατέβαζαν φορτώματα σέ

μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστά λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλιν. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, μέ σκαλιστές φλέβες καὶ μέ παλμικές ραβδώσεις, πριονιστά καὶ σκαλιστά, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν μέ τὴν καλλιτεχνική ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικόν, «ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοῖχος ἐνδεδυμένος μέ ροῦχα βυσσινιά καὶ μέ πορφυρά ὑφάσματα. Καὶ τόσην ἐπιτηδεότητα καὶ σπουδὴν ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ μάστορας, ὅπου ἐπέτυχεν νὰ δώσει τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τόνευμα δὲν ἔδειχνεν νὰ ἔχει φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πῶς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε «ὁ ἐν πολλαῖς κολόναϊς θεμελειωθείς ναός» κι ἔγινε «ἡ τρυφή τῶν ὀφθαλμῶν», ἡ φήμη τῆς ὁμορφίᾳς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἄρχοντες πηγαινιν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλώντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἄ σ π ρ α ν η σ ι ᾶ »

Ἀθηνᾶ Ταρσούλη

34. [Η Α Ν Α Κ Ω Χ Η]

Ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ πρωινά, συννεφιασμένο καὶ ὑγρό. Ὁ οὐρανὸς ἦταν βαρὺς, στενόχωρος, σάν τὴ νύχτα πού εἶχε περάσει ὁ Λεωνῆς. Ἦνιωθες ἠλεκτρισμὸ μέσ στὸν ἀέρα, προμηνύματα καταιγίδων. Πλησίαζε χειμώνας, αὐτὸ ἦταν ὀλοφάνερο, κακὸς χειμώνας, πού θὰ τὸν ἔτρεφαν οἱ παγωνιές τῆς Ρωσίας κι οἱ φουρτοῦνες τῆς Μαύρης Θάλασσας. Οἱ δρόμοι τοῦ Πέρα ἦταν ἔρημοι, ἡ μεγάλη πολιτεία κοιμότανε ἀκόμα. Κοιμότανε, θαρρεῖς, βαριανασαίνοντας, τὸν ἀνῆσυχον ὕπνο τοῦ πολέμου.

Ἐκεῖ πού πήγαινε, ὥστόσο, πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰσίου Δρόμου, κοντὰ στὴν πλατεία τοῦ Ταξιμοῦ, ὁ Λεωνῆς εἶδε μιὰ συνάθροιση. Μερικοὶ διαβάτες εἶχανε μαζευτεῖ ἐμπρὸς σ' ἓνα ψηλὸ σπῖτι καὶ κοίταζαν ἀπάνω, χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ὁ Λεωνῆς πλησίασε καὶ κοίταξε κι αὐτὸς. Σ' ἓνα μπαλκόνι τοῦ τελευταίου πατώματος αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ

είχανε βγει δύο άνθρωποι, πού προσπαθούσαν νά στηρίξουν τό κοντάρι μιᾶς σημαίας. Ἡ σημαία ἦτανε μισοδιπλωμένη, ὁ Λεωνής δέν τήν ἀναγνώρισε ἀμέσως, παρατήρησε ὅμως, ἀπ' ὅ,τι μπορούσε νά δεῖ, πῶς δέν ἦταν ἡ σημαία τῆς Γερμανίας, οὔτε κανενός συμμάχου της. Λίγο μακρύτερα ἀπό τόν ὅμιλο τῶν διαβατῶν εἶχε σταματήσει μιά γερμανική περιπολία, πού τήν ἀποτελοῦσαν στρατιῶτες ἀπ' αὐτούς πού ἔμοιαζαν σάν γυμνασιόπαιδες, μ' ἓνα λοχία τῆς ἴδιας ἡλικίας ἐπικεφαλῆς. Ἦτανε κάτι παιδάρια κακοντυμένα, κακοθρεμμένα, ξαγρυπνισμένα, μέ πολύ κουρασμένο καί βαριεστιμένο ὕφος. Κοίταζαν κι αὐτά σάν τόν ἄλλο κόσμο καί περίμεναν. Τέλος τό κοντάρι στυλώθηκε, ἡ σημαία κυμάτισε στό φύσημα τοῦ πρωينوῦ ἀνέμου κι ὁ Λεωνής ἀναγνώρισε τά χρώματα τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ διαβάτες στεκόντανε καί κοίταζαν μέ τά χέρια στίς τσέπες, μέ τό τσιγάρο στό στόμα, σχεδόν ἀδιάφορα, σάν νά μή συνέβαινε τίποτα τό ἐξαιρετικό ἢ (ποιός ξέρει;) σάν νά συνέβαινε κάτι τόσο πολύ βαρυσήμαντο πού δέν ἦτανε μπορετό νά τό χωνέψει κανεῖς μονομιᾶς. Κανεῖς τους ὅμως δέν ἔφευγε, κάτι τούς κρατοῦσε καρφωμένους ἐκεῖ. Ὁ Λεωνής στράφηκε ξανά πρὸς τούς Γερμανούς. Τεντωμένοι στό λιθόστρωτο, σάν ξυλιασμένοι, κοίταζαν τή σημαία τοῦ ἐχθροῦ μέ βλέμματα ἀπλανή. Μονάχα ὁ λοχίας ἔσφιγγε τά χεῖλια μ' ἐκεῖνον τόν τόσο γνώριμο μορφασμό τῶν παιδιῶν πού θέλουν νά κλάψουν καί ντρέπονται γι' αὐτό καί ἀγωνίζονται μὴν προδοθοῦν.

Ὁ Λεωνής ρώτησε ἓναν κύριο τί συνέβαινε.

—Δέν ξέρω, εἶπε αὐτός.

Κανεῖς δέν ἤξερε τίποτα.

Ὁ Λεωνής προχώρησε πρὸς τή διεύθυνση τοῦ Γαλατᾶ Σεράι, χωρίς νά παρατηρήσει τίποτα, πού νά φανερώνει μιά μεταβολή τῶν πραγμάτων. Ἡ Πόλη ἔξακολουθοῦσε νά κοιμάται. Οἱ ἀστυφύλακες ἦταν στίς θέσεις τους. Μερικοὶ ἀραιοὶ διαβάτες κυκλοφοροῦσαν βιαστικοί καί ἀδιάφοροι. Τά τράμ περνοῦσαν ἄδεια. Καμιά ἄλλη σημαία δέν ὑπῆρχε πουθενά. Ὁ Λεωνής ξεχάστηκε ἓνα διάστημα περιδιαβάζοντας στοὺς κεντρικοὺς δρόμους. (. . .).

Κοίταξε τό ρολόι του, ἦταν ἐφτάμισι περασμένες. Τράβηξε γοργά πρὸς τό σπίτι τοῦ καθηγητῆ.

Ἀνοιξε μηχανικά τήν πόρτα τοῦ ἐργαστηρίου, στάθηκε μιά στιγμή στό κατώφλι νά πάρει τήν ἀναπνοή του, γιατί εἶχε τρέξει. Ὁ ζεστός

μουχλιασμένος άέρας τόν χτύπησε καταπρόσωπο. Είχε κιόλας ξεχάσει ό,τι συνέβαινε στο δρόμο. Άνάσανε βαθιά τήν τσαγκή μυρωδιά, πού άγγιζε τώρα τόσο παράξενα τίς πιό μυστικές χορδές τής εύαισθησίας του. Αισθάνθηκε σάν τό ψάρι στο νερό. Ήτανε χαρωπός, έλαφρός μέσα σ' όλη εκείνη τή σκόνη καί τή μουντζούρα, είχε όρεξη νά χορέψει.

.....

Ή πόρτα του έργαστηρίου άνοιξε μέ δύναμη καί πρόβαλε ή ύπηρέτρια του κ. Μοντεφρεντίνι έξαλλη.

—Καλέ, έδω κάθεσαι, παιδί μου ; φώναζε. Δέν πήρες είδηση πού χαλνᾷ ό κόσμος ;

Ή Λεωνής άνατινάχτηκε, σάν νά τόν ξυπνοῦσαν μέσα από όνειρο.

—Γιατί χαλνᾷ ό κόσμος ; ρώτησε σαστισμένος.

—Καλέ, Παναγιά μου, τελείωσε ό πόλεμος ! φώναζε ή ύπηρέτρια σάν παραλαβή. Τελείωσε ό πόλεμος.

Έφυγε αφήνοντας τήν πόρτα άνοιχτή. Τήν άκουσε πού φώναζε άκόμα, καθώς άνέβαινε τή σκάλα τρέχοντας :

—Τελείωσε ό πόλεμος !

Ή Λεωνής σηκώθηκε, σφούγγισε τό μέτωπό του, κοίταξε τήν ὥρα. Κόντευε έντεκα. Χωρίς νά σκεφτεῖ άλλο τίποτα, πετάχτηκε στο δρόμο τρέχοντας κι αυτός.

Ή πάροδος του κ. Μοντεφρεντίνι ήταν έρημη ὅπως πάντα, αλλά στο δρόμο του Τηλέγραφου ό Λεωνής αντίκρινε ανθρώπους πού μιλούσαν δυνατά καί γελοῦσαν κι έτρεχαν νευρικά από τή μιά πόρτα στην άλλη. Στά παράθυρα κυμάτιζαν τρεῖς τέσσερις έλληνικές σημαῖες. Τό αὐτί του άρπαξε μερικές πληροφορίες γιά τά γεγονότα :

—Χτές ύπογράφηκε ή άνακωχή. Οί στόλοι πέρασαν τά Δαρδανέλια σήμερα τό πρωί. Έρχονται ! Κι ό έλληνικός στόλος μαζί !

Γινότανε λόγος καί γιά έμπορικά πλοῖα πού ακολουθοῦσαν τούς στόλους φορτωμένα άλεύρια, ζάχαρες, καφέδες, ὅλα τά άγαθά του Θεοῦ. Μαζί μέ τόν πόλεμο τελείωνε κι ό άποκλεισμός, τελείωναν κι οί έπιδημίες κι οί διωγμοί καί ὅλα.

Ή Λεωνής βγήκε στον Ίσιο Δρόμο. Ήτανε φορτωμένος σημαῖες από τή μιά άκρη στην άλλη, άγγλικές, γαλλικές, ιταλικές, αλλά κυρίως έλληνικές. Τά παράθυρα καί τά μπαλκόνια ήτανε γεμάτα κόσμο. Στο δρόμο ήτανε σάν διαδήλωση, ή συγκοινωνία είχε διακοπεῖ. Ή

Ένας έφερνε τόν άλλον κι όλοι πήγαιναν στην τύχη, δέν ήξεραν τί ήθελαν καί τί έκαναν, μιλούσαν καί γελοούσαν όλοι μαζί. Είχαν γίνει όλοι άδελφια κι όλοι έμοιαζαν λιγάκι τρελοί. Ένας άνεμος τρέλας είχε φυσήσει άπάνω στην Πόλη καί τούς είχε ένώσει μέσ στη χαρά αύτης τής μεγάλης έορτής. 'Ο ούρανός είχε καθαρίσει κάπως, ή καταιγίδα είχε άπομακρυνθεί, χωρίς νά ξεσπάσει. 'Ο ήλιος είχε προβάλει ανάμεσα στά σύννεφα κι έπαιζε μέ τά χρώματα τών σημαιών. Ήταν ένα άπέραντο πανηγύρι από χτυπητά χρώματα.

Δέν έβλεπε πιά κανείς στρατιωτικές στολές πουθενά. Όλα έκεινα τά στρατεύματα πού, ως τά χτές, άνεβοκατέβαιναν τούς χτισμένους λόφους τής Πόλης, οί άξιωματικοί πού βροντούσαν τίς μπότες τους στά πεζοδρόμια, οί άναρίθμητες στρατιωτικές περιπολίες, οί καβαλάρηδες, οί πεζοναύτες είχανε χαθεί μονομιᾶς. Έφευγαν, παρατούσαν τόν άγώνα, έδιναν τή θέση τους. Τώρα άλλα στρατεύματα θά γέμιζαν τή μεγάλη πολιτεία, θά έκαναν παρελάσεις μέ μουσικές καί σημαίες έπικεφαλής, άλλοι στρατηγοί θά ίππευαν καί θά φώναζαν διαταγές, άλλες στολές θά κυκλοφορούσαν στους δρόμους, στά κέντρα, στίς έξοχές. (. . .).

Όλα τά πράματα γινόντανε άλλιώς, μιά νέα ζωή θά χυνότανε όρμητικά παντού, θά έδινε έναν άλλο άέρα, μιάν άλλη όψη στην πανάρχαια αυτοκρατορική πολιτεία. Άλήθεια, ό κόσμος ήτανε κάτι συναρπαστικό, κάτι πού συνεχώς ξαναγεννιότανε καί πού δέν ήτανε δυνατό νά τό χορτάσει κανείς ποτέ. 'Ο κόσμος ήταν ώραῖος !

—Έρχονται οί στόλοι !

Κάποιος άρπαξε τό Λεωνή καί τόν φίλησε. Ήταν ό Μένος, τό παχύ παιδί μέ τίς πολιτικές ιδέες. Ύστερα έξηγήθηκε :

—Όλοι φιλιούνται σήμερα. Χριστός άνέστη !

Τόν πήρε μπράτσο καί τόν έσυρε.

—Νά άνέβουμε σέ μιά ταράτσα, φώναξε. 'Ο κόσμος άνεβαίνει στίς ταράτσες. Νά άνέβουμε νά δοῦμε τούς στόλους πού έρχονται νά πάρουν τήν Πόλη !

'Ο ούρανός καθάριζε όλοένα, ό ήλιος γινότανε πió λαμπρός, τά χρώματα τών σημαιών ζωήρευαν ακόμα πió πολύ. 'Ο άέρας ήταν έλαφρός, δροσερός καί ζωογόνος. Ήτανε τώρα σάν άνοιξιática καλοκαιρία ύστερα από βροχή, σάν Πάσχα μέσ στίς παπαρούνες καί τίς μαργαρίτες. Δέν ήταν άνάρμοστο νά λένε : Χριστός άνέστη. Ή-

τανε κάτι πού πήγαινε μέ τό καθετί. Είχες ὄρεξη νά τρέξεις, νά παίξεις, νά κυλιστεῖς στά χορτάρια, νά φιλᾷς ὅποιον ἐβρiscos μπροστά σου κι ὕστερα νά μαζεύεις λουλούδια καί νά τραγουδᾷς. "Όλοι γελοῦσαν, κανεῖς δέν ἤξερε γιατί, γελοῦσες κι ἐσύ μαζί, δέν μπορούσες νά κάμεις ἄλλο τίποτα παρά νά ἀφήσεις τόν ἑαυτό σου στό μεγάλο κύμα τοῦ γέλιου.

— "Ὡστε αὐτό εἶναι ἡ εἰρήνη ! μουρμούρισε ὁ Λεωνής.

Τόσο παράξενο, τόσο ἀπίθανο πράμα : ἡ εἰρήνη ! Μιά ζωή χωρίς ἐπιστράτευση, χωρίς στρατιωτικό νόμο, χωρίς καθημερινό ἀνακοινωθέν, χωρίς ἀεροπορικούς βομβαρδισμούς, χωρίς ἔλλειψη τροφίμων, χωρίς τίς σκοτεινές ἐκεῖνες ταινίες πού ἔδειχναν χαρακώματα, ἀνθρώπους μέ κράνη βουτηγμένους στή λάσπη καί κανόνια πού τραβοῦσαν μέσ στή βροχή. Ἀφύσικη ζωή, ὁ Λεωνής δέν καταλάβαινε καλά. Δέν τό ἔβαζε ὁ νοῦς του πῶς περνοῦσε ὁ κόσμος, ὅταν δέν ἦταν πόλεμος, ποίος μπορούσε νά ἦταν ὁ ἀριθμός τῶν πραγμάτων. Κάτι καλό ἐρχότανε, ὁ Λεωνής γελοῦσε ἀπό τή χαρά του, μά δέν καταλάβαινε.

— Λοιπόν ἡ εἰρήνη !

— "Ὁχι, φώναξε ὁ Μένος. Εἶναι κάτι περισσότερο. Εἶναι ἡ νίκη !

Ξεφώνησε τήν τελευταία λέξη, μ' ὅλη τή δύναμη τῶν πνευμόνων του, μέσ στή βοή τοῦ λαοῦ πού πήγαινε αὐξάνοντας.

« Λ ε ω ν ή ς »

Γιώργος Θεοτοκάς

35. ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

(Δεκέμβριος 1940)

Μέτωπο Ἡπείρου. Σκοτεινή εἶναι ἀπόψε ἡ νύχτα. Οὔτ' ἓνα ἀστράκι, γιά νά θυμίζει τήν ἡμερότητα τῆς πλάσεως. Χιονισμένα τά βουνά πού περιζώνουν τό μικρό καί ἄχαρο χωριό. Ἀχαρο καί καταθλιπτικό. Πέτρινα μονώροφα σπιτία. Πέτρα παντοῦ. Πέτρα πού κάθετα πάνω στήν ψυχή σας. Καμιά ὑπόνοια πράσινου : ἓνα δέντρο, λίγο χορταράκι, μιά γλάστρα μέ τό κόκκινο ἀνθάκι της. Πέτρα. Καί, ὅπου λείπει ἡ πέτρα, ὁ πολτός τῆς λάσπης, στήν ὁποία βυθίζεσθε ὡς τά γόνατα. Ἀλβανικό εἶναι τό χωριουδάκι. Χτές τό εἶχε ὁ

ἐχθρός. Σήμερα τό κατέχουν οἱ ἐμπροσθοφυλακές μας. Αὐριο θ' ἀνήκει κι αὐτό στά μετόπισθεν. Νωρίς ἀποσύρθηκαν οἱ λίγοι κάτοικοί του ν' ἀναπαυθῶν. Πέρασαν εικοσιτετράωρα κολάσεως. Μέρες ὁλόκληρες οἱ κανονιές τούς εἶχαν ζαλίσει. Πολεμίστρες ἔγιναν τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν, ἀπό τὰ ὁποῖα ὁ ἐχθρός προσπάθησε, ἀμυνόμενος, ν' ἀποκρούσει τήν εἰσβολή τῶν δυνάμεών μας. Δέν τήν ἀπόκρουσε. Τόν ξετόπισε ἡ ξιφολόγχη. Τά σπασμένα τζάμια, τὰ μισογκρεμισμένα πορτάκια, τὰ λάφυρα πού ἐγκατέλειψε φεύγοντας, καί πού μένουν ἀκόμα σκορπισμένα στούς δρόμους, δέν εἶναι τὰ μόνα δείγματα τῆς θύελλας πού πέρασε πάνω ἀπό τό χωριό. Εἶναι καί οἱ νεκροί πού συναντᾷ κανεῖς ἐδῶ κι ἐκεῖ ριγμένους στίς λάσπες, στίς πόρτες, στά καλντιρίμια, στή μικρή πλατεία τοῦ χωριοῦ. Δέν ἐπρόλαβαν ἀκόμα οἱ ἄντρες μας νά περισυλλέξουν τούς Ἰταλούς νεκρούς. Προτίμησαν νά ἐνδιαφερθοῦν περισσότερο γιά τήν περισυλλογή τῶν τραυματιῶν. "Όταν ξημερώσει, θά περισυλλεγοῦν καί οἱ νεκροί καί θά ταφοῦν μέ τίς εὐχές τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στό ξένο ἔδαφος, ὅπου τούς ἔφερε καί τούς ἐσκότωσε ἡ μεγαλομανία τοῦ ἀρχηγοῦ των.

Γαλήνη νεκρουπόλεως βασιλεύει τώρα στό χωριό. Κανεῖς δέν μπορεῖ νά φανταστεῖ ὅτι ἐδῶ καί λίγες ὥρες μαίνονταν οἱ δαίμονες τοῦ "Αδῆ. Βαριές ἀκούονται οἱ ἀρβύλες τῶν φαντάρων πού περνοῦν πάνω ἀπό τό λιθόστρωτο.

Τή στιγμή αὐτή μιά σκηνή ἥρωισμοῦ διαδραματίζεται μέσα στό δωμάτιο ἐνός σπιτιοῦ. Εἶναι τό δωμάτιο τοῦ λοχαγοῦ πού μπήκε πρῶτος στό χωριό. Χῶμα κάτω. Ἐνα κρεβάτι ἐκστρατείας σέ μιά γωνιά. Οἱ φλόγες τοῦ τζακιοῦ εἶναι ὁ μόνος φωτισμός. Πέντε ἄντρες εἶχε ζητήσει ἀπό νωρίς ὁ λοχαγός γιά μιά ἐπικίνδυνη ἐπιχείρηση. Παρουσιάστηκαν ὅλοι. Διάλεξε ἀπ' αὐτούς ὅσους ὁ ἴδιος νόμισε πιο ἐπιτήδειους, καί αἰσθάνθηκε τήν ἀνάγκη νά δώσει ἐξηγήσεις στούς ἄλλους, πού θά μπορούσαν νά θεωρήσουν μειωμένο τόν ἑαυτό τους γιά τήν προτίμηση πρὸς τούς συναδέλφους των.

— "Όλοι εἰστε γενναῖοι, παιδιά. Ἀλλά γιά τή δουλειά αὐτή πιο κατάλληλοι εἶναι οἱ πέντε πού διάλεξα. Διαλυθεῖτε τώρα.

Διαλύθηκαν. "Όταν νύχτωσε, βρέθηκαν οἱ πέντε φαντάροι στό δωμάτιο τοῦ λοχαγοῦ. Νέα παιδιά, ἀξύριστα, ἄπλυτα, μέ τὰ μάτια κόκκινα ἀπό τήν ἀυπνία, βουτηγμένοι ὥς τό λαιμό στή λάσπη, ἀλλά μέ πόση ζωντάνια, πόση ἀποφασιστικότητα, πόση λάμψη

στά μάτια ! Στάθηκαν σέ προσοχή, γιά νά πάρουν τίς οδηγίες. Κάποια ἀναγνώριση ἔπρεπε νά ἐπιχειρήσουν. Τραχιά ἦταν ἡ φωνή τοῦ λοχαγοῦ. Ἦξερε ὅτι δέ θά τούς ξανάβλεπε ὅλους. Τό ἤξεραν κι οἱ ἴδιοι. Ἀλλά κανείς δέν εἶπε τίποτα. Ἀδειασαν τίς τσέπες τους ἀπό ὅ,τι θά μπορούσε νά δώσει στοιχεῖα στόν ἐχθρό, ἂν τυχόν ἔπεφταν στά χέρια του. Τίς ἀδειασαν καί ἀπό τίς μικρές ἀναμνήσεις πού κρατοῦσαν μαζί τους. Μιά φωτογραφία, ἓνα γραμματάκι, ἓνα δαχτυλίδι, ἓνα ρολόι. Πάλι δέν εἶπαν τίποτα. Ὅμως τή φορά αὐτή μιλοῦσε τό βλέμμα τους, πού ἔλεγε στόν ἀξιωματικό : « Ἄν τύχει τίποτα, νά πᾶνε στά χέρια τῶν δικῶν μας ».

— Ἐννοια σας, ὑποσχέθηκε ἐκεῖνος.

Χτύπησε τόν καθένα στόν ὦμο. Χαιρέτισαν. Στή γαλήνη τῆς παγερῆς νύχτας ἀντήχησαν τά βήματά τους. Καί σέ λίγο πάλι σιγή. Δέν ἀκούονταν παρά τά ξύλα πού καίονταν στό τζάκι. Μακρές ἦταν οἱ ὥρες πού περνοῦσαν. Τά ξημερώματα ἀνοιξε πάλι ἡ πόρτα τοῦ λοχαγοῦ κι ἓνας ἓνας ἔμπαιναν οἱ φαντάροι. Ἐνας, δύο, τρεῖς, τέσσερις . . .

— Ποῦ εἶναι ὁ ἄλλος ; ρώτησε ὁ λοχαγός.

Σιωπή ἐκάλυψε τήν ἐρώτησή του.

— Αἰχμάλωτος ; ξαναρώτησε.

Τέσσερα κεφάλια ρίχτηκαν πρὸς τά πίσω. Ὁχι.

— Ἦταν γεναῖο παλικάρι, ψιθύρισε, σάν νά μονολογοῦσε ὁ ἀξιωματικός.

Οἱ τρεῖς αὐτές λέξεις ἀποτέλεσαν τόν ἐπικήδειο. Καί ὕστερα τό μικρό ἀπόσπασμα ἐξέθεσε τό ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς του.

« Ἀ π τ ε ρ η Ν ί κ η »

Παῦλος Παλαιολόγος

36. [Η Π Η Γ Η]

Ἡ βροχή εἶχε πάψει πιά, ὁ οὐρανός εἶχε μισοκαθαρίσει καί πότε πότε φαινόταν ὁ ἥλιος. Ὁ μουσάτος ὑπολοχαγός μου πρότεινε ν' ἀνεβούμε στό βουνό, ὡς τήν πηγὴ. Τό μονοπάτι κι ἐδῶ ἦταν πολὺ ἀπότομο, καί σέ λίγο βρεθήκαμε πολὺ ψηλά, βλέποντας ἀπὸ κεῖ πού φτάσαμε ἀκόμα καλύτερα ὅλο τό κάτω μας τοπίο — καί πέρα ἀπ' τὴ ράχη τοῦ βουνοῦ πού ὡς πρὶν μᾶς ἐμπόδιζε τὴ θέα πρὸς τό

Βορρά. Ἡ ἴδια κοιλάδα ἀπλωνότανε, κι ὁ Ἀῶς, ἀσημόσταχτος, φιδογύριζε κι ἐκεῖ, ὥσπου χανόταν ἀνάμεσα στὰ ἀπτότομα βουνά πού ὑψώνονταν σάν φραγμός καί κλείνανε πάλι σχεδόν ἐρμητικά τό τοπίο. Στό δρόμο, ἀνάμεσα σέ κάτι πλατύφυλλα πράσινα χόρτα, στίς ρίζες τῶν βράχων, εἶδα ποῦ καί ποῦ μερικούς ὑγρούς ἀκόμη μενεξέδες καί στάθηκα νά τοὺς κοιτάζω. Ἦταν περίεργη αὐτή ἡ εἰδυλλιακή, ἡ σχεδόν ρομαντική τούτη νότα μέσα σ' ὅλο τό περιβάλλον τοῦ πο-
λέμου, τόσο πού δέν τήν περίμενες καί σέ ξάφνιαζε. Κι ὁ μουσάτος ὑπολοχαγός, πού δέν τοὺς εἶχε συναντήσει ὥς τώρα, εὐχαριστήθηκε πολὺ, ὅταν τοῦ τοὺς εἰδεῖσα, κι ἄρχισε νά τοὺς μαζεύει μέ μιὰ παιδική χαρά κι ἓνα παιδιάστικο γέλιο, γιὰ νά κάνει ἓνα μικρό μπουκετάκι. Τόν βοηθοῦσα κι ἐγώ, καθὼς ἀργὰ ἀργὰ ἀνηφορίζαμε.

Συναντούσαμε πολλά κυκλικά σκαψίματα κάθε τόσο στίς ἄκρες ἄκρες τῶν γκρεμῶν. Αὐτὰ ἦταν «φωλεές ἰταλικῶν πολυβόλων», ἔλεγε ὁ ὑπολοχαγός. Τώρα δέ μένουν παρά τὰ συντρίμια τους. Τό περίεργο εἶναι πῶς τό Μπαντλόνι κι ὅλο τοῦτο τό φοβερό βουνό τό πῆρε μονάχα μιὰ ἴλη ἵππικου — ἐδῶ πού οὔτε κἀν μπορεῖ ν' ἀνεβεῖ ἄλογο. Μά εἶχανε ξεπεζέψει καί πολεμοῦσανε πεζοί. Τοῦ διοικητῆ τους, τοῦ ἱλαρχοῦ Τζαβέλα, θά δῶ τόν τάφο, ὅταν καμιά μέρα κατε-
βῶ ὥς τήν ἐκκλησίτσα, στό νεκροταφεῖο, στό ἔμπα τοῦ χωριοῦ. Ὁ ἄ ! ἓνα σωστό παλικάρι ! Σκοτώθηκε τήν τελευταία στιγμή, ἀπὸ κάποια ἀδέσποτη σφαῖρα. Τόν βρῆκε ἀκριβῶς ἀνάμεσα στὰ δυό του φρύδια.

Φτάσαμε σέ κάτι μεγάλες σπηλιές, πού βαθαίνανε πολὺ μέσ στό μονοκόμματο βράχο, καί βρήκαμε ἐκεῖ ἀρκετοὺς στρατιῶτες καθι-
σμένους γύρω ἀπὸ μιὰ φωτιά. Περίφημα καταφύγια αὐτά, ἔλεγε πάλι ὁ ὑπολοχαγός. (. . .). Ὁ ἄς μὴν κοιτάω πῶς αὐτές τίς μέρες δέν εἶχαμε συναγεμους. Αὐτές τίς μέρες εἶχαμε βροχές. Μά τώρα πού πάει νὰ καλοσυνέψει, θ' ἀρχίσει πάλι τό πανηγύρι. Κι εἶχανε πιά ἀντι-
στραφεῖ οἱ ὄροι. Ὅταν ἔχουμε βροχές καί βαριά συννεφιά, λέμε καλὸς καιρός, δηλαδή πῶς ἀποκλείεται ἐχθρική ἐπίσκεψη. Κι ὁ καιρός εἶναι κακός, ὅταν λάμπει ὁ ἥλιος κι ὁ οὐρανὸς εἶναι γαλάζιος.

Εἶχαμε φτάσει πιά στὴν πηγὴ, σχεδόν στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ. Πιο πέρα μας ὑψωνόταν ἓνα ἄλλο τεράστιο βουνό, μέ κατάλευκη τὴ ράχη του ἀπ' τὰ χιόνια. Πίσω ἀπὸ κεῖ εἶναι ὁ παραθαλάσιος τομέας, τό Α' Σῶμα, οἱ Ἅγιοι Σαράντα, τό Ἀργυρόκαστρο. Ὅταν

γίνονται μάχες, ἀκοῦς κι ἀπό κεῖ τή βοή τοῦ κανονιοῦ καί τή νύχτα βλέπεις τίς λάμπεις πού ξεπερνοῦν τίς κορφές.

Τό νερό ἔπεφτε κρυστάλλινο κι ὀρμητικό μέσα σέ μιά μακρόστενη στερνούλα, γιομάτη στά πλάγια της μέ φτέρες καί πολυτρίχια κι ἀπό κεῖ ξεχειλοῦσε, γιά νά πάει νά συναντήσῃ τόν ἄλλο καταρράχτη. Ὁ ὑπολοχαγός, μόλις φτάσαμε, ἔσκυψε καί ἤπιε νερό μέσ στίς φοῦχτες του, βουτώντας τίς ἀρβύλες του καί τίς γκέτες του μέσ στά νερά, μά ἐγώ δέν τ' ἀποφάσιζα ἀκόμα ὕστερ' ἀπό τόσο δρόμο πού μᾶς εἶχε κάνει πάλι μουσίδι στόν ἰδρώτα, παρ' ὅλη τήν παγωμένη ὑγρασία πού μᾶς τύλιγε.

—Μπά ! πιές, δέν παθαίνεις τίποτα, ἔλεγε ὁ μουσάτος, ἐνῶ ἀκριβῶς ἀπ' τό μαῦρο μούσι του στάζανε, γυαλιστερές σάν μικρά διαμάντια, οἱ σταγόνες τοῦ νεροῦ.

« Τ ὁ π λ α τ ῦ π ο τ ᾶ μ ι »

Γιάννης Μπεράτης

37. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρός στά χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα
τῶν τυράνων πού ἐρήμωση σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρά ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σάν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσύ μονάχα, Ἑλλάδα, τήν ὥραία
τήν κεφαλή σου ὑψώνεις. Τά παιδιά σου,
ὅπως στά χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στά σύνορά σου.

Καί ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, πού τή φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμωσύνων
στροφές ἀκούει παιάνων γιά τή Νίκη —
τή νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

*Ω, χαίρε, χαίρε Ἑλλάδα, δοξασμένη
στά Μεσολόγγια καί στούς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καί μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στούς αἰῶνες !

« Κ α σ τ α λ ῖ α χ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σωτήρης

38. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τόν ἐρχομό μου στή ζωή ὁ πατέρας μου
 χαιρέτισε μέ συμπάρα ἑνός παλιοῦ —
 ἑνός παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἡπειρώτικου,
 μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καί σάν μεγάλωσα, ἀπ' τόν τοῖχο τό ξεκρέμασα
 καί τό 'φαχνα καί τό ρωτοῦσα νά μοῦ πεῖ
 ποιά χέρια νά τό τίμησαν, ποιά χέρια νά τό δόξασαν ;
 —Γειά σας, προγόνοι μου ἱεροί.

Καί χαμηλῶναν τά βουνά τῆς πρώτης μου,
 τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἡπείρου,
 καί σέ φωλιές αἰτῶν μέ σήκωναν, μέ φέρνανε
 μέ τ' ἄλλα τά φτερά, μέ τά φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μέ τήν ἔνθεη εἰκόνα σου
 καί ζῶ μέ τό ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
 ὦ Γῆ μου Ἑλληνομόνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
 κάνε νά ἰδῶ γοργά τή λευτεριά σου !

« Κ α σ τ α λ ί α κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκίπης

39. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει . . .
 Πλήν τί βλέπω ; σοβαρά
 νά σωπάσω μέ προστάζει
 μέ τό δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τήν Εὐρώπη
 τρεῖς φορές μ' ἀνησυχία·
 προσηλώνεται κατόπι
 στήν Ἑλλάδα καί ἀρχινᾷ :

«Παλικάρια μου ! οί πολέμοι
για σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καί τό γόνα σας δέν τρέμει
στούς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἄπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική·
ἀλλά ἀνίκητη μιά μένει
πού τέσ δάφνες σᾶς μαδεῖ.

μία, πού ὅταν ὥσάν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι ἀπό τή νίκη,
ἄχ ! τόν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
ἕνα σκῆπτρο ἡ δολερή·
κάθενός χαμογελάει,
πάρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κεῖό τό σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
μήν τό πιάστε, γιατί ρίχνει
εἰσέ δάκρυα θλιβερά.

Ἀπό στόμα ὁπού φθονάει,
παλικάρια, ἄς μήν 'πωθεῖ,
πῶς τό χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τήν κεφαλή.

Μήν εἰποῦν στό στοχασμό τους
τά ξένα ἔθνη ἀληθινά :
'Εάν μισοῦνται ἀνάμεσό τους
δέν τοῦς πρέπει ἐλευθεριά !».

Λιονύσιος Σολωμός

ΖΑΚΥΝΘΟΣ 1823

Τόν φιλελεύθερον άσίγαστο παιάνα,
 όνειροπόλος, μυστικά γροικοῦσες.
 Στόν οὔρανό νά ὑψώσεις τό τραγούδι
 τή μοναξιά τοῦ Στράνη άναζητοῦσες.

Γύρω ή χαρά, ή χαρά τοῦ Ἀπριλομάη.
 Στόν κάμπο ή πρασινάδα ένα βασίλειο.
 Οί έλιές, τά κίτρα, κήπος κι' άλλος κήπος.
 Καί τά πουλιά μυριόφωνον είδύλλιο.

Κρίνους λευκοῦς τοῦς πρόσχαρους άφρούς του
 τό Ἴόνιο φέρνει άπό φιλόγελα άκρογιαλία,
 σάν νά τοῦς μάζεψαν ακούραστα άβρά χέρια
 καί τοῦς άπόθεσαν σέ άμέτρητα άνθογυάλια.

Τ' άντικρινό άτενίζεις Μεσολόγγι
 δοσμένο στό τρικύμισμα τοῦ σάλου.
 Κι' αν δέν πῆρες θανάτου καρνοφύλι,
 κρατᾶς τή λύρα τοῦ πάθους τοῦ μεγάλου.

Θερμή ψυχή, άνυπότακτη, ὑπερούσια,
 πρós τήν ιδέα αὐθόρμητα, αὐστηρά
 στραμμένη, μέ τή φλόγα σου πού άγγίζει
 τῶν λαῶν τά πεπρωμένα τά ιερά,

τήν ᾄξια Ἐλευθεριά στ' άνάστημά της
 τό θείο, Σοφία άγέρωχη Ἀθηνᾶ,
 στήν ἴδια τή μορφή καί τή μιλιά της
 τή βλέπεις μιάν Ἑλλάδα πού άρχινᾶ.

Προφητικά μελωδεῖς ὄλων τῶν τόπων
καὶ τῶν καιρῶν τοὺς αἱματόβρεχτους ἁγῶνες.
Ἡ Ἐλευθερία, τραγουδημένη ἔτσι ἀπὸ σένα,
σύμβολο ὀρθώνεται γιγάντιο στοὺς αἰῶνες.

Θεόδωρος Ξύδης

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ

Εἰς τόν Θεόκριτο παραπονοιοῦνταν
μιά μέρα ὁ νέος ποιητής Εὐμένης·
«Τώρα δύο χρόνια πέρασαν πού γράφω
κι ἓνα εἰδύλλιο ἕκαμα μονάχα.
Τό μόνον ἄρτιόν μου ἔργον εἶναι.
Ἄλιμονον, εἶν' ὑψηλή τό βλέπω,
πολύ ὑψηλή τῆς Ποιήσεως ἡ σκάλα·
κι ἀπ' τό σκαλί τό πρῶτο ἐδῶ πού εἶμαι
ποτέ δέ θ' ἀνεβῶ ὁ δυστυχισμένος».
Εἶπ' ὁ Θεόκριτος· «Αὐτά τά λόγια
ἀνάρμοστα καί βλασφημίες εἶναι.
Κι ἂν εἶσαι στό σκαλί τό πρῶτο, πρέπει
νά 'σαι ὑπερήφανος κι εὐτυχισμένος.
'Εδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι·
τόσο πού ἕκαμες, μεγάλη δόξα.
Κι αὐτό ἀκόμη τό σκαλί τό πρῶτο
πολύ ἀπό τόν κοινό τόν κόσμο ἀπέχει.
Εἰς τό σκαλί γιά νά πατήσεις τοῦτο
πρέπει μέ τό δικαίωμά σου νά 'σαι
πολίτης εἰς τῶν ἰδεῶν τήν πόλη.
Καί δύσκολο στήν πόλη ἐκείνην εἶναι
καί σπάνιο νά σέ πολιτογραφήσουν.
Στήν ἀγορά της βρίσκεις νομοθέτας
πού δέ γεῖλα κανένας τυχοδιώκτης.
'Εδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι·
τόσο πού ἕκαμες, μεγάλη δόξα».

«Ποιήματα» τ. Α'

Κ. Π. Καβάφης

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ - ΑΝΕΣΤΗ

Τήν πέρασε τή ζωή του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στήν ξενιτιά, ζωή
παραδαρμένη, караβοτσακισμένη ζωή. Ὅχι δά καί πῶς τή μάδησε

τὴν ψυχὴ τοῦ ἡ φτώχεια, ποὺ μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε. Ἀπὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχὴ τοῦ δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότερωγε ὅμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπόειδε πὼς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἔνιωθε στὰ γέρικα στήθια τοῦ τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τὸ ἔκαμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδικίσια λημέρια τοῦ.

Ἀλλιώτικος γέρος αὐτός ὁ Ἀνέστης ! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγάλα δὲν τὸν πολυμέλε κιόλας. Ὡστόσο νὰ γυρίσει ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώσει ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μέ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πεῖς, οἱ καθαυτὸ οἱ δικοὶ τοῦ συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δέ θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξόν ἴσως δυὸ τρεῖς ἐξαδέρφους, γέρους κι αὐτοὺς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πήγαινε. Τ' ὄνειρό τοῦ ἦτανε νὰ ξαναφανεῖ στὴν πατρίδα τοῦ, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο ; Τί νὰ πηγαίνει πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνει τὴ γύμνια τοῦ ! "Ελα ὅμως ποὺ δὲν τὸ ἔθελε καὶ νὰ πεθάνει στὰ ξένα ! Νὰ ζήσεις στὰ ξένα, ναί· μέ τὸ σήμερα, μέ τὸ αὔριο, ζεῖς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνεις στὰ ξένα ; Νὰ σέ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαира οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμούνται στοὺς μοσχομυρισμένους χῶμα - αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ τὸ βαστάξει ὁ γέρος.

Τ' ὀνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνει στὸν τόπο τοῦ, κι ἔτσι ξεκίνησε μέ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι τοῦ. Νὰ πάει ὅμως μέσα στοὺς χωριὸ καὶ νὰ πεῖ πὼς ἐγὼ εἰμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

— Ἐπεῖτα εἶναι κι ἄργα. Ποιὸς θὰ μέ πονέσει πιά τώρα ! ἔλεγε μονάχος τοῦ, καθὼς ἄραζε τὸ βαπόρι σὲ λιμάνι ποὺ γειτόνευε μέ τ' ἀγαπημένο νησί τοῦ.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στοὺς Σπιτάλι* μαζί μέ τὸ ἔχει τοῦ.

— Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἐμένα δέ μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειζομένη. Ὁ πρῶτος ποὺ ἀναλάβει κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισέψει, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γερο - Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυχτο μέσα τηράει τίς ὁλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ τοῦ. Ἐκεῖ ποὺ ἡ

πλάση λές και λούζεται κάθε ταχινή* και λαμπροφορεΐται θεοφώτεινη, ολοκάθαρη και παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμού δέ βλέπεις επάνω στ' άσπρογάλαζα τά χαλίκια πού στρώνονται στην άκρογιαλιά· εκεί πού στά πρώτα του χρόνια ό γέρος μας έπαιξε μ' ανάλαφρη καρδιά και μ' άξένοιαστο νοϋ, εκεί ξαναβρέθηκε τώρα, καταδασμασμένος από τοϋ χρόνου τ' άκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τά μάτια του, τά χέρια τρεμάμενα. Παράμερη έξοχή, πού τό καλοκαίρι μονάχα τή θυμούνται οί χωριανοί και τή διαλέγουνε για τά ξεφαντώματά τους.

Τώρα όμως, άνοιξη ακόμα, ό γέρος ό 'Ανέστης πλανιόταν όλο-μόναχος στη λησμονημένη εκείνη γωνιά τοϋ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι άκατανόητα λόγια κάθε φορά πού άγνάντευε βράχο ή χωράφι ή κορφοβούνι τριγύρω και τοϋ θύμιζε τής νιότης τά χρόνια. Μιά πάνω στην άλλη μαζευτότανε στόν αναγαλλιασμένο του νοϋ οί παλιές οί ιστορίες, τά παλιά τά γλέντια, τά περασμένα τά πρόσωπα και τά πράματα, πού κάθε κύμα έλεγες και τά τραγουδάγε με τό γλυκό του μурμουρητό, εκεί πού πλαγιασμένος τώρα στόν ήλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' άδυνατισμένα του μάτια, νά τίς δει άλλη μιá και νά τίς χύσει μέσ στην ψυχή του τίς ανάλλαγες, τίς άγέραστες όμορφιές τής πατρίδας του.

Θά 'λεγες πώς αναστήθηκε μαζί με τό νοϋ του και τ' άποσταμένο κορμί του. Κι ώστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους από τή βαριά τήν ξενιτιά και τώρα πάλι μ' άξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χειροτέρευε αντί νά καλυτερέψει ή σάν τό φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τό βράδυ βράδυ, σάν άρχισε τό σκοτάδι και πλάκωνε, κι αυτός ακόμα λόγιαζε, με τά μάτια όνειριασμένα, τ' αντικρινά τά βουνά ενός άλλου νησιού, καταπόρφυρα με τήν αντιφεγγιά τοϋ βασιλεμένου τοϋ ήλιου, μόλις τότε τό στοχάστηκε πώς, όταν ξεπήδησε από τό καΐκι κι έσυρε κατά τήν έξοχή, δέ νοιάστηκε μήτε ενός μερόνυχτου ψωμί νά πάρει μαζί του.

—Κι αν μείνω και νηστικός μιá νυχτιά, τί πειράζει ! λέει τότες. Θά με θρέψει τής πατρίδας τ' άγέρι ως τό ταχϋ.

Κι άποκοιμήθηκε στην άκρογιαλιά, δίπλα στής θάλασσας τό νανούρισμα, με τό νοϋ μαγεμένο από τίς μύριες εικόνες, πού τίς άνιστορούσε όλες εκείνες τίς ώρες.

Δέν τά ξανάνοιξε πιά τά βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιό γνωστικό κι ἀπό πολλούς φίλους τό κύμα, ἐπάνω στή μεγαλύτερη τήν καλοτυχία τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μέ τό μουρμουρητό του καί τήν ἔστειλε μιά καί καλή στόν αἰώνιο τόν ὕπνο.

« Νησιώτικες ἱστορίες », 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεύεις γιά τήν ξενιτιά καί μένω μοναχή μου·
σύρε, παιδί μου, στό καλό καί σύρε στήν εὐχή μου !
Τριανταφυλλένια ἤ στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
γιά χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καί τά λιθάρια ἀκόμη·
τά δάκρυσά μου νά γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσεις
καί τό ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτέ νά μή στραγγίσεις·
νά πίνεις καί νά ξεδιψᾷς καί νά 'ναι αὐτό γεμάτο
σάν νά 'ναι ἡ βρύση ἀπό ψηλά κι αὐτό νά 'ναι ἀπό κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, πού θά πᾶς, στά μακρινά τά ξένα,
δίχτυα πολλά κι ὀξόβεργες θά στήσουνε γιά σένα
ἡ ἐλπίδα μέ τούς πόθους της, τό βίος μέ τά παλάτια,
κι ἡ ξεγελάστρα ἡ ὁμορφιά μέ τά γλυκά τά μάτια.
Ἡ ἐλπίδα ἡ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τά περασμένα
καί θά ξεχάσεις κάποτε μαζί μ' αὐτά κι ἐμένα·
τό βίος μέσ στά παλάτια του τήν περηφάνια κρύβει·
καί θά ντραπεῖς γιά τό φτωχό τό πατρικό καλύβι·
κι ἡ ξεγελάστρα ἡ ὁμορφιά μ' ἕνα φιλί στό στόμα
κάνει τό νιό ν' ἀπαρνηθεῖ καί τήν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἂν τή μητέρα σου πάψεις νά τή θυμᾷσαι,
μέ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νά 'σαι·
κι ἂν τό φτωχό καλύβι μας ντροπή σοῦ φέρνει ὥστόσο,
καί πάλι θά 'μαι πρόθυμη συχώρεση νά δώσω·
μ' ἂν τήν πατρίδα ἀπαρνηθεῖς, πού τή λατρεύομε ὅλοι,
νά 'ναι ἡ ζωή σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καί τριβόλοι.

« Σπασμένα μάρμαρα », ἐκδ. Β'

Ἰωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγῃ ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκη ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαράς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὁλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεῖς δὲν ἤξευρε. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια «λαδικά», ἢ καὶ δύο τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγῃ ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερά νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῇ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἵπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλὴν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμῃ συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομὴν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῷ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαιναν ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσοι τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινήται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, «ἐξεπλατίσθησαν», τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλονέν. Ἦτο ἄφθαστον. Τέλος ἔγινεν ἄφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

—Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καΐκι, ὅχι.

—Καὶ τί εἶναι ;

—Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλὴς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτὴν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομὴν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσοι τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγίνετο ἄφαντον. Τί ἄρα ἦτο ;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπῖτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν τοῦ Ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπῖτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκουῖφον καὶ ράσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώναξεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα ποὺ τρέχετε ἐξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε* — καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὀνειρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό ;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῇ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε :

—Ἄμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλὴς βλέπει αὐτὸ ποὺ λὲς πὼς βλέπεις ;

Ὁ Γιαλὴς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέρα τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπέιθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανού* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῇ πολλὰ πρωτινά, παλαιικὰ πράματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα :

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πὼς εἶναι στοιχειωμένο ; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἐμορφίαν της — ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ — μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γερο - Θερία — ἑλληνικὰ τὸν ἔλεγον Θηρέα — ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του καὶ κίνησε νὰ πάῃ

στο σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ ὄρκον ὅτι, ἅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστὸς, θὰ ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἄερα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴ στὰ οὐράνια, νὰ βγῇ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστὸς, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικὸς της νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐφθασεν ἡ μέρα ποὺ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερὸ πρόσωπο, χωρὶς πόνον, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνί, γιὰ νὰ τὸ κοιμίσῃ. Ἐνα βοϊδάκι κι ἓνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χνῶτα τους στὸ παχνί καὶ φυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ Θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θὰ ᾽λθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρες τους, ἓνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν καὶ προσκύνησαν τὸ Θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῇ τὸν ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἄγγελούδια ποὺ ἔψαλλαν: Δ Ὁ ξ α ἔ ν ὕ ψ ῖ σ τ ο ῖ ς Θ ε ῶ ! Ἐμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικὰ μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, καὶ λάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θὰ ᾽λθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, καὶ φοροῦσαν μακριὲς γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἄστεράκι, ἓνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς σπηλιάς κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, ποὺ παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ σπήλαιο κι ἔπεσαν καὶ προσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἄνοιξαν τὰ πλούσια τὰ δισάκια τους, καὶ πρόσφεραν δῶρα: χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θὰ ᾽λθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριον, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσατό* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἄλα-

λαγμό τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆξει με ἀκράτητην ὀρμὴ ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι με δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει!

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπύκρναν τὸ κύμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστειναγμοὶ τῆς ἐδιαλύθησαν στὸν ἀέρα κι ἡ προσευχή τῆς ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. Ἐνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λὲν Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ σπίθα, φωτιά τοῦ πελάγους, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλουῶ.

Μερικοὶ λένε πῶς τὸ Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινε ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγους ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβῆσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροίσκιωτοι στὰ χρόνια μας».

« Ἄ π α ν τ α » Τόμ. Α'

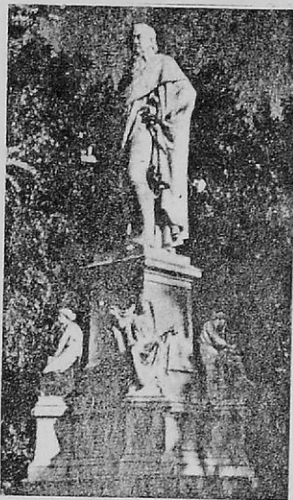
Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μεγάλος εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης γεννήθηκε στὰ Ψαρά, γύρω στὰ μέσα τοῦ ΙΙΙ' αἰώνα. Νεώτατος ἔγινε πλοίαρχος καὶ πολέμησε μετὰ τὸ ἰδιόκτητο πλοῖο του ἡρωικά στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770. Ὅστερα ἀπὸ τὴ συνήχη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) πέτυχε μετὰ ἀπὸ πολλές περιπέτειες νὰ καταφύγῃ στὴν Ὀδησσό, ἀπ' ὅπου πεζὸς διάνυσε τὴν τεράστια ἀπόσταση ὡς τὴν Πετρούπολη, γιὰ νὰ παρουσιαστῇ στὴν αὐτοκράτειρα. Ἡ Αἰκατερίνη Β' βοήθησε τὸ Βαρβάκη μετὰ χίλια φλουριά ἀνταμείβοντάς τον γιὰ τίς μεγάλες ὑπηρεσίες του πρὸς τὴ Ρωσία καὶ δίνοντάς του τὴν ἄδεια νὰ ψαρεύῃ στὴν Κασπία θάλασσα. Ἐκεῖ τὸ ἐπιχειρηματικὸ του δαιμόνιο σημείωσε θρίαμβο καὶ γρήγορα ἔγινε πλουσιότατος, ἀλλὰ καὶ μεγάλος εὐεργέτης τῶν ἐλληνικῶν παραικιῶν καὶ τῶν ντόπιων Ρώσων, κυρίως στὸ Ἀστροχάν καὶ τὸ Ταϊγάνι, ὅπου τελικὰ ἐγκαταστάθηκε.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὦν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὅμως ἔπαυσε νὰ κινῇ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγανίου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην, Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐν

τοῖς Πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφήν τοῦ ἀγῶνος· ἅπας δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἀλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μῇ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαίνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἀναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλεύουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλην τῶν τοῦ Βαρβάκη παρά τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτηθεὶς παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἡρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαίῳ τοῦ ἰσχυρότερου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὗρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποίησιν. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς ἄλλου,

παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῇ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὐρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατειῶν φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἀλλ' ὅλος αἴσθημα καὶ ὅλος καρδιά γενόμενος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὀλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἡδύναιτο βάλαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλὰς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβασθῇ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῇ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίου σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφάς ἢ ὑποδήματα ἢ ὅπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἰπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἡναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱματικὸν βάλαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὗται· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφάς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανούς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισωθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῇ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός :

Στῶν Ψαρῶν τὴν δόλομαυρη ράχη
 περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
 μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
 καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
 γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
 πού εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἀλλὰ τί ἡδύνατο νὰ πράξει ὁ Βαρβάκης κατ' ἑναντι τοιούτων καὶ τοσούτων συμφορῶν; Πλὴν ἀλλ' ὁμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὅλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἀπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκην προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὢν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκην διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπέσχεθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτιρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἦτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρῶνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἀργεὶ κεντρικὸν σχολεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλεμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον,

ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς τῆς Ὀρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ὀρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνὴς ἦτον ἡ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνοπαῖδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἄξιαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλιρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισε διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὁδὸν Βαρβάκη.

» Πολλὰ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων τοῦ μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμπολῆεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέβαλλε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γινώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾠκοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην της καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ».

Σημείωση. Ἡ Πατρίδα τίμησε ἐπάξια τὸν Ἰωάννη Βαρβάκη. Στὴν εἵσοδο τοῦ Ζαπτείου στήθηκε μαρμάρινος ἀνδριάντας του καὶ στὴν εἵσοδο τοῦ Ἀ' Νεκροταφείου τῶν Ἀθηνῶν κατασκευάστηκε καλλιμάρμαρος τάφος στὸν ὁποῖο ἔχουν ἐναποθεθεῖ τὰ ὀστά του πού μεταφέρθηκαν τὸ 1934 ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Τὸ Βαρβάκειο Λύκειο ἔχει μετονομαστεῖ «Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολή».

Ἡ «Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολή» κάνει κάθε χρόνο στίς 12 Ἰανουαρίου μνημόσυνο τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη στὸ Μητροπολιτικὸ νὰὸ τῶν Ἀθηνῶν.

«Βίοι παράλληλοι», τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΚΟ

Ἡ κόρη ἑνὸς θαλασσινοῦ κι ἑνὸς λιμνιώτη ἢ ἀδερφή,
 κι ἡ μοσκοθυγάτερα,
 τραγουδισμένη μέ καημούς μάνας, πού στάθηκε κορφή
 στὴ νύχτα καὶ στὴ μέρα,
 τί μέ τ' ἀστρί παράβγαине καὶ θάμπωνε τὸν ἥλιο —
 τῆς κυρ' Ἀννῶς ἡ Μπίλιω,
 πρώτη μου ἀγάπη, αὐγερινός, μοῦ μῆνυσ' ὡς ξανάρθα ἐδῶ,
 πρί φύγω πάλε πίσω,
 γιὰ τὴν ἐρμιά τὴν ξενιτιά, νά πάω μιὰ μέρα νά τή δῶ,
 νά δεῖ ἄ θά τή γνωρίσω.

Χρόνια καὶ δέν ξανάσανε στὸν κύκλο κόσμου τὸν ἐπά,
 δεξὰ καὶ κλειδοκράτα,
 πού μήτε καὶ τό σπίτι της πῆρε χαρᾶς ποτέ παπά,
 κι ἴδια της ἄλλη στράτα,
 παρὰ τό δρόμο τό στρωτό πού πάει στό κοιμητήρι,
 γιὰ μάνα καὶ γιὰ κύρη,
 τὸν ἄστρωτον ἀνήφορο τῆς ἐγνοιας καὶ τῆς συλλογῆς,
 τῆς θύμησης πού τρώει
 πιότερο κι ἀπ' τὰ σερπετά σκουλήκια τῆς χλιμμένης γῆς
 κι ἀπὸ τό μοιρολόϊ.

Χηράμενη τῆς ἔρωτιός κι ἀπ' τήν παλιά καταλαλιά,
 στό πατρικό ρημάδι,
 στά μαῦρα καί στά σκότεινα, σάν τήν κεραυνωμένη ἑλιά,
 τήν ἥβρα τό ἄλλο βράδυ,
 πού καί στ' ἀχνό της πρόσωπο μαντεύονταν μονάχα,
 θαμπά καί νυχτομάχα,
 σημάδια τοῦ καλοῦ καιροῦ, τά μυγδαλάτα της τά δυό,
 —πού νά μπορούσα νά 'σκυβα δροσιά τήν πίκρα τους νά πιῶ !—
 στά δάκρυα βουτηγμένα,
 γιά κείνη καί γιά μένα...

« Ἀπαντα »

Μ. Μαλακάσης

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

ὦ τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου !
 Κακό δέν κάνεις σέ κανένα·
 μά ὅ,τι κακό ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
 τρέμεις μή γίνεται ἀπό σένα.

Κι ἂν τό κακό σ' ἐσένα γίνηκε,
 νά συχωρέσεις δέ σοῦ φτάνει·
 πᾶς καί ζητᾷς ἐσύ συχώρεση
 γιά τό κακό πού σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ 'χει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
 δροσιά τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στό διάβα σου
 λευκά φτερά ἀπό περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τό φῶς θά διώξει τό σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὀργή ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρά τά χείλη σου ἄν ἀνοίχτηκαν,
—ὦ καλοσύνη σου μεγάλη—
γλυκά θά κλείσουν, καί στό διάβα σου
λευκά φτερά θά πέσουν πάλι.

« Κ λ ε ι σ τ ᾶ β λ έ φ α ρ α »

Γεώργιος Αρσένης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μέ τό μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τή νύχτα. Σπάνια νύχτα ! πρώτη καί τελευταία, θαρρῶ, στή ζωή μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο ; Τί ἄλλο ἀπό σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε ; Ποῦ ἄλλου ἀπό τόν Πειραιά. Πράματα καί τά δυό πού τά ἔκαμα τό λιγότερο εἴκοσι φορές. Μά ἐκείνη τή βραδιά ἔνωθα τέτοιο πλάκωμα στήν ψυχή, πού κινδύνευα νά λιποθυμήσω. Δέν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θές ἡ γαληνεμένη θάλασσα, θές ὁ ξάστερος οὐρανός, θές τό τσουχτερό λιοπύρι· δέν μπορῶ νά πῶ. Μά εἶχα τόσο βαριά τήν ψυχή, πού, ἄν μέ ἄρπαζε κανεῖς νά μέ ρίξει στό νερό, «ὄχι !» δέ θά ἔλεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τώρα βασιλεμένος. Τά χρυσοπόρφυρα συννεφάκια πού συντρώφευαν τό βασίλεμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σάν μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμψε κρυσταλλόχοινο μέσα στά σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλά οἱ ἀστερισμοί ἕνας ἕνας. Τά νερά κάτω πῆραν ἐκεῖνο τό λευκοσκότεινο χρῶμα, τό κρῦο καί λαχταριστό τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τό ναυτόπουλο ἀναψε τά φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νά κοιμηθεῖ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στό τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης, ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στή ρίζα τοῦ ἀργάτη * νά ἡσυχάσει κι ἐκεῖνος.

Ἐγώ οὔτε νά ἡσυχάσω μπορούσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ξύπνο. Δοκίμασα νά πιάσω κουβέντα μέ τόν τιμονιέρη· μά εἶχε τόση ἀνοστία, πού ἔσβησε σάν φωτιά ἀναμμένη σέ χλωρόξυλα. Πῆγα νά παίξω μέ τό Μπραχάμη· ἀλλά κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τό μουσούδι * στά πόδια του καί βαριεστισμένος γρίνιασε, σάν νά μοῦ ἔλεγε : —"Αφσέ με καί δέν ἔχω τήν ὄρεξή σου !

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγώ πῆγα καί ξαπλώθηκα μπρούμητα καταμεσῆς κι ἔκλεισα στή χούφτα τά μάτια μου. Ἦθελα νά μή βλέπω τίποτα, νά μήν αἰσθάνομαι πῶς ζῶ. Καί λίγο λίγο σχεδόν τό κα-

τόρθωσα. Κάτι ελάχιστο, σάν θαμπό καντηλάκι, ένωθα νά ζεϊ μέσα μου καί γύρω τό κορμί μου νά σμίγει καί νά χωνεύει μέσα στ' άναισθητα σανίδια τής κουβέρτας.

Πόσο έμεινα έτσι, δέν ξέρω. Τί μου ήρθε στό νοῦ κι άν μου ήρθε τίποτα, δέ θυμοῦμαι. "Εξαφνα ὅμως άρχισα ν' άνατριχιάζω· σάν κάποιος μαγνήτης νά έρέθισε τά νεῦρα μου, ὅπως ή ύγρασία άναγκάζει τά πουλιά στό φλυάρισμα. Κι εὐθύς πορφυρό κύμα χύθηκε επάνω μου. Καί ὅπως ὁ κοιμάμενος σέ σκοτεινό δωμάτιο αὐτόματα ξυπνᾷ στό λαμπρό φῶς τής ήμέρας, κι ἐγώ άνοιξα τά μάτια μου. Τ' άνοιξα ή τά 'κλεισα, δέ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πῶς έμεινα άκίνητος. Πρώτη μου σκέψη ήταν πῶς ξύπνησα στό στομάχι κάποιου ψαριοῦ πού ρούφηξε τό καράβι μας. Καί ὅμως δέν ήταν στομάχι ψαριοῦ. Ήταν ὁ οὐρανός ψηλά καί κάτω ή θάλασσα. Μά ὅλα, ψηλά καί χαμηλά, στρωμένα ήταν μέ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καί έβαφε μέ άβρό φεγγοβόλημα ὡς καί τό σωτρόπι τής σκάφης μας. Κάπου στά πέρατα τής γῆς πυρκαϊά τίναζε τή λαμπάδα της ψηλά κι έριχνε φοβερούς άπλοκαμούς πέρα δῶθε. Μά ποῦ τό κάμα καί ποῦ ή αϊθάλη της ; Καί τά δυό έλειπαν.

Κάτω στά βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιο μενεξεδένιο σύννεφο άπλωσε καί τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' άστέρια, τά έκρυσε κάτω άπό τό πυκνό μαγνάδι * του. Καί παραπάνω τόσο άπλώθηκε λευκοκίτρινο κι έχυσε μεσούρανα ποτάμια σκοτεινά καί ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καί γλαυκά, λές καί ήθελε νά βάψει τό στερέωμα. Καί τό τόσο, κινητό σάν άνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνούσε τά κρόσα εμπρός, άπλωνε τίς άραχνούφαντες δαντέλες του καί πρόβαινε, ὅπως ή πλημμύρα προβαίνει καί σκεπάζει μέ άφρούς καί γλῶσσες τήν άμμουδιά. Τ' άέρινα ποτάμια έτρεχαν γοργά καί φούσκωναν καί κυλούσαν πάντα σκοτεινά ή πράσινα, χρυσορόδινα ή γλαυκά, καί σκόρπιζαν αντιφεγγίσματα ὁλοῦθε. Ή θάλασσα άκίνητη άντανακλούσε τά τόσα χρώματα καί φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στήν τόση λάμψη. Μά περισσότερο ξαφνιασμένος ήμουν ἐγώ. Δέν ήξερα τί νά κάμω καί τί νά συλλογιστώ. Έφτασε, είπα, τοῦ κόσμου ή συντέλεια. Τέτοια ὅμως συντέλεια μπορούσε νά εύχαριστήσσει τόν καθένα. Ή γῆ βούλεται νά πεθάνει μέσα στά ροδοκύματα !

"Εξαφνα άνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέτ' άπό τό μενεξεδένιο σύννεφο, είδα νά προβαίνει ίσκιος πελώριος. Ή χοντρή κορμοστασιά,

τό πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν 'Αγιονόρος. Τά δυό του μάτια γύριζαν φωτεινούς κύκλους κι ἔβλεπαν περήφανα τόν Κόσμο, πρίν τόν κλοτσήσουν στήν καταστροφή. Νά τος, εἶπα, ὁ θεόσταλτος ἄγγελος, ὁ χαλαστής καί σωτήρας ! Τόν ἔβλεπα κι εἶχα σύγκρυο στήν ψυχή. 'Από στιγμή σέ στιγμή πρόσμενα νά πέσει τό φριχτό χτύπημα. Πάει τώρα ἡ γῆ μέ τούς καρπούς, πάει κι ἡ θάλασσα μέ τά ξύλα της ! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

'Αλλά δέν ἄκουσα τό χτύπημα. 'Ο ἴσκιος πρόβαινε στά νερά μέ ἄλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορότερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ἡ κορμοστασιά του.

Καί ἔξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε ἀντίκρου μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φοροῦσε στό κεφάλι καί τά πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* ἄπλωναν στίς πλάτες ὡς κάτω στά κύματα.

Τό πλατύ μέτωπο, τ' ἀμυγδαλωτά μάτια, τά χεῖλη της τά κοραλλένια ἔχυναν γύρω κάποια λάμψη ἀθανασίας καί κάποια περηφάνια βασιλική. 'Από τά κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι ἔσφιγγε τό κορμί ὁλόχρυσος θώρακας λεπιδωτός καί πρόβαλλε στό ἀριστερό τήν ὀσπίδα κι ἔπαιζε στό δεξί τή μακεδονική σάρισα.

Δέν εἶχα συνέλθει ἀπό τήν ἀπορία καί φωνή γλυκιά, ἡρεμη καί μαλακή ἄκουσα νά μοῦ λέει :

—Ναύτη — καλεναύτη, ζεῖ ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος ;

'Ο βασιλιάς 'Αλέξανδρος ! ψιθύρισα μέ περισσότερη ἀπορία. Πῶς εἶναι δυνατό νά ζεῖ ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος ; Δέν ἤξερα τί ρώτημα ἦταν ἐκεῖνο καί τί νά τῆς ἀποκριθῶ, ὅταν ἡ φωνή ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη — καλεναύτη, ζεῖ ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος ;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα, χωρίς νά σκεφτῶ. Τώρα βασιλιάς 'Αλέξανδρος ! Οὔτε τό χῶμα του δέ βρίσκεται στή γῆ.

'Οιμέ ! κακό πού τό 'παθα ! 'Η χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερό σίχαμα. Κύκλωπας βγήκε ἀπό τό κύμα κι ἔδειξε λεπιοντυμένο τό μισό κορμί. Ζωντανά φίδια τά μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καί κεντριά φαρμακερά κι ἔχυσαν φοβεριστικό ἀνεμοφύσημα. Τό θωρακωτό στήθος καί τό παρθενικό πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μέ ποιόν εἶχα νά κάμω ! Δέν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καί σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ 'Αλέξανδρου ἡ ἀδερφή, πού ἔκλεψε τό ἀθάνατο νερό

καί γύριζε ζωντανή καί παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σέ στεριά καί θάλασσα. Καί μόνο γιά Κείνης τόν ἐρχομό ἔχυσε ὁ Πόλος τό Σέλας του, νά στρώσει τόν ἀθέρα μέ τῆς πορφύρας τό χρῶμα. Δέ ρωτοῦσε βέβαια γιά τό φθαρτό σῶμα, ἀλλά γιά τή μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καί τώρα στήν ἀκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τό χέρι, ἓνα δασοτριχωμένο καί βαρὺ χέρι, στήν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τήν οὐρά της κι ἔδειξε Ὡκεανό τό μαλακό Πόντο.

—Ὅχι, Κυρά, ψέματα!... τρανοφώναξα μέ λυμένα γόνατα.

Ἐκεῖνη μέ κοίταξε αὐστηρά καί μέ φωνή τρεμάμενη ξαναρώτησε :

—Ναύτη — καλεναύτη, ζεῖ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

—Ζεῖ καί βασιλεύει· ἀπάντησα εὐθύς. Ζεῖ καί βασιλεύει καί τόν κόσμο κυριεύει.

Ἄκουσε τά λόγια μου καλά. Σάν νά χύθηκε ἀθάνατο νερό ἡ φωνή μου στίς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τό τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τό κρινάτο χέρι της ἀπό τήν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπό τά χεῖλη της. Καί ἔξαφνα στόν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγοῦδι πολεμικό, λές καί γύριζε τώρα ὁ μακεδονικός στρατός ἀπό τίς χῶρες τοῦ Γάγγη καί τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τά μάτια ψηλά καί εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τά σκοτεινά καί τά πράσινα, τά χρυσορόδινα καί τά γλαυκά, νά σμίγουν στόν οὐρανό καί νά κάνουν στέμμα γιγάντιο. Ἦταν κάωωμα καιροῦ ἢ μήν ἦταν ἀπόκριση στό ρῶτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιός ξέρει. Μά σιγά σιγά οἱ ἀκτίνες ἄρχισαν νά θαμπώνουν καί νά σβήνουν μιά μέ τήν ἄλλη, λές κι ἔπαιρνε τά κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στήν ἄβυσσο.

Τώρα οὔτε στέμμα οὔτε τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμεναν σταχτιά καί κάτωχρα· καί μέσα στήν ψυχή μου θαμπή καί ξέθωρη ἡ πορφύρα τῆς πατρίδας μου.

Μέ τό μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκεῖνη τή νύχτα.

« Ἀύγια τῆς πλώρης »

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ἐξω ἀπό τό χωριό Λιθιά, μιά γυναίκα πού ὀδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπό τήν ξαφνική παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καί

προσπαθώντας να σώσει όλα μαζί τὰ ζῶα της, πού καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπρεπε πάνω στοῦ δεξιῦ φτερό καί χτύπησε γερὰ τὸ γοφὸ της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καί τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλά μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καί μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσουμε στοῦ χωριό της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἓνα μόνο πράμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσει, καί μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων πού ταξιδεύει μαζί μας ἀπορεῖ μέ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνώρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλοσύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ προτέρημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τίς ἀνθρωποθυσίες κι ὅρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζονται βόδια. Μετὰ τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτεῖ σπῆτι τοῦ σάν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάει ἓνας ἱερωμένος νὰ τὸν ἐξαγνίσει.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καί στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στοῦ βωμό τοῦ θεοῦ Μολῶχ *. Ὄταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης πού τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη συνήθεια. Τέλος τὸ «χρυσὸν αἰῶνα» ἵδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζονται οὔτε κἀν ζῶα, καί ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως πού στραβώθηκε, καί ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο, ὅσο νὰ ψοφήσει.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτέ τὰ βόδια τους, ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνοιμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. Ἕνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ξάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στοῦ ἀκρωτήρι πού λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καί στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι * τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἓναν Ἀγόρατο, πού ἔχε σκοτώσει ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ θέλει, ἔπαψαν νὰ τὸν

δέχονται σπίτι τους καί «ὥσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο», ὅσο νά τόν ἀναγκάσουν νά ξενιτευτεῖ.

Ἔτσι καί τόν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκείνου τὸ κώνειο, τόν θεώρησαν μiasμένο καί τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ ἀβίωτη. Μιά μέρα πού πῆγε στὰ δημόσια λουτρά νά πληθεῖ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικά ὅλοι οἱ ἄλλοι καί δέν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρετές τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νά δολοφονήσει τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νά τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νά τόν τιμωρήσει, ὅπως ἤθελε. Πῆρε στό παλάτι τὸ δολοφόνον, τὸν παιδαγωγῆσε καί τόν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του : «Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη».

Μετά τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ξέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιό πολιτισμένου κράτους, μετά τὸ ἐλληνικό, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καί τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καί κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκηση νά κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλιάς ὅμως τῆς Σπάρτης Πausanias, ἀνιψιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευσε κι ἔθαψε τὸν ἐχθρό μέ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκώντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νά τοὺς δώσει ἐπτὰ μέρες ἀνακωχὴ νά γιορτάσουν τὴ σκηνοπηγία *, ὅχι μόνο δέχτηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καί λιβανωτά γιὰ τίς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε μόνος του ὥς τίς πύλες τῆς Ἱερουσαλὴμ καί τὰ παρέδωσε στὸν ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιὰ νά τελέσουν τὰ Ἱσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καί πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀμα γινόταν σεισμός σέ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καί τὴ βοηθοῦσαν, ἐχθρές καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος, ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου, ὅσων στείλανε μετὰ τὸν σεισμό πού τὴν κατὰστρεψε καί τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποίους χρήματα, ποίους τροφές, ποίους σκεπάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καί στό ὠραῖο ἔθιμο τῆς «ἱκεσίας». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφτανε νά πέσει στὰ γόνατα καί νά παρακαλέσει νά μὴν τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νά συχω-

ρέσει τόν ίκέτη· καί ὁ φιλόσοφος Βίας * ἐδίδασκε, πρό Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιlanθρωπίας, πού ἔπρεπε νά περάσουν δυό χιλιάδες χρόνια, γιά νά τοὺς ἀπολαύσει ὁ λοιπός κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σέ θάνατο καμιά γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζί μ' ὅλα τ' ἀθῶα παιδιὰ της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νά θανατωθεῖ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσει. Ὅρισαν νά τρέφονται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροι νά γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτές τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους, γιά νά διασκεδάσουν, καί οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στό κελί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δέν ἐπέτρεπαν στά δικαστήρια νά τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστές ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σάν μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νά κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στό καινούριο σπίτι καί τοὺς ἔραιναν μέ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νά δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιατί ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ πού ὅλοι πιθανόν νά πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιος, ὁ χοιροβοσκός τοῦ Ὀδυσσέα, δέν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπιόπουλο τῆς Σύρου ;

Μέσα στό αἶμα τοῦ Ἕλληνας ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι τό κυριότερο γνώρισμά του καί ἂν ποτέ ὁ ὕλισμός προχωρήσει τόσο στὸν ἄλλο κόσμο, πού νά τὸν κάνει ν' ἀπαρνηθεῖ τὸν ἀνθρωπισμό του, ὁ Ἕλληνας δέ θά τὸν χάσει ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαός πού διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχή.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μά τίποτα δέν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τό χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς

« Τὸ περιβόλι τῶν θεῶν », 1944, σ. 176-181 Χρῖστος Ζαλοκώστας

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στά παιδικά μου χρόνια ό πιο μεγάλος
 ξάδερφός μου μ' έπαιρνε μαζί,
 στά πανηγύρια, πού ήτανε, παρ' άλλος
 πρώτος στην όμορφιά καί στην όρμη.

Τί ώραίος ! τόν θυμούμαι, άστροβολούσε
 καβάλα στό φαρί του, βυσσινιά
 φέρμελη * χρυσοκέντητη έφορούσε,
 γιουντανία * από βενέτικα φλουριά.

Του καπετάν Πασά φόραε τήν πάλα
 καί τό χαρμπί * του Μπότσαρη, καί δυό,
 στής σέλας του δεξόζερβα τή σπάλα *,
 πιστόλια από τ' 'Αλή τό θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη
 καί κάλτσες καί τσαρούχια φουντωτά,
 παραγγελιά άπ' τά Γιάννενα φερμένη,
 γαντζούδια * πρεβζιάνικα, άσημιά.

* Έτσι σιαγμένος, κι έχοντας στον ώμο
 τό καριοφίλι, χαίτη καί λουριά
 στό χέρι του, έλαμπάδιαζε τό δρόμο,
 χιμώντας άπ' τήν πύλη τήν πλατιά.

Κι έγώ, λίγο ξοπίσω του, όλο θάμπος,
 στό γλήγορο άλογάκι μου κι έγώ,
 δυνόμουν νά τόν φτάσω, κι ήμουν σάμπως
 νά 'χα φτερά, κορμάκι άερινό.

Κι ως τρέχαμε, θυμάμαι, τά κλεισμένα
 στό τουνεζί * φεσάκι του σγουρά,
 σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σάν ένα
 γνεφάκι άπ' άναμμένη άθηνωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στή φευγάλα,
 τρικυμισμένος κι ὅλος μέσ στο φῶς,
 χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
 σάν τόν 'Αι-Γιῶργη, λίγο πιό μικρός.

“ὦ, τό λεβέντη τοῦ Μεσολογγοῦ μας,
 τόν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
 Καί νά μετρῶ, καί νά 'ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
 τριάντα τρία χρόνια μέσ στή γῆς

« Σὺν-τρίμματα », 1898

Μιλτιάδης Μαλακῆς

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ 1921)

Συνοδεῖα χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηναὶς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : ἓνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἓνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντᾶροι μας, περιέργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρῶδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῇ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

—Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποὺ λακοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο. .

Ὁ λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδεῖας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνῆσυχον ὅμως νευρικό ἱητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρε-

πείς. Ἐφαίνετο ὥσάν νά ἐπερίμενε ταπεινώσεις καί σκαιότητα προσβλητικήν. Ἐρευνοῦσε μέ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικών, ποὺ εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος, — διὰ νά μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὥρισες, γιουζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος, κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, ποὺ ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἐκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον κι ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ὁ στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, ποὺ τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— Ὅμιλεῖτε γαλλικὰ ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὁμιλῶ ὄχι καὶ τόσον καλὰ.

— Δὲν πειράζει. . . τὸ ἴδιο κι ἐγώ. Θὰ διψᾷτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐσκυψεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχατε λίγο νερό. . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὦμον καὶ τοῦ εἶπε :

— Γιουζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι! . . . Ἡ τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκή! Κάνει ὅμως καθέννας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατρίδα του. Εἶσαι μεταξύ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί, ὅσον καιρὸν μείνης ἐδῶ.

Ὁ αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὦχρον πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξύ ἓνας στρατιώτης τοῦ ἔφερε τὸ τσάι, τὸ ὅποιον ἤδη εἶχε παραγγείλει ὁ στρατονόμος δι' αὐτόν. Ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς μέ χαμηλὴν κομμένην φωνήν, εἰς ὅχι ἀπτάιστον ἀλλ' ἄρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν :

—Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου. . . ὄχι τόσο διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαφεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συνάδελφοί μου, ὅτι οἱ Ἕλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω ; Ἄν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν. . . θ' αὐτομολοῦσαν ἀρκετοί. . . Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακό, χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε. . . Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμόν μου καὶ τὴν ἐπιβολήν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι' αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἔχθρός. Ἀποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἤμουν ταγματάρχουν. . .

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἐκεῖνος ἔπλε τὸ τσάι του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἠρώτησε :

—Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

—Τί θέλετε ;

—Νὰ βγῶ μὲ στιγμὴ νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἄνδρες μου, ποὺ περιμένουν ἐδῶ ἀπ' ἔξω.

Οἱ ἀξιωματικοὶ συνήνεσαν.

Ὁ αἰχμαλώτος ἐβγήκεν. Ὁ διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἠτοίμαζε τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἐξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

—Ἄκουσε, μπὰς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκέρηδες. Ὁ Ἀλλάχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καὶ ψωμί σᾶς δίνουν καὶ κανεῖς δὲν θὰ σᾶς πειράξη. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθνανλή. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ' ἀλώνια. . . Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς. . . Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμὲ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες, ὅ,τι σᾶς φωτίσῃ ὁ Ἀλλάχ. . .

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβήκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

12. ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΑΞΙΔΙ

Καλό ταξίδι, άλαργινό καράβι μου, στοῦ ἀπείρου
καί στῆς νυχτός τήν ἀγκαλιά, μέ τά χρυσά σου φῶτα !
Νά 'μουν στήν πλώρη σου ἤθελα, γιά νά κοιτάζω γύρου
σέ λιτανεία νά περνοῦν τά ὀνείρατα τά πρῶτα.

Ἡ τρικυμία στό πέλαγος καί στή ζωή νά παύει,
μακριά μαζί σου φεύγοντας πέτρα νά ρίχνω πίσω,
νά μοῦ λικνίζεις τήν αἰώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως νά ξέρω ποῦ μέ πᾶς καί δίχως νά γυρίσω !

« Ἐλεγεῖα καί σάτιρες »

Κ. Γ. Καρυωτάκης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
καί κεντάει έδω τό ρόδο, τό άγιόκλημα παρέκει,
καί τίς άντηλιές ύφαίνει μέ ύπομονή καί τάξη,
μέ τό ξέφτι μιās άχτίνας καί μέ ρόδινο μετάξι.

Τό χειμώνα πιά δέ βάζει οϋτε βελονιά στά κλώνια·
σπάζουν καί λυγοϋν στά φύλλα τά χρυσά του τά βελόνια,
καί ξεφτοϋν κι οί άντηλιές,
καί οί μαγικές του άχτίνες, τυλιγμένες στά κλωνάρια,
γίνονται χρυσά κουβάρια
στis πορτοκαλιές.

Τίμος Μωραϊτίνης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Άπρίλης καί πασκαλόγιορτα καί μιá άνοιξη γλυκιά καί φιλό-
βορρη, πού δέ θυμοϋμαι παρόμοια.

Είχαμε τά πρόβατα προσωρινά στήν Άρακαντέλλα, μιá όμορφη
καί ψηλή ράχη άντίκρυ στό χωριό μου, καί περιμέναμε νά περάσουν
τά κοπάδια τοϋ Ντίνου Ραμούση, νά τά σμίξομε καί νά τραβήξομε
γιά τά ξεκαλοκαιριά τής Ροδόβολης.

Είχα πάει ένωρίς στόν άρμεγώνα καί περίμενα τά γαλάρια νά
τ' άρμέξομε καί νά πάρω τό γάλα γιά τό σπíti, γιατί τό ήθελε ή
μáνα μου, άλλο γιά βούτυρο καί άλλο γιά ξινόγαλο.

Τά γαλάρια βοσκοϋσαν άκόμα κάτω άπό τά Λύβια, ως τήν
Παναγιά, κι οί πιστικοί δέ φαίνονταν, αν καί κόντευε ή ώρα τοϋ
άρμεγμοϋ.

Κάτω, μακριά, στό βάθος τής κοιλάδας, κυλοϋσε τόν κατήφορο
τά γαλανά νερά του ό ποταμός τοϋ τόπου μας, ό Καλαμάς, κι έδινε
ζωή σ' όλη εκείνη τήν πλούσια εικόνα άπό κάμπους καί βουνά, άπό

ράχες καί πλαγιές, από λόγγα καί χωριά, από κοπάδια καί λακκίες πού στέκονταν γύρα γύρα.

‘Η ώρα περνούσε καί τά γαλάρια δέ συμμαζεύονταν κι οί πιστικοί δέ φαίνονταν.

Σέ λίγο φάνηκε ένας πιστικός πού ἔβγαινε ἀπό τή λακκιά, πίσω ἀπό τήν Ἀρακαντέλλα.

—Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

—Τί νά γένομε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τό Σιοῦτο — Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πῶς μέ χτύπησε ἀστραπή.

—‘Ο Σιοῦτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτέ τό πρῶτο κριάρι πού σέρνει πίσω του ὅλο τό κοπάδι, ὁ δεῦτερος πιστικός τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θά τόν ἔκλεψε ! Κι ἂν τόν ἔκλεψαν γιά ἔχος, θά τόν ἔκλεψαν ἀπό μακριά, ἂν γιά φαγί, τώρα θά μαγειρεύεται. Δέν ὑπάρχει καμιά ἐλπίδα νά ξαναβρεθεῖ ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος.

Αὐτά ἔλεγα μέσα μου κι αἰέβηκαν ἀπό τήν καρδιά μου τά δάκρυα στά μάτια.

Τόν ἀγαποῦσα τόσο πολύ τό Σιοῦτο-Κάλεσιο, πού νόμισα ἐκείνη τή στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὄχι μονάχα αὐτόν, ἀλλά ὁλάκερο τό κοπάδι ! Γιατί ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τό καμάρι τό δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σέ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικός περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπό τά μάτια μου ὅλα τ’ ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νά βασιλεύει μαῦρος χειμῶνας μέσα στήν καρδιά μου.

—Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιά τό Σιοῦτο μας ;

—Τί νά εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νά εἰπῶ ; Ἄλλο πού μᾶς τόν ἔκλεψαν ;

Ἐρίξα ἐκείνη τή στιγμή τά μάτια μου πρὸς τό κοπάδι, πού βοσκοῦσε κάτω στά Λύβια, καί τό εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σάν νά εἶχαν μπεῖ σαράντα λύκοι καί τό σκόρπισαν.

Μέ πήραν τά δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νά κλαίω σάν μικρό παιδί, ἂν καί ἤμουν δεκαεφτά χρονῶν παλικάρι τότε.

—Τί εἶν’ αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικός. Δέν ντρέπεσαι ; Τί ; θά χαθοῦμε γιά ἓνα κριάρ’ ; Τά κοπάδια σου νά ν’ καλὰ.

—Τέτοιο κριάρ’ ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θά βροῦμε τέτοιο κριάρ’ ;

—Ἀχαούχασααα ! ξεφώνισε ὁ πιστικός, θέλοντας νά μέ παρηγο-

ρήσει. Γιά ένα παλιοκρίαρο κάν'ς έτος ; Τό μοναστήρ' νά 'ν καλά κι απέ καλοέρ' ! Τό κοπάδ' σου νά ν' καλά ! . . . Έσεῖς νά 'στε καλά, οἱ νοικοκυραῖοι, καί κριάρια καί τραγιά καί βιό ὅσο θέλ'ς !

‘Αλλ’ ὅ,τι κι ἄν μόλεγε ὁ πιστικός, δέν μπορούσε νά μοῦ πρᾶνῃ ἢ νά μοῦ μικρύνει τόν πόνου μου καί τήν ἐντύπωσή μου ἀπό τό χαμό τοῦ σημαδιακοῦ * κριαριοῦ μου, πού στόλιζε τά κοπάδια μου σάν τ’ ἄστρο τ’ οὐρανοῦ.

Σέ λίγο ἄρχισαν νά φαίνονται ἕνας ἕνας οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μέ τά στέρφα καί μέ τ’ ἄρνοζύγουρα *, κι ἄλλοι σύμμασαν τά γαλάρια καί τά καντάριασαν * γιά τόν ἄρμεγώνα. Ἐνῶ πρὶν μέ τό Σιοῦτο-Κάλεσιο ἔρχονταν τά γαλάρια τό πολύ σ’ ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπό τά Λύβια στόν ἄρμεγώνα, ἐκείνη τήν ἡμέρα ἔκαναν μιά ὥρα ἀκέρια. Αὐτό θά πεῖ τί ἀξίζει νά 'χεις συρτάρι * στό κοπάδι σου καί μάλιστα σάν τόν καημένο τό Σιοῦτο-Κάλεσιο ! * Ἦταν ζωγραφισμένη ἡ λύπη στό πρόσωπο τῶν πιστικῶν καί τό κοπάδι φαινόταν σάν ὄρφανό, ὅταν ἦρθαν κι αὐτοί κι αὐτό στόν ἄρμεγώνα. Μοῦ φαινόταν ὅτι ὅλο ἐκείνο τό κοπάδι πού ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω μοῦ ζητοῦσε τό Σιοῦτο-Κάλεσιο. Μοῦ φαινόταν πῶς ἄκουα νά μοῦ λέγει :

—Νά βρεῖς τό Σιοῦτο μας !

Δέν μπορούσα πλιά νά βαστάξω καί ξέσπασα στά κλάματα, καί μοῦ ξανάειπε ὁ ἀρχιπιστικός :

—Τί εἶν’ αὐτά ἀπό σένα ; Ντροπή νά κάν'ς ἔτος ! Δέ χορταίν’ τό μάτ’ σου ἀπό τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ’ ὅτ’ εἶναι τόσοι ἀνθρώποι πού δέν ἔχουν οὔτ’ ἕνα ζωντανό !

Τά λογικά τά λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νά δουλεύουν μέσα μου σάν δραστήριο γιатρικό.

Δέν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ’ ἄρμεγμα, ὅταν εἶδα νά 'ρχεται ἕνα σύννεφο πέρα ἀπό τή Βαλαώρα* καταπάνω μας, σάν φοβερός δράκοντας, καί μᾶς ἔκρυσε τόν ἥλιο. Μιά δυνατή ἀστραπή ψηλά στό ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τό σύνθημα τῆς μάχης πού ἄρχισε ἀνάμεσα οὐρανοῦ καί γῆς. Ἄρχισαν νά πέφτουν ἀνάρια ἀνάρια χοντρές σταλαματιές, κι ἄν τύχαινε νά πέσει καμιά ἀπάνω μας, αἰσθανόμασταν βαρύ τό χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπή κι ἡ βροχή ἄρχισε δυνατή ψηλά στή Βαλαώρα, μιάμιση ὥρα καί πλιότερο περὶπου μακριά ἀπό μᾶς ὥς ἐκεῖ.

“Όταν τέλειωσε τ’ ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

—Βάρτε τὰ πρόβατα στήν πλαγιά καί μή φοβᾶσαι τή βροχή, γιατί δέ θά περάσει δῶθε ἀπό τόν ποταμό.

Ἐκεῖ πού ἐτοιμάζαμε τό γάλα γιά τό σπίτι, μιά φωνή—ἀλλά τί φωνή ; φωνάρα!—σάν νά ’βγαίνει ἀπό στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπό τά σύννεφα κι ἔλεγε ἡ φωνή :

—Τέτοιο κριάρι δέν ἔχει π’θενά ὁλόγυρα ! οὔτε θά τούς πάει ὁ νοῦς πῶς εἶναι στό δικό μας τό κοπάδι ! Αὐτοί θά τό γυρεῦουν ἐκεῖ γύρα καί δέ θά ριχτοῦν δῶθε ! Ἄς εἶν’ καλὰ ὁ Καλαμάς πού μᾶς χωρίζει ! Χαχαχασά !

Κι ἡ φωνή ἔπαψε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλὰ καλὰ τόν οὐρανό· Ξαφνίστηκαν καί οἱ ἄλλοι πού ἄδειαζαν τό γάλα γιά τό σπίτι. Μέ κοίταζαν οἱ πιστικοί κι οἱ ὑπηρέτες καί τούς κοίταζα κι ἐγώ, χωρίς νά ξέρομε πῶς νά ἐξηγήσουμε τήν ὁμιλία τή μεγαλόφωνη καί τήν παράξενη πού κατέβαινε ἀπάνω ἀπό τά σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὅμως, πού ἦταν πολύπειρος σ’ ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τά μαλλιά του ἀπάνω στά κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἡσυχᾶ :

—Αὐτό εἶναι ἕνα θάμα πού τό ’χω ἀκούσει μέ τ’ αὐτιά μου πολλές φορές. Μπορεῖς ν’ ἀκούσεις λόγια κι ὁμιλίες κι ἀπό δέκα ὥρες μακριά. Καμιά φορά τά σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στή γῆ, ὅπως τώρα στή Βαλαώρα, ἡ καί χαμηλώνουν, παίρνουν τή φωνή καί τή στέλνουν ὥς ἐκεῖ πού φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἤμασταν τυχεροί... Τό κριάρ’ μας βρέθηκε ! Εἶναι στό κοπάδ’ πού βόσκει στή Βαλαώρα ! Τί τό θέλ’ς ; Εἶν’ ἅγιο βιό τό βιό σου καί δέν τρώγεται εὐκολά.

—Καί τί πρέπει νά κάνομε τώρα, τοῦ εἶπα, γιά νά βροῦμε τό Σιοῦτο—Κάλεσιό μας ;

—Τί νά κάνομε ; μοῦ ἀπάντησε. Νά πᾶμε στή Βαλαώρα καί νά τόν πάρομε ἀπό τό κοπάδι πού βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νά κινήσουμε ἀμέσως καί νά μή χάνομε καιρό, ἄν καί δέν ἐλπίζω νά τόν χαλάσουν, γιατί τόν πῆραν γιά ἔχος καί ὄχι γιά φαγί.

Κι ἀκούγοντας τή συμβουλή τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ μέ δυό πιστικούς μου, περάσαμε τό ποτάμι στοῦ Ράικου τό γεφύρι, κι ἀπό κεῖ στή Βαλαώρα. Κάναμε μέ τόν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυό ὥρες καί πλιότερο. Χίμηξαν τά σκυλιά ἀπάνω μας, ἅμα μᾶς ὀσμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοί νά μᾶς ἀπαντήσουν καί μᾶς ρώτησαν τί θέλουμε ἐκεῖ.

—Τί θέλουμε ; τούς είπα. Τό Σιοῦτο—Κάλεσιο γλήγορα ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο ! Δέ φεύγουμε ἀπό δῶ χωρίς τό κριάρ' μας !

Στήν ἀρχή θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δέν ἤξεραν τίποτε, ἀλλά ἐγώ τούς τό 'κοψα :

—Φέρτε γλήγορα τό κριάρ' καί μήν κρύβετε τήν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τό σύννεφο τή φωνή σας πού λέγαταν : « Τέτοιο κριάρ' δέν ἔχει π'θενά ὁλόγυρα. Οὔτε θά τούς πάει ὁ νοῦς ὅτι τό κριάρ' εἶν' ἐδῶ ! Αὐτοί θά τό γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καί δέ θά ριχτοῦν δῶθε. * Ἀς εἶν' καλά ὁ Καλαμάς πού μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχασαά ». Μᾶς τήν ἔφεραν τήν ὁμιλία σας τά σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου—Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἕνας μέ τόν ἄλλον καί δέν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

—Γλήγορα, τούς είπα, τό κριάρ' μας καί τό ποδοκόπι * μας ! ' Ἀλλιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στή στιγμή !

Πῆγε ἕνας τους στό κοπάδι πόβοσκε λίγο παραπάνω καί μᾶς ἔφερε τό Σιοῦτο μας καί μᾶς παρακάλεσαν νά μήν ἐπιμείνουμε γιά ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοί μου ἐπέμειναν νά μᾶς δώσουν ἕνα ἀρνί καλό γιά ποδοκόπι μας.

—Χώρ'ς τό ποδοκόπ' δέν τό κουνοῦμε ἀπό δῶ, παλιοκλέφτες ! τούς είπαν οἱ πιστικοί μου ἄγρια, τό ποδοκόπι γλήγορα !

Τό ποδοκόπι σέ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος πού τό ζητάει ἔχει δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τή δύναμη πού χρειαζόταν, τό πήραμε καί γυρίσαμε ἀπό τόν ἴδιο δρόμο μέ τό Σιοῦτο καί μ' ἕνα ἀρνί ποδοκόπι, πού τό 'σφαξαν οἱ πιστικοί καί τό 'φαγαν.

« Διηγήματα τῆς στάνης »

Χρίστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

'Από τή Σπάρτη ἴσαμε τό Μιστρά ξετυλίγεται ἕνας δρόμος καυτοῦ χιμαιρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολύφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπauτική σκιά καί γαλήνη.

Στό κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιο κοντά. Κυριαρχεῖ ἴσαμε τά μεσούρανα μέ τίς γαλαζίες του κορυφές, μέ τίς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μέ τούς μεγάλους σκούρους λεκέδες

τῆς ὀργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρ», ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκραῖος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμον θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή πού θά δρασκελίσῃς τὸ κατῶφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τίς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἑνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δέν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο : καταπληκτικὴ. Σέ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δέν εἶναι δυνατό νά δοθεῖ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνό πού κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νά τὴν παραδώσει ἀπείραχτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα πού δέν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ πού πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιῆς. Ἀπὸ τὰ 1243, πού ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νά πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγούς τοῦ Ταῦγету, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστράς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἐσχάτῃ ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπο πού τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστράς δέν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα : εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα πού ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἑθνους. Ὁ Μιστράς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιάν ἀναγέννηση τοῦ Ἑθνους, πού συγκεντρώνει τίς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση τοῦ Ταῦγκετου, κι ὅλο φρεσκάδα, πίστη καί πεποίθηση στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περίλαμπρη μορφή στήν ἀδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νά συλλογιέται κανεῖς πόση ζωντανή οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερική καλλιέργεια, πόση ἀνάταση καί πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροί τῶν ἐρειπίων, οἱ ἐκκλησιές καί τά μοναστήρια, τά παλάτια καί τά ιδιωτικά μέγαρα τοῦ Μιστρά. Οἱ Κατακουζηνοί κι οἱ Παλαιολόγοι, πού, ὕστερ' ἀπό τή νίκη τῆς Πελαγονίας καί τήν αἰχμαλωσία τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τόν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχήν ἀντιπροσωπευτικοί καί τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νά καλλύνει τίς μέρες της μέ τήν ἐπιζήτηση τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, μέ τήν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ὁ Μιστράς δημιούργησε τήν ὑστεροβυζαντινὴ καί τή μεταβυζαντινὴ παράδοση. Διατήρησε τήν περηφάνια καί τήν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἕθνους. Ἐφερε τήν ἐξάισια ἀνταύγεια τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στὶς ἀπλησίαστες παρυφές τοῦ Ταῦγκετου καί μέ τὰ κάστρα του, μέ τίς ἐκκλησιές του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανή καί παλλόμενη τέχνη, μέ τ' ἀριστοκρατικά μέγαρά του, ἔδωσε τήν ψευδαίσθηση πὼς ἡ καρδιά τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλειστεῖ ἀνάμεσα στοὺς πολύτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὅταν βρίσκεται κανεῖς μέσα στήν ἀπέραντη ρημαγμένη αἶθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρυ στοὺς ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τήν ψυχὴ του ν' ἀναλύεται σέ κατανυκτική προσευχὴ στήν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζει πρὸς τὴ Μητρόπολη μέ τήν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στήν πεποίθηση πὼς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἓναν περασμένο κόσμο πού τέλειωσε κεῖ δά πέρα τίς θλιβερότερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μά σ' ἓναν κόσμο δυνατό, περήφανο γιὰ τόν ἑαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, πού ἓνας ξαφνικὸς χαλασμός τόν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στήν ἀκινησία καί τήν ἱερὴ σιωπῇ.

Ἀνεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερός ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταῦγκετος κι ἡ ἀτελεύτητη σιωπῇ παραστέκουν στό πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων πού συνταράζουν τόν προσκυνητὴ. Κάτω ἀπὸ τίς καμάρες τῆς Παντάνασσας καί μέσα στήν αὐλὴ τοῦ Ἀι – Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μέ τό ρυθμό

τῆς αἰωνιότητος. Τά λιγοστά κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψει μὲ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπόνια του τίς βαθιές θλιβερές πληγές. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δέν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιά πλατιά ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρᾶ. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλει, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσει τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθεῖ ἄλλη μιά φορά, ἂν ὄχι πουθενά ἄλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα πού τίς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότητα τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξάισιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιά μεγάλη κατάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιά μελλοντική καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατῆ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νὰ ᾄδεις τούτη ἢ ἐκείνη τὴ γνώμη γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ τὴν Περιβλεπτο δὲν μπορεῖς νὰ ᾄδεις δεύτερη γνώμη !

« Μορφές τῆς ἐλληνικῆς γῆς »

Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μίαν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερά ἔπαιρναν κοκκινωπές ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἴσκιο τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργούς καὶ πλατιοὺς κυματισμούς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ μικροῦ βαποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνοῦσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει πιο ζοφερό ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τίς πιο μακρινές ἐποχές ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καὶ τὴ γεμίζουν μ' ἓναν ἴσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμονας τῶν

θαλασσοπόρων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν πάντα : «Μαλέαν παρακάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε...». Εἶναι, ἀλήθεια, σπανιότατο νά στρίψει κανεῖς τό ἀκρωτήριο αὐτό μέ ἄκρα μπουνάτσα *. Κι ὅταν ἀκόμα ὁ ἄνεμος δέν εἶναι ὀρμητικός, τά νερά ἔχουν μιὰ μυστηριώδη ἀναταραχή. Δυνατά ρεύματα σηκώνουν ὅλο τό χρόνο ἄγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τά κύματα δέρνουν ἀνήλεα τίς παρυφές τῶν βράχων μ' ἓνα κολασμένο βουητό καί κάνουν καί τά μεγάλα ἀκόμα σημερινά πλοῖα νά δυσκολεύονται νά περάσουν. Θά 'λεγε κανεῖς ὅτι στό ἄξено αὐτό ἀκρωτήριο κατοικεῖ τό ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καί τρομερό πνεῦμα, πού οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνακαλύψεων τό τοποθετοῦσαν στό ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καί πού τοῦ εἶχαν δώσει τό ὄνομα Ἀδαμάστωρ, — τό κακό ἐκεῖνο πνεῦμα πού, μόλις ἔβλεπε ἓνα καράβι, ἀνατάραζε τά νερά, γιά νά τό καταποντίσει.

Ὅταν περάσαμε μεῖς, ὁ Μαλέας, σχετικά μέ τή φήμη του, ἦταν ἡσυχος. Βλέπαμε νά ξετυλίγονται τά βραχώδη του παράλια μέ τά κοκκινωπά καί γκρίζα τους χρώματα καί μέ τά βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δέ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστηση. Ἐξαφνα στήν παρυφή ἑνός ἀπό τοὺς βράχους μιὰ μικρή καί λευκή ὀπτασία συγκράτησε τή ματιά μας καί μῶς συγκίνησε : ἦταν ἡ ἐκκλησούλα τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ὅπου ἄλλοτε οἱ Βενετοὶ εἶχαν ἓνα παρατηρητήριο, γιά νά κατοπτρεύουν τά καράβια πού περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στό βράχο, τό ἐρημητήριο ὅπου ζοῦσε ὡς τά τελευταῖα χρόνια ἓνας γέρος ἐρημίτης, γνωστός σ' ὅλους τοὺς ναυτικούς πού παραπλέανε τό Μαλέα. Τά μεγάλα πλοῖα δέν παρέλειπαν ποτέ νά τόν χαιρετίσουν μέ τή σειρήνα τους, καί τά μικρά καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορά πού τό ἐπέτρεπε ὁ καιρός, γιά νά τοῦ δώσουνε τρόφιμα, πού ὁ ἐρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τό βράχο του μ' ἓνα μικρό πανέρι δεμένο σ' ἓνα μακρὺ σχοινί. Ὁ ἐρημίτης αὐτός ἦταν γνωστός σ' ὅλο τόν κόσμο, γιατί ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες πού εἶχαν περάσει ἀπὸ τό Μαλέα, ἔγραψαν γιά τή γραφικὴ του ὕπαρξη πάνω στό ἔρημο αὐτό ἀκρωτήριο. Τώρα ὁ ἐρημίτης ἔχει πεθάνει, κι ἡ ἔλλειψή του κάνει πιό ἔρημο καί πιό ἄγρια τά τρικυμισμένα αὐτά βράχια.

Στρίβοντας τό Μαλέα, παίρνουμε τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλέψει, καί τό μακρὺ θερινό σούρουπο κρέμεται πάνω ἀπ' τά γαλήνια νερά καί τίς ἀχνές βουνοσειρές τῆς Λακωνίας. Πλέο-

με προς τή Μονεμβασιά. Πάνω στο κατάστρωμα ένας φωνογράφος, γελοῖος σάν ἐγγαστρίμυθος, ταραίζει τή μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἀπό παιδί ἔσερνα στή φαντασία μου μιά εἰκόνα τῆς Μονεμβασιᾶς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καί ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τό εἶχα ἀντικρίσει γιά πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τίς σελίδες ενός παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπό ἕνα σχέδιο, πού τήν παράσταينه μέ τόν τρόπο πού οἱ μεσαιωνικοί χαρτογράφοι σχεδίαζαν τίς παράλιες πολιτεῖες. Ἔβλεπα ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνό καί ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σέ μιά ἀπ' τίς πλαγιές του, μιά μικρή πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπό τείχη, ἐπάλξεις καί πύργους. Γύρω ἀπό τό βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέρασθη, σχεδιασμένη στήν εἰκόνα μέ μικρές καμπύλες, ὅμοιες καί παράλληλες. Μιά γέφυρα ἔνωνε αὐτό τό βράχο μέ τή στεριά. Ἀπό τότε φανταζόμουν τή Μονεμβασιά σάν ἕνα βυζαντινό Γιβραλτάρ πού ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σάν τό Ἁγίον Ὄρος. Δέν τήν ἔβλεπα, βέβαια, μέ πολεμιστές, οὔτε φανταζόμουν πῶς τίς πύλες της τίς υπεράσπιζαν σκοποὶ καί σηκωτές γέφυρες. Μά πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθεῖ στήν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σέ μιά οὐσιαστική στιγμή τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τή σπάνια τύχη νά τήν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στοῦ χλωμό φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση πού μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπό κείνην πού περίμενα. Ἔβλεπα, ἐνῶ τό πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο πού ἀνέβαινε σκοτεινός καί ἀπότομος μέσα ἀπό τήν ἀσημένια θάλασσα, σάν μιά ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὀριζόντων· ἀπό τήν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τή θάλασσα μιά μικρή πολιτεία, κατάλευκη καί ἀχνή σάν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπό μιά σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — πού ἦταν σάν νά τήν ἐμπόδιζαν νά κατακυλῆσει καί νά χαθεῖ στά νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τό λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τό σφηνωμένο στοῦ δαχτυλίδι ενός δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καί ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιά τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς την θυμήθηκα τό λαϊκὸ δίστιχο πού τήν εἶχε τραγουδημένη.

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς
καί κάστρο τῆς Ἀθήνας.

Ἦταν ἀληθινὰ σάν ἕνα λουλούδι, σάν ψυχρή κι ἄσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω απ' τό φεγγάρι μέσα στη σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ή ποτισμένη απ' τό θανατερό του φῶς. Γειρτός στο κατάστρωμα, τήν ἀτένιζα σάν μιά ὀπτασία, —τόσο ἀνέρη κι ἀπίθανη, πού δέ θά ξαφνιαζόμουν, ἂν σβηνόταν ξαφνικά ἀπό τά μάτια μου...

Ἀπό τήν πλευρά τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιᾶς φαίνεται ἔρημος. Στά πόδια του δέν ὑπάρχει παρά τό φτωχικό ξενοδοχεῖο, ὅπου μέinaμε. Παίρνοντας ὁμως κανεῖς τό δρόμο πού εἶναι χαραγμένος στο βράχο, δέν ἀργεῖ ν' ἀντικρίσει σέ μιά καμπή τήν πύλη ενός κάστρου καί τούς μαιάνδρους τειχῶν, πού ἀνεβαίνουν ὡς τήν κορυφή τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτά τά τείχη, ἂν καί εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὡστόσο ἀκόμα μιάν ἀγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχώντας πάνω απ' τή θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τίς ἐσοχές καί προεξοχές τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μέ κύκλους λαβυρίνθου τήν πανύψηλη κορυφή πού μοιάζει μέ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἐξακολουθοῦν νά δίνουν στή Μονεμβασιά ἕναν πολεμικό χαρακτήρα, ἐκτάκτως συγκινητικό μέσα στή θανατερή σιγή πού τήν τριγυρίζει.

Όταν περάσει κανεῖς τή βαθιά καί χαμηλή καμάρα τῆς εισόδου, πού ἔχει χαραγμένο στή μετόπη της τό βυζαντινό σταυρό μέ τά γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στή Μονεμβασιά σάν σέ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινή Μονεμβασιά, μικρός συνοικισμός ἀπό τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω ἀπό τή σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἕναν τόπο τόσο περιορισμένο, πού θυμίζει, σέ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τήν πόλη τοῦ Σπαλάτου στή Δαλματία, πού εἶναι κλεισμένη ὁλόκληρη μέσα στο φρουριακό ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σάν μιά παρασιτική βλάστηση μέσα στήν παρυφή ενός βράχου. Τά λιγοστά σπίτια εἶναι κολλημένα τό ἕνα μέ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, πού μόλις χωροῦν νά περάσουν δυό ἄνθρωποι.

Ἔτσι ὅπως εἶναι ή σημερινή Μονεμβασιά, δέν ἀλλάζει σέ τίποτα τήν ψυχή τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τό ἀσήμαντο καί ή ἀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιά ἔντονα τό μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἀχρηστων τειχῶν πού ἐξακολουθοῦν νά ζώνουν τό φάντασμα τῆς παλιάς Μονεμβασιᾶς, ὅπου, ὅπως λέει ἕνα βυζαντινό χρυσόβουλο, ὑπῆρχαν «καί πλῆθος οἰκητόρων, καί πολυολβία *, καί πολιτείας εὐγένεια,

καί τεχνῶν ἀσκήσεις, καί ἀγορᾶς δαψίλεια *», καί πού σήμερα δέν εἶναι παρὰ νέκρα καί σκόνη. Μέ τούς λιγοστούς φτωχοὺς κατοίκους της, ὅλους σχεδόν παππουτσηδες, καί μέ τά σπιτάκια της, πού δέν ξεμυτίζουν ἀπό τόν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δέ δίνει τήν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στήν ἐποχή μας, ἀλλά ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασιά στό τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καί τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στό κάστρο πού στέφει τό βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιό ζωντανός ἀπό τή ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιάς. Τά τείχη κι οἱ ἐπάλξεις πού κατεβαίνουν ὡς τήν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότημα, πού φέρνουν ἱλιγγο, ἐπιβάλλουν στό στοχασμό τήν περασμένη ἐκείνη ἐποχή, πού ἡ Μονεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στήν πολιορκία τῶν σταυροφόρων, καί ὅπου, ὅπως λέει τό χρονικό τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καί ποντικούς, ὁμοίως καί γατία.

Τό τί νά φαῖν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἰς τόν ἄλλον

“Ὅλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καί πνιγμένοι μέσα στά χόρτα καί τούς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες * ξεκοιλιασμένες καί μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τόν τροῦλο της πάνω ἀπ’ τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τό θερισμένο ἀπὸ τό χρόνο. “Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφραση τοῦ κάστρου, πού τήν κάνει ἀκόμα πιό ἀγριωπὴ ἢ ἀκίνησις πού τήν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τῇ νιώθει κανεὶς σάν μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μέ τήν τεράστια σκιά της, — συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ ‘Αγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σάν νά μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σάν νά μὴν εἶχε συντελεστεῖ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νά ζεῖ πάνω στό φανταστικὸ της βράχο, — ξεχασμένη γιὰ πάντα στή μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων...

«Ταξίδι στὴν Ἑλλάδα»

Κώστας Οὐράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἀραιοὶ λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἄρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καί συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδίαν αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἁρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνοῦφάντων ἀτμίδων, αἱ ὅποια αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα, βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Ἀφίνομεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς Ἀλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἀλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῇ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημοῦντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἄρματοδρομῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὅποιοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρείπίων τούτων.

Ἄλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἀλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαιδρὰς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἀλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηνεκῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παράποταμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἐρεῖκαι* μετὰ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους τῶν κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι τῶν λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησιδὲς ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικὴν, τὴν ὑποτελεῖ αὐτῶν ὕπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησίδες αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μετὰ τὴν ἄσωτον, τὴν δασιλὴ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρᾶ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μετὰ ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουςαι, ὥς ἂν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἀλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ἀλιέων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τευχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρώνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησίδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὅμοιος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μετὰ χαράδρας ἄγριας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσιζόν τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαφίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστική, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηνηθισμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ἀοιδῶν ἀτελείτητας. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαΐδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἁρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελείτητας ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

πρὸς ἐριστικὴν γραῶδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὗρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἐν στοναρίσμῳ*, μία διαρκὴς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμεινα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμιόνου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῇ δι' ἡμᾶς, ἂν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς ζῶρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασονίων, τὰ ὅποια ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρες εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιαί, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὅποια κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεί τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺν καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἡ τὸ αὐτοκίνητον, — διὰ νὰ μεταβαίνει τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιθεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριο.

«Ὁδωπυρική ἐντυπώσεις», 1920

Ἑμμ. Σττλ. Ἀγκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, πού καλλιεργοῦνται μέ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τό πεντάφαρδο * τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτά μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἔλκηθρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιάζοντας * καὶ καμουτσίζοντας τ' ἄλογα πού τό 'σερναν πάνω στά στάχια. Αὐτὴ ἡ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τή διαδρομή. Μιά μορφή ἀρχαϊκά ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, πού ἔχει στεφανωμένο τό μελαχρινό της μέτωπο μέ μιὰ χεροβολιά χρυσά στάχυα. Ἀνέβηκα καί στά περίφημα βουνά τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερά καί τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καί ἰδρώνει. Ἐκεῖ τά δάση εἶναι πυκνά καί τά δέντρα ψηλά καί ἴσια, ψηλά ὥς τόν οὐρανό, καί τρίζουν ἀπό τό βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου πού σηκώνουν στίς κορυφές του. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καί τῆς Αἰγύπτου καί τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τό καλοκαίρι τους καί οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς κατοχῆς. Τά ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπό γιγάντια πεῦκα πού σμίγουν τήν κόμη τους. Ὅλα αὐτά ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τά γιγάντια μῆλα καί τά ἀχλάδια πού σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπόν κι ἐκεῖ ἐπάνω δέν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τό δάσος τό σοβαρό, τό σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδόν βαρύς. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τό στοιχεῖο τῆς ὁμορφίᾳς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπική, ζεῖ ἀκόμα τό ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στή γραμμὴ τῶν βουνῶν, πού ἐπάνω στήν κόψη τους σοῦ δείχνουν τά σημάδια ἀπό τή χερίά πού ἀποτύπωσε κεῖ ψηλά σάν τ' ἄδραξε ὁ μυθικός γίγας.

Ἀνέβηκα στό Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στίς πετρένιες μασέλες ενός κάθετου βουνοῦ, πού ὁ ἄγιος βράχος του σηκώνει τά δόντια του μεσοῦρανα σάν ἓνα μνημεῖο γοτθικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ ἀιτοφωλιά τῶν Φράγκων καί τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση πού κάνει αὐτό τό δαιδαλωδές κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο πολέμου φοβερό, πού στέκεται ἐκεῖ ψηλά μέ τίς ἄπειρες στοές καί καμάρες καί πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασιλίσσας » τό λέει ὁ λαός. Καί εἶναι κεῖ ἓνα τοξωτό παράθυρο, «τό παράθυρο τῆς βασιλίσσας», ἀπό ὅπου τό θέαμα τοῦ κάμπου καί τῆς θάλασσας πού σέρνεται στά πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξάισιο. Τά ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπό τή μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων πού τὰ γέμισαν. Στίς τρύπες τῶν στοῶν, στίς σκιερές γαλαρίες, στίς φαριδιές ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζί μέ τσαμπιά νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπὸ σάλπιγγες

ίπποτων, από τὰ κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, από τό ἀλλαγτό τῶν σκυλιῶν καί τό φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σάν ἀρχίζει νά βραδιάζει, ὅλα αὐτά τρίζουν ἐκεῖ στούς θόλους. Κάτι σάν ἔλυτρα*, κάτι σάν θρόισμα ἀπό φτεροῦγες ἢ μεταξωτά πολύχρωμα φλάμπουρα μέ σταυρούς καί λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγά σιγά κάτω ἀπό τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσεις τὰ βήματά σου νά ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτά τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενά δέ βρῆκα τὴν Ἱστορία νά πατᾶ τόσο καταθλιπτικά τό στῆθος ἐνός τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοτθικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησιάκια καί τὰ κάστρα τῆς. Δέν εἶναι αὐτά χαρωπά καί ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δέν εἶναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιά σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μέ τό φεστόνι * τῆς πετρένιας νταντέλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοὶ καί πένθιμοι, πού κοιτάζουν τὰ κύματα καί τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καί περιμένουν νά ἀγναντέψουν στό φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καί τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, πού τό πιό μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μέ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾷ στά ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στά φαρδιά μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος * πίσω ἀπὸ τό βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας *, πού τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἡ μοίρα τό μέτωπο μέ τό σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μέ κόκκινο σταυρό στό μέτωπο τὰ ἀθῶα ἄρνια τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοτθικὲς ἐκκλησίαι, ἀφημένες στὴ μοίρα τοὺς ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ κατοχὴ, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, πού ὁ χρόνος καί οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγά σιγά. Μερικά ἀπ' αὐτά, ὅπως τό Ἀβαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καί σ' αὐτό τό χάλι πού βρίσκονται. Ἀλλὰ πάλι—κι αὐτά εἶναι κεῖνα πού οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιά—διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καί στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἀγία—Σοφιάς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Κάτω, στό ἀπέραντο δάπεδό τῆς, σκεπασμένο μέ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοὶ, ναρκωμένοι

ἀπό τή νηστεία καί τήν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σάν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στή στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρενία κοσμήματα καί οἱ γρυπόμορφες ρουνιές *, καί ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στίς γοητευτικές σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». «Ὡρα μέ τήν ὥρα θά 'πρεπε νά προβάλει πίσω ἀπό ἕνα θωράκιο κεῖνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος * παραφυλάγοντας σάν γεράκι τή μικρή, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντίς γιά τόν Κουασιμόδο, βγῆκε κάποτε ἕνας χότζας πάνω στόν κυκλικόν ἐξώστη τοῦ μιναρῆ, ἔπιασε τό κιγκλίδωμα καί ἀπό κεῖ ψηλά κάλεσε τοὺς πιστοὺς στήν προσευχή τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—Ἀλλάχ.

Ἕνας ὁ Θεός καί ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνή κατεβαίνει ψαλμουδιστή, μελαγχολική, πάνω στή μυρμηγκιά τῶν ἀνθρώπων πού σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, πού ἔχασε τό Θεό του καί τούρκεψε.

« Ἀ π ' τ ῆ ν Ἑ λ λ ᾶ δ α », 1954

Στράτης Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τήν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στήν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στόν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στή χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τίς δοκιμασίες καί τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στόν ἐθνικό κορμό μέ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θά ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τό δρόμο, εὐτυχῇ ἢ δύστυχᾳ, τό μεγάλο δρόμο τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνητές θά μποῦμε αὔριο στά εἰρηνικά λιμάνια. Θά φέρουμε τό χαιρετισμό τοῦ Ἕθνους. Θά τιμήσουμε τοὺς ἀνθρώπους, πού ἀγωνίσθηκαν καί πόνεσαν. Θά μελετήσουμε ἕνα ἕνα τὰ παλικάρια πού ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στήν ψηλότερη κορυφή κι ἀπό κεῖ, ἐπάνω ἀπό τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπό τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπό τό πρωῒνό, μά εὐκολα

θά μπορέσουμε νά ξεδιαλύνουμε τίς μορφές τοῦ Χώρου καί τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τό ἀνθρώπινο χέρι, θρασύ καί ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τό ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἡ Πάτμος ἀδελφώνεται μέ τή Νικαριά καί τή Σάμο, δένεται ἡ Ἀστυπάλαια μέ τίς Κυκλάδες κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρός τήν Κρήτη. Καθένα νησί κι ἕνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας πού δένει τήν Ἀνατολή μέ τή Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκούς μέσα στή γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τό ἀγκομαχητό τῶν Τιτάνων * καί τούς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, πού κλειδώνουν τούς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπό τ' ἀνθρώπινα, μακριά ἀπό τά γήινα... Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στήν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα *. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπό τά θεῖα, νά οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καί ἀνθρώπων, οἱ θυμοί τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνεῖου φωτός, συνδέονται μέ τίς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νά ὕστερα, ἀνάμεσα σέ θεούς καί σέ ἀνθρώπους, τά ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου * πού πηγαίνουν στήν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καί τρανό σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Στήν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχή καί σάλος. Μά πάντα μαζί τά νησιά στίς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζί καί στά σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νά καί τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὑστερόβουλες θωπεῖες.

Ἡ θάλασσα φέρνει καί παίρνει τόν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπό τά ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπό ὕδριες καί ληκύθους * — ἐξάισιας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπό ζωή τό πολύβουο λιμάνι. Ὁ ναυτικός νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τά ἀκριβὰ προϊόντα, μά φέρνουν καί τά ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τούς ἄβρους τρόπους τῆς ζωῆς, τήν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, πού κάνει τή χαρά καί τήν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητές σμιλεύουν κομπούς στίχους, ἀρχιτέκτονες καί τεχνίτες στήνουν ναούς καί θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τούς ἀρχαίους ναούς, αἰσθάνομαι δέος μπροστά στή μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τό κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στίς γραμμές τους, σκληρές ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τή θεία πνοή,

πού οδήγησε τό χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στά ταπεινά ὅμως ἐκκλησάκια, πού θωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτωσπρα, λησμονημένα στήν ἐρημικήν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τήν ψυχή μου καί τήν ψυχή τῆς Ρωμιοσύνης. Νά τό μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στήν Πάτμο, πού προίκισεν ἡ θερμή πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως μέ τά δαιμονικά τέρατα καί τά ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τίς μορφές τοῦ κακοῦ καί τίς ἀφορμές τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, πού κουβαλοῦν ἀπό τήν Αἴγυπτο τό ξανθό σιτάρι. Θά θρέψουν τοὺς πολυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτεύουσας. Διαβραίνουν ἀνάμεσα ἀπό τά νησιά μέ τοὺς ἀσφαλεῖς ὅρμους καί τά ἐπικάιρα ἄγκυροβόλια. Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τά πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας *. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι * προστατεύουν τίς κινήσεις τῶν στόλων. Μά οἱ θάλασσοι εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειρατές καί κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καί Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπό τήν Ταρσό κι ἀπό τήν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπό τή Δαμιέττα καί τήν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι . . Ἀδιάκοπα πατιοῦν-ται τά νησιά.

Νά καί οἱ σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καί τοῦ καινούριου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στίς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμμους καί στά βράχια οἱ βαριές πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχή τους κάτω ἀπό τόν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρός * τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς *, ἀποστάτης μ' ἐλληνική καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καί οἱ θάλασσοι τῶν νησιῶν τοὺς εἶδαν νά περιφέρουν τίς ἀλλόκοτες ἄρματωσιές τους. Σκληροί, κερδαλέοι καί ὕβριστές, στρατιῶτες καί πειρατές γεμάτοι ἀποκοτιά, καυχήθηκαν νά στήσουν στά μακρινά πέλαγα τό μετερίζι * τῆς χριστιανοσύνης. Ἦταν ὦμοι καί ἄρπαγες, μά μέ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θείου. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στήν ἀνδρεία. Καί γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τή φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τό 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννῖτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νά ζητήσουν ἄσυλο στή Μάλτα, ἕνα ἕνα τά νησιά πέφτουν στά χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων!

Σκύβω κοντά στό σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τίς ταπεινές καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπό τόν ἀψύ τόν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπό τόν Ἀσιάτη, τραβάει τό δικό του τό δρόμο. Θαυμάσιο τό φαινόμενο τοῦ ἑλληνισμοῦ! Ἀπό τοῦ Πόντου τόν ὄχθο μέχρι τά Ἀκροκεραύνεια, ἀπό τήν Ἀγχίαλο μέχρι τήν Κύπρο, ἀπό τήν Καππαδοκία μέχρι τήν Κορσική, κομματιασμένος, χωρίς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνά ἀπ' τόν κύριο κορμό του, σμιλεῖται τίς ἴδιες τυπικές μορφές τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχύς καί ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τό γραπτό του δίκαιο, αὐτή, τραχιά στή γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τό δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καί καμάρι σου τό καράβι.

Τί ἔχω καράβι ἀπό καρυά καί τά κουπιά πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιά μεταξωτά, τῆς Προύσας τό μετάξι,
ἔχω καί караβόσκοινα ἀπό ξανθῆς μαλλάκια.

Μά σ' αὐτό τό Λύκιο πέλαγος ἀνεμικές καί μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τή θάλασσα.

Εἶδα τόν οὐρανό θολό καί τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τήν μπόρα πού ἄστραψε καί τό φεγγάρι ἐχάθη,
καί στῆς Ἀττάλειας τά βουνά ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σέ βρεῖ στοῦ караβιοῦ τήν πλώρη, ἡ στεριά θά ᾖ ναι ὁ ποθεινός τάφος.

Βοθᾶτε με νά σηκωθῶ, βοθᾶτε με νά κάτσω,
καί φέρτε καί τή χάρτα μου καί τ' ἀργυρό κουμπάσο,
νά κομπασάρω * τόν καιρό νά μποῦμε σέ λιμνίωνα.
Θωρεῖτε κεῖνο τό βουνί τό μαυραραχνιασμένο,

ἐκεῖ νά πά ν' ἄράξετε, νά χώσετε κι ἐμένα.
 Νά μή μέ θάψετε ψηλά, μόνο στό περιγιάλι,
 νά μέ χτυπᾷ ἡ θάλασσα, νά 'χω χαρά μεγάλη.

Χαρά σου κι ἂν πεθάνεις σ' ἐλεύθερο καράβι. Στόν κουτινό λιμῖώνα νά βρεῖς τή στοργική ταφή. Μά εἶναι πικρός τῆς θάλασσας ὁ νόμος. Ὅσο καί νά βιγλίζουνε ἀποβραδὶς καὶ μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ νησιοῦ, ἄσκέρι οἱ φοῦστες * πατοῦνε τ' ἄκρογιάλια. Ὁ ἀνθὸς τῆς νιότης σέρνεται στά κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τίς αὐλές, στό Μισίρι*, στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, «πολλὰ παραπονιάροι», νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνήλια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι * κι οἱ μελάχιδες * τῶν Βενετσιάνων καὶ τοῦ Καπουδάν πασαῖ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στό κουπί.

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τό καράβι ἐστάθη.

*Ἐξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μανάδες :

Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μὰ μιά μανούλα ἐνός παιδιοῦ παρηγοριά δέν ἔχει.
 Βάνει τίς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
 πετροβολαεὶ τὴ θάλασσα καὶ τροχαλαεὶ τό κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικό χέρι ἀνάβει τό καντήλι στό εἰκονοστάσι μπροστά. Τό δειλό του φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τό φτωχικό, γλυκαίνει τίς αὐστηρὲς μορφές τῶν ἀγίων. Δέν ἔχουν τίποτε τό θεῖο, τίποτε τό ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφές πού σέ κοιτάζουν ἀπὸ τό εἰκονοστάσι. Στοργή καὶ καλοσύνη εἶναι γεμάτα τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σάν νά παραστέκουν στή χαρά—τόσο λιγοστή!—καὶ στὸν πόνο—τόσο συχνό!— τοῦ σπιτιοῦ. Ἄν τό θεῖο μποροῦσε νά 'χει ἐπιθυμίες, θά ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα τῶν ἀγίων πού στέκονται στό εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστές οἱ χαρές. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς ἀγάπης, φειδωλά τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ ροδίτικα Ἑκατόλογα * τραγουδοῦν ντροπαλά τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρά

δέν έχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἀρμονικά, τολμηρά τὰ πηδήματα ἱστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τό τραγούδι μετουσιώνει τίς μορφές τῆς ζωῆς : τραγούδι τῆς ἀγάπης καί τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιᾶς καί τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά καί τὰ ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρεωμένους, ἀγκαλιάζει τίς ἐποχές καί γίνεται τό σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἱππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφῇ, δημιουργεῖς, μέ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τίς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καί περιμένεις...

Δέ θά περιμένεις πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτά πέλαγα, ὁ ἥλιος πάει νὰ βασιλέψει. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστή ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσης. Βαριές σκοῦνες *, κομψὰ τρεχαντήρια * καρτεροῦν σάν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξιδα. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στίς ἐξωτικές πολίτεῖς, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκεῖες οἱ ἀπαλές γραμμές τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιά ποὺ ἀκούεται δέν τοὺς εἶναι ἀνέγνωρη. Θά σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἄνθρώπους (δὲ σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καί τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πρᾶμάτεια—θὰ φέρουν καί θὰ πάρουν ἰδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα ! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἐνώνουν τὴν Ἀνατολή μέ τὴ Δύση, μιά φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσει γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν « Ἑ κ λ ο γ ῆ », Αὐγούστος 1946

Διον. Α. Ζακυθινός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μέ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβᾶχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἠῦρεν εἰς τὸν δρόμον του καί ὁ Ὀμηρος, ὁ παράδοξος τυφλός, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καί τοὺς ἀνθρώπους μέ χίλια

μάτια, όταν έπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἐγίνε θαυμάσιος, ὅπως ἠδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεται ὁ ποιητῆς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἑνὸς ὁλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα τοῦ Ὀδυσσέως μὲ τόσῃν ἄβρὰν χάριν, ὥστε μόνῃ αὐτῇ ἡ περιγραφή θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρυλὸν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεὸς ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσῃν δύνάμειν ἠμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιοι, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποῖαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῇ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραίαν πρωίαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποῖαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμα ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἱματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχημαντεύει κανεῖς ὅτι ζῇ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερφήανειαν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὅλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μία ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἡπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἓνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ὁδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἡπειρον, νὰ φιλοτεχνήσῃ κάτι κομψὸν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπᾶσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἰκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ἰκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεῖς ὅτι δὲν εἶναι ὁρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἡπειρωτικὸν καὶ ἄλβανικὸν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερ-

κυραϊκή φύσις κατώρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτύς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσιν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυσῖναι σκύβουν ἕως τὸ κύμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἀφρόν.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφύζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθῇ ὁ παμπόνηρος Ἑλλήν ἀρχηγός, δὲν ἡμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλόδοξος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένετο εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κρᾶζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα δεσμὸν.

Ἡ Κέρκυρα ὅμως εἶναι ἡ ἐλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρύνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλλει τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεὶς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνές των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδιοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώ-

νουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλοι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὅταν τὸ βράδυ βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδα, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἱππῶται ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἕνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὀγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἵθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Ἴονιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορντ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ Κέρκυρα.

Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικά τείχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δείξη ὁλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδα των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἀλλ' ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτίριον, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπασ ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖον του, τὰς φυλακάς του καὶ τὸ πρῶν ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπιγκτὴς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδα τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ὕψωσεν ἕνα εἰς τὸν περίφημον

ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζώντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνου, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τῶρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑψοῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναῖσκος ὀλόκληρος, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἀγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἴόνιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσοσιν προσιτὸν εἰς τὴν θέαν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπινανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησίᾳ τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκατέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυραϊκὴ φύσις, κάτι διακρίνει μετὰ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλευρῶς, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνηρημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, ποῦ τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῷ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ τοῦ στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυροὺς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφύζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔφαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιοπόλεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμόν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἑμμανουὴλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὡραίαν πύλιν τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἓνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον, ποὺ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πῖναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμὴ, ποὺ μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμόν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἕνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἤμπορούσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἓνας πελώριος ὄφιν γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἕνας λευκὸς ὄγκος, δεσπάζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εὐρυνθῇ τὸ ὁροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμην ἐλαῶν. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ ἐσπερινοῦ.

Ἄριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῆς κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μία ἑξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ μυρωμέναι πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρως φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὥς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους τῆς ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του, προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλίνεται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ πάλαι τῆς αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ἄραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὥς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεία ἐμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτάς ψυχὰς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασίλισσαν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της ;

Ὁ θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἓνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἓνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἓνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξεν εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἐμπνευσιν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾷ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἀφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὁρι-

σμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην καί, ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἑσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενεν ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῆ τὸ «Ἀχιλλεῖον». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορά πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. «Ἑλληνικὴ δημογραφία», τεύχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. Ζ Α Κ Υ Ν Θ Ο Σ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στή γῇ πού εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἡλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τή χαρῶ στοῦ Κάλβου * τὴν ὥδή,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στή Φαρμακωμένη *.

Ἀπὸ ἓνα ψῆλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σάν χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐξοχὴ της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μέ νεραϊδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θρυλική
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χρώματά της·
προτοῦ νὰ μέ φιλήσει ἡ Μούσα ἡ λυρική,
μέ πρωτοχαίδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρὸς μου ὅμως ποτέ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σέ πρωτοεῖδα,
στόν ἀταξίδευτο, ἐσύ τόπε ποθητέ,
τοῦ Φόσκολου * ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

«Περάσματα καὶ χαιρετισμοί»

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ώρες ώρες κάθομαι και συλλογιέμαι : Πώς μπόρεσα τόσον καιρό και ζω δίχως τή λεσβιακή θάλασσα. 'Ο καημός του Αιγαίου με μαρμαζώνει σάν μιά γλυκιά άρρώστια. 'Η θάλασσα Είναι τόσο καλοβαλμένο τό συναίσθημα μέσα στη λέξη. 'Η θάλασσα θάλασσα... Σφαλνῶ τά μάτια μου και τό λέω έτσι άπαντωτά μέ πολλά «σ», τό λέω σιγανά και τ' άφουγκράζομαι. Κι άκούγω τότες όλα τά κύματά της τά καλοκαιρινά, πού ξεσέρνονται σουσουριστά στο στρωτό άμμογιάλι. 'Αχει και τραγουδά άκοίμητη μέσα στη λέξη. Κι ή λέξη είναι σάν τό κοχύλι, πού, σάν βάλεις τ' ατί σου στο άνοιγμά του, άκούς τίς φωνές του πελάγου, πού 'ναι για πάντα κλεισμένες μέσα στους γύρους του, νά 'ρχονται άπ' άλάργα σάν νά μιλά ή ψυχή της θάλασσας.

Γυρίζω και μετρώ άπελπισμένα τό μονότονο ήμισφαίριο τ' ουρανού, πού κατεβαίνει ένα γύρω δλουθε κι άκουμπά στέρα κι άκίνητα πάνω στο χαμηλό κάμπο. Θυμάμαι στο σκολειό ένα σπινό πού άσφυχτιούσε κάτω άπό μιά παρόμοια γυάλινη κάψα, όταν ο καθηγητής της άναρρουφούσε λίγο λίγο τόν άέρα μέ μιάν άεραντλία. "Ετσι νιώθω κι έγώ στενάχωρα τήν άνεσαμιά μου.

Μά αυτού κάτω τίποτα δέν είναι άκίνητο. Οι γραμμές των βουνών χορεύουν, ή θάλασσα έχει χίλιους τρόπους νά σαλεύει, νά λουφάζει και νά χιμάει κι ο ήλιος παίζει μ' όλα τά χρώματα. 'Ο άγέρας αυτού κάτω, κι αυτός άκόμα, έχει τή γεύση του και τή μυρωδιά του.

"Εχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινά ήλιοβασιλέματα, πού ή θύμησή τους μου ρίχνει άστραφιές, ρόδινο και χρυσό φώς μέσα στην ψυχή. 'Ο ήλιος σέρνει πάνου στά νερά άτλαζένιες ρόμπες μέ τριανταφυλλίες ουρές. Φεύγει περπατώντας πά' στά κύματα μέ χρυσά πασούμια.

'Ο ουρανός βρέχει κυκλάμινα. Τά βουνά γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σάν τά βάζα των μουσείων πού 'ναι άπό πρωτινό γυαλί. Τά φύκια σειοῦνται σέ πυκνές τουφες πάνω στίς κορφές των βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στο ρηχό πιάτο της θάλασσας, σάν νά 'ναι τά λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στίς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἓνα ἓνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μέ μετάλλινες ταμπακερίτσες πού τούς ἔβαλες ποδαράκια. Τό φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καί τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στίς σκισμές τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινή πρασινάδα καί τό βρύο εἶναι πιό παχιά, κι ἀρχίζουνε νά τρῶνε. Τρῶνε βιαστικά βιαστικά μέ τὰ δυό τους πιρουνάκια, ἃ μέ τό 'να, ἃ μέ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιά τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγει, φύγει, ὅλα μαζωμένα στίς τρύπες τους.

Τά βουνά τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τήν ὁμορφιά τους καί θαμάζουνε τόν ἴσκιο τους πού πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτου μέσ στή θάλασσα. Σάν νά 'ναι τὰ θεμέλια τους. "Ενας μαραγκός βαράει μέ τή ματσόλα * μιά χοντρή ξυλόπροκα σ' ἓνα γυριστό μαδέρι *. 'Ο ἀχός πέφτει σάν βιτσιά στά νερά. 'Ο ταρσανάς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι καί βρασμένο κατράμι.

"Ενα δίχτυ εἶναι ριγμένο στά ρηχά κι οἱ φελλοί του στέκουνται ἀράδα ἀράδα πάνου στό νερό σάν ἀποσιωπητικά. Δυό μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπό τό λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβί μέ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τά κατάρτια τους σηκώνονται πιό ψηλά κι ἀπ' τίς βουνοκορφές τῆς 'Ανατολῆς πού 'ναι γαλάζιες στόν ὀρίζοντα. Πάνου στήν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβώντας μ' ἓναν πράσινο κάδο νερό ἀπ' τή θάλασσα.

Β'

"Ο ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στίς βίλες ἀνάβουν σάν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ' τήν 'Αμαλή ἔχουνε γύρω τριγύρω μιάν οὐγία ἀπό φλογισμένη πορφύρα.

"Ἐχω τόσα ἡλιοβασιλέματα λεσβιακά κλεισμένα μέσα μου. Τό ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς λεσβιακῆς, μέ τήν ἀδιάκοπη κίνησή της, μέ τό ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μέ τίς τράτες της καί μέ τόν ἥλιο, περπατᾷ πάνου στά νερά μέ χρυσά πασουμάκια.

«'Η Ζωή ἐν τᾷ φῶς»

Στράτης Μιριβήλης

11. [Θ Α Λ Α Σ Σ Α]

Νά σ' ἀγναντεύω, θάλασσα, νά μή χορταίνω,
 ἀπ' τό βουνό ψηλά
 στρωτήν καί καταγάλανη καί μέσα νά πλουταίνω
 ἀπ' τά μαλάματά σου τά πολλά.

Νά 'ναι χινοπωριάτικον ἀπομεσήμερ', ὄντας
 μετ' ἄξαφνη νεροποντή
 χιμάει μέσ' ἀπ' τά σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
 ἥλιος χωρίς μαντύ.

Νά ταξιδεύουν στόν ἀγέρα τά νησάκια, οἱ κάβοι,
 τ' ἀκρόγιαλα σάν μεταξένιοι ἄχνοι
 καί μέ τούς γλάρους συνοδειά κάποτ' ἓνα καράβι
 ν' ἀνοίγουν νά τό παίρνουν οἱ οὐρανοί.

Ξανανιωμένα ἀπ' τό λουτρό νά ροβολᾶνε κάτου
 τήν κόκκινη πλαγιά χορευτικά
 τά πεῦκα, τά χρυσόπευκα, κι ἀνθός τοῦ μαλαμάτου
 νά στάζουν τά μαλλιά τους τά μυριστικά.

κι ἀντάμα τους νά σέρνουνε στό φωτεινό χορό τους
 ὡς μέσα στό νερό
 τά ἐρημικά χιονόσπιτα — κι αὐτά μέσ τ' ὄνειρό τους
 νά τραγουδᾶνε, ἀξύπνητα καιρό.

Ἔτσι νά στέκω, θάλασσα, παντοτινέ ἔρωτά μου,
 μέ μάτια νά σέ χαίρομαι θολά
 καί νά 'ναι τά μελλούμενα στήν ἄπλα σου μπροστά μου,
 πίσω κι ἀλάργα βάσανα πολλά.

Ὡς νά μέ πάρεις κάποτε, μαργιόλα σύ,
 στούς κόρφους σου ἀψηλά τούς ἀνθισμένους
 καί νά μέ πᾶς πολύ μακριά ἀπ' τή μαύρη τούτη Κόλαση,
 μακριά πολύ κι ἀπό τούς μαύρους κολασμένους...

« Τό φ ὦ ς π ο ύ χ α ί ε ι »

Κώστας Βάρναλης

12. ΤΑ ΚΑΡΑΒΙΑ

Πίσω από τή ράχη μας, τή γλώσσα τῆς στεριᾶς πού μᾶς ἔδενε μέ τόν ὑπόλοιπο κόσμο, τήν ἔφραζε τό πέτρινο θεριό. Ἀνατολικά πάλι, μιά κορδέλα ἡμερος κάμπος ἔτρεχε, καμπυλωνόταν γλυκά, ἔσφιγγε τό βράχινο καύκαλο καί στένευε λαστιχάροντας ἴσαμε τό γιαλό μας. (. . .).

“Ὅποιος ἔρχεται στ’ Ἀνάπλι ἔτσι τό πρωταντικρίζει. Πρῶτα μακριά, μέσα στήν πάσπαλη τοῦ ὀρίζοντα, νά χάνεται σέ θαμπωτική ἀντιφεγγιά πελάγου κι οὐρανοῦ, στό σύνορο δυό κόσμων. Ὑστερα ὁ δίσκος πιάνει νά γυρίζει ἀπαλά, γλιστράει ἀνεπαίσθητα, ὅλο καί ξεφεύγει, καί οἱ ψηλές λεῦκες μέ τούς τανυσμένους κορμούς περνᾶνε σύνταχα δίπλα, σάν ἴσκιοι. Στό κάμπο τοῦ νεροῦ, ἀραγμένο ἀπό αἰῶνες, σκαρί πρωτόγονο, θά ἰδεῖς τό Μπούρτζι. Καί στά πόδια τοῦ Παλαμηδιοῦ τά σπιτάκια, κατρακυλώντας ἀπό τήν ἀρπάγη τοῦ Ἰτς Καλέ στριμωχτά, σφιγμένα, πρόβατα πού ροβολήσανε πρὸς τό κόρφο καί σκύβουν νά ποτιστοῦν.

Ὀλάκερη ἡ μικρή πολιτεία κοιτάζει τή θάλασσα. Πίσωθὲ της, ἀγριωπή, ἡ πετρωμένη θύμηση τῶν περασμένων. Μπροστά της ἄλλος κόσμος τό γλυκό ὄνειρο τῆς θάλασσας, μαυλιστικό κάλεσμα φυεγάλας, ἀπαλή ζάλη τοῦ ρεμβασμοῦ. Τά πρωινά τῆς ἀνοιξης ἡ τοῦ καλοκαιριοῦ, τήν ὥρα πού ἡ μέρα μισανοίγει τά βλέφαρά της, καλοσύνη γλυκιά, χερουβική ἔκσταση ἀπλώνεται πάνω σ’ ὅλη τή φαρδιά ἀγκαλιά τοῦ Ἀργολικοῦ. Μέ πινελιές ἄχινες, συρτές, γράφεται τό Παρθένιο ἀριστερά, τά πράσινα σύδεντρα τῶν Μύλων ἀντίκρου, ὁ σπαθωτός κάμπος δεξιά. Καί τό νερό, δίδυμο στό χρῶμα μέ τόν οὐρανό, ἡσυχάζει δίχως ἀνάσα. Χαμόγελο ἀπολησμονημένο, καθὼς στὸν ἀτάραχο ὕπνο παιδιοῦ, ροδίζει τήν ἀέρινη ἀντιφεγγιά του.

Εἶχε τρία πρόσωπα ὁ γιαλός μας, καθένα μέ τό δικό του χαρακτήρα. Πρῶτα, ἀριστερά, πέρα πού στρίβει ὁ κάβος, τό πρωτόγονο κι ἀγριωπό. Τό ποδάρι τοῦ λιονταριοῦ τανυζότανε δεσποτικά μέσα στό κύμα καί χώριζε τό πέλαγο ἀπὸ τό λιμάνι. Ἐδῶ, στήν ἐξώτερη ἄκρη τοῦ κόσμου μας, ὁ βράχος κατέβαινε κρεμαστός καί βουτοῦσε στό ἀνήσυχο νερό. Ἀγκωνάρια μαυριδερά κι ἀγκαθωτά, τιτανικά συντρίμμια, εἶχανε κυλιστεῖ κάτω, σ’ ἐποχές πανάρχαιες. Ἀγριεμένο

τό κύμα τοῦ μπουγαζιοῦ τὰ ἔδερνε ὀλημερίς, ἀφροκοπώντας καί μουγκρίζοντας μέ μάνητα τυφλή. Κάθε πού τὰ κύματα σπάζανε, μέ ἱαχές, ἡ ἀφροβολή φούντωνε, ἀνθίζε καί τιναζόταν ψηλά, τρόπαιο. Ἀνάσες ἄγριες, μουγκρητά μακρόσυρτα, στεναγμοί, δοντιῶν τριξίματα, σύσμιχτη βουή ἀπό τό μακρινό πελαγοδαρμό, ἔφτανε κουτροβαλώντας μέ τόν ἄνεμο στ' αὐτιά σου. Κουρνιασμένη στό μαῦρο βράχο ἡ «Παναγίτσα» ἔκαιγε τό καντηλάκι της, φλόγα ἐλάχιστη καί τρυφερή, δέηση ἄσβηστη γιά τίς ψυχές τῶν θαλασσινῶν πού ταξιδεῦαν.

Ὑστερα ὁ λιμενοβραχίονας σημάδευε τό σύνορο τοῦ πολιτισμοῦ. Δεξιά ἡ ἀνάπαψη τοῦ λιμανιοῦ, ζερβά ὁ ἀσίγαστος σάλαγος τῶν στοιχείων. Ἦταν ἀκατέργαστος τότε ὁ μόλος μας, μιά γλώσσα ἀπό στρογγυλά ἄσπρα βότσαλα, καί στήν πέρα ἄκρη, βράχοι χοντροί, ἀσουλούπωτοι. Ἡ ἀνάβαση, νά προχωρήσεις πάνω τους ἴσαμε τήν πέρα ἄκρη, ἦταν μεγάλη κι ἀνατριχιαστική περιπέτεια. Διαφορετικοί σέ ὕψος, πελεκημένοι ἀπό τή φύση κοφτά, γλιστεροί, μαχαιρωτοί, στήνανε μύριες παγίδες στό κάθε βῆμα. Τούς ἀγκάλιαζες σφιχτά μέ τὰ παιδικά σου μπράτσα καί τό ποδάρι σου πᾶσχιζε στά τυφλά νά βρεῖ ἀντιστύλι. Τό μάγουλό σου, ἀκουμπώντας πάνω τους τὰ βράδια, τοὺς ἔνιωθε τραχιούς καί ζεστούς. Κρατοῦσανε τή ζωτάνια τοῦ ἡλίου ἀπό τήν ἡμέρα, ἡ μυρωδιά τους ἦταν ἄχνα πικροῦ θαλασσινοῦ καί μελωτῆς λιακάδας. Τότε, τό κολλημένο μέ τρόπο πάνω τους αὐτί σου ξεχώριζε στά ἔγκατά τους μιά μακρινή βουή, κάτι σάν σκοτεινό λυγμό ἀγριμιῶν. Θαρροῦσες τή θάλασσα μακρύτερα, κι ὅμως ἀπορημένος ἔβλεπες ξαφνικά λοῦμπες ὑγρές νά παιζογυαλίζουν κάτω ἀπό τὰ πόδια σου. Τό νερό, γλιστρώντας ὑπουλα ἀνάμεσα στους φοβερούς ἄρμους, ἔτρωγε τήν πέτρα, τήν κοπανοῦσε μυστικά, τή σαράκωνε ἀνελέητα. Στ' ἀπόσκια τοῦτα λακκάκια, ἓνας κόσμος ὀλάκερος βλάσταινε κι ἀναδευόταν βουβά, πεταλίδες ἀνθωτές, ἀχιβαδίτσες μέ καύκαλο φιλντισένιο, καβούρια πού σκαρφαλώνουν δῶθε κεῖθε, μεθυσμένα, τρεκλιστά.

Λοιπόν ἡ δευτέρη ὄψη τοῦ λιμανιοῦ μας ἦταν ἡ προκυμαία. Ἐδῶ, τό σύνορο τῆς στεριᾶς, εὐθύγραμμο, ἄπλωνε ἓνα λιθόστρωτο φαρδύ, ἀπό καλοστρωμένες ἄσπρες πλάκες. Λιγοστές βάρκες, εὐγενικά χρωματισμένες, μέ σχέδιο κομπό, σιγολκνίζονταν, φιλάρεσκα, δεμένες στοὺς χαλκάδες τῆς ἀποβάθρας. Τά καλοκαιρινὰ βράδια, κα-

νονικές φάλαγγες μπαίνανε στή γραμμή τὰ τραπεζάκια. Τότε ἔσβηνε ἡ θάλασσα κι ἄναβε ἡ στεριά. Κάτω ἀπὸ τὸ γαλατένιο φῶς τῶν γλόμπων πού ἀνάβανε κρεμασμένοι ψηλά, ἓνας κόσμος κομποντυμένος, μελισσολοί πρόσχαρο, ἐρχότανε νὰ ξεχυθεῖ σ' ὅλο τὸ μακρὸς τῆς προκουμαίας. Στοίχειωνε ξαφνικά ἡ νεκρή πολιτεία, ἀπὸ τὰ στενά της κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ ὀλάκερη πλάση ὀνείρου. Κυράδες καμαρωτές, κορίτσια ἀνθισμένα, νέοι, ἄντρες, παιδιὰ καὶ γέροι. "Ὅλος τοῦτος ὁ κόσμος πῆγαινε, ἐρχόταν, γελοῦσε, ἔσμιγε, χωρίζε, καὶ ἡ βουή του ἀνέβαινε μέσα στὴν ἡσυχὴ νύχτα.

Ξαναβλέπω τὴ γριά δούλα μας νὰ γονατίζει μπροστὰ μου στό χαγιάτι τοῦ σπιτιοῦ καὶ νὰ σφίγγει στὰ σουφρωμένα χεῖλη της δυὸ τρεῖς καρφίτσες. Μοῦ σιάζει τὴν ἄσπρη ναυτικὴ μπλουζά, μοῦ φρεσκάρει τὸ μαβὶ ἀφράτο κόμπο τῆς γραβάτας. "Ὑστερα παίρνει ἀπὸ τὴ διπλανὴ γλάστρα μερικά φούλια καὶ μοῦ τὰ καρφίτσώνει πάνω στό στῆθος μου. «Ἔτσι ! Νὰ 'σαι ὁμορφος, πού θὰ πᾶς στὴν προκουμαία ». Τὸ μύρο τοῦτο, πού πλανιέται στὸν ἀέρα, μύρο ἀπὸ φούλια καὶ θάλασσα, γεμίζει ὀλάκερη τὴν παιδικὴ ζωὴ μου.

Ἐκεῖ λοιπόν, ἄργά, μέσα στό σκοτεινὸ μυστήριο τῆς θάλασσας πού λούφαζε πιὸ πέρα, ἔβλεπες κάποια στιγμή νὰ γλιστρᾶνε στό σκοτάδι δυὸ στρογγυλὰ μάτια, ἓνα πράσινο, ἓνα κόκκινο, καὶ τὸ κατόπι τους πληθὸς ἄλλα ἄσπρα καὶ σπιθωτά. Μοῦγκρισμα βαρὺ, τρανταχτό, συντάραζε ξάφνου τὸν ἀέρα. Ἡ βουή τῆς στεριᾶς ἀποκρινόταν, χαιρετιστήρια. Ἀντιλαλοῦσαν οἱ μαῦροι βράχοι. Οἱ βάρκες ἀβαράριζαν. Κι' ὅλοι, μέ ξάφνιασμα στερεότυπο ἀλλὰ πάντα νέο, ψιθύριζαν χαμογελαστοί :

—Τὸ βαπόρι!..

"Ἔτσι ἐρχότανε μέσα στὴ νύχτα, σάν φαντασία δαιμονική, τὸ μήνυμα σ' ἐμᾶς τοῦ ὑπόλοιπου κόσμου. Τὸ στριγκό του ξεφωνητό, τὸ βαρύφωνο, σάλπιζε ἐγερτήριο στοὺς κοιμισμένους βράχους καὶ στὰ νεκρά κάστρα, στὰ μαδημένα σπιτία πού ὀνειρεύονταν, στὴν πολιτεία τῆς γλαρωμένης γιὰ τὸν αἰώνιο ὕπνο. Ἦτανε κάτι ταχτικό κι ὡστόσο ἀναπάντεχο, ἐνθουσιασμός μαζί καὶ τρόμος, καθὼς τὸ σκάσιμο τῆς κανονιᾶς. Στό τρέμισμα μέσα τῆς χαρᾶς ἐνιωthes νὰ σιγοσβήνουν καταποδιαστοὶ οἱ κυματεροὶ κύκλοι τῆς ἀνατριχίλας.

"Ὅμως ἦτανε καὶ τ' ἄλλο τὸ λιμάνι, τὸ μέσα, ἡ τρίτη ὄψη τοῦ γιολοῦ μας. Δέ φοροῦσες φούλια, γιὰ νὰ ῥθεις ἐδῶ, δέν πᾶσχιζες νὰ γί-

νεις ὁμορφος, ὄχι. Ἐδῶ ἦτανε τὸ λιμάνι τοῦ ἰδρώτα καὶ τοῦ ἀγκομαχητοῦ, σκαμμένα πρόσωπα καὶ βαριά ροζάρικα χέρια. Σάν ἐρχόσουν ἀπὸ τὴν προκυμαία, τὰ πρωινά, ξάνοιγες ἀντίκρυ σου στὸν ἀέρα δάσος πυκνό, βελονωτό, ἀπὸ κατάρτια. Τὰ σκοινιά, σάν ἀράχνες κουρελιασμένες, κρεμοῦσαν ἀνάμεσα στ' ἄλμπουρα τὸ πλεμάτι τους. Μπόχα βαριά, πνιγερή, ἀπὸ ἀμπάρια καὶ φορτία, παστά καὶ λάδια, τυριά, φροῦτα, ἰδρώτα, θάλασσα ψόφια, φύκια πλαδαρά, πότιζε τὸν ἀέρα. Καὶ ἦτανε καράβια βαριά, τῆς ἀγγάρειας, καίκια ξεγοφιάρικα, σκοῦνες, τρεχαντήρια, μαοῦνες χοντροκάπουλες, μπρατσέρες. Τὸ νερό, λιπαρό, ναρκωμένο, σάν νά 'χε δέσει, στεκόταν ἀσάλευτο, δίχως ἀνασασμό. Σκουπίδια πλέανε πάνω του τυλιγμένα σέ τουλοῦπες ἀπὸ φύκια κιτρινωπά. Κάπου κάπου ἓνα ψοφίμι.

Ἀπὸ στενές τάβλες, ἀκουμπισμένες ἢ μιά ἄκρη στοῦ καράβι ἢ ἄλλη στοῦ μουράγιο, ἔβλεπες νά περνᾶνε τσακισμένοι στά δυό, ζαλωμένοι τσουβάλια καργαριστά, οἱ χαμάληδες. Βογγούσανε πνιχτά σάν ξεφορτῶναν, στυλώνανε γιὰ μιά στιγμή τὴ ραχοκοκαλιά τους, σφουγγίζανε μέ τ' ἀνάστροφο τὸ ἰδρωκοπημένο μέτωπό τους. Ὑστερα σκύβανε τὸ κεφάλι καὶ μέ πόδι βαρὺ γυρίζανε πίσω ὅπουθε εἶχαν ἔρθει, γιὰ νά ξαναρχίσουν. Τὸ πῆγαιν' ἔλα τοῦτο, ὁ μουγκὸς στεναγμός, ἡ ἄρμη τοῦ ἰδρώτα, ψυχώνανε πέρα ὥς πέρα τὸ κολασμένο λιμάνι τῆς δουλειᾶς.

Καὶ τὰ καράβια πού προσμέναν, τὰ καράβια πού ἀδειάζαν ἔτσι, λίγο λίγο, ὅλα τους τὰ σωθικά, στέκονταν τετράγωνα μέσα στοῦ νερό, σάν χτισμένα, λές καὶ δέν ἦτανε νά ξεκινήσουν ποτέ. Μέ τὰ χοντρά τους παλαμάρια σάν πλοκάμια ριγμένα στή στεριά, σφιχταγκάλιαζαν τοὺς κοντόχοντρος στύλους. Στὶς πλώρες τίς δρεπανωτές, ἔβλεπες καμιά φορά σκαλισμένα τέρατα τρομερά, κεφάλια ἀνθρώπινα μ' ἀγριάδα θεριοῦ, καύκαλο μαλλιαρό, μάτια σάν τῆς Μέδουσας, πού σέ κοιτάζανε κι ἔλεγε θά μαρμαρώσεις.

Ὅμως ἡ ματιὰ σου, γλιστρώντας κάποτε ἀνάμεσα στ' ἀσάλευτα καίκια, ξέφευγε πέρα, κατὰ τ' ἀνοιχτά τοῦ λιμανιοῦ, κι ἐκεῖ ξαπöstαινε. Στρωτή, τεζαρισμένη, ξάνοιγες ἐκεῖ τὴ θάλασσα νά καθρεφτίζει μέ λουσο μεταξένιο τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἐνα δυό τριγωνικά πανάκια, ἄσπρα, ἀνάλαφρα γερμένα, καρφισώνονταν μέ τὴν κόχη στοῦ ὑγροῦ ἀτλάζι. Οἱ γλάροι, νωθοί, γράφανε μεγάλες ράθυμες καμπύλες καὶ βουτούσανε, φτεράκιζαν, πάλι φεύγανε ξυρίζοντας

μέ τή φτερούγα τό νερό. Γαλήνη μεγάλη, θεϊκιά, μύρο άνάερο, τής άπεραντοσύνης, έρχόταν από κείθε. Κι έβλεπες πώς ή ώμή ζωγραφιά του πρώτου πλάνου, ή πηχτή, καί ή άλλη, ή εύαίσθητη, του βάθους, συνταιριάζονταν μέ τρόπο άρμονικό κι άπρόσμενο. Έβλεπες πώς οι δυό τουτες όψεις τής ζωής έχουν από τό ίδιο ύλικό πλαστεϊ, καί πώς δέν είναι κόσμος ξένος τ' όνειρο, όχι, παρά πώς είναι τό άπλωμα τής στιγμής, ή προβολή σέ ρέμβη, τ' αντικαθρέφτισμα σέ μιá πλάση λεύτερη από τά χοντρά δεσμά του τόπου καί του χρόνου.

Τίς νύχτες, όταν ή προκυμαία σβηνότανε καί σώπαινε, τό λιμάνι τουτο όνειρευόταν. Έχανε τό σύνορό του ό ουρανός, ψήλωνε ό κουμπές, έλιωνε μέσα στο σκοτάδι, καί ή άστροφεγγιά άπλωνε τό δίχτυ της τό φωσφοριστό. Άραιά λυχνάρια του λαδιού, σάν καντηλάκια νεκρικά, άνάβανε έδω, εκεί, στα καίκια. Γινότανε βαρύ τό χνότο τής θάλασσας, καθώς άνασεμιά από στήθος πού άπόστασε καί κυλίστηκε στο μέγαν ύπνο. Καί στή νύχτα μέσα, λιβανίζανε κάποια τραγούδια ναυτικών, νυσταγμένα, μурμουριστά, πού κάνουν μουσική τό γήτεμα τής θάλασσας, τον καημό του γυρισμού καί τό πικρό προμάντεμα του ταξιδιού του άγύριστου, του αιώνιου.

« Ά π ρ ί λ η ς »

Άγγελος Τερεζάκης

13. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ένψ εις τὰ ύπόστεγα τών καλόκαρδων σπιτιών τὰ χελιδόνια έχουν κτίσει τής πολυλογίας των τήν έστίαν, εις τήν Άκρόπολιν καί εις τὰ σπιτάκια, τὰ όποια, πιστά εις τήν άρχαίαν παράδοσιν, τήν άγκαλιάζουν, εκεί φωλιάζουν τὰ άσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καί δια τήν άρχιτεκτονικήν συμμετρίαν καί δια τήν οικοδομικήν τέχνην τής φωλεάς των.

Αυτά δέν συμβολίζουν μόνον άναγεννωμένης έλπίδας, αλλά συμβολίζουν καί τόν έκάστοτε χειμαζόμενον καί πάλιν έπανθούντα άπ' αίωνων έλληνισμόν.

Τό πετροχελιδόνον, πού έκτισεν άλλοτε τήν φωλίτσα του εις κάποιαν ύψηλήν γλυφήν του προνάου άρχαίου ναού, τό ίδιον τήν έκτισε κατόπιν εις τήν γωνίτσα μιās καμπύλης του σταυροθολίου*,

εἰς τῆς βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾶ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελίδονον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοὶ τῆς καὶ χρυσόβουλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἡ γριὰ εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, ποῦ ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ ἀετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι ποῦ ἐφύτρωσε κατόπιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἀρματολὸς καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὅμως ποῦ φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῦθον.

« Π α λ α ι α ἰ Ὑ θ ῆ ν α ι »

Δημήτριος Καμπούρογλου

14. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαιοῦ ξανθὴ κάθεται κόρη
κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.
Τὴ θάλασσα κεντάει μέ τὰ νησιά τῆς ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μέ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
τὴ γῆ μέ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
τό χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι ἀσημένια
τὰ διάπλατα πλευρά ξετρέχουν κι αὐλακώνουν

χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ισκιωμένα ὀρμάνια *,
 κεντάει στές λαγκαδιές μέ πράσινο μετάξι.
 Στούς ὄχτους, στά ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
 καί φαίνονται βοσκοί καί στ' ὁμορφο κεντίδι
 φλογέρες λές κι ἀκοῦς, λές καί γρικᾶς τραγοῦδια,
 βελάσματα βραχνά καί ἤχους ἀπό τρουκάνια *.

Στά πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
 μέ καλαμιές χρυσές. Ἕνας ψαράς στήν ἄκρη
 πεζόβολον * κρατεῖ καί δόλωμα ἐτοιμάζει.
 Κάμπον πλατύν πλατύν μέ σμαραγδένιο νῆμα
 ὀλόγυρα κεντάει. Στή μέση ἀπό τόν κάμπο
 ποτάμι σιγαλό καί φιδωτό ξομπλιάζει
 μέ δάφνες, μέ μυρτιές καί μέ δασιά πλατάνια,
 μέ ἀηδόνια, μέ φωλιές· καί στό πανώριο ξόμπλι *
 τό φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τό μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαίνεις,
 πώς τόν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πώς νιώθεις τό ἀπαλό τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
 Στήν ἀκροποταμιάν ἀλάφι ζωγραφίζει
 πού σκύφτει τά νερά νά πιεῖ τά κρυσταλλένια
 καί ξάφνου σαῖτιά στήν πλάτη τό λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει μέ πόνο τήν πληγή του,
 πάσχει ν' ἀπαλλαχτεῖ, δέ δύνεται τό μαῦρο,
 κι ἀπό τόν οὐρανόν, ἀπό τά δέντρα γύρα
 βοήθεια λές ζητάει.

Ὀλόγυρα ἀπό τόν κάμπο
 πλῆθος μικρά χωριά κεντάει, χωράφια ἄλλοῦθε
 μέ ὀλόχρυσα σπαρτά, μέ θημωνιές, μέ ἄλωνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἄλλοῦ μέ κίτρινα σταφύλια
 κίτρινα σάν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
 πού μπαίνουν μέ πλεχτά καλάθια καί τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἓνα χωριό πλουμίζει
 μέ νύφη, μέ γαμπρό, μέ φλάμπουρα, μέ ψίκι *.
 Δράκους ἄλλοῦ κεντάει καί λάμιες καί νεραίδες,

κεντάει κι ένα γιαλό μέ ζαφειρένια πλάτια·
 στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τήν ἴδια τή θωριά της
 ὁλόφαντη ἱστορεῖ ἀπό ἑμορφιάν καί νιοτή
 καί πλοῦτον καί ἀρχοντιά καί στά λευκά της χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
 Ἀνάρια τό κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγοῦδια.

«Ὁ τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καί τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρυστάλλης

15. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μέσ στό βουνό τό πέρα
 πού πότε πότε ἀνάβεται καί πότε πότε σβηθεται ;

Αὐτή τήν ὥρα οἱ πιστικοί τά πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτά μέ τή δροσιά καί μέ τό κρύο τῆς νύχτας
 σέ γούπατον, σέ λαγκαδιά καί σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκός γλυκός ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τά κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιά βαθιά γρικιέται
 μέσ στή μαυρίλα τήν πυκνή. Κι ἀπό τές στάνες γύρα
 οἱ πιστικοί συνάζονται, κόβουν κλαριά ἀπό κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα ἀράδα,
 καί μέσ στήν πύρα τῆς φωτιάς, στή μυρουδιά τοῦ κέδρου
 καθένας λέει τά λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καί μολογάει πώς ἀγαπάει ἀπό καιρόν μιὰ κόρη...
 *Ἄλλος γιά κοῦρσες μολογάει, γιά κλέφτες, γιά πρωτάτα,
 γι' ἄρματωσές, γιά σκοτωμούς, καί κάπου κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τή φωτιά καί παίρνει ἕνα τραγοῦδι,
 τραγοῦδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τό τραγοῦδι.
 *Ἄλλος γιά τό κυνήγι λέει στῆς νύχτας τό καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνει τό καπρί, τό ἀρκούδι, τό πλατόνι.
 *Ἄλλος πυξάρι πελεκάει καί ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
 *Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνάει στά κόθρα μέσα.

"Άλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καί κλώθει τ' ἄρνοπόκι.
 "Άλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 "Άλλος γιά τράστον γιά ἄραγό μαδάει προβιάν καινούρια.
 "Άλλος ξανοίγει τή φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καί ψένει ἀπό ἡμερόδεντρον βαλάνια καί μοιράζει.
 "Άλλος θυμᾶται τούς χορούς, ἄλλος ἀγάλια ἀγάλια
 μέ τή βραχνή τζαμάρα του τό «λάγιο ἄρνι» μαθαίνει.
 "Άλλος τόν ὁμορφο βοσκό καί τή βασιλοπούλα
 θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦ ἔλεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καί τό μολογάει καί οἱ γύρα τόν ἀκοῦνε.
 Κι ἓνας ἀπ' ὅλους πλιό τρανός κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
 πού γέρνει ἀπάνου στό ραβδί, στερνός ἀπ' ὅλους λέει
 γιά τήν τσοπάνικη ζωή, κι ὅλο τούς ὀρμηνεύει
 γιά τή βοσκή, γιά τ' ἄρμεγμα, γιά τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιά τό μαντρί, γιά σάλαγον, γιά στάλισμα, γιά σκάρον,
 γιά γέννον καί γιά βύζαμα καί γιά τόν ἔρμον κοῦρο.

«Ὁ τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καί τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρουσάλλης

16. Η ΠΑΡΑΓΚΟΥΛΑ

Θαμπωτικά πράματα ! Ὅρμηνεμένα ὅλα στό θάμπος!
 Διπλά περιμαντρώματα ἀπό δρυῖ, καί, μέσα κεῖ
 τό καπνισμένο τζάκι μιᾶς παραγκούλας.

Ἡ Ἀγάπη τήν κατοίκησε ἀπαρχῆς κι ἡ ὅλη
 προαίρεση τῆς Ἀγαθότητας. Ἐκείνη
 αὐτοῦ τῆς ἔδωκε τό τζάκι τῆς λησμοσύνης :
 οἱ ἴδιες οἱ δρυῖς τό θρέφουνε καί τό πυρώνουν.

Δέν τήν ἀγγίζει μέρας φῶς, παρά σάν καταστάλαγμα
 καί τῆς νύχτας, τό δίνει ἐντός της
 κιτρινισμένη λάμπα, μέ τί ἥλιων ἀνταύγειες.
 Ἄν ἴσκιος ἓνας εἶναι ἀπλωμένος μέσα,
 εἶναι οἱ πλατιές φτεροῦγες τοῦ Ἀρχαγγέλου.

Δέ γνώρισε τό φυλλορρόημα· οὔτε καί πού θά τῆς ἔρθεῖ,
γιατί ἔχει τό θεμέλιο βαθύ, μέ τούς πασσάλους
μπεγμένους μέτρα κάτου
σέ γῆς ἀδόννητη καί στέρη.

Ἡ Καταιγίδα εἶναι γιά ἐκεῖ γιορτή ἀναστάσιμη·
κι ὁ Κεραυνός, ἄν πέσει κάπου,
—ὦ, μή δέ ζεῖ σέ τούτου τήν ἀναμονή,
σάν σέ δόξας κορύφωση καί ζωντάνιας ;

Ἡ Ἀγάπη τήν κατοίκησε ἀπαρχῆς. Χέρι μέ χέρι.
᾽Ω, τί ἀφοσίωση στή σιωπή. Λόγος δέν πέφτει. Οὔτε ράβδος,
ἐξω ἀπό τή μεγάλη, γιά τά πρόβατα, τή δεσποτικιά.

᾽Οξω τοῦ κόσμου, ὅξω τοῦ θανάτου, θεσπεσία ζωή
τῆς ἁρμονίας, μέ τοῦ χρόνου τά χωρίσματα
κατεβασμένα. Ἀναμονή τοῦ ξημερώματος γιά χαρά,
ὄχι γιά κόπο. Λατρεία τοῦ πηγαδιοῦ γιά τό νεροκουβάλημα.

Γύρω γύρω φωλιάσαν πουλιά μύρια
ἀπό τά πιό καλοκελάηδητα. Ἕνα Κανάρι ξεχωρίζει.
Πῶς ζεῖ σέ τόπο μᾶλλον βορινό. Κι ἐνῶ
εἶναι βουνίσιο τό περιβάλλον, πῶς ἕνα θάλπος σταθερό
κι αἰώνιο χαρίζει τήν πιό μαγεύτραν Εὐκρασία.
Σάν ἔρθει (κι ἔρχεται συχνά) τό ἄσπρο τό χιόνι καί λευκαίνει
τήν περιοχή, ἔ, τότες βάλνεται καί καπνίζει
πιότερο καλεστικά ὁ Φουγάρος· καί βρίσκει σκαμνί,
καί βρίσκει θέρμη ὁ ἀργοπορεμένος, ὁ ταλαιπωρημένος,
ὁ κάθε λογῆς διαβάτης,
σέ μνήμη ἀνιστόρητη, πού θά τοῦ μείνει.

Ἔτσι εἶναι ἐκεῖ πού κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

Μαῦρο σκυλί δέν ἔχει εἴσοδο αὐτοῦ μέσα,
πού κουλουριάζεται μονάχα μιά ὥριμη γάτα.
Κακός λόγος δέν ἀκούγεται, οὔτε κάν
ὁ λόγος ἔχει ἐν γένει πέραση καμιά.

Τά πρόβατα, τά 'χουν μακριά. Μόνο γιά τά κουδούνια
ν' άπηχάνε, καί τά βελάσματα. Κάπου κάπου,
μέ στάλες στήν κάπα βροχής, δροσιᾶς ἤ χιονιοῦ,
φτάνει καί κάποιος Τσοπάνος γιά ὁρμήνια. 'Η εἴσοδό του
εἶναι ἡ ἴδια μέ τῆς μοναχικῆς Χαρᾶς, σάν ρίχνεις
κούτσουρο καινούριο στή φωτιά, γερά ρετσινωμένο !

Ἔτσι εἶναι ἐκεῖ πού κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

« Ἐκλογή » τ. Β'

Τ. Κ. Παπατσώνης

17. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἀπό τά Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὁδηγεῖ στήν ἀρχαία Δωδώνη.
Στήν κλειστή μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθώς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριά ν' ἀρμενίζουν πρὸς τόν ἀπότομο Τόμαρο,
τόν Ὀλύτσικα. Καί προσεύχομαι πρὸς τό Δία τόν ἀρχέγονο, τόν
πελασγικό, νά συμμαζῶξει τήν καταχνιά του καί τή βαρυθυμιά του
πάνου σ' ἐκεῖνο τό κατατόπι, γιατί δέν μπόρεσα ποτέ νά τή συλλο-
γιστῶ στό φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τό σκληρό τή Δωδώνη. Ἔτσι νυ-
χτωμένη μέσα στήν ἐρημιά της, μέσα στόν προαιώνιο μῦθο της, τή
συλλογίστηκα πάντα. Δυσχεῖμερη, καθώς τήν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος,
στήν Ἰλιάδα, στό Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδῶν δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοί
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μέ βλάστηση λιγοστή καί νά τή ζώνουν ὀλόγυρα
τά βουνά καί νά 'ναι ὁ χειμῶνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριά συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τή Δωδώνη στόν
ἄλλο κόσμο. Ἐλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἐλλοί
ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δέν εἶναι
βέβαιοι. Μά εἶναι πράμα βαθύ καί πολύ πονεμένο νά συλλογιέται
κανεῖς, πῶς ἀπὸ κείνη τήν περίκλειστη χώρα τήν ἐλάχιστη, τή δαρ-
μένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους πού ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τά βουνά,
ξεκίνησε τ' ὄνομα τό μεγάλο πού γέμισε τήν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων
μέ τήν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τό πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανό στὶς πλαγιές τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινή Μανωλιάσα καὶ στά σταχτιά ρημάδια ποὺ ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιάς, τοῦ κεραυνοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιά δύναμη ἀσύντριπτη, μιά πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τίς ἄλλες, μιά παρουσία πελασγική *, χαμένη ὁλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μύθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μέ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τό βασιάνιζε τό κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητές τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσει τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσει τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. «Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι» ἢ «γηλεχεῖς» καὶ «χαμακοῖται». Ἄνθρωποι ἀρχαιοτάτοι, ποὺ δέν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τό κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τό κάμει τρυφερό καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαγιάζανε χάμου τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τό χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οἱ παπᾶδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ ἱέρειες, ποὺ ὑπηρετήσαν ἀργότερα στὸ μαντεῖο τό διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ ποὺ τίς εἶπαν «πέλειες» ἢ «πελειάδες» (κι ὁ λόγος τοῦτος «ἀγριοπερίστερα» θέλει νὰ πεῖ), οἱ γυναῖκες οἱ γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμούς κάτου ἀπὸ τὴν ἡμερη βελανιδιά τὴ μεγάλη, μεταγλωττίζοντας τό ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τό θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερώτατης ἐκείνης «φηγοῦ» ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο ποὺ ἔκανε τό στεριωμένο στὴ ρίζα της χάλκινο λεβέτι *, καθὼς τό χτυποῦσε ἡ μάστιγα ποὺ εἶχαν προσφέρει στὸ Δία τό Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μέ ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τίς μυστικές ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολιτεῖες καὶ χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν ἄνθρωποι ἀπλοῖκοί γιὰ τ' ἀπλοϊκὰ τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώπινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ἐρωτήματα ποὺ ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια μας, δέν μπορούμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τίς

ἴδιες ἔγνοιες καί τούς ἰδίους καημούς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἕνας ρωτάει γιά τή δουλειά πού ἔχει στό νοῦ του νά κάμει, ὁ ἄλλος γιά τὰ πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θά 'ναι σωστότερο νά κατοικήσει στό σπίτι του ἢ νά τό δώσει μέ νοίκι. Ἀπάνου σέ πλακίτσες καμωμένες ἀπό μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιά ὅ,τι μπορεῖ νά βάλει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τόν ρωτοῦσαν τό Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πῶς ἀπό τίς Θῆβες * τίς ἐκατόμυπυλες ξεκίνησαν κάποτε δύο περιστέρια· τό ἕνα ἀπάγκιασε * στή λιβυκή ἐρημιά, τό δεύτερο στά βουνά τῆς Ἡπείρου. Καί τό δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στή δωδωναία κοιλάδα καί στάθηκε πάνου στό ψηλό «ἡμερόδεντρο» καί πρόσταξε τούς χωριάτες μέ φωνή ἀνθρώπινη νά ιδρύσουν «χρηστήριο» καί νά τιμήσουν τό Δία. Ἀμμωνας Δίας στή Λιβύη. Δίας Νάιος στή Δωδώνη. Ἡ λέξη θέλει νά δηλώσει τό νερό πού καρπίζει τή γῆ. Γιά τοῦτο ἀργότερα σιμά στό Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἡ γυναίκα, ἡ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἐγιναν ἕνα ἡ Διώνη μέ τήν Ἀφροδίτη τῆς Ἀνατολῆς, τήν Ἀστάρτη. Καί πλάι στούς ὑποφῆτες ἦρθαν νά προστεθοῦν οἱ «πελειάδες».

Μοῦ ἀρέσει νά θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθώς διαβαίνω συλλογισμένος καί συγκινημένος πολύ τή δωδωναία κοιλάδα. Νιώθω μιά δύναμη μυστική νά μέ φέρνει πολύ μακριά, στά πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στίς ρίζες τίς πρῶτες. Ἐκεῖ, στή μοναξιά τήν περικλειστή, καθώς ἡ φαρέτρα τῶν ὁμηρικῶν ἥρώων. Τό μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στόν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνή πού ἔρχεται ἀπό τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καί τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τόν ἦχο τό μαγικό, τόν πρωτόγονο ἦχο, πού φυτεύει τό δέος στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καί τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τό τραγούδι τό σιγαλό ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τίς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερά πού περιζώνουν τίς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τό νερό καί τό δέντρο καί τό χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἡ δύναμη πού ὑπάρχει στή φύση νά μιλεῖ καί νά χρησιμοδοτεῖ καί νά ξεσκεπάζει τὰ μυστικά της ! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στόν Τόμαρο νά διαφεντεύει τίς χειμωνιές μέ τή ματιά ἀνεμῆνευτη κάτου ἀπό τὰ δασιά του, τὰ κατάμαυρα φρύδια! Κι ὁλόγυρα ὁ λαός πού θρεφόταν μέ βελανίδια, πού πλάγιαζε χάμου, πού ἀπόμενε ἀπεριποίητος, καθώς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νά μαντεύει τό Δία χαμένον στήν αἰώνια συννεφιά του, νά κοιτάζει

τά πάντα μέ μάτια παιδιοῦ καί νά φρικιάζει ἀπό σύγκρνο τρόμου καί ν' ἀπορεῖ καθῶς ἀποροῦμε καί σήμερα, γιά τά πάντα !

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νά ξαναβρίσκουν τή ματιά καί τήν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ! Νά γεννιοῦνται τήν πάσα στιγμή σ' ἕναν κόσμον καινούριο! Νά 'ναι χλωρή ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχή τους χλωρή. Νά κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τή συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης!

« Νέα Ἑστία », τ. 50, 1951

Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος

18. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρή καί δύσκολη αὐτή σκάλα εἶναι ἡ μοναδική στό Ὅρος. Ἐδῶ ἀράζει τό πλοῖο, ἂν τό ἀφήσει ὁ νοτιάς νά σταθεῖ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νά κάμουν μέ βάρκα τό γύρο τοῦ Ὅρους, γιά νά φτάσουν σύντομα στά δυτικά μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νά κομματιαστοῦν στούς κάβους καί ξαναγυρίζουν στή Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπό νά διώξουν τόν ξένο ἀπό τό ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μέ τίς ἀπτόμετες ἀλλαγές της, μέ τίς σπιλάδες * της, μέ τά ρεύματα, ὠραία γιά τά μάτια τοῦ ἀνθρώπου καί ἄπιστη γιά τήν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νά τόν χωρίσει ἀπ' τόν κόσμον.

Μόνο ἔπειτα ἀπό τρικυμισμένο νυχτερινό ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος πού τοῦ προσφέρει τό μοναδικό πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μέ τούς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπό τ' ἀνθισμένα κλαδιά μιᾶς ροδοδάφνης, τό θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μέ καλογέρους. Ἐτσι ὁ ξένος ἐγίνει ὁ εἰκοστός πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιά ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτό τό τέταρτο περνοῦν ἐμπρός του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφετής, ὁ ἀτμοπλοϊκός πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζῆς — πού εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὅρους, ἀπλός καί σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι πού κάθονται μαζί σου στούς ξυλένιους μπάγκους, χωρίς νά σέ προσέχουν, μ' ἕνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τά χέρια στίς φουσκαμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχίες γενειάδες, τό κυλιν-

δρικό καλημαύχι, τό χοντρό ράσο, ή βαριά ἀρχιτεκτονική τοῦ Ἀγιορείτη πού στήνουν ἐμπρός σου, σέ εἰδοποιοῦν πῶς πάτησες βυζαντινό ἔδαφος καί μπήκες στό παρελθόν.

Τό θεῖο φυτό τῆς τέχνης πού συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπό τή Δάφνη γιά τό Ὅρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μά δέν εἶναι μόνο ἡ δάφνη πού φυτρώνει στά πρόβουνα τοῦ Ἄθω. Περνοῦμε μέσ' ἀπὸ ἀφθονία καί ποικιλία θάμνων. Ἐλλάδα θά πεῖ θάμνος. Σ' αὐτή τή χαμηλή φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριάς, αὐτές οἱ κηλίδες, χυμένες σέ μιά πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς δίνουν κατ' ἐξοχήν τό ἑλληνικό τοπίο. Κολλημένοι σφιχτά στή γαλάζια καί στή ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μέ τά γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τό τραγικό μαζί καί τό γραφικό, πού θά ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τό τελευταῖο αὐτό ἐγινε στό Ὅρος! Γιά λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὁποῖοι ἀπαγορεύουν τά θηλυκά ζῶα κι ἐπομένως τήν ποιμνιοβοσκῇ, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καί σκέπασαν τόν Ἄθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τό πυκνό καί ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, πού βυθίζει τό Ὅρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικό ὅσο καί μονότονο. Δασικός πλοῦτος κι αἰσθητικό δυστύχημα. Μιά τόση ἀφθονία σέ πνίγει. Δέν εἶναι ἐλληνική.

Ὅταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπει νά χάνονται ἑξαφνα τά άτομα—ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκίνος,—γιά νά ἐνωθοῦν καί νά γίνουν σέ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μέ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πῶς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθῶς ἀνεβαίνει πρὸς τίς Καρυές, δέ βλέπει ἄλλο παρά δασωμένες χαράδρες, πηχτές φυτεῖες, ἀχνούς ὄγκους νά ξεδιπλώνονται γύρω στή γυμνή καί σπαθωτή κορυφή τοῦ Ἄθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρί θά γεράσει καί θά βαρεθεῖ νά ζεῖ, εἶναι σπάνιο δασικό φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τή μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καί τῆς ἀπραξίας !

« Ἀ γ ι ο ν Ὅ ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

19. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

‘Από τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τήν κορυφή τοῦ Ἄθω νά πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νά τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη πού φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γύρω μέ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος Ἄθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακά ἐκεῖνα κύματα γῆς, πού δέν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάζουν ὥς τὸ ἀκρογιάλι τίς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκηλίδωτη γαλαζία θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριά, — ἴσκιοι γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύομε γιὰ τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενά πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα, γιὰ νά σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἄερα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα, κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τίς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὁρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τήν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τήν ὀξιά, τήν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλαζει γιὰ τὸν ὁδοιπόρο. Τὸ κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μέ σταυρούς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρμητὴς μολαταῦτα πού πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τίς λίγες στιγμές πού τοῦ ἐπιτρέπεται νά ξεκουραστεῖ μέσα στήν πελώρια αὐτὴν καὶ σκοτεινὴ στοά τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πὼς οἱ καλὲς στιγμές γίνονται πολλές — πολυτέλεια —, φορτώνεται πάλι τίς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκου του μέ τὰ ψώνια, καὶ μέ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θά ξεκουράζει καὶ μιὰν ἀπὸ τίς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δέν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νά φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ’ ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινσ στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τὰ κελιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες,

φωλιάζουν στίς λαγκάδες, κατεβαίνουν στή θάλασσα. Είναι μοναστηράκια μέ μορφή ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυό καλόγεροι μέ τό γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καί ἀρχηγό τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τήν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τίς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τά ξύλα τους, βάζουν τό κρασί τους.

Κατά τά μεσάνυχτα χώνονται μέσα στή μικρή ἐκκλησία τοῦ κελιοῦ, πού ὑψώνει τό ἐλαφρό τύμπανό της μέ τόν τροῦλο ἐπάνω ἀπό τά σπίτια, καί ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τό πρωί. Αὐτή εἶναι ἡ δουλειά τους. Τά κελιά δέν εἶναι ποτέ στό δρόμο. Ὁ διαβάτης τά βλέπει ἀπό μακριά. Τίποτε ἀπό τή χαρά ἢ τήν ἀνία τους δέν ἔννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μέ τά μάτια του. Βλέπει στά κελιά χαρωπά χρώματα, τό κόκκινο τῆς στέγης, τό γαλάζιο ἢ τό ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρές κηλίδες πού ξεκουράζουν ἀπ' τήν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τά δάση τοῦ Ὄρους εἶναι καταπράσινα ἀπό τέτοια μοναστηράκια καί οἱ « κελιωῖτες » ξεχωρίζουν ἀπό τοὺς μοναστηριώτες μέ τήν ἄγρια γενειάδα τους, τό χοντρό τους ράσο καί τό τραχύ ἀγροτικό τους ὕφος. Σέ ὅλο μας τό δρόμο τά κελιά πού ἀσπρίζουν καί κοκκινίζουν, εἶναι τά μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπεισόδιο δέν πρέπει νά περιμένει ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νά ἐμφανίσει μπροστά μας τό κεχριμπάρι του κανένας κότσυφας, πού χάνεται στή ρεματιά, καί συχνά σαλεύουν στὸν ἄερα μέ τά γοργά φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καί μαῦρες πεταλοῦδες.

Σέ μιὰ καμπή τοῦ δρόμου εἶδαμε ἑξαφνα τήν τραγική τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἕνας Ρῶσος ἀσκητής, μέ τίς παντοῦφλες του, τό μεγάλο του ραβδί, τό σκοινί του γιά ζώνη στό σταχτί τριμμένο ράσο του, στάθηκε καί μᾶς χαιρέτισε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπῆς σάν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ τσάρου ἔπese, τά πλούσια μοναστήρια της ἐπείνασαν κι αὐτός πῆγαινε σέ μακρινή σκήτη νά δουλέψει, γιά νά φάγει. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἕνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τήν πατριαρχική μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νά τοῦ φιλήσει τό χέρι. Ὁ σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νά μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τῇ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν!

Ἡ πορεία εἶναι στό τέλος της. Μέσ' ἀπό τίς καστανιές λάμπει

καὶ μαλακός. Οἱ πολλοὶ ποταμοὶ ὅμως ποτὶς ποτὶς ἔχουν τὸ ἴδιον τοῦ ποταμοῦ.

ή θάλασσα. Ἀκοῦμε τό ἥρεμο φύσημά της. Στήν ἀμμουδιά ενός μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τό τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της καί στήν ἄκρη τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνό δάσος ἀπό θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριά — τό μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἀ γ ι ο ν Ὁ ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

20. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητής περιγράφοντας τό πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπό τή Μακεδονία, γιά νά πάει στήν Ἀθήνα νά προσκυνήσει τήν Παναγιά τήν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νά περιγράψει τήν πλούσια ἑλληνική χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τή χώρα, πού εἶναι τό Πάγγαιο τό λογάρι* της κι εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη βασίλισσά της, κι ἡ Ἑδεσσα μάνα της, βρυσομένα, κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ' ὄνειρο καί τοῦ Ρωμοῦ ἡ λαχτάρα. Ἀπλώνεται καί ὀργώνεται κι ἀνθίζει καί πατιέται στή μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καί τοῦ Ἀξιοῦ, πού πάντα ποτάμια ντεληπόταμα *, Βαρδάρη * καί Βιστρίτσα * δέ στέκουν, ὅλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καί τρέχουν, καί τή φυλάγουν καί τή ζοῦν τή χώρα, μά τοῦ κάκου, γιατί νεροσυρμές λαῶν κι ἔθνων καταποτῆρες κυλᾶνε πάντα ἀπάνου της καί τηνε πλημμυρίζουν, πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούριες φάρες*, καί τιποτένιοι καί ἀκουστοί γοργά καί ἄργα διαβαίνουν, ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν, σάν νά ζητᾶν ὅλοι νά βροῦν κάπου στά χώματά της τό γιγαντένιο τ' ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο, πού κάποτε στυλῶνονταν καί θάμπωνε τά μάτια στό Σλατοβρέκι * τό βουνό, σέ μιά κορφή του ἀπάνου· καί πολεμᾶνε τ' ἄγαλμα νά βροῦν, καί δέν τό βρίσκουν, καί τούς θαμπώνει τό ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει σάν ὄραμα θαμπωτικό τή φαντασία χτυπώντας. Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στή χώρα καί διαβατάρη ἀπό παντοῦ, σπιτώθηκ' ἐδῶ, καί ἦρθε,

κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο * πάντα,
 κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς *, ἔγινε ψαροπούλι
 κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστής Παλαμᾶς

21. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμές ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιά ἀνταμώνεται μέ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τό κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμὸ. Εἶναι τό τραγοῦδι μου, τό τραγοῦδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μέ λέγαν Βόμβο, μά ὁ πινηγμός στά ρέματά μου μέσα τοῦ Ἑβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στά νερά μου τό ὄνομά μου τοῦτο. Ἕνας ποιητῆς Ρωμαῖος μέ καλοῦσε Οἰάγριο, ἄντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ Ὀρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μέ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρύτην ».

Στίς μαρμαρυγές * τῆς ροῆς μου ὁ Ὀρέστης, ὁ γιός τοῦ Ἀγαμέμνονα, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τίς Ἑρυνύες, λούστηκε, ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στά ρεύματά μου οἱ ροές τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιатρεία καὶ ἐξάγνιση, πού γιὰ θύμησή της ἔχτισε τὴν Ὀρεστιάδα στά τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στίς ὄχθες μου νά ἡ βοτάνη, πού οἱ Θράκες, κουρεύοντάς την τὴν καῖγαν μετὰ τὰ δεῖπνα, γιὰ νά ζαλιστοῦν μέ τούς καπνούς καὶ νά πέσουν σέ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμωνων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μέ καλοῦσαν οἱ παλιοὶ. Στό κατέβασμά μου, στή Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νά ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφῃ Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνά τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτός καὶ αὐλακώνουν τά νερά μου τρεχαντήρια ὥς τὴν Ὀρεστιάδα. Ἄλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νά φθάσω στό τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μ' ἐμένα, τόν Τόντζο καὶ τόν Ἀρτισκό.

Στό πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλές νά περνοῦν καὶ νά χάνονται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πολυάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς πού δέν ξε-

κόλλησε ποτέ από κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πᾶει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεχτὴ φυλή, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορεῖ τ' ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνικὴ φυλή, πού ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετὰδωκε ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ γλῶσσα ἑλληνικὴ. Τὴ γλῶσσα τούτῃ τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακόηχες καὶ τραχιές.

Οἱ ἱτιές, μέ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καὶ ἰσκιερές πυκνώνουν τίς ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριάς τσουχτερός χιμῆξει ἢ ἡ νοτιά φυσήξει, τό πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καὶ χαρά, κρατώντας τό ἀσκή, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τόν ἀκολουθεῖ τό κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τόν ξεσκεπάζει. Τόν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μαινάδες. Καὶ στή ροή μου πάνω, μέσα στίς ἱτιές τίς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικό χορό. Κι ἀναζοῦν τ' ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντες στό μεθύσι. Καὶ χορεύουν στίς φωτιές καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου
στά σεῖστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τό πόδι ἄργό ἄργό νὰ σύρω
στή φωτιά πάνω κι ἄχ καὶ ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τό νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μέ χέρι δῶς' νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τὴ θρακιώτικη, ὥσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στίς φωτιές καὶ χορεύουν στή θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴν ἔκσταση οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾷ. Οἱ ληνοὶ πηγαينوέρχονται. Τό σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στίς τήνες. Ὁ μούστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλίου καὶ χύνεται μιά ζάλη. Μεθᾶς καὶ παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἀχνό φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι κι ὁ Διόνυσος τοὺς οἰστρηλατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγητρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελά φωνάζουν ρυθμικά: Ἀχ, ἴχ, ἔχ! Στούς τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. Ἀχ, ἴχ, ἔχ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνα. Εἶναι τό ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τό μάζεμα τοῦ σταφυλίου, τό ρίξιμό του στοὺς ληνοὺς, τό μάζεμα τοῦ μούστου, τό κουβάλημα τῶν τσοῦπρων στίς τήνες.

Ἔλ' αὐτὰ σάν ζωφόρες* φειδιακές ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, πού τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλά ποτάμια — πού ὅλο χύνονται νά φουσκῶνουν τῇ ροῇ μου στό δρόμο της. Καί ἡ ροῇ μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μέ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδας, τῇ Μακρογέφυρα — ξωτικό τό παμπάλαιο πολῦτοξο γιοφύρι — πού μέ καβαλικεύει στεριωμένη στό κύμα μου μέ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τῇ γυναίκα. Μακριὰ στό κατέβασμά μου τό πηχτό ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τό πέλαγο τό γαλανό, πού τό ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιά τὰ Κυκλαδίτικα. Καί νά, τό τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροῇ μου γίνετα διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τό δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατάπηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σέ στενές κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν: «Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδη ὁ «ἀργυρορρύτης», ὁ «κάλλιτος» τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ «λιπαντής» καὶ ὁ «ὑδροδότης», πού ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους

κάμπους, βυθίζομαι—στοῦ ταξιδιοῦ τό τέρμα—στοῦ Αἰγαίου τά περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζωος καί δυνατός. Μέ γεννᾶ ἡ Ροδόπη καί τό Σκόμιο, μέ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρτισκός κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καί μέ θεριεύουν οἱ ἑξὶ δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καί τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς».

«Νέα Ἑστία», τ. 38, 1945

Πολύδωρος Παπαχρίστοδούλου

22. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Ὁ πατέρας μου—μύρο τό κύμα πού τόν τύλιξε—δέν εἶχε σκοπὸ νά μέ κάμει ναυτικό.

—Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ' ἄτιμο στοιχειό! Δέν ἔχει πίστη, δέν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τό σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾷς πού χαμογελᾷ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἀργά γρήγορα θά σοῦ σκάψει τό λάκκο ἢ θά σέ ρίξει πετσί καί κόκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καί τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τή ζωή του στοῦ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τή ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στοῦ παλαμάρι*. Μά δέν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καί οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νά ρουφήξουν τό ναργιλέ, κουνοῦσαν τό κεφάλι καί στενάζοντας ἔλεγαν :

—Ἡ θάλασσα δέν ἔχει πιά ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στή στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πολλοὶ τους ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησί ὀλάκερο μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τὰ χρήματά τους. Μά ὅλα τὰ ἔριχναν στή θάλασσα. Παράβγαιναν ποιὸς νά χτίσει μεγαλύτερο καράβι· ποιὸς νά πρωτογίνει καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνά τὰ λόγια τους καί τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μέ τὰ ἔργα τους, δέν μποροῦσα νά λύσω τό μυστήριό. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τίς ψυχές καί τίς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβορίας τὰ στεριολίθαρα*.

Ἀλλὰ τό ἴδιο κάτι μ' ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νά εἰπείς, στοῦ νερό

τά έκαμα. Τό πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτί ἀπό λουμίνι μ' ἓνα
 ξυλάκι ὀρθό στή μέση γιά κατάρτι, μέ δυό κλωστές γιά παλαμά-
 ρσα *, ἓνα φύλλο χαρτί γιά πανάκι καί μέ τήν πύρινη φαντασία μου
 πού τό ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο *. Πῆγα καί τό ἔριξα στή θά-
 λασσα μέ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλεις, ἤμουν κι ἐγώ ἐκεῖ μέσα. Μόλις
 ὅμως τό ἀπίθωσα, καί βούλιαξε στόν πάτο. Μά δέν ἄργησα νά κά-
 μω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπό σανίδια. Ὁ ταρσανάς * γιά τοῦτο ἦταν στό
 λιμανάκι τοῦ Ἀι-Νικόλα. Τό ἔριξα στή θάλασσα καί τ' ἀκολούθησα
 κολυμπώντας ὡς τήν ἐμπατή τοῦ λιμανιοῦ, πού τό πῆρε τό ρέμα
 μακριά. Ἀργότερα ἔγινα πρῶτος στό κουπί, στό κολύμπι πρῶτος·
 τά λέπια μου ἔλειπαν.

—Μωρέ γειά σου, κι ἐσύ θά μᾶς ντροπιάσεις ὅλους! ἔλεγαν οἱ γε-
 ροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νά τσαλαβουτῶ σάν δέλφινας.

Ἐγώ καμάρωνα καί πίστευα νά δείξω προφητικά τά λόγια τους.
 Τά βιβλία—πῆγαινα στό Σχολαρχεῖο θυμουμαι—τά ἔκλεισα γιά
 πάντα. Τίποτα δέν ἔβρισκα μέσα νά συμφωνεῖ μέ τόν πόθο μου.
 Ἐνῶ ἐκεῖνα πού εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύ-
 ρια. Οἱ ναῦτες μέ τά ἡλιοκαμένα τους πρόσωπα καί τά φανταχτερά
 ροῦχα· οἱ γέροντες μέ τά διηγήματά τους· τά ξύλα μέ τή χτυπητή
 κορμωστασιά, οἱ λυγρές μέ τά τραγούδια τους :

Ὁμορφος πού 'ναι ὁ γεμιτζής * ὅταν βραχεῖ κι ἀλλάξει
 καί βάλει τ' ἄσπρα ροῦχα του καί στό τιμόνι κάτσει.

Τό ἄκουα ἀπό τήν κούνια μου κι ἔλεγα πῶς ἦταν φωνή τοῦ νη-
 σιοῦ μας, πού παρακινοῦσε τοὺς ἄντρες στή θαλασσινή ζωή. Ἐλεγα
 πότε κι ἐγώ νά γίνω γεμιτζής * καί νά κάτσω θαλασσοβρεμένος στό
 τιμόνι. Θά γινόμουν ὁμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θά μέ κα-
 μάρωνε τό νησί! Ναί· τήν ἀγαποῦσα τή θάλασσα! Τήν ἔβλεπα
 νά ἀπλώνεται ἀπό τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νά χάνεται
 στά οὐρανοθέμελα σάν ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καί πάσχι-
 ζα νά μάθω τό μυστικό της. Τήν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νά δέρ-
 νει μέ ἀφρούς τ' ἀκρογιάλι, νά καβαλικεύει τά χάλαρα *, νά σκα-
 λώνει στίς σπηλιές, νά βροντᾷ καί νά ἠχάει, λές καί ζητοῦσε νά
 φθάσει στήν καρδιά τῆς γῆς, γιά νά σβήσει τίς φωτιές της. Κι ἔτρεχα
 μεθυσμένος νά παίξω μαζί της, νά τή θυμώσω, νά τήν ἀναγκάσω νά
 μέ κυνηγήσει, νά νιώσω τόν ἄφρο της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε

άλυσodeμένα τ' ἀγρίμια. Καί ὅταν ἔβλεπα καράβι νά σηκώνει τήν ἄγκυρα, νά βγαίνει ἀπό τό λιμάνι καί ν' ἀρμενίζει στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τίς φωνές τῶν ναυτῶν πού γύριζαν τόν ἀργάτη *, καί τά κατευο- δώματα τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχή μου πετοῦσε θλιβερό πουλάκι ἐπάνω του. Τά σταχτόμαυρα πανιά, τά ὀλοφούσκωτα σκοινιά τά κοντυλ- γραμμένα, τά πόμολα *, πού ἄφηναν φωτεινή γραμμή ψηλά, μ' ἔκραζαν νά πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλούτη, χαρές. Καί νυχτόσημερα ἡ ψυχή μου κατάντησε ἄλλον πόθο νά μήν ἔχει πέρα τό ταξίδι. Ἀκόμη καί τήν ὥρα πού ἐρχόταν πικρό χαμπέρι * στό νησί καί ὁ πνιγμός πλάκωνε τίς ψυχές ὄλων καί χυνόταν βουβή ἡ θλίψη ἀπό τά ζαρωμένα μέτωπα ὥς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τά ὀρφανοπαῖδια στούς δρό- μους καί τίς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νά διηγοῦνται ναυαγοί τό μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε πού δέν ἦμουν κι ἐγώ μέσα· πεί- σμα καί σύγκρο μαζί.

Δέν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεπε ὁ πατέρας μέ τή σκούνα * στό ταξίδι. Μίσευε κι ὁ κατετάν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιά τή Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στό λαιμό· τόν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπό φόβο μήν ἀρρωστήσω· μέ πήρε μαζί του.

—Θά σέ πάρω, μοῦ λέει, μά θά δουλέψεις· τό καράβι θέλει δουλειά. Δέν εἶναι ψαρότρατα νά 'χεις φαί καί ὕπνο.

Τόν φοβόμουνά πάντα τό θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καί κακός σ' ἐμένα, ὅπως καί στούς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι— πάρα μέ τόν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιά νά δείξουν τήν ἀπονιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πήγαιναν στή δούλεψή του. Μά ὁ μαγνήτης πού ἔσερνε τήν ψυχή μου, ἔκαμε νά τά λησμονήσω ὅλα. Νά πατήσω μιά στήν κουβέρτα *, ἔλεγα, καί δουλεῖα ὅση θές.

Ἀληθινά ρίχτηκα στή δουλειά μέ τά μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τίς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νά ἤθελε νά παιδευνῶ ἀπό τήν ἀρχή, γιά νά μετανιώσω. Ἀπό τήν πλύση τῆς κουβέρτας στό ξύσιμο· ἀπό τό ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τό πλέξιμο· ἀπό τό λύσιμο τῶν ἀρμένων στό δέσιμο. Τώρα στήν τρόμπα*· τώρα στόν ἀργάτη*· φόρτωμα, ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα, πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος ; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε ; Μοῦ ἔφτανε πῶς ἀνέβαινα ψηλά στή

σταύρωση * κι ἔβλεπα κάτω τή θάλασσα νά σκίζεται καί νά πιωδρομεῖ ὑποτακτική μου. Τόν ἄλλον κόσμο, τούς στεριανούς, μέ θλίψη τούς ἔβλεπα.

—Ψέ ! . . . ἔλεγα μέ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι ! . . .

« Λόγια τῆς πλώρης » (ἀπόσπασμα)

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

23. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος εἶναι τό σκουμπρί. Σκόμβρος εἶναι ὅμως καί ὁ τσίρος, δηλαδή τό ἀποξεραμένο, τό ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θά τά βάλουμε λοιπόν καί τά δύο μαζί, δηλαδή θά μιλήσουμε καί γιά τό σκουμπρί, ὅταν θά φθάσουμε στόν τσίρο. Τώρα θά ποῦμε δυό λόγια γιά τήν οἰκογένεια.

Εἶναι μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπό τό σκουμπρί καί καταλήγει στόν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τονίνα, τόνος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διάφορων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότητα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἄνοιξη σέ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μέ πολλούς καί διάφορους τρόπους.

* *

Ἡ παλαμίδα. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλά καί ὄνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα ! Τό λές καί γεμίζει τό στόμα σου. Ἐπειτα τήν κοιτᾷς καί χορταίνει τό μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τήν ψήνεις στό κεραμίδι καί βαριέσαι νά τρῶς. Κρέας ἀφθονο. Καί λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεός τήν ἐτοίμασε κατευθείαν γιά τή σχάρα. . . Σχίζεις τήν κοιλιά της, πετᾷς τά ἐντόσθια, τήν ἀλατίζεις καί τή ρίχνεις στή φωτιά. Ἐπειτα . . . βουλιάζεις, μαζί μέ τό πιρουνί σου, μέσα στό ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται καί στόν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέσει ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τά δίχτυα, τά πορτοφύλια, τά στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιά τό «εὐχαριστῶ» τήν κατηγοροῦμε. «Οὐφ ! εἶναι ψάρι βαρύ. Καί μυρίζει ἄσχημα!». Μυρίζει ; Χμ ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλά καί μαγειρικής. Ξέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατί εἶναι μπόλικη καί

φθινή. Για ἄς ἦτανε λιγοστή καί ἀκριβή καί τά λέγαμε. Τότε θά κάναμε μαζί της κόρτε ἀπό μακριά, ὅπως κάνουμε μέ τήν τσιπούρα. Καί ἡ μυρουδιά της θά μᾶς ἦτανε πολύ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόφαρο πού μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστό ἀπό μακριά. Ἕνας στρατός, πού ταξιδεύει χοροπηδώντας καί... τρώγοντας. Πλέει καί παίζει, πλέει καί τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπό τή χώρα πού διασχίζει. Αὐτό κάνει καί ἡ παλαμίδα. Πλέει καί καταβροχθίζει ὅ,τι βρεῖ στό δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, ὅσο βρίσκει φαῖ, δέν τσιμπάει στ' ἀγκίστρι. Κι οἱ ψαράδες σκάζουν ! Νά τίς βλέπεις νά πηδοῦν μπροστά σου καί νά μήν τσιμποῦν ! Δέ θά πιάσουν τά κρύα ; λέει ὁ ψαράς. Θά σκορπίσει ὁ γαῦρος, θά χαθεῖ τό « φιλό » καί τότε τά λέμε. Ποῦ θά μοῦ πᾶς ; Θά χτυπήσεις καί στή συρτή τή δική μου.

Αὐτά, ἔννοεῖται, τά λένε οἱ ἐρασιτέχνες. Γιατί οἱ συστηματικοί ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μόλις ἀντικρίσουν τό κοπάδι, τό ζώνουν μέ τά δίχτυα. Φυσικά οἱ παλαμίδες ἔχουν μάτια, καί τίς περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν ἐγκαίρως μακριά κι ἄντε κυνήγα τες ! Ὅταν ὅμως τίς μπλοκάρουν μέσα σέ μέρος στενό, δέν τοὺς ξεφεύγει οὔτε μιὰ.

Ὡραῖο, θεαματικό πολύ, εἶναι αὐτό τό κυνήγι. Τό καῖκι, μέ τή μηχανή καί μέ τά δίχτυα, ὀργώνει τή θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ !... Ἕνας ψαράς εἶναι ἀνεβασμένος στό κατάρτι. Ὁρθιος ἐκεῖ ψηλά, ἐπισκοπεῖ τό πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τά νερά !... Ντούπ, ντούπ, ντούπ ! Τό μάτι πέρα, τό μάτι γύρω, παντοῦ. Καί νά οἱ παλαμίδες ! Παίζουν ἐπάνω στόν ἀφρό ! Οἱ μαῦρες ράχες τους φαίνονται καί χάνονται. Παίζουν καί κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τά μικρόψαρα. Ἀπό ψηλά οἱ γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τίς ἀκολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοί γιά τό ψητό... Κλώθουν, σβουρίζουν στόν ἀέρα καί σέρνονται πέρα, σάν ἓνα μάτσο ἄσπρα χαρτιά πού τά σήκωσε καί τά πῆρε ὁ ἄνεμος. Ἀλίμονο στά φτωχά μικρόψαρα ! Ἄν γλιτώσουν ἀπό τό στόμα τῆς παλαμίδας, θά πέσουν στή μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπό τή Σκύλλα στή Χάρυβδη.

Ὡστόσο τό καῖκι προχωρεῖ στό κοπάδι καί τό ζώνει μέ τά δίχτυα. Καί τότε νά δεῖς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα ! Τό δίχτυ πάει νά σπάσει ἀπό τό βάρος, κι ἡ πλώρη σέ λιγάκι γεμίζει ἀπό ἀστραφτερά ψάρια πού χτυπᾶνε στό κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρά καί κοκκινίζουνε τὰ σπάραχνα. Λένε πώς ἡ παλαμίδα ἔχει τό πιό κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. Ἴσως, ἀλλά ἐσεῖς νά μή βασιζεστε ἀπόλυτα σ' αὐτήν τήν κοκκινάδα καί νά μὴν τῇ θεωρεῖται ἀψευδές σημεῖο τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατί ὑπάρχει καί κόκκινη... βαφή καί τό σπάραχνο βάφεται πολὺ εὐκολα. Λένε ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στό δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστά τ' αὐτιά, καί τὰ ἄερια τῆς ἐκρήξεως δέν τήν πειράζουν.

Οἱ παλαμίδες πιάνονται καί σέ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τό μάτι τοῦ διχτυοῦ νά εἶναι ἄρκετά μεγάλο, γιά νά χωράει κάπως μέσα τό κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τό μάτι εἶναι ψιλότερο, ἡ παλαμίδα δέν πιάνεται ἀλλά οὔτε καί φεύγει. Ἐπιμένει νά ξεπεράσει τό δίχτυ καί, στό τέλος, σκάζει ἀπό τό κακό της καί βουλιάζει ἐπὶ τόπου!... Πιό πεισματάρικο ψάρι δέ γίνεται.

* * *

Ὁ κολιός καί τὰ χούγια του. Ὁ κολιός τῆς θάλασσας δέ μοιάζει μέ τόν κολιό τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιατί οἱ κολιοί στή θάλασσα δέν εἶναι ὅλοι «ἀπό ἓνα βαρέλι», δέν ἔχουν δηλαδή «μιά κόψη ὅλοι». Καί ἔπειτα γιατί δέν περιμένουν τόν Αὔγουστο γιά νά 'ναι «στόν καιρό τους». Καιρός τους εἶναι καί ἡ ἀνοιξη κι ὅλο τό καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τόν καιρό. Λαμπρά, ἀλλά πῶς πιάνονται; Γιατί ἐδῶ βέβαια δέν πρόκειται νά ἀνακατευτεῖ ἡ τράτα. Ὅταν μιᾶμε γιά ψάρεμα κολιοῦ, μιᾶμε γιά ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιά λαϊκό παζάρι, γιά ὅ,τι τύχει κι ὅ,τι περάσει. Ἐδῶ πᾶς γιά κολιό, ρίχνεις γιά κολιό! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιά σκούπα πού σαρώνει τό βυθό κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχει. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στό σάκο! Βέβαια εἶναι καί τό γρί γρί. Τό κυκλικό δίχτυ πού ζώνει ὀρισμένα ψάρια καί φυσικά καί κολιούς. Μ' ἂν θέλεις νά ψαρεύσεις εἰδικά κολιούς, πρέπει νά πᾶς μέ τῇ συρτῇ.

Ἀλλά ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νά καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολωνουν περισσότερο. Γιατί συρτῇ εἶναι μιά κουβέντα. Τί συρτῇ ὅμως χρειάζεται; Καί πρό παντός ποιά ὥρα πρέπει νά ψαρεύεις, σέ τί νερά καί μέ τί δόλωμα;

— Ἀποβραδὶς, σοῦ λέει ὁ ἓνας, ψηλά στ' ἀφρόνερα, μέ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντάει ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπό τήν

έποχή. Στήν καθαυτό έποχή του, δηλαδή τόν Αύγουστο, ό κολιός πρέπει νά ψαρεύεται πρωί πρωί, γύρω από τό σκάσιμο του ήλιου. Δολώνεις φτερό γλάρου καί πᾶς γιαλό γιαλό.

—Γιαλό άνοιχτά, δέ θά πει τίποτα, έπεμβαίνει ό τρίτος. Έδῶ ὅλο τό πᾶν εἶναι νά 'ναι τά νερά ζεστά. Ζεστά καί άλμυρά. Κι ὅσο γιά τό φτερό του γλάρου, αὐτό χρειάζεται, ὥσπου νά πιάσεις τό πρώτο ψάρι. Ἀπό κεῖ καί πέρα κόβεις λουρίδες καί δολώνεις.

Ποιός ἔχει δίκιο ; Καί οἱ τρεῖς ! Γιατί ό κολιός πιάνεται μ' ὅλους αὐτούς τούς τρόπους καί μέ κάμποσους ἄλλους ἀκόμα.

—Πρωί μέ θέλετε ; λέει στούς ψαράδες. Έδῶ εἶμαι ! Βράδυ μέ ζητᾶτε ; Ἀπίκου βρίσκομαι ! Μά εἶναι κρύα τά νερά ; Δέν πειράζει. Κατεβαίνω ἕνα δυό μέτρα πιό βαθιά. Καί... κατεβεῖτε κι ἐσεῖς.

Μέ μιά λέξη ό κολιός δέ χαλαεὶ κανενός χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα καί στή συρτή του ἀτζαμῆ. Μά τούς πολλούς κολιούς θά τούς πιάσει μόνο ό τεχνίτης. Ἀκόμα περισσότερους θά πιάσει βέβαια ἡ τράτα. Αὐτή πέφτει στό κοπάδι, δηλαδή τό κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. Ἀλλά πρέπει νά ποῦμε δυό λόγια περισσότερα γιά τό κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοί εἶναι ψάρια μεταναστευτικά καί κοπαδιάρικα. Κάθε ἄνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπό ἄγνωστη διεύθυνση μαζί μέ τίς παλαμίδες καί τά σαβρίδια. Ὁ τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι ἀμφίβολος. Ἄλλοι λένε τῇ Μαύρῃ θάλασσᾳ. Ἄλλοι μιλοῦν γιά τά παράλια τῆς Συρίας καί τῆς Παλαιστίνης. Μιά φορά, τήν ἄνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικά καί δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στήν προθεσμία. Οὔτε μέρες δέ λαθεύουν. Τό карабάνι τους εἶναι τό πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἕνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τό στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεία ἄγνωστη καί ἀνεξιχνίαστη. Κανείς δέν ξέρει ἀπό ποῦ περνάει καί ποῦ κατασταλάζει. Καλά, θά πεῖτε, καί οἱ κολιοί ποῦ πιάνουμε ; Ἀπό ποῦ πέφτουν ; Ἀπό τόν οὐρανό ; Ὁχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλά εἶναι λιποτάκτες. Γιά πολλούς καί διάφορους λόγους, (ἐνάντια ρεύματα, ἀναζήτηση τροφῆς, κυνηγητό ἀπό μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν ἀπό τό κοπάδι καί ξεπέφτουν στά παράλια μας. Κοπαδιαστοί παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μά τά κοπάδια αὐτά εἶναι ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον μικρές ὁμάδες. Μέ δύναμη λόχου τό πολύ.

Αὐτούς λοιπόν τούς συγυρίζουνε οἱ τράτες καί τά γρί γρί, καί

περισεύει κι ένας αριθμός γιά τ' αγριόψαρα καί γιά τίς συρτές. Καμιά φορά όμως ή τράτα πετυχαίνει όλόκληρη... διλοχία ή καί μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ό σάκος τίγκα καί δέν μπορεί νά τραβηχτεί. Είμαι ή τυχερή καλάδα. Ψάρι νά δεί τό μάτι σου ! Γεμίζει κι άσχημολογάει ή άμμουδιά ! Κι ό κόσμος από γύρω μαζεύεται περίεργος, γιά ν' απολαύσει τό φαινόμενο. Καί τότε... βρέχει ψάρια. Είμαι οί κολιοί πού πετάνε οί τρατάρηδες μ' άπλοχεριά στή γαλαρία...

* * *

Ό τσίρος. Ό 'Ιανός, ό αρχαίος θεός πού έδωκε τό όνομά του στό μήνα 'Ιανουάριο, είχε δυό μορφές. "Άλλες δυό μορφές έχει καί τό σκουμπρί. 'Ανάλογα μέ τήν έποχή, είναι τετράπαχο ή άδύνατο. Κι ανάλογα μέ τήν έποχή, πουλιέται ως σκουμπρί ή ως τσίρος. Τό όνομά του δηλαδή είναι ανάλογο μέ τό πάχος του. "Ας αρχίσουμε όμως τήν ιστορία του από τήν αρχή, γιά νά γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε άνοιξη, ή θάλασσα του Μαρμαρά γεμίζει από χρυσοπράσιους ίριδισμούς. Είναι τά σκουμπριά, πού κατεβαίνουν από τή Μαύρη θάλασσα στή Μεσόγειο, γιά νά παραθερίσουν. "Όσα πιαστούν τήν έποχή εκείνη, είναι όλόπαχα. Είναι αυτά πού τρώμε φρέσκα ή παστά ή καπνιστά. Κατόπιν άδυνατίζουν—μέ τή γέννα. 'Αδύνατα σέ σημείο άπελπιστικό, σχεδόν άγνώριστα, ξαναπαίρνουν τό δρόμο του γυρισμού γιά τά μαυροθαλασσίτικα λιμέρια τους. "Όσα πιάνονται στήν περίοδο αυτή, είναι γιά πέταμα. Καί πραγματικά στήν αρχή οί ψαράδες τά πετοΰσαν. "Επειτα όμως σκεφθήκανε ότι δέν έπρεπε νά πηγαίνει τόσο ψάρι χαμένο. Τά κρατήσανε λοιπόν καί τά χρησιμοποιήσανε διαφορετικά. Τά κάμανε τσίρους.

"Όποιος έχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, επάνω στήν άκμή του καί στή λάμψη του, δέν μπορεί νά μή μελαγχολήσει στό θέαμα, στό αντίκρισμα του τσίρου. Τί κατάντημα ! Παραλλήλως όμως θά θαυμάσει καί τό πρακτικό μυαλό τών ψαράδων πού καταφέρανε νά αξιοποιήσουν τό ξερακιανό σκουμπρί ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα όμως από όλη αυτή τήν ιστορία άναπηδᾷ καί ένα άλλο νόημα, πιο βαθύ : ότι υπάρχει πάντοτε περιθώριο γιά τούς ξεπεσμένους· ότι, όταν κανείς φθάσει στό «μή περαιτέρω», αρχίζει νά παίρνει επάνω

του από άλλη μεριά. Τό ξεπεσμένο σκουμπρί γίνεται τσίρος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ὑπουργός, καί ὁ σαχλὸς λογογράφος κριτικός περιωπῆς ἢ... μορφωτικός σύμβουλος.

Τό σκουμπρί εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αὐγά. Ἀφθονία καί εὐλογία. Τρῶνε τὰ ψάρια, τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, καί πάλι περισσεύει πράγμα. Μὴ φαντασθεῖτε δέ ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι ἀφθονο, δέν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλά ἄλλα ψάρια, ὁμόφυλα καί ἀλλόφυλα. Καί εἶναι ψάρι ἄβλαβο. Μπορεῖς νὰ φᾶς, ὅσο θέλεις· ὑπὸ ἓναν ὄρο : νὰ εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαβο εἶναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι, ὅταν μπαγιατέψει.

Μία ἀπὸ τίς πιό περιέργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς ρέγγας. Ὅπου βρεῖ ρέγγες, τίς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τίς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιά ποιὸ λόγο νομίζετε ; Γιά νὰ ἰδεῖ ποῦ θὰ γεννήσουν, καί νὰ πάει κατόπιν — δηλαδή ἀμέσως — νὰ φάει τ' αὐγά... Τό αὐγὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τό αὐγὸ ἀπὸ ρέγγα. Ἡ μισή αὐγοπαραγωγή τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει καί ἡ ἀθερίνα. Ἄς τὴ βλέπετε μικρὴ καί ἀθῶα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγά. Αὕτὴ μάλιστα ρημάζει τ' αὐγά ὅλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

«Ἐδὼ βυθός»

Θέμος Ποταμιάνος

24. ΔΕΙΠΝΟΣ

Στό δῶμα, ἀπάνω στό βουνόν, ἔτοιμος εἶν' ὁ δεῖπνος.
Γλυκὸ εἶναι τοῦ λαδιοῦ τό φῶς σάν τό γλυκὸ καρπὸ του,
θροφή στά μάτια, μέ γλαυκὴ στό χάλκωμα τὴ ρίζα...
Σάν γαληνὸς ἀστερισμὸς στό σπίτι ὁ λυχνοστάτης.
Καί τό τραπέζι μέ λινὸν εὐωδιασμένο ἐστρώθη,
ἀπάνω του οἱ χλωροὶ καρποί, ἀπάνω κι ἡ κερήθρα,
κι ἡ ἐλιά γλυκιά στά στόματα, καθὼς τό φῶς στά μάτια.
Καί ἡ ἀνυφάντρα ἐδείπναγε, καί ἡ νιά μοιρολογήτρα,
γυναῖκες γλυκομέτωπες, ἡ Λυγιά δίπλα ἐδείπνα,
πού τὴ φλογέρα ἀπίθωσε στὸν ἀργαλειὸν ἀπάνω,
καί ἡ Γλαύκη, μεγαλόφωτη γυναῖκα, ἀναπαμένα

στό μέτωπό της τά μαλλιά πού 'χε σέ δυό φτεροῦγες
χρυσές, καί πόφεγγε ἤσυχα τό μέγα μέτωπό της.

Κι ἤσυχη ἐσπέρα ἐφώταγε μέσ στά βαθιά μας φρένα,
στά παραθύρια τ' ἀνοιχτά βαθιάν 'Ολύμπια νύχτα,
μέ τά βουνά σάν τόν ἀχνόν ἀπ' τό λειψό φεγγάρι,
μέ τ' ἄστρα πόπιναν τό φῶς στῆς ἡρεμίας τό λάδι.
Θροφή στά μάτια, σάν ἡ ἐλιά στό στόμα, ὁ λυχνοστάτης
βαθιά 'φεγγε τά φρένα μας μέ τήν 'Ολύμπια νύχτα.
Τό λάδι ἔφεγγε μέσα μας, βαθιά, τήν καλοσύνη,
κι ἡ νύχτα τήν ἀγέρωχη γαλήνη καί τή σκέψη.
Πίσω ἀπ' τ' ἀλαργινό βουνό, πού ἐδιάφεγγε σάν ἄχνα,
κατέβαινε κι ὁ πόνος μας μαζί μέ τό φεγγάρι,
πού ἐπύρωνε, ὡς βασίλευε, τή σιωπηλή ἀγωνία.

«Λυρικὸς βίος» τ. Α'

Ἄγγελος Σικελιανός

25. ΝΥΧΤΑ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ

Ἀποσπεροῦ στό σπίτι μας κανεῖς δέν ἐκοιμήθη,
κι ἂν γύρναγε στό στρῶμα του μέ στεναγμούς γλυκούς,
ἀνάλαφρα τά μάτια μας, κι ὁλόδροσος, τή λήθη
τῶν ὁμορφῶν ἡμερινῶν δέν ἔβρισκεν ὁ νοῦς.

Ἀνάερα σάν νά πλέαμε 'πά στ' ἄχαρά κρεβάτια
καί νά 'χε μείνει ἡ θύμηση σάν ρόδο μέσ στά ρόδα,
ὁ ὕπνος, πού κλείνει μοναχά τά βαρυμένα μάτια,
τή μυρωμένην ἔννοια μας — ἀλί — δέν ἐπροβόδα.

Ὅσο πού ἀργά στό χάραμα μέ μιά γλυκιά καρδιά,
σάν ἐκατόφυλλο ἀνοιχτή, τά μάτια σιγοκλειοῦμε·
ὁμως τοῦ κάκου ὁλάγρυπνο τό νοῦ δέν ξεγελοῦμε,
κι ἡ γαλήνη λαχτάρα μας δέν ἔχει τελειωμό,
καί λέμε μέ χαρούμενο καί ποθερό καημό :
πρώτη φοράν ἐνιώσαμε τήν ἔννοια ὡς εὐωδιά,
πρώτη φορά ἡ ἀγρύπνια μας ἦτανε σάν τραγοῦδι
κι ἡ ἀγωνία μας ἀπαλή πνοή πού 'γγίζει χνούδι...

« Ἀπαντα »

Ρῶμος Φιλύρας

26. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

Δίπλα μας, πάνω στο ἄρμα του, ταξίδευε ὁ Ἡνίοχος.
 Ἀκολουθοῦσαν πίσω μας οἱ Φαιδριάδες.
 Ἀντίλαλοι παράξενοι γύριζαν μέσ στη νύχτα,
 μιά νύχτα πού δέν ἔμοιαζε ὅπως τίς ἄλλες νύχτες
 τοῦ κόσμου· τόσο πού, μπρός της, παραμερίσαν
 ἀκόμα κι οἱ βασιλικές νύχτες τῶν παιδικῶν μου χρόνων.
 Ἦτανε τόσο διάφεγγα ὅλα καί ξεχωρίζαν
 τὰ βουνά τόσο φωτεινά, πού ἔμοιαζε σάμπως κάποιος
 συμπαντικός λαμπαδηφόρος, τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος
 Ἀποσταλμένος, τρέχοντας στά ὕψη, νά μᾶς συνόδευε
 φωτίζοντας μ' ἓναν πυρσό πάνω μας τόν ὀρίζοντα.

Πάνω ἀπ' τὰ ἐλάτια τοῦ βουνοῦ, ὀλόχρυσο, παιχνιδίζοντας,
 ἔτρεχε ἀνάλαφρο μαζί μας τό δρεπάνι τοῦ φεγγαριοῦ,
 σάν ἀλαφάκι, ὥσπου ἔδυσε τέλος κι ὁ κόσμος ἄλλαξε
 σάμπως νά γύρισε ὁ Θεός σελίδα. Σάμπως νά 'γινε
 πάνω μας μιά παράξενη ἀνοιξη, ὁ οὐρανός
 ἔμοιαζε μέ κλαδί ἀνθισμένο. Ὁρθίος ὁ Ἡνίοχος
 στό πλάι μας πάντα, λάσκαρε κάθε τόσο τὰ γκέμια,
 κοίταζε πάνω του τό σύμπαν καί χαμογελοῦσε.

Βλέπαμε ὁ ἓνας μας τόν ἄλλο παραξηνεμένοι.
 Δέν ξέραμε ἂν ἦτανε νύχτα στή γῇ ἢ μέρα,
 κάπου, σέ κάποιον κόσμον ἄλλο. Καί δέν ξέραμε
 τί εἶχε συμβεῖ πάνω στή γῇ. Νιώθαμε τήν ψυχὴ μας
 θησαυρισμένη μουσική. Φεύγαμε κι οἱ καρδιές μας
 χτυποῦσαν ὅπως τό πρῶι οἱ καμπάνες. Θά τελειώσει ;
 Μέσα μας ζούσαμε ἓνα φόβο. Τοῦτο τό ταξίδι
 μπορεῖ σέ λίγο νά τελειώσει : Θεέ μου, θά τελειώσει ;
 Καί τί θά γίνει αὐτό τό φῶς ὅλο πού ἀναδιπλώνεται
 καί ξεχειλίζει καί κυλάει παντοῦ, σέ μιάν ἀδιάκοπη
 ἄμπωτη, σάν νά μή χωράει ; Τά πάντα ἔλαμπαν σάμπως
 νά βγήκανε ὅλες οἱ ἀνοιξες τῶν αἰώνων στό στερέωμα
 καί βάδιζαν σιγά σιγά, βαστάζοντας ἀστέρια
 καί λουλούδια στά χέρια τους.

(Καί για πρώτη φορά
 νιώσαμε πώς υπάρχουνε στόν κόσμο αὐτόν
 ὥρες πού εἶν' ἔξω ἀπό τό χρόνο. Πού δέν ξέρεις
 πόσο διαρκοῦνε. Μῆνες ; Χρόνια ; Αἰῶνες ;
 Πού ἰσοζυγιάζουν ὅλη μας τή ζωή).

Ἄς μὴν τελειώσει'!

Χωρίς κουβέντα, χωρίς ψίθυρο, σάν νά 'χαν
 οἱ λέξεις ὅλες εἰπωθεῖ, σάν νά μὴν ἔκανε,
 σάν νά μὴν ξέραμε καμιά γλώσσα, ὅπως τ' ἀστέρια
 καί τὰ ἔλατα τοῦ Παρνασσοῦ, σιωποῦσαμε. Ἕνα δάκρυ
 εἶναι μιά γλώσσα πού μιλεῖ μ' ἀναρίθμητες λέξεις,
 κάτω ἀπ' τήν ἀγιοσύνη τοῦ στερεώματος,
 ὅταν γυρνᾷς ἀπ' τοὺς Δελφούς, μέ μόλις
 συγκρατημένους τοὺς λυγμούς. Νομίζαμε
 πὼς κάτι ἀκούονταν ἀπαλά, σάμπως πάνω ἀπ' τ' ἀστέρι της
 νά 'παιζεν ἡ Σαπφώ τή λύρα της· ἐνῶ, ὅλα σιωποῦσαν
 κι ἐμεῖς, καί τ' ἄστρα, κι οἱ ποιητές τῶν αἰώνων, καί τ' ἀγέρι
 τό κοιμισμένο στὶς ἐλιές πάνω καί δέν ἀκούγονταν
 παρὰ μόνον οἱ ἀντίλαλοι τῶν Φαιδριάδων,
 πού βούιζαν κι ἀντιβούιζαν μέσα σέ ὅλη τή νύχτα,
 τή νύχτα αὐτή τήν πιό ὀμορφή τῆς ζωῆς μας πού ποτέ
 δέ θά ξανάρθει, ἀντίλαλοι πού ἐμοιαζάν σάμπως κάποιος
 πρωτάγγελος μέσ στή σιωπή, ὄρθιος, νά ἐπαναλάβαινε :

«ὦ, μά τό Δία! Τί χρειάζονται οἱ λέξεις στήν ἀγάπη;».

Πέφτουν σάν κρίνα οἱ διάττοντες, οἱ ἀντίλαλοι σαλεύουν
 τίς γιασεμιές τῶν οὐρανῶν. Δέν εἶχε μείνει πόρτα
 κλειστή. Λουλούδι ἀνάνθιστο. Ἄστρο σβηστό. Χαμήλωνε
 ντυμένη ὅλες τίς χάρες της ἡ παντοδυναμία !
 Καί καθώς ταξιδεύαμε, νιώσαμε ὡς νά μὴν ἦταν
 δρόμος κάτω ἀπ' τὰ πόδια μας καί γῆς. Σάν νά μᾶς πῆγαινε
 λικνίζοντάς μας πάνω του ἓνα τρελό ποτάμι !

Ξέχειλη θάλασσα, καρδιά, ὅπου θέλεις πῆγαινε μας !

«Ὁδοιπορία»

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείται, βογκάει,
μέ τό Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σέ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μέ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τό γιατρό νά προσκαλέσει.

Τώρα αὐτός καί τήν ἀρρώστια
καί τόν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τά ἐξοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μέ σκοπό νά χωρατέψει,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψει

πλιό παράνω στή θανή του,
ἄν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμερος στό στρῶμα.

Τότε πλιό ἐκαταζαλίστει·
παντοχή καί θάρρος χάνει,
καί φωνάζει : θά πεθάνει !

Καί οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καί γιατροῦ ζητάει τή χάρη,
μή ὁ θάνατος τόν πάρει.

Ἐξανάλαβε ὥστόσο
 μέ ὀλίγα τήν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτή τή συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήσει,
 νά δειπνάει μόν' τό βράδυ
 μέ νερό καί παξιμάδι.

« Ἀ π α ν τ α »

Ἰωάννης Βηλαράς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

Ὁ κυριευόμενος ἀπό τό ἐλάττωμα τοῦτο δέν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καί σπρώχνεται ἀπό ἀκαταμάχητην ὥθηση νά γνωρίσει τά μή ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεῦσαι μιά δέσμη ; ἔνα τί κλεισμένο καί σφραγισμένο ; Ζουρλαίνεται νά μάθει τί εἶναι μέσα. Τό μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τό ψαχουλεύει μέ τά δάχτυλά του, τό κοιτάζει, τό ξετάζει, προσπαθεῖ νά μαντέψει . . . Καί ὅσο τό ψαχουλεύει καί τό μαλάζει, τόσο γίνεταί διακαέστερος ὁ πόθος του διά νά ἰδεῖ, νά γνωρίσει, νά μάθει τί τό περιεχόμενο. Εἶσαι δέ πολύ τυχερός ἂν ἤμπορέσει ν' ἀνθέξει στήν ὥθηση τῆς ἐπιθυμίας του καί νά μή σοῦ τό ἀνοίξει,

Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τό σπίτι τοῦ γειτόνου. «Ποίος νά 'ναι ἐκεῖνος ὁ ξένος ; καί ποῦθεν ἔρχεται ; καί διατί ἐπῆγε ἐκεῖ ; καί τί νά θέλει ; Ἐπὶ τήν ὑπηρετρίά του ἤμποροῦμε νά μάθομε. Νά βάλουμε τή δική μας νά τήν ξετάξει».

Ἄν ὁ περίεργος εὐρίσκεται σέ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπό τήν κλειδονότρυπα νά ἰδεῖ ποίος εἶναι στήν κοντακιανή κάμαρα καί τί κάνει· καί στέκει μέ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσει τί λένε. Θέλει νά ξέρει τί τρώει ὁ δεῖνα καί ὁ δεῖνα· καί τοὺς ἀκολουθεῖ στήν ἀγορά καί κοιτάζει νά ἰδεῖ τί ψωνίζουν· καί ἂν κάνουνε σύμβαση ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέψουν· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τό ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τό φθινότερο· ἂν τό πληρώνουν ἀπὸ τά ἔτοιμα ἢ ἂν τό παίρνουν ἐν πίστει . . . Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περίεργος καί τά σημειώνει καί βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νά μάθει τέσ δουλειές τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτός δέ λέγει τέσ ἰδικές του.

Περιφέρεται καί ξετάζει τίνος μαγερείο καπνίζει καί τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθένας· τί φορεῖ ἡ γυναίκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καί τὰ παραβάλλει μέ τὰ ἔσοδά του· καί κρίνει καί προλέγει τό τέλος του.

Ὁ μικροπρεπής τοῦτος περίεργος γίνεται ἐνοχλητικός εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τό χαρακτήρα του καί ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δέ ἡθικῶς ἑλειενός καί ἀξιοκαταφρόνητος.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιά* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειά βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δὲν εὐρίσκει δουλειά, καί δουλειά πού νά εὐχαριστεῖ τὴ δραστηριότητά του καί τὴν κλίση του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καί πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθεῖ, τραβᾷ σχεδόν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἑγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθύς νά δουλεύει· καί δὲν ἀργεῖ ν' ἀρχίσει νά στέλνει χρηματικές βοήθειες στό σπίτι του.

Τό ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴ γνώρισιν κι ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησή του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καί σὲ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλούτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνώσες ἔπειτα καί ἡ ἱκανότητα πού ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου του, τὸν ἱκανώνουν, ὥστε νά μὴν κάνει κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μένει στὸν τόπο του καί βάλει τὴ φιλοπονιά του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελὴ φτωχικά δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νά θρέφεται μέ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὕπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταύτῳ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μέ ὅλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ «ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς» τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρει συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τῆ σκληραγωγία καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μά τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δέν ἀργεῖ νὰ φανεῖ ἄξιος προγυμναστής τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εὐρίσκομεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μετὰ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμὴ μας νὰ ἔχομε τὴ σχέση του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾷ, βανόμενος αὐτὸς ἄντιτα * ἐκείνου.

* Ἔτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μέ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοποιία εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δέ ἡ μόνη χορηγία τῶν ἀπάντων.

« Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχει μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὲς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ ζεῖ μεγάλως μέ τὴ φαντασία του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε.

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλεῖ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα πού κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῖ ἀγάλι ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρεῖ μέ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δέν ἔχει διόλου γνώριση.

Ὅτι δέ ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τῷ λόγῳ τονε φέρνει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἤμπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσει τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπανίας νοημοσύνης, μιᾶς σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος ὅπου ἀπὸ λίγω

έννοει πολύ... από τότε δέν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τόν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μέ τόν Ἀραγκό*, διὰ νά μπορεῖ νά ἐξηγεῖ τές περιοδεῖες τῶν κομητῶν· νά ἐχαιρετήθηκε μέ τό Βίσμαρκ*, διὰ νά ἀποφθεγγεται στά πολιτικά· νά ἐπισκέφθηκε τό Παρίσι, διὰ νά ἐξευγενίσθηκε· νά εἶδε τή Σμύρνη, διὰ νά γνωρίζει τήν Ἀσία· ὅτι ἔχει γνώσες ἀνώτερες ἀπό τούς ἄλλους· ὅτι ἀκολούθως εἶναι ἄνθρωπος μέ βάρος· καί ἔτσι, ἐκεῖ κοντά σοφός καί ἀλάνθαστος νά νομίζει ὅτι μπορεῖ νά μιλεῖ ἀπό καθέδρας γιά κάθε πράγμα.

Εἰς τήν διεξαγωγήν ὅμως τῆς δοκησιοφίας του, ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τά ὁποῖα καί αὐτή του ἡ οἷηση πρέπει νά σταματήσει. Φιλονικώντας τότε μέ ἄλλους, καί ἀντιπαθώντας νά ὁμολογήσει ἀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νά πηδήσει τό χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τό ὁποῖον ἐνδέχεται καί νά πέσει μέσα.

—Ναί, κύριε Χ., σεῖς βέβαια θά γνωρίζετε μέ πόσῃ ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τά ὁποῖα πρεσβεύετε...

—Ἄ, τό Δνεῖπερ ἐγώ τόν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλά τά ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—Ἐχετε ὑπομονήν, κύριε Χ., ἀλλά ὁ Δνεῖπερ δέν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμός εἰς τήν Ρωσίαν!

Καί ἰδού ὁ δοκησίσοφος εἰς τήν ξυλόγατα*!...

« Ἰδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καί τριάντα χρόνια. Ἀπό τί ;

Δυστυχῶς... ἀπό τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θά εἶχε θεραπευθεῖ. Τώρα ὅμως τόν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἄρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τίς περνáει ὅμως στό πόδι. Δέν εὐκαιρεῖ νά πέσει στό κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδή ἀδιακόπως διὰ γιатρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἤλεκτρισμούς, μασάζ, ἱατρικά συμβούλια, μεταλλικά νερά, κινίνα, σιναπτισμούς, βεντουζες, τιμόλ, μεντόλ!...

Ὅλη του ἡ ζωή συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικόν ἀγῶνα : πῶς νά γλιτώσει ἀπό τά δόντια τοῦ Χάρου. Καί ὁ ἀχρεῖος αὐτός οὔτε κáν τόν ἐπρόσεξε καλά καλά ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νά ἀστεΐζεται σκληρῶς μαζί του, ἐπισείων τό φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονas. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνει ὅλους. Αὐτός ὁμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὁλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τόν ἐνεδρεῦνonta ὑπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικά τὴν γλῶσσαν του εἰς τόν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρός τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθεῖ ἂν τόν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστική προσβολή. Κατοπττεύει ἀνήσυχος τόν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶον συννεφάκι. Συμβουλευεται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρει ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλα ; Τίς προάλλες – διαβολικῇ συνεργείᾳ ἀστείων φίλων – εἶχε πάθε ἀποπληξίαν – ὄχι αὐτός, μπᾶ ! Θεὸς φυλάξοι ! – τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετός τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶς' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἀλλάξαν. Καὶ ἔτσι... τὴ γλίτωσε φθηνά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρά ὅτι ὁ ὀργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχει, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμόν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεφίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δέν τόν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶναι τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατῶθησαν ὅλοι στό σπίτι : ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιά του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποίος θὰ τόν κοιτάξῃ τότε ; Ποίος θὰ τόν περιποιηθεῖ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ... ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἐπειτα αὐτός, μόνος, κατάμονος, εἰς τόν τριᾶθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; ...

« Χρονογραφήματα »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τόν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἑλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, πού ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττόν ἐπιπλόν, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίο, νὰ περνάω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθυδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποὺ ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιά φορά· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸν κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα ἐκεῖ ποὺ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τῖς

καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, ποὺ εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματοσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματοέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, ποὺ μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἔπιπλον εἰς τὴν κουζίαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓνα διαρκὲ πόνον ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Παῦλος Νιρβάνε

7. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἡ διδασκαλία τῶν κλασικῶν κειμένων στὰ σχολεῖα ἔναν ἔχει κυριότατο σκοπὸ : τὴ γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἀπὸ τίς πηγές. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾶμε. Κι οἱ πηγές αὐτές εἶναι οἱ θαυμασιότερες πνευματικὲς κι αἰσθητικὲς πηγές τῆς ἀνθρωπότητας. Κι ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος στάθηκε ἀξεπέραστος στὰ οὐσιαστικότερά του στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς ὄλων τῶν λαῶν κι ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ποτές ἡ ἀνθρώπινη σκέψις δὲν πῆγε σὲ τόσο βάθος καὶ ποτές ἡ τέχνη δὲν ξεπετάχθηκε σὲ τόσον ὕψος. Καὶ ποτές τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρμονίας δὲν ἔφτασε σὲ τόσην τελειότητα σ' ὅλες τίς περιοχές τοῦ καλοῦ ἀπὸ τίς τέχνες τοῦ λόγου ὡς τίς τέχνες τοῦ χώρου κι ἀπὸ τὰ πιὸ μικρὰ πραματάκια, ὡς τὰ πιὸ μνημειώδη.

Γι' αὐτὸ ὅλοι ἀναγνώρισαν τὴ μεγάλη μορφωτικὴ ἀξία τῶν κλασικῶν κειμένων — καὶ κυρίως τῶν ἐλληνικῶν — καὶ σ' αὐτὰ ἀπάνουν

θεμελιώνουνε τή σοβαρή πνευματική κι αισθητική καλλιέργεια τῶν νέων. Δέν μπορεῖ κανεῖς νά καταλάβει καλά τό νεώτερο πολιτισμό, ἂν δέν ξέρει ἀπό ποῦ αὐτός ξεκίνησε, γιά νά φτάσει ἐδῶ πού βρίσκεται. Γιατί τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ τ' ἀξιολογότερα φαινόμενα ἔχουνε τήν καταγωγή τους στόν ἀρχαῖο πολιτισμό. Εἶναι λοιπόν ἀνάγκη νά τόν ξέρουν αὐτόν τόν πολιτισμό ὅσοι θέλουνε νά λέγονται ἄρτια μορφωμένοι ἄνθρωποι καί πολύ περισσότερο ὅσοι πρόκειται ἀργότερα νά παίξουν ἕναν δημιουργικό ρόλο στήν ἐπιστήμη καί στήν τέχνη.

Ἄλλ' ἐμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἔχουμε κι ἕνα λόγο παραπάνου νά ξέρουμε τόν πολιτισμό καί τήν ἱστορία τῶν *προγόνων*. Κανένας σοβαρός ἄνθρωπος ἐδῶ στήν Ἑλλάδα, ὅσο μπορῶ νά ξέρω, δέν ἀρνήθηκε αὐτήν τήν ἀλήθεια. Οὔτε λογιότατος οὔτε δημοτικιστής. Οἱ πρωτοπαλικάροι τοῦ δημοτικισμοῦ θέλανε νά γίν' ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ὄργανο τῆς παιδείας μας καί γι' ἄλλους βέβαια λόγους, ἀλλά καί γιατί μονάχα μέ τή ζωντανή γλῶσσα μπορούμε νά νιώσουμε καλύτερα κι *ἀμεσότερα* τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἡ διαφορὰ μεταξύ λογιότατων καί δημοτικιστῶν δέν ἦτανε διαφορὰ *ἀρχῆς*, ἀλλά διαφορὰ μέσων καί κυρίως σκοποῦ. Οἱ λογιότατοι πολλὰ χρόνια εἶχανε βάλει σκοπό τῆς κλασσικῆς μόρφωσης τόν «ἐξευγενισμό» τῆς γλῶσσας· οἱ δημοτικιστές θέσανε σκοπό τή γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ σάν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν κατανόηση τῆς σύγχρονης πραγματικότητας. Ἐκείνωνε τό ἰδανικό ἦτανε μιμητικό, αὐτονῶνε δημιουργικό.

Καί τώρα τίθεται τό ζήτημα τῆς μετάφρασης τῶν ἀρχαίων κειμένων. Οἱ λογοτεχνικές μεταφράσεις εἶναι ἀπαραίτητες στή διδασκαλία κατὰ τό λεγόμενο *στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς*, γιά νά νιώσει ὁ μαθητής ζωντανότερα τή λογοτεχνική ἀξία τοῦ νεκροῦ κειμένου μετουσιωμένη στή νέα γλῶσσα. Ὅταν ὁ καθηγητής διδάξει ἕνα κομμάτι ἀπό τήν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, στό τέλος θά διαβάσει τό ἴδιο κομμάτι ἀπό τή μετάφραση τοῦ Πάλλη. Ὅση ἀπόσταση κι ἂν ὑπάρχει ἀνάμεσα στό πρωτότυπο καί στό ξανάπλασμά του, τό κέρδος τοῦ μαθητῆ θά εἶναι μεγάλο.

« Αἰσθητικά - κριτικά »

Κώστας Βάρναλης

8. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ πόλεμος μᾶς ἀφήρπασε ἓνα ἔσοχον ποιητὴν, ἓνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἓνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἑπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρεῖας, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μετ' ὅλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώναξε, διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ :

— Ἐρίβα, Μαβίλη ! Ἐρίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ, κατῴρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « Ἐπερίμενα ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκριβῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικὴν. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν ποὺ τοῦ ἐπροξενοῦσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῇ ὠραιότερον ὁ ποιητὴς, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρως ! Ἐλαβε μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθροχίτων. Ἄλλ' αἱ ἐχθρικοὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῆ. Καὶ ἐνῶ ἐζοῦσε τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζω ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα, — ἦτο καὶ προχωρημένης ἡλικίας ἄνθρωπος, μετ' ἀσημενία πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἐξαφνα ὁ ἀπρόοπτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος. Ἀνελπίστως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπημένην του στολὴν καὶ ἠτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν. Δι' αὐτὸ εἶπεν ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μετ' ὅλην τὴν θάνατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

Ἀλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητὰς, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὡραῖος ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποὺ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῇ, εὐγενὴς, δυνατός,

γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐξοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπατρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιεργῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος Κερκυραίου ἀρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὅλονέν ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο ἀκόμη τύπος Ἑπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὅλονέν γίνονται σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του, — ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ εἰλικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὅλίγα ἔγραψε — κυρίως σονέτα — ἀλλ' ἀριστουργήματα. Ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητὰς τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλαττώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς τὴν Διπλὴν Βουλὴν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικισταὶ καὶ καθαρευουσιάνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλολογικὴν ἐσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνης ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν « Λ ἦ θ η ν ». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μαθήτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατάς, διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδαν: — Ἀπαγγείλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κατήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ!...

Περικλ. « Δ ι ἄ π λ α σ ι ε ς τ ῶ ν π α ῖ δ ω ν »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

9. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Μέσα στά τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὄνείρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τό στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σέ κίνηση δαιμονική καὶ τὰ ὁποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τό διεθνή ὄρο μ π α λ ἄ ν τ α ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη « παραλογή », ἐξαιρετική

θέση έχει τό ελληνικό «Τραγούδι του νεκρού αδελφού», ό «Βουρκό-
λακας».

Πρώτος στην Εύρώπη τό δημοσίεψε ό Φωριέλ * μέ τόν τίτλο «Νυκτερινή περπατησιά» στό 1825, μέσα στή φωτιά του ρομαντισμού. Δέν μπορούσε νά βρεθεί ευνοϊκότερη ώρα γιά τέτοιο άκράτητο τόλμημα τής φαντασίας. Ό ρομαντισμός θεωρούσε ως τό τραγικό-τερο καί ωραιότερο έργο του είδους αυτού τήν περίφημη μπαλάντα τής Λεονώρας του Μπύργκερ *, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωύτερα. Τώρα λοιπόν γνωρίστηκε μέ παρόμοιο έργο ενός νέου λαού, τήν ώρα πού ό λαός αυτός έβγαινε από τόν τάφο. "Αν, γενικά, τά δημοτικά τραγούδια των Έλλήνων, όταν πρωτοφάνηκαν, ήταν, κατά τή φράση ενός ιστορικού «σεισμός γιά τίς φαντασίες», μαντεύομε όλοι τόν κλονισμό του ρομαντισμού από ένα τέτοιο ποίημα, τό όποιο, έκτός από τήν έκλαμπρη τέχνη του, είχε ακόμα καί τό άκαταμάχητο θέλητρο τής άνωνυμίας.

Τό τραγούδι αυτό καί σήμερα, έκατό χρόνια έπειτα, μπορεί νά θεωρηθεί πρωτάκουστο. Είναι μοναδικό στό είδος του. Συναντάται βέβαια μέ τίς μπαλάντες * άλλων λαών ή ποιητών σέ μερικά χαρακτηριστικά κοινά σ' αυτού του είδους τά έργα. Οί όμοιοι θρύλοι καί οί έμνευσμένες άπ' αυτούς μπαλάντες έχουν πάντα τήν άρπαγή κόρης από πεθαμένο καβαλάρη, τήν όρμητική νυχτερινή ίππηλασία, τό φρικιαστικό. "Αλλά εκείνο πού μένει έντελώς δικό του είναι ή τέχνη του κι ή ελληνική του αλήθεια, ή προσαρμογή του στίς ήθικές ευαισθησίες του ελληνικού λαού, στό ψυχικό δράμα τής στοργής, τής άδυναμίας πού τόν παρακολουθεί στίς πιό μεγάλες μεταναστευτικές του τόλμες.

Τό θέμα του τραγουδιού είναι ό χωρισμός – καίριο θέμα γιά μετανάστη λαό, αιώνιο δράμα τής ελληνικής οικογένειας – καί ή δύναμη τής αγάπης, πού κινεί όλο τόν ήθικό κόσμο των Έλλήνων γύρω σ' αυτήν τήν έναντιότητα. Όταν ήρθε ή ώρα νά παντρέψουν στό ξένα τήν "Αρετή, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καί ή μάνα έκλαιγε καί δερνόταν γιά τό χωρισμό, ό μικρότερος γιός της, ό Κωσταντής, τής όρκίστηκε πώς μιά μέρα θά φέρει τήν άδερφή του από τήν ξενιτιά πίσω στό σπίτι της, γιά νά τήν ιδεί. Στό μεταξύ ό Κωσταντής πέθανε. Τόν όρκο όμως πού έδωσε πρός τή μάνα του, τόν φύλαξε καί νεκρός. Βγήκε άπ' τόν τάφο του καί τής έφερε τήν "Αρετή.

Αυτό είναι με λίγες λέξεις τό ποίημα. Ἡ ἐξαίσια τεχνική τῶν ὀγδόν-
τα δύο του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονική του, τό κάνουν
ἀριστούργημα μέσα στά δημοτικά μας τραγούδια καί μέσα στήν
ποίηση κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερο ἀπό ὅλες τίς μπαλάντες,
κάτω ἀπό τίς ὁποῖες μεγάλοι ποιητές ἔχουν βάλει τίς ὑπογραφές
των – καί τή γνώμη τοῦ Τομμαζέο *, πῶς ἡ περίφημη «Λεονώρα» τοῦ
Μπύργκερ εἶναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνει τά δύο ἔργα θά
τή βρεῖ πολύ λογική.

Μένει τώρα νά ἰδοῦμε τή θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα
στά ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

Ὅλοι σχεδόν οἱ βαλκανικοί λαοί ἔχουν τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ
ἀδερφοῦ. Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἑλληνες. Εἶναι,
θά ἔλεγε κανεῖς, ἓνα πνευματικό ἀγώνισμα τῶν λαῶν στόν Αἷμο.
Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγομε τό σοβινισμό * σέ τέτοιο λεπτό ζήτη-
μα, εἶναι ἀδύνατο νά μήν ποῦμε τήν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς τό
ἑλληνικό τραγούδι δέ συγκρίνεται μέ κανένα ἀπό τά ἄλλα. Ἡ τραγική
μουσική τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καί ἡ ἰλιγγιώδης φυγή
τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στή συντομία τοῦ ποιήματος μᾶς
παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλή μέ καλλιτεχνική ἀνωτερότητα, ἡ
ὁποία διετύπωσε μέ ἐξαιρετική δύναμη τίς ἠθικές της λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς σοφοί ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τή
γνώμη κι ἔπεισαν καί ἄλλους πῶς αὐτό τό ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ
σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τό αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθεῖ τά
πολύ κατώτερά του. Αὐτό ἔλεγαν. Ἐνῶ τό φυσικότερο εἶναι νά πι-
στεύσουμε πῶς τά κατώτερα ἐπήγασαν ἀπό τό ὠραῖο, τοῦ ὁποίου
ἔμειναν ἀτελή ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στόν ἓνα ἢ στόν
ἄλλον ἔθνικό χαρακτήρα.

Μία ἀπό τίς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη * στήν ἐπιστήμη
καί στόν τόπο μας εἶναι πῶς μέ τή μελέτη του στά 1885 ἐγκρέμισε,
κατά τρόπον ὀριστικό, τή γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καί τοῦ Ψυχάρη
(1884) πῶς τό πρωτότυπο εἶναι τό σερβικό. Ὁ Πολίτης ἔγραψε
ὅτι τό σερβικό εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καί ὅτι καί τά δύο εἶναι
μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἑλληνες δέν ἐπῆραν ποτέ ἀπό τή
σλαβική φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καί κυρίως δέν ἐπῆραν ποτέ
δημοτικά τραγούδια ἀπό τοὺς Σλάβους. Τό ἐναντίον συμβαίνει στοὺς

Σλάβους : «Τά πρώτα τούτων φιλολογικά δοκίμια, προσθέτει, είναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογική κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καί μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ ἰ' ἰδίᾳ αἰῶνος καί μετέπειτα Ἑλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικά καί ἀσκητικά βιβλία καί πληθύν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ῥῶσοι καί Σέρβοι». Τό συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πῶς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων, πού μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καί τό μεσαιωνικό μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μέ τό ὅποιο συνδέεται στενότερα τό δημοτικό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διά μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους τό τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. Ἄν τό τραγούδι ἀνήκει στὸν ἀκριτικό λεγόμενο κύκλο – καί αὐτό, τό ὅποιο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας * καί ὁ Λεγκράν *, τό θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μέ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καί ἀκριτικοῦ ἔπους – τότε δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία πῶς τό πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τό ἑλληνικό καί πῶς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἵμου τό ἐμιμήθηκαν διὰ μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τό 1885 πού γράφηκαν αὐτά, ὥς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουθεῖ. Ἀπεναντίας. Ὁ Βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολύτιμη μελέτη του γιὰ τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μέ τὴν ὁποῖαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὲς πηγὲς καί ξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὲς μορφές, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καί ἀποφαίνεται πῶς τό ἑλληνικό τραγούδι εἶναι τό πρωτότυπο καί τὰ ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δέ μένει παρά ἡ αἰσθητικὴ σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μέ τό ἑλληνικό. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καί τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὲς καί ὁλοφάνερες.

Τί γίνεται στό ἑλληνικό τραγούδι ; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενιτεμό τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεῖ τὸν ξενιτεμό καί δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πῶς θὰ τῆς φέρει μιά μέρα τὴν Ἀρετῇ. Στό μεταξύ ἀπὸ μιά ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογεῖται στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καί τοῦ θυμίζει τό

τάμα του. Ὁ Κωσταντής, ἀκούοντας τή φωνή της, σηκώνεται ἀπό τόν τάφο, παίρνει τήν ἀδερφή του καί τήν πηγαίνει στή μάνα της.

Τό ποίημα ἔχει καθαρά λογική καί ἠθική ἐνότητα, ὅση καί εὐγένεια. Μάταια ὅμως θά ζητήσουμε τίς ἀρετές αὐτές στά βαλκανικά τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καί τοῦτο θά φανεῖ μόλις ἐδῶ σημειώσουμε τίς ἐξῆς ἀτελείες των ἢ ἀσυνέπειες :

Στό σερβικό ἡ μάνα δέν παίζει κανένα ρόλο. Δέν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, πού κινεῖ τό τραγούδι. Ἡ μάνα δέν ἐζήτησε νά τῆς φέρουν τήν κόρη της, οὔτε ὁ Κωσταντής ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. Ἡ ὑπόσχεση ἔχει δοθεῖ ἀπό τό μικρότερο ἀδερφό ὄχι στή μάνα, ἀλλά στήν ἀδερφή, στήν ὁποία ὑπόσχεται (χωρίς νά ὀρκίζεται) πῶς μιά βδομάδα τό χρόνο θά πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νά τή βλέπουν ἐκεῖ πού εἶναι παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, πού πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τήν ἀδερφή του, γιά νά τήν ὀδηγήσει στά παντρεμένα ἀδέρφια της. Καί ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τό φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δέν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στό τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθεῖ γιά τόν ξενитеμό τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσει τό γυρισμό, οὔτε τῆς τόν εἶχε ὑποσχεθεῖ κανένας, ἐμφανίζεται στή μέση τοῦ τραγουδιοῦ, γιά νά ὑποδεχθεῖ τήν κόρη της καί νά πεθάνει. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καί τέτοια κενά δέν μπορεῖ νά σταθεῖ τό σερβικό τραγούδι στό ἐπίπεδο τοῦ ἐλληνικοῦ.

Ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καί τοῦ βουλγαρικοῦ : Δέν εἶναι ὁ δοσμένος ὄρκος πού κάνει τό νεκρό ἀδερφό νά βγεῖ ἀπό τόν τάφο, ἀλλά ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, ἀκούοντας τήν ἀδερφή νά κλαίγεται, πού δέν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοί τό τάμα των – νά πᾶνε νά τήν ἴδουν – τή λυπᾶται καί στέλνει ἄγγελο νά ξυπνήσει τόν ἀδερφό ἀπό τό μῆμα του. Ἔτσι φαίνεται πῶς δέν τόν ἀναγκάζει νά βγεῖ ἀπό τόν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὄρκου ὅπως στό ἐλληνικό, ἀλλά μόνο ἓνα θαῦμα.

Ὅσο γιά τά καθαρῶς ποιητικά ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτά εἶναι ἀκόμη φανερότερα. Ἀντίθετα πρὸς τήν κλασική λιτότητα τοῦ ἐλληνικοῦ, γεννιοῦνται στήν πορεία τοῦ μῦθου των λεπτομέρειες πολλές καί ἀντιαισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάνουν ψωμί γιά τόν ἀναστημένο ἀδερφό ἀπό τό χῶμα καί δῶρα ἀπό τό σάβανό του. Ἡ λεπτή καλαισθησία τοῦ ἐλληνικοῦ

λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μῦθος πηγαίνει ἴσα στό σκοπό του, ἀνάμεσα ἀπό εἰκόνες καί πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νά προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὁμως ποτέ.

Τό βουλγαρικό τραγούδι (πρώτη παραλλαγή) ἔχει ἕναν ἀπίστευτο παραλογισμό, πού ἀποτελεῖ καταδίκη γιά ὀλόκληρο τό ἔργο : οἱ ὀκτώ ἀδερφοί πεθαίνουν ἀπό τήν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδή πάντρεψαν τήν ἀδερφή των στά ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θά τή φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νά σαρωθοῦν ἀπό τήν πανούκλα καί αὐτοί καί τά παιδιά τους καί ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σέ μιάν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄντρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καί ληστής, τῆς φέρνει στό δισάκι κομμένο τό κεφάλι ενός ἀπό τ' ἀδέρφια της. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἕνας λαός πέφτει σέ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τή φαντασία του νά τρέχει ἀρρύθμιστη καί ἀσυγκράτητη ἀπό τήν ἡ θ ι κ ῆ εὐ γ έ ν ε ι α, πράγμα πού δέ γίνεται στό ἐλληνικό τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δεύτερη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτές τίς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτό τό βουλγαρικό τραγούδι ἔχει ἐνότητα καί εὐγένεια, μιάν ἀναλαμπή τοῦ ἐλληνικοῦ, τοῦ ὁποίου – κατὰ τό Βούλγαρο λαογράφο Σισμάνωφ – εἶναι ὁμοιόγραφο.

Ἄς προσθέσουμε ὅτι σέ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπό τόν τάφο, πῆγε καί βρῆκε τήν ἀδερφή του πιασμένη στό χορό. Γιά νά κατορθώσει νά τήν ἀπομονώσει ἀπό τίς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπό τήν τσέπη του καί τά σκορπιᾷ καταγῆς.

Στίς εἴκοσι ἐλληνικές παραλλαγές πού δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δέ βλέπομε πουθενά τό τραγούδι νά χαμηλώνει σέ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος τό πέταγμά του μέ πλατιά φτερά σέ τραγικό οὐρανό, σάν πουλί πού σκίζει τή θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ δέ φανερώνει σέ τέτοιο βαθμό τήν πλαστική δύναμή του.

« Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

10. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μάνα μέ τούς έννιά σου γιούς καί μέ τή μιά σου κόρη,
 τήν κόρη τή μονάκριβη, τήν πολυαγαπημένη,
 τήν είχες δώδεκα χρονῶ κι ἡλιος δέ σοῦ τήν εἶδε !
 Στά σκοτεινά τήν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τή χτενίζει,
 στ' ἄστρι καί στόν αὐγερινό ἔπλεκε τά μαλλιά της.

5

Προξενητάδες ἦρθαν ἀπό τή Βαβυλώνα,
 νά πάρουνε τήν Ἀρετή πολύ μακριά στά ξένα.
 Οἱ ὀχτώ ἀδερφοί δέ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.

«Μάνα μου, κι ἄς τή δώσομε τήν Ἀρετή στά ξένα,
 στά ξένα κεῖ πού περπατῶ, στά ξένα πού πηγαίνω,
 ἂν πᾶμ' ἐμεῖς στήν ξενιτιά, ξένοι νά μήν περνοῦμε».

10

«Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήθης.

Κι ἃ μόρτει, γιέ μου, θάνατος, κι ἃ μόρτει, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχει πίκρα γή χαρά, ποιός πάει νά μοῦ τή φέρει ;».

«Βάλλω τόν οὐρανό κριτή καί τούς ἀγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχει κι ἔρτει θάνατος, ἂν τύχει κι ἔρτει ἀρρώστια,
 ἂν τύχει πίκρα γή χαρά, ἐγώ νά σοῦ τή φέρω».

15

Καί σάν τήν ἐπαντρέψανε τήν Ἀρετή στά ξένα,
 καί μπῆκε χρόνος δίσεχτος καί μῆνες ὀργισμένοι,
 κι ἔπese τό θανατικό κι οἱ έννιά ἀδερφοί πεθάναν,
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχή σάν καλαμιά στόν κάμπο.

20

Σ' ὅλα τά μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
 στοῦ Κωσταντίνου τό μνημεῖο ἀνέσπα * τά μαλλιά της.

«Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καί μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τήν ἐξόριζες τήν Ἀρετή στά ξένα !

25

Τό τάξιμο πού μοῦ ἔταξες πότε θά μοῦ τό κάμεις ;
 Τόν οὐρανό ἔβαλες κριτή καί τούς ἀγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχει πίκρα γή χαρά, νά πᾶς νά μοῦ τή φέρεις».

Ἀπό τό μυριανάθεμα καί τή βαριά κατάρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντής ἐβγήκε.

30

Κάνει τό σύγνεφο ἄλογο καί τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καί τό φεγγάρι συντροφιά καί πάει νά τῆς τή φέρει.

Παίρνει τά ὄρη πίσω του καί τά βουνά μπροστά του.

Βρίσκει την καί χτενίζονται ὅξω στό φεγγαράκι.

Ἄπό μακριά τή χαιρετᾷ κι ἀπό κοντά τῆς λέγει : 35

«Ἄιντε, ἀδερφή, νά φύγομε, στή μάνα μας νά πᾶμε.

«Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καί τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;

Ἄν ἴσως κι εἶναι γιά χαρά, νά στολιστῶ καί νά ῥθω,
κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νά βάλω μαῦρα νά ῥθω».

«Ἐλα, Ἀρετή, στό σπίτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι». 40

Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καί πίσω τήν καθίζει.

Στή στράτα πού διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,

δέν κιλαηδοῦσαν σάν πουλιά, μήτε σάν χελιδόνια,

μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινή ὁμιλία :

«Ποίος εἶδε κόρην ὁμορφὴ νά σέρνει ὁ πεθαμένος !». 45

«Ἄκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ;».

«Πουλάκια εἶναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε».

Καί παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

«Δέν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
νά περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μέ τοὺς ἀπεθαμένους !». 50

«Ἄκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,

πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μέ τοὺς ἀπεθαμένους ;».

«Ἀπρίλης εἶναι καί λαλοῦν καί Μάης καί φωλεύουν».

«Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καί λιβανιές μυρίζεις».

«Ἐχτές βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἄι - Γιάννη 55

καί θύμισέ μας ὁ παπάς μέ περισσό λιβάνι».

Καί παρεμπρός πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

«Γιὰ ἰδέξ θάμα κι ἀντίθαμα πού γίνεται στὸν κόσμο,

τέτοια πανώρια λυγερὴ νά σέρνει ὁ πεθαμένος !».

Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετὴ καί ράγισε ἡ καρδιά της. 60

«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ;».

«Ἄφης', Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ἄς λέγουν».

«Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καί ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
καί τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καί τ' ὁμορφο μουστάκι ;».

«Ἐχω καιρό π' ἄρρώστησα καί πέσαν τὰ μαλλιά μου». 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντά στήν ἐκκλησιά προφτάνουν.

Βαριά χτυπᾷ τ' ἄλογου του κι ἅπ' ἐμπροστά της χάθη.
Κι ἀκούει τήν πλάκα καί βροντᾷ, τό χῶμα καί βοῖζει.
Κινάει καί πάει ἡ Ἀρετή στό σπίτι μοναχή της.

Βλέπει τούς κήπους της γυμνούς, τά δέντρα μαραμμένα, 70
βλέπει τόν μπάλσαμο ξερό, τό καρυοφίλλι μαῦρο,
βλέπει μπροστά στήν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
Βρίσκει τήν πόρτα σφαλιστή καί τά κλειδιά παρμένα,

καί τά σπιτοπαράθυρα σφιχτά μανταλωμένα. 75
Χτυπᾷ τήν πόρτα δυνατά, τά παραθύρια τρίζουν.

«Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχτρός μου, φύγε,
κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιά δέν ἔχω,
κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριά στά ξένα».
«Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα».

«Ποιός εἶν' αὐτός πού μοῦ χτυπάει καί μέ φωνάζει μάνα ;». 80

«Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγώ εἶμαι ἡ Ἀρετή σου».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαί ἀπό τά τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» Δημοτικό

11. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ

Δέ μέ μέλει τώρα νά πεθάνω ! Μέ φτάνει ἡ ζωή, ἀφοῦ εἶδα τήν
Ἀθήνα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καί στή Ρώμη μορφώθηκε ἡ
Εὐρώπη. Μικρός τόπος καί γέμισε τή γῆς. Ἀπό δῶ μᾶς ἦρθαν καί
νοῦς καί σκέψη κι ἰδέες. Αὐτή μᾶς ἔκαμε ἀνθρώπους. Ἀθήνα τή λέν
καί ποτές ὄνομα στόν κόσμο, μέ τόσο λίγες συλλαβές, δέ σήμανε τόσα.
Φτάνει τ' ὄνομά της νά πεῖς καί τά λές ὅλα. Μέ σέβας τό χῶμα της
νά πατήσεις, ἐσύ πού ἔρχεσαι ἀέ τέτοια χώρα· τόν οὐρανό πού βλέ-
πεις, τόν ἔβλεπαν καί τότες οἱ μεγάλοι· τόν ὀρίζοντα πού κοιτάζεις
μέ τόση χαρά, τόν κοίταζαν τά μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτή
τήν ἀτμοσφαῖρα γεννιοῦνταν οἱ φωτερές ἰδέες, ἐβγαίνουν ποίηση καί
φιλοσοφία. Ὅταν ἀνέβαιναν οἱ γενναῖοι στήν Ἀκρόπολη ἀπάνω,
τήν ἴδια θάλασσα θωροῦσαν πού θωρεῖς τώρα κι ἐσύ.

Μέ πόση χάρη, μέ πόση νοστιμάδα ἀράδιασε ἡ φύση τούς λόφους καί τά βουνάκια πού βλέπεις γύρω γύρω στήν Ἀθήνα. Τί ὠραία, τί χαδευτική μορφή κατόρθωσε νά τούς δώσει ! Μέ τί γλύκα, μέ πόση ἀγάπη ζουγράφισε κάθε γραμμή. Μέ πόσο ρυθμό καί μέτρο, μέ πόση ἀρμονία ἐγλυψε τή γῆς, ἔστρωσε τά περιγιάλια καί στρογγύλωσε τούς γιαλούς ! Στόλισε τήν Ἀθήνα μέ τίς πιό χαριτωμένες, μέ τίς πιό ἀπαλές της ὁμορφιές. Τήν ἔκαμε μέ πόθο καί χαρά, τή συγύρισε σάν παιδί της. Τά' χει ὅλα ταιριασμένα· ἐδῶ τ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης φαίνονται σάν νά βγῆκαν ἀπό τό χῶμα, σάν νά εἶναι τοῦ τόπου γεννήματα, ἀφοῦ καί τά πλάσματα τῆς φύσης ἔχουν τόση φαιδρότητα καί τέχνη.

Αἰώνια χώρα θά μείνεις – καί μή σέ μέλει ! Μπορεῖ νά σέ καταπατήσουν οἱ βαρβάροι, μπορεῖ τά σκυλιά στόν Παρθενῶνα σου νά χυθοῦν. Ἡσυχὴ νά εἶσαι ! Θά καταστραφοῦν τά σκυλιά καί θά χαθοῦν οἱ βαρβάροι· μιά μέρα θά δέρνονται καί θά κλαῖν τήν τόση τους τόλμη. Ἐσύ πάντα θά βασιλεύεις· ἐσύ θά στέκεσαι παντοτινά, γιατί ἐσένα πάντα σέ κοιτάζει ἡ γλαυκομάτα μεγάλη θεά, γιατί ἐσένα πάντα σέ προσέχει τό πελώριο μάτι τοῦ Δία !

Ἐδῶ ζοῦσε λαός μοναδικός στήν ἱστορία. Ἄλλος δέ θά βρεθεῖ πού νά τοῦ μοιάξει· μπορούμε νά τό ἔχουμε καύκημα καί δόξα, μολονότι κι ἐμεῖς δέ θά τοῦ μοιάξουμε ποτέ. Ὁ πιό πρόστυχος ἄθρωπος ἐνιωθε μέσα του τί θά πεῖ τέχνη καί ποίηση, ἤξερε, χωρίς νά τοῦ τό μάθει κανείς, ποιό εἶναι τό καλό καί τ' ὠραῖο. Δέν εἶχε δάσκαλο παρὰ τή φύση. Γιά νά γίνουν ἔργα μεγάλα, δέ φτάνει ἓνας μόνο νά τά κάμει· χρειάζεται· ἡ συνέργεια ὁλωνῶν· πρέπει νά τά καταλάβουν ὅλοι κι ὅλοι νά τ' ἀρέσουν. Καλλιτέχνης ἦταν ὁ λαός ὅλος. Σέ κάθε πέτρα χάραξε τήν ἰδέα του· ὁ νοῦς του μπῆκε σάν βούλα μέσα σέ κάθε μάρμαρο, σέ κάθε στίχο. Στούς ναούς καί στά βιβλία· στοῦ Παρθενῶνα τό μέτωπο καί τίς κολόνες, μᾶς ἄφησε τήν καλύτερή του διδαχή. Μᾶς ἔμαθε τί θά πεῖ εὐκρίνεια καί τέχνη. Ψευτιές ἐδῶ δέν ἔχει· δέν ἔχει πολύπλοκες τεχνουργίες· βάλε μιά πέτρα ἀπάνω στήν ἄλλη καί βγῆκε ὁ Παρθενῶνας. Πιό ἀπλά μέσα, πιό ἀπονήρευτοι τρόποι δέ γίνονται. Ὁ Ἀθηναῖος δέ γύρευε νά θαμπώσει τόν κόσμο, νά μᾶς γελάσει μέ τέχνες, μέ σοφίες καί μέ γύρους. Δέν ἦταν ὁ σκοπός τους νά φαντάξουν. Ἐνα μόνο κυνηγοῦσαν, πῶς νά ποῦν τήν ἰδέα τους, πῶς νά τήν παραστήσουν ἀπλά καί φυσικά, γιά νά τήν καταλάβει ὁ καθένας.

δέν τούς έμελε γιά τίποτις άλλο, κι ίσια ίσια, γιατί δέν είχαν άλλο σκοπό, κατόρθωσαν κι είχαν τόση τέχνη.

Τήν 'Ακρόπολη τήν είδα όπως βέβαια δέν τήν είδε κανένας ξένος· γιά τοῦτο σᾶς μιλω μέ τόση ζωηρότητα. Νά μάθετε τί τρέχει· ίσως δέν τ' άποδείχνω, μά πολύ μ' άρέσουν οί άρχαίοι. (...).

"Αμα άδειάσω λίγη ώρα τό χειμώνα,—όταν πέφτουν όσω τά χιόνια πηχτά πηχτά καί κάθουμαι ήσυχα κοντά στή φωτιά μου,—πολύ μ' άρέσει νά κουβεντιάζω μέ τούς άρχαίους! Πιάνω ένα βιβλίο καί τά λέμε. Πόσα γέλια κάμνουμε μαζί! Πόση χαρά μέ περεχύνουν τά λόγια τους! Πόσο θυμώνω, άμα θυμώσουν· πόσο κλαίω, άμα δακρύνουν· πόσο μέ διασκεδάζουν τά παραμύθια τους καί πόσο μέ γλυκαίνει τήν ψυχή ή καλή τους, ή ψηλή τους φιλοσοφία καί ποίηση. Τά 'χουμε πολύ καλά μαζί. Δέν κάμνουν τόν περήφανο· φτάνει νά τούς άγαπᾶς μέ τήν καρδιά σου, νά μήν τούς έχεις γιά σοφολογιότατους καί μέ πολλή καλοσύνη σέ ξεσκεπάζουν τίς ιδέες τους, σέ φανερώνουν τίς όμορφίες τους καί πιάνουν τά λόγια. Πολύ μ' άρέσουν οί άρχαίοι! "Όλο πιθυμούσα ν' άνταμωθοῦμε καμιά μέρα.

Τ' άξιώθηκα κι αυτό, ό τι πάτησα στήν 'Αθήνα, Κόντευε μεσημέρι· γρήγορα γρήγορα έτρεχε ό καθένας άπό τή ζέστη νά χωθεΐ μέσα στά κελάρια. "Ετσι κρύφτηκαν όλοι καί στούς δρόμους δέ φαίνονταν πιά ψυχή. "Ο ήλιος φωτοβολούσε, πού σέ θάμπωνε τά μάτια. "Όλα τά 'βλεπες κάτασπρα, ή 'Αθήνα γυάλιζε σάν τή ζάχαρη· έλεγες πού είχε χλωμιάσει κι ό ούρανός άπό τήν άντηλιά. "Ησυχία δέν έχω στό ταξίδι· πρέπει νά είμαι πάντα στό ποδάρι. Σηκώθηκα λοιπό νά πάω στήν 'Ακρόπολη. Προτοῦ ν' άνεβῶ, στάθηκα κάτω μιά στιγμή καί κοίταξα άπάνω, νά διῶ. Τί βλέπω; όλους τούς άρχαίους μαζωμένους στήν 'Ακρόπολη, ξιπόλητους κι άσπροντυμένους, μέ τούς μακριούς χιτῶνες. Τά πρόσωπά τους ήταν κάπως χλωμά, μά πάντοτες ώραϊα. Προχώρησα καί τούς είδα άπό πιό κοντά. Περιπατοῦσαν καί μιλοῦσαν άναμεταξύ τους. (...). "Άλλοι πάλε έρχονταν ίσια μέ κάτω, στοῦ Δίονυσου τό θέατρο, καθούντανε γύρω γύρω στά σκαμνιά καί πρόσμεναν—ποιός ξέρει τί; ίσως καμιά παράσταση πού δέ θά γίνει ποτέ. "Άλλοι ήταν καθισμένοι μέ τήν άράδα στά σκαλοπάτια τοῦ Παρθενώνα, κοίταζαν τό χόρτο πού είχε φυτρώσει στίς πέτρες ή θωροῦσαν τή θάλασσα μπροστά τους. Είχαν όμιλίες κι έσκυφε ό ένας νά πει κάτι τ' άλλουνοῦ. "Ο Σωκράτης έτριβε

τά γόνατά του· θυμωῦνταν πού τρίβοντας τά γόνατά του εἶχε πεθάνει καί γλυκά χαμογελοῦσε. Τί καλός ἐκεῖνος ὁ Σωκράτης ! Χαίρουνταν ὅλοι τους νά τόν ἀκοῦν. Ἦταν ἓνα γλέντι γιά τόν κόσμο. Ἐπρεπε νά διεῖς τόν ἥσυχο τό γέρο, ὅταν εἶχε στό νοῦ του νά πεῖ καμιά νοστιμάδα ἢ νά κάμει κανένα χωρατό· τότες ἦταν πού ἔβγαζε ἀπό τό στόμα του λόγια γεμάτα ἰδέες μεγάλες καί πανάγιες ἀλήθειες. Παίζοντας καί σάν νά μήν προσέχει ἔλεγε τά πιό σοβαρά πράματα. Σέ τέτοιες ὥρες εἶχε μάλιστα τό συνήθειο νά κατεβάζει τά φρύδια καί νά πετᾷ στραβά μιά ματιά, τάχατις σάν νά 'καμνε τό σπουδαῖο ἢ τό θυμωμένῳ. Ὁ Πλάτωνας τόν πείραζε λέγοντας πώς μοιάζει ταῦρος.

Ὁ Ἡρόδοτος, μέ χάρη μοναδική, διγοῦνταν παρέχει κάτι ἱστορίες πού τελειωμό δέν εἶχαν. Κάθουνταν τά Ἑλληνόπαιδα τριγύρω καί τόν ἀκούγαν ὅλοι σάν παππού τους. Σκυθρωπός σάν τό λιοντάρι, ὁ Θουκυδίδης μελετοῦσε. Γύρευε θεμέλια, γιά νά στυλώσει τήν ἀλήθεια. Μάζωνε πληροφορίες ἐδῶ κι ἐκεῖ, ρωτοῦσε τοὺς στρατιῶτες, μιλοῦσε μέ τοὺς γέρους, πολεμοῦσε νά διαβάσει τίς ἐπιγραφές καί τά μνημεῖα. Κάποτες χαμογελοῦσε τό λιοντάρι· ἔβλεπε πού τό ἔργο του εἶχε μείνει στοὺς αἰῶνες καί πού μοναχός του, πρὶν ἀκόμη μάθει ὁ κόσμος τί θά πεῖ ἐπιστήμη καί κριτική τέχνη, εἶχε δεῖξει τήν ἀληθινή, τή μόνη μέθοδο τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἱστορίας.

Ἕνας γέρος, μέ τά μαλλιά σάν τό χιόνι, ἡμερα καί γλυκά τραγουδοῦσε κάπου κάπου τῆς ἀνοιξης τήν καλοσύνη, τοῦ ἀηδονιοῦ τή λαλιά, τοῦ Κολωνοῦ τήν ὠραιότητα καί τήν ἀσπράδα. Ἦταν ὁ Σοφοκλῆς, ὁ μεγαλύτερος ἀπ' ὅλους, ὁ Σοφοκλῆς πού ἀναφτε ἡ καρδιά του καί πού ἔβγαζαν οἱ στίχοι του φωτιά, κάθε φορά πού μιλοῦσε γιά τήν οὐράνια Δίκη, γιά τίς Ἑρινίες πού τοὺς φονιάδες φονεύουν· κρυφτουνται οἱ Ἑρινίες μέσα στά λαγκάδια καί στοὺς βράχους— κι οἱ βράχοι θά καταντήσουν τρομάρα γιά ὅσους δέν εἶδαν πού πίσω ἀπὸ τοὺς βράχους εἶναι κρυμμένες οἱ χαλκόποδες θεές. Ὁ καλός ὁ Αἰσχύλος μονολογοῦσε· πότε τόν ἔβλεπες σάν ἱερέας νά λειτουργᾷ, πότε νά πολεμᾷ σάν στρατιώτης. Συνήθιζε ποῦ καί ποῦ νά βάζει στίς τραγωδίες του μέσα καί δύο τρεῖς ξένες λέξεις· τίς εἶχε μάθει στοὺς περσικούς πολέμους. Ἀπὸ μακριά, ὁ Εὐριπίδης τοὺς κοίταζε καί τοὺς δυνό. Γελοῦσε σάν τό μαριόλο. Ὅταν ἐκλαιγε, ἐκλαιγε σατυρικά. Κανείς ὅμως δέν εἶχε τή φωνή του, κανείς δέν εἶχε τό πάθος του, ἅμα ἔψαλνε τήν ἀγάπη. Ἐγραφε κείνη τήν ὥρα μιά στροφή κι ἀντιστρο-

φή για μία του τραγωδία· μολοντούτο δέν έμοιαζε λυπημένος. Ήταν όλος χαρά και μέ φάνηκε πώς τά ξευπνά του τά μάτια μιλούσαν κι έλεγαν κρυφά κρυφά—«Στάσου, νά τούς πιάσουμε τούς ΄Αθηναίους μέ τούς δωρισμούς πού όλο γυρεύουν. Κανένα χορό νά τούς φτιάξω, πού τίποτις νά μήν καταλάβουν ούτε κείνοι ούτε οί σοφοί Εύρωπαίοι κατόπι». Ο ΄Αριστοφάνης δέν του τά μασούσε· τόν έκαμνε κουρέλι. Τά 'λεγε χοντρά κι ώστόσο πάντα μέ χάρη. Οί ΄Αθηναίοι έσκαναν από τά γέλια.

Ο Περικλής, ό άληθινός πατέρας τής δημηγορικής τέχνης, μ' ένα του λόγο κόρωνε τό λαό ή τόν ήσύχαζε πάλε· γίνονταν άστραπή και βροντή, άναποδογύριζε τήν Έλλάδα — κι έμοιαζε θεός. Ο Δημοσθένης, άλλο θεριό. Άχ ! τί φωνή ήταν εκείνη ! Σάν τίς φλόγες πετούσαν τά λόγια του κι άναφταν τίς καρδιές· ήταν πυρκαϊά. (. . .).

Ο φίλος ό ΄Αριστοτέλης είχε άλλες φροντίδες. Κοίταζε πώς νά πλουτίσει τόν άθρώπινο νοϋ, πώς νά χωρέσει τό κεφάλι του άθρώπου πιότερη μάθηση, πιότερες γνώσεις, πώς νά καταλογήσει όσα ξέρει, πώς νά κάμει τήν έπιστήμη νά προδέψει· στάθηκε ό πρώτος δάσκαλος τής Εύρώπης. Περπατούσε μέ τούς μαθητάδες του κι έλεγε λόγια πού μπορούσε κι ό Πλάτωνας νά τ' άκούσει. Τά σημείωναν οί μαθητάδες γρήγορα γρήγορα και στά πεταχτά· έτσι σώθηκαν πολλά του ΄Αριστοτέλη. Όταν τά βλέπουμε τυπωμένα, μās έρχονται κάπως ξερά και ψυχρούτσικα· μά τώρα πού τόν άκουγα, πού τόν είχα μπροστά μου, ένωθα τήν καλοσύνη του όλη, τήν τρυφερή, του ψυχή, τής καρδιάς του τή γλυκύτητα και τή χάρη. Ποιός μπόρεσε ποτές και ποιός θα μπόρέσει νά μιλήσει μέ τόση αγάπη και μέ τόσο ύψος για τό Θεό ; Ποιανού μάτια είδαν τόσο καθαρά και χάρηκαν τόσο πολύ νά διοϋν τή Δικαιοσύνη ; Τήν όψη της, λέει, μήτε ό έσπερινός τήν άξιζει μήτε ό αύγερινός· ή φύση τόσο ωραία δέν είναι ! Ποιός έννόησε καλύτερα πού ή ένέργεια είναι ό γενικός νόμος του κόσμου ; Κι όταν κλαίς κι όταν έχεις κανέναν καημό και λυπᾶσαι, έλεγε τήν ώρα πού τόν άκουγα στην ΄Ακρόπολη, μπορεί μολοντούτο νά μήν είσαι δυστυχισμένος, άφοϋ μέσα σου νιώθεις τήν ψυχή σου κι ενεργᾶ. Κανένας καρδιογνώστης δέν άνάλυσε μέ τέτοια δύναμη κι αλήθεια κάθε πάθος τής καρδιάς μας. Δέ βρέθηκε άλλος σάν τό Σταγειρίτη, για νά ξεδιαλύνει τά μυστικά τής ανθρωπότητας και τής ζωής. Κανείς δέν είχε κρίση πιό σωστή και νοϋ πιό γενναίο. Τόσο λαμπρά δέ μίλησε κανείς για τή

φιλία ; πού δέν ἀρέσει τή μοναξιά καί πού χαίρεται περισσότερο μέ τήν ἀγάπη πού χαρίζει παρά μέ τήν ἀγάπη πού παίρνει. "Ανοίγε ή καρδιά μου νά τόν ἀκούω. Μ' ἔρχονται ὅλο νά πάω νά τοῦ φιλήσω τό χέρι.

Ὁ Ξενοφώντας κι ὁ Πλάτωνας φιλοτιμιούνταν ποιός θά μιλήσει πιό καλά γιά τό Σωκράτη. Ὁ Ξενοφώντας τά 'λεγε στρατιώτικα κι ἀπλά. Ὁ Πλάτωνας ἔβαζε καί τόν Πλάτωνα μέσα. Φαιδραίνονται ή ψυχή μέ τή μιλιὰ του. "Ὅλα του τά λόγια ἦταν ἓνα χαμόγελο. Δέν κοίταζαν τά μάτια του καταγῆς· ἔλεγεσ μάλιστα πώς μόλις πατοῦσε τό χῶμα. Κοίταζε ψηλά ψηλά στόν οὐρανό, σάν νά γέμιζε φῶς ὁ μεγάλος του νοῦς. Σέ φαίνονται πού θωροῦσε, μέσα μέσα στά γαλάζια τ' οὐρανοῦ, ὁλωνῶν τῶν πραγμάτων τή μορφή καί τίς ιδέες, καί τόν περεχοῦσε ἐξάσια χαρά πού τέλος ξεσκεπάζονται μπροστά του ή ἀλήθεια.

Πίσω στόν Παρθενώνα ἦταν ἴσκιος καί στόν ἴσκιο μέσα κάθονταν οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὁ Παρμενίδης ὁ 'Ελεάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ξενοφάνης. Λίγο λίγο προχωροῦσαν· ὁ ἥλιος ὅζω εἶχε τόση δύναμη, τόσο φῶς, πού τό μέρος ἐκεῖνο φαίνονται ἀκόμη πιό μαῦρο· ἔμοιαζε σάν νά ἦταν κανένα βαθύ βαθύ σκοτάδι· ἔλεγεσ πώς ἔβγαιναν οἱ φιλόσοφοι μέσα ἀπό κανένα χάος καί πώς πίσω τους εἶχανε νύχτα καί καταχνιά. Ὅσο πρόβαιναν ὁμως, τόσο πιότερο ἔλαμπε, τόσο πιότερο γέμιζε ἀχτίδες τό πρόσωπό τους. Ὁ Ἡράκλειτος μιλοῦσε γιά τά ποτάμια πού τρέχουν καί γιά τόν κόσμο πού σάν ποτάμι περνᾷ. Ὁ Δημόκριτος βαστοῦσε στά δάχτυλά του κάτι ἄτομα μικρά μικρά, γύρευε νά τά κόψει καί δίδασκε πώς ὅλα ξαναγεννιοῦνται. Γιά τοῦτο χαίρουνται καί γελοῦσε. Ὁ Ἀναξαγόρας τούς κοίταζε κι ἔλεγε πώς χρειάζεται Νοῦς, γιά νά στρώσει τόν κόσμο, γιά νά συγυρίσει τή φύση, γιά νά ξεχωρίσει τ' ἄτομα καί νά ζωντανέψει τήν ὕλη. Μέ πόση διάνοια, μέ πόση κρίση καί γνώση, πρῶτοι τους ἐκεῖνοι, ὅταν ἀκόμη σώπαιναν οἱ γλῶσσες καί τά κεφάλια, κατάλαβαν τήν ὕπαρξη καί τή φύση, εἶδαν πώς μιά καί μόνη ἀρχή, ἓνας γενικός νόμος κυβερνᾷ τόν κόσμο, πώς ὁ οὐρανός κι ή γῆς, πώς ὅλα τά φαινόμενα πού βλέπεις εἶναι τό ἴδιο πράμα καί μέσα τους ἔχουν ἓνα σύστημα μοναδικό πού ἐνώνει τό καθετίς τό ἓνα μέ τ' ἄλλο. Πολύ πιό σοφοί, πολύ πιό μεγάλοι στάθηκαν ἐκεῖνοι κι ἀπό τό Σωκράτη κι ἀπό τούς ἄλλους. Κουβέντιαζαν κρυφά κρυφά ἀναμεταξύ τους καί δέν μπορούσες ν'

ἀκούσεις τί ἔλεγαν. Κοντά στους φιλοσόφους καί λίγο πιό πίσω, γιατί ἔμοιαζαν ἀκόμη πιό παλιοί, στέκουνταν ἓνα σωρό τραγουδιστάδες. Ἀνέβαιναν κι ἐκεῖνοι στήν Ἀκρόπολη. Ἔρχονταν ἀπό τήν Αἰολίδα κι εἶχαν περάσει κάμποσα χρόνια στήν Ἰωνία. Διγούνταν παραμύθια τοῦ λαοῦ κι ἀθάνατες ἱστορίες. Εἶχαν ὅλοι τους στό μέτωπο γραμμένο τό ἴδιο ὄνομα, Ὁμηρος. Ἐνας ὅμως πού ἔμοιαζε σάν λοχαγός, περπατοῦσε μπροστά, ἔκρυφε τούς ἄλλους μέ τή μεγάλη του ράχη, μέ τ' ὠραῖο του τό κεφάλι καί τούς περιμάζωνε πίσω του μέ τρόπο πού δέν τούς ἐβλεπες πιά καί πού φαίνονταν ὁ μόνος Ὁμηρος ἐκεῖνος νά εἶναι. Οἱ φιλόσοφοι κι οἱ τραγουδιστάδες εἶχαν ὁμιλίες. Ἔλεγαν οἱ φιλόσοφοι. — «Ὁ νοῦς τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένος· πρῶτοι τοῦ δώσαμε ζωή. Φιλοσοφία δέν ἤξερε καί τοῦ μάθαμε φιλοσοφία». — Ἔλεγαν οἱ τραγουδιστάδες. — «Ἡ φαντασία τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένη· πρῶτοι τῆς δώσαμε ζωή. Ποίηση δέν ἤξερε καί τοῦ μάθαμε ποίηση». Ἀθάνατα λόγια! Ἀθάνατος ὁ λαός πού μπόρεσε μιά μέρα νά τά πεῖ!

Τί νά σᾶς τά πολυλογῶ; Τί νά περάσω ἕναν ἕναν ὅσους ἀπάντησα στήν Ἀκρόπολη; Ὅλες οἱ δόξες τῆς Ἑλλάδας βρῖσκονταν ἐκεῖ πέρα...

«Τό ταξίδι μου»

Γιάννης Ψυχάρης

12. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ, Η ΚΑΤΑΦΡΟΝΕΜΕΝΗ

Ἐδῶ στήν Ἀνατολή καί πρό πάντων στήν Ἑλλάδα ὑπάρχουνε πλῆθος λαϊκοί τεχνίτες πού ζήσανε στόν ΙΖ' καί ΙΗ' αἰῶνα καί πού ναι ὁλότελα ἀγνωστοί στούς ἀνθρώπους τῆς τέχνης. Κανένα φωτισμένο μάτι δέν ἔπεσε ποτές ἀπάνω στ' ἀριστουργήματά τους. Ὁ ἀρχαιολόγος ἔφταξε ἴσαμε τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλης ἢ λίγο παραπέρα καί σταμάτησε, ξοφλώντας μέ τά λόγια «παρακμή καί θάνατος».

Μεγάλη πλάνη νά 'χει κανένας τήν ἰδέα πῶς ἡ τέχνη ἀνθίζει ὅσο ἀνθίζει κι ἓνα κράτος καί πῶς πέφτει μαζί μέ τήν πολιτική καί στρατιωτική παρακμή του. Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὑπάρχει ἀκμή τῆς ζωγραφικῆς στήν ἀνατολική χριστιανοσύνη. Οἱ ράτσες πού βρεθῆκανε κατ' ἀπό τόν Τοῦρκο, χριστιανοί ὅλοι τους, δέν πά-

ψανε νά κάνουνε τέχνη ἴσαμε τόν ΙΘ' αἰώνα, δηλαδή ἴσαμε τίς μέρες μας.

Σέ τοῦτα τά χρόνια τῆς λεγόμενης «παρακμῆς», ἀγράμματοι καλογέροι καί λαϊκοί φτιάξαν «εἰκονογραφικούς τύπους», ὅπως τοὺς λένε, πολύ σπουδαίους καί σύμβολα πιά βαθιά ἀπὸ πολλά πού ἔχανε δημιουργηθεῖ πρωτύτερα. Γιά παράδειγμα φέρνω τόν ἅγιο Γιάννη Πρόδρομο, πού τόν παρασταίνουνε σάν ζωτικό ὄρνιο, μαῦρο καί μέ ψιλὰ ποδάρια, μέ κεφάλι ἀναμαλλιασμένο, σάν ληστή ἢ ἀρματολό, μέ κάτι φοβερές φτεροῦγες. Στέκεται ἀνάμεσα σέ δυὸ ἄγριες ράχες ἀπὸ στουρνάρωπετρα, ἔχοντας γερμένο τό κορμί του κατὰ μπρός. Μέ τό ἔνα χέρι του ἀνασηκωμένο ψηλά, μιλάει στοῦ Χριστοῦ, πού προβάλλει μέσ' ἀπὸ τόν οὐρανό. Στά ποδάρια του, μέσα σέ μιά λεκάνη, εἶναι τό κομμένο κεφάλι του· κι ἐκεῖνο δείχνοντας τοῦ Χριστοῦ, τοῦ λέγει τό παράπονό του, γραμμένο σ' ἓνα χαρτί πού κρατάει ἀπὸ τ' ἄλλο χέρι : «Βλέπεις, Γιε τοῦ Θεοῦ, τί παθαίνουνε ὅσοι ἐλέγχουνε τά σφάλματα ἐκείνων πού δέν παραδέχονται τά λάθη τους ! Κοίταξε τό κεφάλι μου, ὁ Ἡρώδης μου τό ἔκοψε γιὰ σένα !». Αὐτό τό παράξενο φτερωτό πλάσμα σέ καρφώνει στὸν τόπο. Κατὰ τὴν ἰδέα μου, σπάνια ὁ ἄνθρωπος φτιάνει δημιουργήματα μέ τέτοιο βάθος.

Στὴν ἴδια βασανισμένη ἐποχὴ πού εἶπα, βλέπει κανεῖς κι ἄλλα τέτοια λαϊκὰ ἔργα, γιομάτα πάθος, ὅπως εἶναι ὁ ἄβας Σισώης, πού στέκεται ἐκστατικός μπροστά στὸν τάφο λέγοντας : «Βλέποντάς σε, τάφε, ἀνατριχιάζω ! Μηδὲ ὁ Μεγ' - Ἀλέξαντρος δὲ γλίτωσε ἀπὸ σένα !». Πλῆθος ἄλλα τέτοια ἀριστουργήματα γινήκανε τά τελευταῖα χρόνια, πού θὰ τὰ γράψω σέ ἰδιαιτερο βιβλίο.

Στὴν ἐποχὴ τῆς σκλαβιάς σχηματίστηκε ἓνα παράξενο πνεῦμα, βαθύ καί πολύ λεπτό, τό ρωμαῖκο, «ρούμ» τούρκικο. Οἱ χριστιανοὶ πού βρεθῆκανε κάτ' ἀπὸ τὸν Τοῦρκο εἶχανε αὐτό τό πνεῦμα. Οἱ ζωγραφιές μέσα στίς ἐκκλησιές εἶναι γιομάτες πάθος καί παλικάριά. Τό λαϊκὸ πνεῦμα πού βασιλεῦει μέσα σέ τούτη τὴ βάρβαρη ἐποχὴ, τοὺς δίνει βάθος καί ἐσωτερικότητα.

Τότες εἶναι πού οἱ λιγνές φιγοῦρες, ὅπου φανερώνονται σάν φαντάσματα ἀπάνω στοὺς τοίχους τῆς σκοτεινῆς ἐκκλησιᾶς, παίρνουνε μιά ζωνερὴ κίνηση, οἱ πολεμιστὲς ξαφνιασμένοι περπατᾶνε μέ τά ποδάρια ἀνοιχτά καί κινούμενα σάν σέ μάχη. μέ τ' ἄρματα καί τά

ροῦχα ἀνεμίζοντας στὸν ἀγέρα, μέ τό σπαθί ὅξ' ἀπὸ τό θηκάρι. Οἱ προφῆτες στοῦ θόλο, γύρω στὸν Παντοκράτορα, δὲ στέκονται ἀκίνητοι ὅπως στ' ἀρχαιότερα χρόνια, παρά τρέχουνε φτεροπόδαροι, μ' ἀνοιχτά σκέλια, γύρω ἀπὸ τὸν κύκλο πού ἀπὸ μέσα του προβάλλει ὁ Χριστός, δείχνοντάς τον μέ τό 'να χέρι ἀνασηκωμένο καί κοιτάζοντας συχνά πρὸς τὰ πίσω, ἀπαράλλαχτα ὅπως ἐκεῖνες οἱ φτεροπόδαρες φιγούρες στ' ἀρχαῖα ἀγγεῖα.

Τότες εἶναι πού οἱ καβαλάρηδες πολεμάρχοι "Ἅγιος Γιώργης κι "Ἅγιος Δημήτρης, ἀπάνω στ' ἄτια τους πού 'χουνε τὰ φουσκωμένα στήθια, τὰ στρογγυλά καπούλια καί τὴν οὐρά δεμένη κόμπο, περπατᾶνε ἀντάμα ἀγκαλιασμένοι μέσα σέ ντερβένια, σκεπασμένοι κι οἱ ἴδιοι καί τὰ φαριά τους μ' ἐνὰ σωρό βάρβαρα στολίδια, φοῦντες καί χάμουρα.

Τότε πρωτοφαίνεται ὁ μελαγχολικός καί γλυκός τύπος τοῦ παλικαριοῦ μέ τό σεμνό μουστάκι στριμμένο ἀλαφρά, πού τὸν βλέπει κανένας ὑστερώτερα, στά χρόνια τῆς Ἐπανάστασης, μέ τὰ μακριὰ μαλλιά, μέ τό βαθύ θλιμμένο βλέμμα, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Γκούρας, ὁ Φωτομάρας, ὁ Διάκος, οἱ Μαυρομιχαλαῖοι κλπ., αὐτό τό παράξενο σουλούπι, ἀρχαῖος καί μαζί βάρβαρος, φερμένος ἀπὸ τὴν Ἀσία κι ἀδερφωμένος μέ τό ντόνιο αἷμα, ἀπόγονος «τῶν ἀντρειωμένων ἀρχαίων Ἑλλήνων».

Ὁ «ἀρχαῖος Ἕλληνας» εἶναι πάντα μέσα στή φαντασία τοῦ λαϊκοῦ μᾶστορα, καί τὸν ζωγραφίζει μ' ἓνα τρόπο φοβερό. Περικεφαλαῖες μέ φανταστικά σκέδια, πού 'χουνε ἀπάνω τους φτερά σάν φλόγες, θώρακες γιομάτοι πλουμίδια, μέ μέδουσες στοὺς ὤμους καί στὸν ἀφαλό, μέ φουστανέλες φαρδιές καί πετούμενες, μέ χαντζάρια γυριστά, μέ τουζλούκια * κεντημένα. Τ' ἀνοιχτά ποδάρια τους εἶναι καλά στεριωμένα στή γῆ, περπατώντας μαζί καί σταματημένα, μ' ἀνοιχτές πατουῖσες, ἀνθρώποι σάν ἀληθινοί, μέ μιάν ἀπερίγραφη ζωντάνια.

Μεγάλοι μαστόροι, δυνατές κι ἑμορφες ψυχές !

Ἔργα » τ. Γ'

Φώτης Κόντογλου

ΚΥΠΡΟΣ

«Μές στά χαράματα συχνά καί μές στά μεσημέρια κι όταν θολώνουν τά νερά κι όταν πληθύνουν τ' ἄστρα, ξάφνου σκιρτοῦν οἱ ἄκρογιαλιές, τά πέλαγα κι οἱ βράχοι» καί φθάνει ἴσαμε ἐμᾶς ἡ ἀναπνοή τῆς Κύπρου, παλεύουσα, ἀγωνιώσα, θυμίζουσα ὅτι «στό ὠραῖο πολύπαθο κορμί τῆς ἡ ἀγνή ψυχὴ δέν ἔσβησε».

Βλέπω, μέσα ἀπ' τά μηνύματα τῶν ποιητῶν καί τῶν ἱερέων «ἓνα δακρυσμένο πουλί» στήν Κύπρο τῇ φουρτουνιασμένη — «κι ἐγώ στά χέρια μου μόνο μ' ἓνα καλάμι» ἀναλογίζομαι τήν τρομερή τῆς Μοίρα.

Στήν Κύπρο τήν πολύχαλκη
στήν καρποφόρα γῇ
ἀκόμα ἡ Μοίρα τῆς Ὀργῆς
ἡ μοίρα ὄλων τῶν ὁμορφῶν
ξεσπάει καί καταλεῖ; ...

Ἐρώτημα ἀξεπέραστο τοῦ Κωστή Παλαμᾶ τυλίγεται στό ἔθνικο ἄγχος. Τρεμάμενη ἡ γραφή μου, γιά τῇ Μοίρα τῆς Κύπρου, καθώς ἡ ἅγια νῆσος, δέν ἔπαυσε νά ταράζεται ἀπό τίς κρίσεις τίς κυκλοθυμικές, ἀπό τίς σκοτεινές καί ἄγριες ἐπιβουλές, ἀπ' τά ταρακουνήματα Δυνάμεων ἀοράτων. Ὡς νά μήν ἔφταναν οἱ σεισμοί πού ἀποτυπώθηκαν στούς σιβυλλικούς χρησμούς 180 χρόνια πρό Χριστοῦ, οἱ δονήσεις πού ἔσχισαν τῇ γῇ τῆς Λεμεσοῦ καί τῆς Ἀμμοχώστου (τήν ἴδια ἡμέρα τοῦ 1491, ὅταν γκρεμίστηκαν καί Τείχη τῆς Ἀγία-Σοφιάς) ἔγιναν κι ἄλλες θεομηνίες, ἱστορημένες στά χειρόγραφα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τοῦ 1718 καί τοῦ 1870, ὅταν ὀργή Κυρίου σάρωσε Κύπρο, Συρία καί Ἀραβία. «Ἀπό τό μαῦρο σύγνεφο κι ἀπό τῇ μαύρῃ πίσσα» τῶν πió μεγάλων δοκιμασιῶν, βγῆκαν ὅμως «οἱ ἀρχαῖες μετονομασμένες Θεότητες τῆς Κύπρου, οἱ Ἀκρίτες κι οἱ Ἀροδαφνοῦσες». Θεότητες ἀγωνιστικές καί ἀδάμαστες.

«Θησαυρός τῆς δύναμης καί ἀντρείας» ὁ Λαός τῆς Κύπρου. Ψυχωμένος Λαός, ἀσυνθηκολόγητος, πάντα χτυπημένος, πάντα ἀναστημένος στήν ἐθνική του Ὀδύσεια. Λαός πού δέ σηκώνει γαλιφιές, μήτε καί φοβέρες, μήτε καί χρυσωμένα χάπια, γιατί αὐτός δέν τουμπάρεται εὐκολα, ἔχει χαλυβδῶσει τήν καρτερίαν του καί μᾶς τήν τρα-

γουνάει: «Καρτεροῦμεν μέραν νύχταν νά φυσύσ' ἓνας ἀέρας, γιά νά φέξει καρτεροῦμεν τό φῶς τζέινης τῆς ἡμέρας».

Δικός μας Λαός, καταδικός μας, πού ἔσωσε τῆς Λευτεριάς τή φλόγα, μαχόμενος, ἀπό χρόνια ἀρχαιότατα, στά ὁμηρικά τρίστρατα, τιμώντας τά ἀχνάρια τοῦ Σόλωνος καί τοῦ Κίμωνος στή νησιωτική πατρίδα τῆς θείας τρέλας, πού πέταξε τό ζυγό τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Περσῶν καί τῶν Ρωμαίων Ἱππέων, αὐτῶν πού πολίорκησαν τήν κυπριακή Γερουσία, γιά νά ἐκβιάσουν τή θέλησή της — μά οἱ γερουσιαστές πέθαναν ἀπ' τήν πείνα, γιά νά μὴν ἐνδώσουν. Πῶς, λοιπόν, νά ἐνδώσουν, μέ τέτοιες ἄσβεστες ὑποθήκες, οἱ σημερινοί βουλευτές τῆς Κύπρου, σέ ὅποια πίεση ἢ ἐκβίαση διχοτομική τῆς πατρώας γῆς; ... Πῶς νά ἀπιστήσουν στούς προγόνους τους, πού δέν ἔσπασαν οὔτε κάτω ἀπό τοὺς Βυζαντινοὺς ἀποστάτες, οὔτε κάτω ἀπό τοὺς θωρακοφόρους τοῦ Ριχάρδου τοῦ Λεοντόκαρδου, οὔτε κάτω ἀπό τοὺς ἄλλους ἄρπαγες, κουρσάρους, κατακτητές, Γάλλους ἱππότες, Γερμανοὺς σταυροφόρους, Βενετούς σπουδαγμένους στά βασιανιστήρια, Ὁθωμανοὺς πού ἔστησαν ἀγχόνες στοὺς πατριῶτες μέ τὰ ράσα, ὅταν ὀνόμασαν τό νησί «ἑβδομο πασαλίκι τῆς Ἀσίας»; ... Πῶς νά ἀφήσουν στό ἐπικίνδυνο 1972 νά βρικολακιάσει ἀνάμεσά τους ὁ Μέγας Ἀρμιοστής τοῦ 1882 ἢ τὰ θέσφατα τῶν Ἱμάμηδων — τό «μετζελέ» — ἢ ὅχι αὐτά τὰ ἀγύριστα, μά τὰ ὑποπρόϊόντα τους τὰ συγκαιρινά; ... Σε β α σ τ ε ῖ τ ε τ ῆ ν Κ ὑ π ρ ο, μ α θ η τ ε ὕ σ τ ε σ τ ῆ ν Ἱ σ τ ο ρ ί α τ η ς ὅ σ ο ι τ ῆ ν ὀ ρ ε χ τ ῆ κ α τ ε σ' Ἀ ν α τ ο λ ῆ καί Δ Ὑ σ η, μ α κ ρ ι ά τ á χ έ ρ ι α σ α ς, ὅ σ ο ι σ κ ε φ τ ῆ κ α τ ε τ ό ν ἀ κ ρ ω τ η ρ ι α σ μ ό τ η ς. Ὅ π ο υ κ ι ἂ ν β ρ ί σ κ ε σ τ ε, αὐτό νά τό ξέρετε, ὁ Λαός τῆς Κύπρου, δέ θά πιαστεῖ στόν ὕπνο. Δέν ἔχει μόνο εἰδυλλιακές εἰκόνες ἡ νῆσος, ξέρεי νά ἀμύνεται καί στά σαρκοβόρα πού ἐλλοχεύουν πίσω ἀπ' τὰ ἐρημοκκλήσια, τοὺς λύκους, τίς ἀλεπούδες καί στ' ἄρπαχτικά πετούμενα — κόρακες καί γεράκια — καί στά ἔντομα τὰ ἀραχνοειδή καί στά ὕπουλα ἐρπετά καί στίς γαμφόνυχες συνωμοσίες. Ὅλα ἔμαθε νά τὰ χτυπᾷ ὁ Ἑλληνοκύπριος ἀμυνόμενος, νά γιατί στίς ἀρχαῖες περγαμνές ἡ Κύπρος παρομοιάζεται μέ ἀσπίδα.

Πλανωμένη στήν κυπριακή Σαλαμίνα, ἡ ἀλαφροίσκιωτη ψυχὴ τοῦ Σεφέρη «ἐκείνη πού εἶδε τήν αὐγὴ μέσα ἀπ' τήν πάχνη τοῦ θανάτου», ἔφερε στόν Κόσμο τό ἐρώτημα αὐτό, τό σπαραχτικό

Τή γνώμη τῶν δυνατῶν ποιός
 θά μπορούσε νά τή γυρίσει;...
 Ποιός θά μπορούσε ν' ἀκουστεί;...

«Όταν οἱ δίκαιοι σιωποῦν, σάν νά μήν ἔχουν τί νά ποῦν» —
 ποιός θά μπορούσε ν' ἀκουστεί;... «Στήν Κύπρο τήν ἀέρινη, τή
 Μακαρία γῆ», ὁ Λαός της κρατεῖ μέ τά δόντια του τήν Ἐλευθερία.

«Φωνή ἐπὶ δικτατορίας»

Βάσος Βασιλείου

ΣΤ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἑ Ἀ π ό σ π α σ μ α)

Τό «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπό 118 ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους καί ἐκφράζει τόν πόνο τοῦ ἑλληνισμοῦ γιά τή μεγάλη ἐθνική συμφορά, τήν ἄλωση.

- Θρῆνος, κλαυθμός καί ὄδυρμός, καί στεναγμός καί λύπη,
θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις!
ἐχάσασιν τό σπίτιν τους, τήν Πόλιν τήν ἀγία,
τό θάρρος καί τό καύχημα καί τήν ἀπαντοχήν τους.
Τίς τό ἔπεν ; τίς τό μήνυσε ; πότῃ ἔλθεν τό μαντάτο ; 5
Καράβιν ἐκατέβαινε στά μέρη τῆς Τενέδου,
καί κάτεργον * τό ὑπάντησε, στέκει καί ἀναρωτᾷ το·
«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καί πόθεν κατεβαίνεις ;».
—«Ἐρκομαι ἅκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τό βαρύν τό σκότος,
ἅκ τήν ἀστραποχάλαζην, ἅκ τήν ἀνεμοζάλην, 10
ἀπέ τήν Πόλιν ἔρχομαι τήν ἀστραποκαμένην.
Ἐγώ γομάριν * δέ βαστῶ, ἀμέ μαντάτα φέρνω
κακά διά τοὺς χριστιανούς, πικρά καί δολωμένα·
οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἤρθασιν, ἐπήρασιν τήν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καί πανταχόθεν».
-
Μή τό ἑπομένεις, οὐρανέ· καί, γῆ, μή τό βαστάξεις, 87
ἦλιε σκότασε τό φῶς, σελήνην μήν τοὺς δώσεις !
Εἶπω καί τίποτε μικρόν ἀλληγορίας λόγον·
ἦλιον τάξε νοητόν τόν Μέγαν Κωνσταντῖνο, 90
σελήνην ἐπονόμασε τήν νέαν του τήν Πόλιν.
Μή σοῦ φανεῖ παράξενο τοῦτον ἀπού σοῦ λέγω·
κόσμο μέγαν τόν ἄνθρωπον Θεός ἐπονομάζειν,
ὃν ἔθετο εἰς τό μικρόν κόσμον, τήν πᾶσα κτίσιν.
Αὐτός λοιπόν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 95
τήν Πόλιν τήν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καί ἀκούεις,
καθώς τήν κλῆσιν ἔλαβε καί τήν ἐπωνυμίαν·
ὁμοίως Οὐστινιανός ἐκόσμησε μέγала,

- ἔκτισε τὴν Ἀγίαν Σοφιά, τό θέαμαν τό μέγα,
 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας· 100
 ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη 'ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρίς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐδέν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γάρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεοί,
 ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
 τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καί ὀδύρομαι καί τύπτω εἰς τό στήθος,
 κλαίω καί χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς * καί μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς Ἀγιάς Σοφιάς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα, 110
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καί ποῦ νά καταντῆσαν.
 Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καί ἔταξεν ποτέ τοῦ πάλαι νεανίσκου * ;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νά ἔλθεις».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν· 115
 οὐχί ἐκεῖνος ὁ ποτέ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καί ἄγγελοι καί ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(Ἐκδοση Ἑ. Κριαρά, 1956)

Ἀγνώστου

2. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

Ἀκρίτες ὀνομάστηκαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄντρες, πού στά χρόνια τοῦ Ἡρακλείου (610 - 641) ὀργανώθηκαν σέ εἰδικό σῶμα, γιά νά φρουροῦν τά ἀνατολικά σύνορα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάστηκαν ἀκρίτες, γιατί φύλαγαν τά ἄκρα (τά σύνορα). Διατηρήθηκαν ὡς τά χρόνια τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοι ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν Ἀράβων καί τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καί τά προσωπικά κατορθώματα πολλῶν ἀπ' αὐτούς ἐξύψωσαν τοὺς ἀκρίτες στή συνείδηση τοῦ λαοῦ, πού δίκαια τοὺς ἔδωσε τή θέση ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ἀπ' ὅλους θεωρήθηκε ὁ Διγενής, ἀλλά κι ἄλλους ἐξύμνησε ἡ λαϊκὴ μούσα (Ἀνδρόνικο, Ἀρμούρη, Βάρδα, Κωνσταντᾶ, Θεοφύλακτο, Πορφύριο, τό μικρὸ Βλαχόπουλο κ.ἄ.).

Τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἀποτελοῦν ὁλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἁκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ᾄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπῆρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλῇ δ' εἶπεν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἓνα πλήθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, τὰ ὁποῖα προὔπηρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρυσίασεν ἡράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστών) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἡρωικὰ κατορθώματά του, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἐθνικὸν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἑθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων»

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενὴ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἕξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθὲν εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα τοῦ εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογιαν γλῶσσαν.

I. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Πολύ κοινὸ θέμα στὰ τραγούδια, στοὺς μύθους καὶ στὶς παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης εἶναι τὸ ἑξῆς: ἐνῶ ἡ γυναίκα τοῦ ἥρωα ὁ ὁποῖος ἀπουσιάζει ἀπὸ πολὺ καιρὸ, πιέζεται νὰ συνάψῃ ἕνα δεῦτερο γάμο, ὁ ἥρωας ἐπιστρέφει αἰφνιδιαστικὰ καὶ ματαιώνει τὸ γάμο αὐτὸν ἀρπάζοντας τὴ γυναίκα του, διώχνοντας τὸ μνηστήρα ἢ καὶ σκοτώνοντάς τον· ἔτσι ἐπαναλαμβάνεται ὁ ὁμηρικὸς μῦθος γιὰ τὸν Ὀδυσσεά καὶ τοὺς μνηστήρες τῆς Πηνελόπης μὲ ποικίλους τρόπους. Σ' αὐτὸ τὸ θέμα προσαρμόστηκε καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκας τοῦ Ἀκρίτη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του καὶ τῆς λύτρωσής της ἀπὸ τὸν ἥρωα. Τὸ θέμα αὐτὸ πῆρε πάρα πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τίς διάφορες διασκευές τοῦ μύθου. Ν. Γ. Πολίτης (διασκευή).

- Ὡς ἔτρωγα κι ὥς ἔπινα σέ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἐράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τὸ 'βαλε, παντρεύουν τὴν καλὴ μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκεῖνη δὲν τὸν θέλει,
- 5 παντρευαρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πᾶω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
«Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καβαλικάψω,
ν' ἀστράφει στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθεῖ στὴ δύση ;».
- 10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὐλοὶ βουβοὶ ἀπομεῖναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν * τὰ πουλάρια
κι ἕνας γριβας * παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει :
- «Ἐγὼ εἶμαι ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ πᾶω ὅθε κι ἂν εἶναι.
- 15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιά μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμέ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δέ μοῦ πρέπουν,

- μά για χατίρι τῆς κυρᾶς νά μακροταξιδέψω,
 όπου μ' ἀκριβοτάγιζε στό γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι όπου μ' ἀκριβοπότιζε στή χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τό κεφάλι σου μέ δυό μέ τρία μαντίλια,
 καί σφίξε τή μεσούλα σου μέ δυό μέ τρία ζουνάρια,
 νά μή σέ φάει ἡ βουή καί ντραλιστεῖς * καί πέσεις.
 Καί μή σέ πάρει κουρτεσιᾶ * καί βάλεις φτερνιστήρι,
 25 καί θυμηθῶ τή νιότη μου καί κάμω σάν πουλάρι,
 καί σπείρω τά μυαλούδια σου σ' ἐννιά μοδιῶ * χωράφι».

- Στρώνει γοργά τό μαῦρο του, γοργά καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιᾶ * τοῦ μαύρου του καί πάει σαράντα μίλια,
 καί μεταδευτερώνει του καί πάει σαράντα πέντε.
 30 Στή στράταν όπου πήγαινε τό Θιόν ἐπαρακάλει :
 «Θέ μου, νά βρῶ τόν κύρη μου στ' ἀμπέλι νά κλαδεύει».
 Σάν χριστιανός πού τό ἔλεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τόν κύρη του πού κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 «Καλῶς τά κάνεις, γέροντα, τό τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;
 35 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐψές ἐπῆραν τά προικιά καί σήμερα τή νύφη.
 — Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νά μέ δώσεις,
 τάχα θά φτάσω στή χαρά, θά φτάσω καί στό γάμο ;
 40 — Ἄν ἔχεις μαῦρο γλήγορο, στό σπίτι τούς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν' ὀκνός ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκκλησιᾶ τούς βρίσκεις».

- Δίνει βιτσιᾶ τοῦ μαύρου του καί πάει σαράντα μίλια,
 καί μεταδευτερώνει του καί πάει σαράντα πέντε.
 Στή στράταν όπου πήγαινε τό Θιόν ἐπαρακάλει :
 45 «Θέ μου, νά βρῶ τή μάνα μου στόν κῆπο νά ποτίζει».
 Σάν χριστιανός πού τό ἔλεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὗρῃκε τή μανούλα του πού πότιζε τόν κῆπο.
 «Ὡρα καλή, γερόντισσα, τό τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;
 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 πού σήμερα ἡ γυναίκα του θά πάρει νάλλον ἄντρα,
 ἐψές ἐπῆραν τά προικιά καί σήμερα τή νύφη.

- Πές μου νά ζεῖς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγώ στό γάμο ;
- Ἄν ἔχεις μαῦρο γλήγορο, στό σπίτι τούς προφτάνεις,
κι ἂν εἶν' ὁκνός ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκκλησιά τούς βρίσκεις».
- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στή χώρα κατεβαίνει.
Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντά στό σπίτι του νά φτάσει,
ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
«Τί ἔχεις, κόρη μ', καί θλίβεσαι καί βαριαναστενάζεις,
τά ροῦχα σου δέν εἶν' καλά, ἢ τά φλωριά σου λίγα ;
- 60 — Φωτιά νά κάψ' τά ροῦχα σου καί λάβρα τά φλωριά σου,
τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σάν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
— Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νά βγῶ νά τόν σκοτώσω.
— Δέν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νά βγεῖς νά τόν σκοτώσεις,
μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφός πού φέρνει τά προικιά μου.
- 65 — Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νά τόν κεράσεις».
Χρυσό ποτήριν ἄρπαξε νά βγεῖ νά τόν κεράσει.
«Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη».
Τό μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
Βγάλει καί τό χρυσό σπαθί καί τ' ἀργυρό μαχαίρι,
70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά καί πήρε χίλια μίλια,
μηδέ τό μαῦρον εἶδανε, μηδέ τόν κορνιαχτό του.
Ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορον, εἶδε τόν κορνιαχτό του,
κι ὅπου εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὁκνός, μηδέ τόν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης συγκέντρωσε 72 παραλλαγές πού ἀναφέρονται
στό θάνατο τοῦ Διγενῆ. Ἀπό τοῦτες παραθέτουμε δύο ἀπό τίς καλύτερες,
ἀπό τίς ὁποῖες ἡ πρώτη προέρχεται ἀπό τήν Κρήτη καί ἡ δεύτερη ἀπό
πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδος.

1

- Ὁ Διγενής ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τονε τρομάσσει !
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καί σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καί τρίζουν τά θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τόν ἀνατριχιᾷ πῶς θά τονε σκεπάσει,
5 πῶς θά σκεπάσει τόν αἰτό τῆς γῆς τόν ἀντρεωμένο !

- Σπίτι δέν τόν ἐσκέπαζε, σπήλιο δέν τόν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
 χαράκια * ἀμαδολόγανε * καί ριζιμιά ξεκούνει.
 Στό βίτσιμά * 'πιανε πουλιά, στό πέταμα γεράκια,
 10 στό γλάκιο * καί στό πήδημα τὰ λάφια καί τ' ἀγρίμια *.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μέ χωσιά *, μακρά τονε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσέ του τήν καρδιά καί τήν ψυχή τοῦ πήρε.

2

- Τρίτη ἐγενήθη ὁ Διγενής καί Τρίτη θά πεθάνει.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρεωμένους,
 νά 'ρθεῖ ὁ Μηνῶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νά 'ρθεῖ κι ὁ γιός τοῦ Δράκου
 νά 'ρθεῖ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 5 Καί πῆγαν καί τόν ἠῦρνε στόν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 — «Σάν τί νά σ' ἠῦρε, Διγενή, καί θέλεις νά πεθάνεις» ;
 — Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 10 Τῆς 'Αραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸς δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
 παρά πενήντα κι ἑκατό καί πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος,
 μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 15 Βουνά καί κάμπους ἔδειρα *, βουνά καί καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καί τόσα χρόνια πού 'ζησα δῶ στόν ἀπάνου κόσμο
 κανένα δέ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρεωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξιπόλυτο καί λαμπροφορεμένο,
 20 πού 'χει τοῦ ρήσου * τὰ πλουμιά *, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μέ κράζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένιο ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσει ἀπὸ τοὺς δυό, νά παίρνει τήν ψυχή του».
- Καί πῆγαν καί παλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τό αἷμα αὐλάκι κάνει·
 25 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἷμα τράφο * κάνει.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἀ π ό σ π α σ μ α)

Ὁ Διγενής σκοτώνει τὸ δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι πού ἐπιβουλεύονται τῇ ζωῇ τῆς γυναίκας του, καὶ νικᾷ τριακόσιους ἀπελάτες, πού θέλησαν νά τὴν ἀπαγάγουν. Ὅστερα ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάτες καὶ τοῦ προτείνουν νά μονομαχήσει μέ ὅποιο θέλει ἀπ' αὐτούς.

(στίχοι 3122 - 3244)

- 3122 «Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστάς, λαμβάνων τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
«Ἄρχοντες, ὥς προστάζετε, ἕτοιμος γὰρ τυγχένω».
3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν· «Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἔλθειν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
«Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος]
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἅψ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν».
3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθίν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριν*
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμέ νομίζων νά με φοβήσῃ,
ὥς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὥς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὥς ἀληθῶς ὁρμὴν ἀνδρειοτάτην.
3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριν,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμεινεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρυς βλέποντάς μας·
«Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νά σηκώσῃ τὸ σπαθί του,

- 3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
 μέ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
 καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριν,
 κόκαλον δὲ ἀπόμενεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτὴν·
 ὁμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μεγάλως,
- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
 Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
 μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
 καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρώην ἐκαυχῶντο.
 Τοῦτων ὡς εἶδον τὴν ὁρμὴν, ἀρπάζω τὸ σκουτάριν
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
 καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
 οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι
 ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὥσάν ἀγρίοι,
 διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὗρουν.
- 3165 Ὅπισω δὲ ὁ Κίνναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐζήτει·
 νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
 Ἰωαννίκιον εὗρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
 εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
 Τὴν κόρην τότε ἐφώνησα πρεπόντως ταύτῃ οὕτως·
- 3170 «Οὔτοι εἶναι πού θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν».
 Ἔβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ
 ἐκεῖνος, δὲν ἐδύνετον ποσῶς νὰ μοῦ σιμῶσῃ
 τίς ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
 Ὅπόταν ἐγὼ ἔριψον τὴν ἰδικήν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὥσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
 καὶ αὐθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
 Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
 ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
 ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμέ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
- 3180 Ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
 λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
 «Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
 εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλτάτης,
 τὸν Ἰωάννην ἔκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·

- τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
 ὀλίγον δέ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
 καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
 ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίνναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,
 καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
 τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
 καὶ μὲ τὸν καβαλάρην της ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ’ ἐγείρου,
 δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σέ πολεμήσω,
 ἀλλὰ περιπορεύῃτι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου».
 Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλικεύει,
 ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανῶς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
 καὶ σύσσελον τὸν ἔριπα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
 ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὥσάν τὸ ἄλας.
 Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιοῦτοῖς,
- 3205 ἐκείνος εἶπε πρὸς ἐμέ· «Νεώτερε, καλέ μου,
 τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποιήσον ἀγάπην,
 μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλὴν μου,
 καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν ἀπελάτων,
 ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἱκέτας».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τους ὅλους,
 τὸν Κίνναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
 νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
 κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον·
 «Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
 ἀνάστα, λάβε τοὺς σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
 ἐδικοὺς σου ἔχων ὀφθαλμοὺς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
 καὶ οὓς ζητεῖτε πίστευσον, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*
 Ἐχαλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ’ ἐμένα.
- 3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
 ἐπείπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,

- ὑμῖν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλοις,
 ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρησιν*·
 καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
 ποὺ δὲν οἶδασιν τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·
 ὅσοι γὰρ μὲ προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 'Εγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω».
 'Εχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων.
 ('Ο Διγεντὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἠλπίζει ζωῆς ἀξιωθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
 'Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστοῦσασιν μεγάλως τὸν 'Ακρίτην.
 «'Εγνομεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν 'Ακρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἄνδρεῖος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὅπῃ οἶσιν,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης.
 'Ανδρείαν ἔχεις περισσὴν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάρι».

(Ἐκδοσὴ 'Αντ. Μηλιαράκη, σύμφωνα μὲ τὸ χειρόγραφο ποὺ βρέθηκε στὴν "Ἀνδρῶν")

3. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φράγκικη ἐπίδρασις ἔφερε στό Βυζάντιο τὰ
 περιπετειώδη ἱπποτικά μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι στι-
 χοῦργησαν στηριγμένοι πάνω σέ δυτικά πρότυπα πολὺ ἐκτεταμένα ἐμμετρα
 μυθιστορήματα, στὰ ὁποῖα ὅμως κάπου κάπου συναντᾶ κανεὶς καὶ δρο-
 σερες ἀπηχήσεις ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Οἱ τίτλοι τούτων τῶν ἔργων
 εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς μυθιστορίας. Ἰμπερίος
 καὶ Μαργαρώνα, Φλώριος καὶ Πλατζιαφλώρα, Καλλι-
 μάχος καὶ Χρυσορρόγη, Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη,
 3185 Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα. Ἀπὸ τὸ τελευταῖο τοῦτο ποίημα
 παραθέτουμε ἀποσπάσματα :

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

- Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὁκάτις¹, 25
 (τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπείρων.
 Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
 καὶ τοὺς ἐκείσε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.
 Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο.
 Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30
 Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
 παρὰ ξένος καὶ κυνηγός, πανευτυχὴς δεξιότης²,
 εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν³ μέγας τε καὶ ἀνδρείος,
 ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος·
 ἄσπρον ἦτον τὸ στήθος του μάρμαρον ὥσπερ κρῦον, 35
 καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν⁴, ἔν ἦσαν καὶ οἱ δύο.
 Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας! —
 ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,
 καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσῃ,
 μακρὰ που νὰ ξενιτευθῇ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη, 40
 ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

 Ἐπέξευσε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.
 Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
 καὶ βρῦση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125
 καὶ θέτει τὴν κατοῦνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·
 καὶ μουσικὴν⁵ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·
 καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :
 « Ὁρῇ καὶ κάμπτοι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁶
 κάμην νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιρισμένον. . . » 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἄφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,
 σύρριζον τὴν καρδίαν της ἀνέσπασεν ἡ λύπη,

1. ὁκάτις : κάποιος (ὁκάτι : κάτι). 2. δεξιότης : τοξότης.—3. σύνθεσις : σωματικὴ διάπλαση.—4. ἀρμελοτόπλασις : ἡ ἁρμονία τῶν μελῶν.—5. μουσική : μουσικὸ ὄργανο.—6. νάπη : δασώδης κοιλάδα.

- καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν της ἡ Χρυσάντζα, 1155
 ἤρξατο κλαίειν κλάηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :
 «Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,
 νεκρὸν καὶ πῶς σέ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σέ βλέπω!
 Ἀντὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σέ σκεπάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος!
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 Καὶ ποῦ ὁ ρήξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἀπὸ τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἡ δυστυχής, ἡ ἐλεεινὴ καὶ κακομοιριασμένη! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ξενή;
 καὶ ποία στράτα, ποίαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία;
 Ἔδε ὁπού ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγένιν!
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχαρίτάς σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα;».

(Ἐκδοσὴ Ἰ. Κριεῖζ).

4. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸν ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι ρομαντικὸν ἑμμετρο μυθιστόρημα, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιον κύκλον ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ ἐλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη» καὶ «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Ὑπόθεσις ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους τοῦ πρὸς τὸ μακρινὸν Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλιν ὅπου γινώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἀπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποῦ ἔλαιπε σάν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν ποῦ εἶχαν τοποθετηθεῖ γύρω στὸν πύργον τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρήξ (λατιν. rex), τοῦ ρηγός : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

Ὁ Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλές περιπέτειες ἔρχεται μέ τούς ἐκατό
ἐφίππους συντρόφους του στό κάστρο τῆς Ροδάμνης, τό «Ἀργυρόν»
ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

Ὅκαποτε ἐσιμώσαμεν τό κάστρον τῆς Ροδάμνης,
ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καί ἐσέβημεν λιβάδι,
εἰς τήν ἀρχήν ἐπέσαμεν, ἀρχήν τοῦ λιβαδίου,
ποῦ νά περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
Βραδύν ἦτο ὅταν ἦλθαμεν, φίλε μου, εἰς τό λιβάδι,
καί εὐθύς ἐκατονεύσαμεν* νά περιαναπαυθοῦμεν.
Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τό πρωῒ καί ἀνέτειλεν τό κάστρον,
ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καί ἐδέρνασι τό κάστρον,
καί ἄλλες ἐκτίνες ἔδερναν τόν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου·
ἤθελες ἶδει, φίλε μου, καί ἂν ζοῦμε νά ἴδῃς πάλε,
τό κάστρον ἐσυνέριζεν τόν ἥλιον εἰς τό λάμπειν.
Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλάκις ἐντρανίζης*,
ἔδερνευ ὁ ἥλιος τήν αὐγὴν τό πύργωμαν τοῦ κάστρου,
καί ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
ὅτι ἀνατέλλει τήν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τό κάστρον·
ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλάκις ἐντρανίσης,
ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
ὥς ἐν' τό ἀσήμεν τό ἄδολον ὀλολογαριασμένον,
καί ἤθελες ἶδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καί τοῦ ἥλιου,
νά ἐνι ὥς κάλλιος ὁ ἥλιος καί ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.
Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τήν αὐγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
ἐβγαίνω ἀπὸ τήν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
«Βλέπετε τό Ἀργυρόκαστρον ! ἤδη ἐσώσαμεν το !».
Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καί ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τό κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν Ἀργυρόν ἢ Ἀργυρόκαστρον.
Δέν εἶχε μόνον τό ὄνομα ἀλλά καί τήν ιδιότητα νά εἶναι ὠραιότατο καί
νά λάμπει, σάν ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στίς πλευρές του ἀνάγλυφες
τίς δώδεκα ἀρετές πού ἦσαν ἡ Φρόνηση, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ Σύνεση,

ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίδα καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτός ἀπὸ τῆς δώδεκα ἀρετῆς, τῆς ὁποῖας τὸ βυζαντινὸ τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦταν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τοὺτους μῆνες παίρνομε τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοίξεως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἡῦρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου·
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτίᾳ καὶ ἐκεῖνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἄλεγε ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸ ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθὶν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτὶν μετὰ γραμμάτων :
«Πρόβodus* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθροὺς σας».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἔμπρός του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῇ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῇ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων :
«Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρτσοὺς* ἔχω το εἰς χαρὰν μου».
Τὸν Μάιον ἡῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοπὴν ἦτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμα,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ἔχη στεφάνι ἀπ' ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτὶν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι:
«Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλὸ, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμῃς τὰ καλὰ, χάρησε, σκίρτησέ* τα».

(Ἔκδοσις J. A. Lambert)

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο

Ἀγοράκριτος, ὁ	— Ἕλληνας γλύπτης ἀπὸ τὴν Πάρο πού ἔζησε γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα
ἀγρίμι, τό	— ἡ ἄγρια γίδα, τό ἀγριοκάτσικο, κάθε ἄγριο ζῶο
ἀδιαφόρετος	— αὐτός πού δέν ἔχει προοδεύσει, ἄχρηστος
Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ	— Ἀνώτατο ἐκπαιδευτήριο, πού ἱδρύσε στήν Κέρκυρα τό 1824 ὁ λόρδος Γκίλφορδ καί διατηρήθηκε ὡς τὴν ένωση τῶν Ἑπανήσων μέ τὴν Ἑλλάδα (1863)
ἀκαμασιά, ἡ	— ἡ τεμπελιά
ἀκαμάτης, ὁ	— τεμπέλης
ἀκωκή, ἡ	— ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρη
ἀλιβάνιστος, ὁ	— αὐτός πού δέ λιβανίστηκε καί δέ θυμιάστηκε
ἄλμπουρο, τό	— τό κατάρτι τοῦ πλοίου
ἄλφιτον, τό	— τό χοντροκοπανισμένο κριθάρι, τό ἀλεύρι, ὁ ἄρτος
ἀμαδολογῶ	— παίζω τὴν ἀμάδα (τό δίσκο)
Ἀμίδες, οἱ	— κάτοικοι τῆς πόλεως Ἀμιδα, πού βρίσκεται στό τούρκικο Κουρδιστάν
ἀμφιλύκη	— τό λυκόφως, τό σούρουπο
ἀνάγκη, ἡ	— ἡ ταραχή
ἀνασπῶ	— σέρνω πρὸς τὰ πάνω, τραβῶ
ἄντιτα	— ἀντί
ἀντλητήριο, τό	— ὁ μικρὸς κάδος γιὰ ἀντληση
ἀντρανίζω	— σκοτίζω, ἐνοχλῶ
ἀπαγκιάζω	— πηγαίνω σέ μέρος ἀπάνεμο
ἀπάρτι	— κατὰ μέρος
Ἀπέργης	— σύγχρονος γλύπτης
Ἀραγκὸ Δομίνικος	— Ἰάλλος ἀστρονόμος καί μαθηματικός (1786 - 1853)
ἀργάτης, ὁ	— βαροῦλκο τοῦ πλοίου
ἀρίφνητος	— ἀναριθμητος, ἀπειράριθμος
ἄρμενα, τὰ	— τὰ κατάρτια καί τὰ πανιά τοῦ πλοίου
ἀρνοζύγουρα, τὰ	— τὰ ἀρνιά καί τὰ πρόβατα πού εἶναι δύο ἐτῶν
ἀρύομαι	— ἀντλῶ, παίρνω
ἄσχωμα, τό	— λουρί πού μπαίνει κοντά στό σκυρμό καί διευκολύνει τὴν κίνηση τοῦ κουπιοῦ
ἀσπαίρω	— σπαράζω
ἀστόματος	— κοφτερός, ἀχάρταστος
ἄτσαλος	— ἀπρόσεχτος, «ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν», χοντρο- φτιαγμένος
ἄφλαστον, τό	— ἡ καμπυλωτὴ πρύμη τοῦ πλοίου μέ τὰ κοσμήματά της

ἄφνω

Ἀχερουσία, ἡ

— ξαφνικά

— λίμνη τῆς Ἡπείρου, τὴν ὅποια οἱ ἀρχαῖοι νόμιζαν εἴσοδο τοῦ Ἀδῆ

B

Βαλαώρα, ἡ

— ὀνομασία τόπου. Χωριό τῆς Εὐρυτανίας

βαλμάς, ὁ

— βοσκός ἀλόγων

βάνδα, ἡ

— εἶδος καλλωπιστικῶν φυτῶν

Βαρδάρη, τό ἢ Βαρδάρης, ὁ

— ὁ ποταμός Ἀξιός

βασιλιάς

— ὁ σουλτάνος

Βενιαμίν ἐκ Τονδέλας

— Ἰουδαῖος περιηγητής τοῦ IB' μ.Χ. αἰώνα

βελονωτός

— βελονωτά ὅπλα λέγονταν οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τουφεκιῶν, πού ὁ ἐπικρουστήρας των (κόκορας) ἔφερε μικρὴ βελόνα

βερέμης

— γκρινιάρης, καχεκτικός

βετεράνος

— ὁ παλαιμάχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος

Βίας

— ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐφτά σοφοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, πού καταγόταν ἀπὸ τὴν Πιρίνη (625 - 540 π.Χ.)

βίγλα, ἡ

— ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά

Βίσμαρκ Ὁθων

— μεγάλος Γερμανὸς πολιτικός (1817 - 1898)

Βιστρίτσα, ἡ

— ὁ ποταμός Ἀλιάκμονας

βιτσιά, ἡ

— τὸ χτύπημα τῆς βίτσας (βέργας)

βίτσιμα, τό

— τὸ τίναγμα τοῦ σώματος

βούκινο, τό

— σάλπιγγα ἀπὸ κέρατο

βρῶμα, τό

— φαγητό

βύας, ὁ

— τὸ πουλί μπουφος

Γ

Γαβαλᾶς Λέων

— Καίσαρας καὶ ἄρχοντας τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου τὸν II' αἰώνα

γαντζοῦδι

— ἡ πόρπη, ἡ καρφίτσα, γενικά : κοσμήματα μέ πόρπες

Γέλων

— τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τὸ 485 ὡς τὸ 478 π.Χ., πού κυριάρχησε πάνω σχεδόν σ' ὁλόκληρη τὴ Σικελία

γεμιτζής, ὁ

— ἐμπειρος ναυτικός (λέξη τούρκικη)

γιαλειών

— πλησιάζω τὸ γιαλό, ψαρεύω κοντὰ στὴν ἀκτὴ

γιουρντάνη ἢ γιορντάνη

— περιδέραιο, «κολιέ», πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀλυσίδες καὶ χρυσά ἢ ἀσημένια νομίσματα

γκράς, ὁ

— τουφέκι πού γεμίζει ἀπὸ τὸ οὐραῖο· τὸ χρησιμοποιοῦσαν παλιότερα στὸν ἐλληνικὸ στρατό

γλάκιο, τό

— τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγώνας δρόμου

γομάριν, τό

— φορτίο, φόρτωμα

γρίβας, ὁ

— ἄλογο σταχτί

Δ

- Δάνδολος — Δόγης Βενετός
 δαφίλεια, ή — ή άφθονία
 δρουιργάριος — ναύαρχος ή άντιναύαρχος του βυζαντινού στόλου
 Δυσδαιμόνα — ήρώιδα έργου του Σαίξπηρ, που τή σκότωσε ο Όθέλλος

Ε

- εγκρυμματώ — κρύβω τό στρατό
 εδά — (κρητικό) τώρα
 έδειρα — (μεταφορικά) πέρασα πολλές φορές
 εθνικοί — είδωλολάτρες
 ειδύλλιον, τό — ποίημα μέ θέμα προσερχόμενο από τήν ποιμενική ή τήν άγροτική ζωή
 «Έκατόλογοι» — Συλλογή από όλιγόστιχα τραγούδια (μέσα του 15ου αιώνα), που τά λέει ένας νέος, για νά κατακτήσει τήν άγαπημένη του
 'Ελισάβετ, ή — αυτοκράτειρα της Αυστρίας, που έχτισε τό 'Αχίλλειο στήν Κέρκυρα (1837 - 1898)
 έλυτρον — περιάλυμμα άσπίδας ή τόξου από δέρμα ή ύφασμα
 ένθύμησις — έτσι επικράτησε νά ονομάζονται τά σύντομα χρονολογικά σημειώματα που συναντάμε σέ παλιά χειρόγραφα. Τά 'γραφαν συνήθως άνθρωποι άπολοιοί καί μέ λίγα γράμματα, που σημείωναν πρόχειρα — συχνά καί σέ παράφυλλα βιβλίων — όσα θεωρούσαν αυτοί αξιόλογα ή τραγικά συμβάντα της εποχής τους, «εις ένθύμησιν τών μεταγενεστέρων». Πολλά τέτοια σημειώματα αποτελούν σημαντική πηγή για άγνωστες ιστορικές λεπτομέρειες. 'Η χρονολόγηση — ως καί τους τελευταίους άκόμη αιώνας της τουρκοκρατίας — δέ γίνεται από τή Γέννηση του Χριστού, αλλά σύμφωνα μέ τό βυζαντινό σύστημα, από «κτίσεως κόσμου», δηλαδή από τό έτος 5508 π.Χ. 'Ετσι αντί 1453 έγραφαν «έτος από κτίσεως κόσμου 6961» (δηλαδή 5508 + 1453 := 6961)
 ένούσιος — αυτός που ύπάρχει, πραγματικός
 ένστατος πόλεμος — ό πόλεμος που γίνεται μέ πείσμα
 έντρανίζω — παρατηρώ επίμονα
 επιπολής — επιπόλαια, στήν επιφάνεια
 ερείκη — ρείκι
 έριξαν τά πουλάρια — απέβαλαν
 εύτυχία — πλούσιο γεύμα, εύθυμία, χαρά

Z

ζω(ο)φόρος

- τό τμήμα πού βρίσκεται ανάμεσα στό ἐπιστόλαιο καί τό γεῖσο τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ καί εἶναι στολισμένο μέ γλυπτές παραστάσεις

H

Ἡγεμονίες, οἱ

- ἡ Βλαχία καί ἡ Μολδαβία

Θ

Θεοτόκης Ἐμμανουήλ
θεωρία, ἡ

- πολιτικός καί λόγιος ἀπό τήν Κέρκυρα (1777 - 1837)
— ἐπίσημη ἐκπροσώπηση τῆς πολιτείας σέ ἀγῶνες ἢ
θεατρικές παραστάσεις

Θῆβες ἐκατόμυλλες

- ἀρχαιότατη πόλη τῆς Αἰγύπτου πάνω στό Νεῖλο,
κέντρο λατρείας τοῦ θεοῦ Ἀμμωνα

θυμωδή, ἡ

- ὁ θυμός

θῶς ὁ, ἡ

- τσακάλι

I

Ἰάγος

- ἓνα ἀπό τά κύρια πρόσωπα τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξ-
πηρ «Ὁθέλλος». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καί
καταχθόνιου συκοφάντη

Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ

- ἀκρωτήρι τῆς Ἰταλίας

Ἰβήρες, οἱ

- οἱ κάτοικοι τῆς Ἰβηρίας, πού βρίσκεται κοντά στόν
Καύκασο

Ἰβήρων μονή, ἡ

- ἓνα ἀπό τά μεγαλύτερα μοναστήρια τοῦ Ἀγίου Ὄρους

K

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν
καλαφάτισμα, τό

- ἐφόσον φώτιζε ἡ ἡμέρα
— τό κλείσιμο τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ πλοίου ἢ τοῦ βα-
ρελιοῦ μέ πίσσα

Κάλλος Ἀνδρέας

- σπουδαῖος ποιητής ἀπό τή Ζάκυνθο (1792 - 1867)

καλκουζανιά, ἡ

- ἡ πονηρή πράξη

κανίσκι, τό

- τό δῶρο

κανταριάζω

- περιορίζω

κασίδι, τό

- τό κράνος

καστέλλιον, τό

- τό φρούριο

κατεργάρες

- σκλάβος δεμένος γιά νά κωπηλατεῖ σέ κάτεργο
(= πλοῖο), κατάδικος πού δουλεύει σέ κάτεργο

κάτεργο(ν), τό

- πλοῖο στό ὁποῖο δούλευαν κατάδικοι

κατούνα, ἡ

- σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμη
κωμόπολη τῆς Ἀκαρνανίας

κατουνεύω

- σταματῶ τήν πορεία γιά ξεκούραση, κατασκηνώνω

κεσάτι, τό	— έμπορική άπραξία
Κιβύρα	— τό «θέμα» τών Κιβυραιωτών ή Καραβησιάνων, στό όποιο άνήκε ή Ρόδος. Ήταν μιά από τίς κυριότερες ναυτικές διοικήσεις του Βυζαντίου
κλειδοκράτα, ή	— ή καλή νοικοκυρά
κνώδαλον, τό	— άγριο ή επικίνδυνο ζώο. Στην αρχαιότητα καθώς και σήμερα τό χρησιμοποιούσαν, γιά νά κατηγορήσουν ή νά βρίσουν κάποιον
κολονάτο, τό	— άσημένιο Ισπανικό νόμισμα
κομπασάρω	— κρατώ τό κομπάσο (= γεωμετρικό όργανο, διαβήτη, πυξίδα) και έξετάζω τόν καιρό
κότσι, τό	— ό άστράγαλος του ποδιού
κοσμητής, ό	— πολιτικός άξιωμα
κουβέρτα, ή	— τό κατάστρωμα του πλοίου
κουβικουλάριος, ό	— άξιωματούχος πού έχει άποστολή νά φρουρεί τόν κοιτώνα του αυτοκράτορα
κουμπές, ό	— τρούλος, θόλος (τουρκική λέξη)
κουρσεύω	— λεηλατώ, ληστεύω
κοῦρσος, τό	— ή λεηλασία, ή ληστεία
κουρτεσιά, ή	— ή φιλοτιμία

Λ

λάγιο άρνί, τό	— άρνί μέ μαῦρο, γκριζο χρώμα
λαγνεία, ή	— επιδίωξη σωματικών άπολαύσεων
λακίζω	— τρέχω γρήγορα, φεύγω
Λάσκαρης Θεόδωρος Α΄	— ιδρυτής της αυτοκρατορίας της Νίκαιας (1204 - 11)
λατομημένο	— (λατομεΐο). Έδω, ό γλυπτός· αυτός πού κατασκευάστηκε ύστερα από έπεξεργασία της πέτρας
λεβέτι, τό	— τό καζάνι
Λεγκράν Αίμίλιος	— Γάλλος νεοελληνιστής (1841 - 1903) πού έγραψε πολλές έργασίες γιά τή νέα έλληνική γλώσσα και φιλολογία. Έχει εκδόσει πολλά κείμενα βυζαντινών και νεωτέρων Έλλήνων συγγραφέων.
λήκυθος, ή	— άρχαιο νεκρικό άγγείο
λιοκόρνο, τό	— μυθολογικό ζώο, φίδι μέ ένα κέρατο
λογάρι, τό	— ό θησαυρός
λύγος, ή, ό	— λυγαριά

Μ

μαγνάδι, τό	— λεπτό κάλυμμα του κεφαλιού, πέπλος, μαντήλα
μανού, ή	— γιαγιά
μαρμαρινή	— λάμψη, άκτινοβολία
Μαρτινόπολις	— πόλη της Άρμενίας, κοντά στό Νύμφιο παραπόταμο του Τίγρητα

- ματσόλα
μελάχιδες
- μετερίζι, τό
Μισίρι, τό
μισοκάναλα
Μοάβ
- μόδι, τό
Μολώχ
- μουράγιο, τό
- μουσούδι, τό
μούστωμα
μπαλάντα
- μπάρκο τρικούβερτο
- μπουγάζι, τό
μπουνάτσα, ή
Μπύργκερ
- ναΐσκε
ναπολεόνιον, τό
νεανίσκος, ό
- νευρέα, ή
ντεληπόταμο, τό
ντέρτι, τό
ντραλίζομαι
Νύμφιος ποταμός
- ξύλινο σφυρί
— ναυτικοί πού στρατολογούνταν αναγκαστικά γιά τά
πλοῖα τοῦ βενετσιάνικου καί τούρκικου στόλου
— προμαχώνας, όχύρωμα, πρόχωμα
— ή Αἴγυπτος
— στή μέση τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ
— τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικά τῆς Νεκρῆς
θάλασσας, μέ βραχώδη βουνά
— μέτρο χωρητικότητας σιτηρῶν (8 κιλά)
— θεός τῶν Ἀμμωνιτῶν, πού γιά νά τόν ἐξιλεώσουν τοῦ
πρόσφεραν βρέφη
— τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιο, πού πάνω του σπάζουν
τά κύματα
— μούρη, ρύγχος ζώου
— ζάλη ἀπό μούστο, μεθύσι
— ἀφηγηματικό ποίημα μέ λυρικά καί δραματικά στοι-
χεῖα
— μεγάλο Ιστιοφόρο μέ σταυρωτές κεραῖες καί μέ τρία
καταστρώματα
— στεγνό πέρασμα
— ή γαλήνη
— περίφημος Γερμανός ποιητής (1747 - 1794). Ἐγράψε
ποιήματα, πού τά χαρακτηρίζει αἶσθημα καί δραμα-
τικότητα
- ναί, μάλιστα
— τό γαλλικό χρυσό εἰκοσόφραγκο
— Σῶζεται βυζαντινή παράδοση, ὅτι ἄγγελος φυλάει
τήν Ἀγία - Σοφία, ὥσπου νά ἐπιστρέψει ὁ γιός τοῦ
πρωτομάστορά της, πού τόν ἔστειλε νά φέρει τόν
πατέρα του καί τοὺς ἐργάτες, γιά νά συνεχίσουν
τό ἔργο. Ὁ Ἰουστινιανός τό πληροφορήθηκε καί
ἀπομάκρυνε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη τόν νέο,
γιά νά παραμείνει φύλακας τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος, περι-
μένοντας τήν ἐπιστροφή του
— τό κύρτωμα
— ὀρμητικό ποτάμι
— ὁ καημός (τούρκικη λέξη)
— ζαλίζομαι
— παραπόταμος τοῦ Τίγρητα

N

Ξ

- ξόμπλι, τό — κέντημα, στολίδι σχεδιασμένο, πρότυπο
 ξυλόγατα — φάκα

Ο

- Ὁθέλλος — ἥρωας τῆς ὁμώνυμης τραγωδίας τοῦ Σαλζπτερ, προ-
 σωποποίηση τῆς ζηλοτυπίας
 οἴηση — ἀλαζονεία, περηφάνια
 ὀρμιά — λεπτό νῆμα, γιά τή στέρεα σύνδεση τῶν ἀγκιστριῶν
 ὀρμάνι, τό καί ρορμάνι — τό δάσος (λέξη τοῦρκικη)

Π

- πάκτα, ἡ — ἡ εἶρηνη
 παλαμάρι, τό — καραβόσκοινο, μέ τό ὁποῖο δένουν τά πλοῖα στήν ξηρά
 παραλῆς, ὁ — αὐτός πού ἔχει πολλά χρήματα, ὁ πλούσιος
 παραταγή, ἡ — ἡ προσταγή
 παραφοσσεύω — περιτριγυρίζω μέ τάφρο
 παρεθείς τά δεξιὰ μέρη — αὐτός πού ἔχει παράλτο τό δεξιό μέρος τοῦ σώματός
 του
 πάσπαλη, ἡ — σκόνη
 πεζόβολο, τό — ψαράδικο δίχτυ πού τό ρίχνουν καί τό σηκώνουν ἀπό
 τήν ξηρά
 πεντάφαρδος — πολύ πλατύς, ἐκτεταμένος
 περιδιῶ — περιστρέφω, στριφογυρνῶ
 πετρίτης, ὁ — εἶδος γερακιῶ
 πίων — παχύς, εὐφορος
 πλουριά, τά — κοσμήματα, στολίδια
 ποδοκόπι, τό — κόπος ἀπό ὁδοιπορία
 πολισμένος — ἀστυνομικός, ἀστυφύλακας
 Πολίτης Νικόλαος — Βλ. Βιογραφικές Σημειώσεις
 πολυολβία, ἡ — ὁ μεγάλος πλοῦτος
 πόμα, τό — τό ποτό
 πόμολα, τά — τά μπρούτζινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου
 ποταπή — πόσο μεγάλη
 ποτόκια, τά — τά μέρη ὅπου κατακάθονται οἱ μοῦργες (= τά κατα-
 κάθια) τοῦ λαδιοῦ
 πρόβδος, ὁ — ὁ ὁδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβδος τοῦ καιροῦ»,
 αὐτός πού μᾶς φέρνει τό καλοκαίρι, ὅπως πραγμα-
 τικά εἶναι ὁ μήνας Μάρτιος
 προπηλακίζω — ἀλείφω μέ πηλό, προσβάλλω
 προμνήσια, τά — τά σκονιὰ μέ τά ὁποῖα δένουν τήν ἄγκυρα εἴτε τό
 πλοῖο στήν ξηρά

πυροφάνιζω

— ανάβω πυροφάνι, φανό άστυλίνης, γιά νά τραβήξω ψάρια στό νυχτερινό ψάρεμα

Ρ

ρέγγω

— ροχαλίζω

ρικνός

— κατάξερος, ζαρωμένος

ρήσος, ό

— τό αΐλουρσειδές ζώο λύγξ, άγριόγατα

Ροβινσών, ό

— Πρωταγωνιστής στό όμώνυμο περιπετειώδες μυθιστόρημα τοῦ "Άγγλου συγγραφέα Δανιήλ Ντεφόε, τό όποιο δημοσιεύτηκε τό 1719

ροινιά καί ρονιά

— ή στάλα, τό ρεΐθρο στέγης, ή ύδρορρόη

ρούτια, ή

— νομισματική μονάδα τών 'Ινδιών καί άλλων άσιατικών χωρών

ρούφουλας, ό

— άνεμοστρόβιλος ή ρουφήχτρα

Σ

Σάβας Κωνσταντίνος

— 'Ιστοριοδίφης τοῦ περασμένου αιώνα (1842 - 1914) πού άφησε πλουσιότατο έργο

Σαραντάπηχοι

— σύμφωνα μέ τίς παραδόσεις τοῦ χρητικου λαοῦ, πρόκειται γιά τούς γιγάντιους καί ρωμαλέους κατοίκους τής 'Ιδης, πού έζησαν πρίν άπό τόν κατακλυσμό

σαχτούρι, τό

— μικρό άκτοπλοϊκό πλοίο τών 'Υδραίων

Σγουρός Λέων

— τοπικός άρχοντας καί ύπερασπιστής τής Πελοποννήσου ύστερα άπό τήν κατάλυση τοῦ βυζαντινοῦ κράτους (τό 1204) άπό τούς Φράγκους

Σεβάχ Θαλασσινός

— ό ήρωας μιᾶς άπό τίς πιό σπουδαίες διηγήσεις τής άραβικῆς Χαλιμάς (Οί Χίλιες καί Μιά νύχτες)

σερτάρι

— ζώο πού μπαίνει μπροστά καί όδηγεϊ τό ύπόλοιπο κοπάδι (κοίτα καί συρτάρι)

σεφέρι, τό

— έκστρατευτικό σώμα στρατοῦ, πόλεμος

σημαδιακός

— αυτός πού έχει σημάδι μέ τό όποιο ξεχωρίζει, ό έξαίρετος, ό σπάνιος

Σιοῦτο - Κάλεσιος

— όνομασία κριαριου χωρίς κέρατα μέ πρόσωπο άσπρόμαυρο

σκηνοπηγία

— μεγάλη γιορτή τών 'Ισραηλιτών, μέ τήν όποια εύχαριστοῦν τό Θεό γιά τή συγκομιδή τών καρπών καί τόν εύγνωμονοῦν γιατί καθοδήγησε τό 'Ισραήλ στήν έρημο

σκιρταςός, ό

— τό χοροπήδημα πού προέρχεται άπό πολλή χαρά

σكىτήσε (τά καλά)

— νά εύχαριστιέσαι γιά τά καλά, διασκέδασέ τα

Σκόπας ό Πάριος

— διάσημος άρχαίος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αιώνα

σκοπός, ό

— ή προσοχή

σκούνα, ή

— είδος πλοίου, δίστηλο ίστιοφόρο μέ τετράγωνα πανιά

σκοιτάριν, τό

— ή άσπίδα

σκουτάριος, ό	— ό άσπιδοφόρος στρατιώτης
σοβινισμός	— έξαλλος καί μισαλλόδοξος έθνικισμός
σοβώ	— βάζω σέ κίνηση. τό κοπάδι, τρομάζω μέ φωνές, προ- τρέπω
σουρτούκης, ό	— ό άλγής
σπάλα	— ό ώμος, ή πλάτη
σπιλάδα	— ριπή άνέμου
σπιτάλι, τό	— τό νοσοκομείο
Σλατοβρέκι, τό	— βουνό τής Μακεδονίας
σιανορθόλιον	— είδος θολωτής όροφής, κυρίως στους ναούς
σταύρωση, ή	— ή θέση τής κεφαλής των τετράγωνων ψηλών πανιών του πλοίου
στερολιθαρα, τά	— τά λιθάρια τής παραλίας, όπου δέν υπάρχει καμιά βλάστηση
στέμφυλον, τό	— τό τσίπουρο, ό σωρός από τά πατημένα σταφύλια
στονάρισμα	— λυπητερό τραγούδι
συντυχία	— σύμπτωση
συρτάρι, τό	— τό κριάρι που οδηγεί τό κοπάδι (κοίτα καί σερτάρι)
σφαδάζω	— σπαρταρώ

Τ

ταρσανάς, ό	— τό ναυπηγείο
ταχινή	— αύγή, πρωί
τελμπεντέρης, ό	— ό λεβέντης
τέντα, ή	— ή σκηνή
Τιάνες	— Τιοι του Ούρανού καί τής Γής μέ υπερφυσική δύναμη που επαναστάτησαν έναντίον του πατέρα τους
Τληπόλεμος	— βασιλιάς τής Ρόδου, που πήρε μέρος στην έκστρα- τεία τής Τροίας
τολύπη	— σύνολο από άνθη ή μαλλί, τουλούπα
Τομμαζέο ή Θωμαζαίος Νι- κόλαος	— Ιταλός λόγιος καί συγγραφέας (1802 - 1874). Έγκα- ταστάθηκε από τό 1849 στην Κέρκυρα. Μετέφρασε στή δημοτική έλληνική γλώσσα διάφορα σέρβικα τραγούδια
Τουδέλας Βενιαμίν	— κοίτα Βενιαμίν
τουζλούκια, τά	— κάλτσες από μάλλινο ύφασμα, τσουράπια, μάλλινες κάλτσες
τουνεζί	— κατασκευασμένος στην Τύνιδα, κόκκινος
τρακτάτον, τό	— τό τέχνασμα
τράφος, ό	— τό χαντάκι, ή τάφος
τρεχαντήρι	— μικρό γρήγορο ίστιοφόρο μέ μυτερή πρόμη
τρομπά, ή	— ή άντλία
τρομπέτια, τά	— ή σάλπιγγα

- τρομπόνι, τό — δπλο πού γεμίζει από μπροστά
 Τσάμης — αὐτός πού ἀνήκει σέ μιὰ ἀπό τίς ἀλβανικές φυλές
 τσουκνιάς, ό — εἶδος πελαργοῦ τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου

Υ

- ύπολατς — μικρό πτηνό, ἡ ποταμίδα

Φ

- φάρα, ἡ — ἡ γενιά
 φαρί(ν), τό ἢ φάρα, ἡ — ἄλογο νέο καί ὀρμητικό, κατάλληλο γιά ἱππασία καί πόλεμο
 Φαρμακωμένη, ἡ — ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τό ὁποῖο μελοποιήθηκε καί εἶχε γίνει λαϊκό τραγούδι
 φέρμελη — κεντητό γιλέκο
 φεστόνι — εἶδος κεντήματος
 φηγός, ἡ — ἡ ὀξιά
 Φλάμπουλο, φλάμμουλο ἢ — ἡ σημαία
 φλάμπουρο
 Φόσκολος Οὐγος — Γνωστός Ἰταλός ποιητής, πού γεννήθηκε στή Ζάκυνθο ἀπό μητέρα Ἑλληνίδα (1778 - 1827)
 φου(σ)άτο ἢ φοισσᾶτον, τό — ὁ στρατός
 φούστα, ἡ — πειρατικό πλοῖο
 Φωριέλ — Γάλλος ἱστορικός καί φιλόλογος (1772 - 1844) πού δημοσίευσε συλλογή ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (1824)

Χ

- χαγιάτι, τό — σκεπασμένο μπαλκόνι σπιτιοῦ
 χάλαρο, τό — γκρεμ(ν)ός
 χαμπέρι, τό καί χαμπάρι — ἡ εἰδηση, ἡ πληροφορία
 χαράκι — μεγάλη πέτρα
 χαρμπί, τό — διακοσμητικό μαχαираκι πού κρεμιόταν στό σελάχι τοῦ φουστανελά
 χειροσκουτάριον, τό — ἄσπίδα
 χήτη — χαίτη
 χουγιαζω — φωνάζω
 χεήζω — ἀξίζω
 χρυσόβουλον, τό — αὐτοκρατορικό ἔγγραφο, πού στό τέλος τοῦ ὑπῆρχε χρυσή βούλα (σφραγίδα)
 χωσιά, ἡ — ἐνέδρα

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΨΗΦΙΣΤΙΚΕΣ

ψίκι, τό

— ή πομπή, ή ακολουθία γάμου

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Γενήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1885 καὶ πέθανε τὸ 1937. Σπούδασε φιλολογία καὶ συμπλήρωσε τὴν πτυχὴ του στὴ Γαλλία. Ἦταν καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Γλῶσσας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. ἔχει γράψῃ ὅρους καὶ διαλέξεις πρὸς ἐκπαίδευση τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης.

ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητὴς, πεζογράφος, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς καὶ χρονικογράφος. Γενήθηκε στὸν Πύργο τῆς Βουλγαρίας τὸ 1884 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1974. Σπούδασε φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, ὅπου ἔργα διδασκαλίας καὶ μετὰ συνέχισε τὴν σπουδὴν του στὴ Σοφίαν τοῦ Παρισιῦ. Ἔργα: «Κρητάρια», «Τὸ φῶς τοῦ καίτη», «Σταθμοὶ ποιητικότητος», «Ὁ Σολωμός χωρίς μεταφυσική», «Ἡ ἀσθενὴς ἀπολογία τοῦ Σουκράτη», «Ζωτικὰ ἀνθρώπινα», «Τὸ ἀμερικανικὸν τῆς Πρωτόκλη», «Οἱ δικτάτορες», «Ἄντικτος ὁ Γ'», «Ὁρὴ λαοὶ κ.λ.κ. Μελέτουμε πολλὰς ἀρχαίας τραγωδίας καὶ κομωδίας καὶ δραματοῖς παλαιοῦ ἀσθενὴς χρονικογράφου, κριτικῶν καὶ κλισητικῶν ἀνθρώπων κ.λ.κ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Γενήθηκε στὴν Ἄρτα τὸ 1915. Σπούδασε κίτρινα στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν ποιητικὴ καὶ τὴν θεματογραφίαν, στὴν ἑποχὴ ἔχει διατελεῖ διευθυντὴ. Ἀπὸ τὴν συγγραμμὴν του ἔργα ἔχονται ἡ «Φωνὴ τοῦ δικτατορίου», πολλὰ πεζογραφεύματα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀσθενὴς δικτατορίας.

ΒΙΛΙΑΡΑΣ ΒΙΑΝΝΗΣ. Γενήθηκε τὸ 1911 στὴν Ἰωνίναν. Μετακόπηκε ἀπὸ σχολεῖα εἰς Ἰωνάνων καὶ σπούδασε ἱστορικὴ στὴν Πάριον καὶ τὴν Μπρίστην τῆς Γαλλίας. Ἦταν γαστρός τοῦ Ἀλβ. Παπῆ, Πέθανε στὸ Τριανταφύ τοῦ Βαγερῶν τὸ 1923. Ἐίχε ἑνα ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς τῆς ἀσθενεῖς ποιήσεως καὶ γλῶσσας, κρήτρες τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΙΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Γενήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1888 καὶ πέθανε τὴν ἀσθενεῖα του στὴν γράμματα μὲ τὸ ψευδώνυμον Γιάννης Κουγιττῆς. Τὸ ἔργο του εἶναι πολυπλοκὸν ἐργαζόμενον μὲ μεγάλη ἐπιτυχίαν σ' ὅλους τοὺς τομείς τῆς ἀσθενεῖας τῆς. Πέθανε τὸ 1945. Τὸ ἱστοριογραφικὸν ἔργο του στρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν τυραννικότητα καὶ τὴν ἀσθενεῖα.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΕΝΗΣ. Γενήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1954. Ἦταν ἀσθενεῖας μὲ μελέτη ὅρους καὶ τεχνολογίας.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΩΡΟΣ. Ποιητὴς. Γενήθηκε στὴν Κρήνην τῆς Λακωνίας τὸ 1912. Ὅς τώρα ἔχει δημοσιεύσει πολλὰ ἔργα, ὅχι μόνον ποιητικὰ ἀλλὰ καὶ πεζὰ. Ποιητικὰ: «Κέντρο ἀπὸ τοῦ καὶ μέλαν», «Καταβαλόμενος τὴν σπηλὴν τοῦ αἵματος», «Ὁ Τελῆτος καὶ ἡ σπηλὴ», «Τὰ θύλα ποταμῶν», «Ἐξόδος μὲ τὸν Ὀρὸν», «Γράμμα στὸν Γέρμαρ Ὀμπανχίμερ κ.λ.κ. Πεζὰ: «ἀπὸ ἀνθρώπων μιλῶν γὰρ τὴν ἀσθενεῖα τοῦ κόσμου» «Ὁ Νίκας Κεζαντζόπουλος κ.λ.κ.

καρπός, το — καρπός, το καρπός
 Τούρκος — τούρκος, το τούρκος
 τούρκος, ο — τούρκος, ο τούρκος

καρπός — καρπός, το καρπός

καρπός, ο — καρπός, ο καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, ο — καρπός, ο καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, ο — καρπός, ο καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, ο — καρπός, ο καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, ο — καρπός, ο καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, ο — καρπός, ο καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, ο — καρπός, ο καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

X

καρπός, το — καρπός, το καρπός
 καρπός, το — καρπός, το καρπός

καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, το — καρπός, το καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, το — καρπός, το καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

καρπός, το — καρπός, το καρπός
 καρπός, το ο καρπός, ο — καρπός, ο καρπός

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1885 καί πέθανε τό 1937. Σπούδασε φιλολογία καί συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή Γαλλία. Ήταν καθηγητής τής Βυζαντινής Τέχνης στό Πανεπιστήμιο τής Αθήνας. Έχει γλαφυρό ύφος καί ικανότητα νά εκλαϊκεύει τήν Ιστορική επιστήμη.

ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής. πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός καί χρονογράφος. Γεννήθηκε στόν Πύργο τής Βουλγαρίας τό 1884 καί πέθανε στην Αθήνα τό 1974. Σπούδασε φιλολογία στό Πανεπιστήμιο τής Αθήνας, όπου έγινε διδάκτορας καί μετά συνέχισε τίς σπουδές του στή Σορβόνη τοῦ Παρισιού. Έργα : «Κηρῆρες», «Τό φῶς πού καίει», «Σκλάβοι πολιορκημένοι», «Ὁ Σολωμός χωρίς μεταφυσική», «Ἡ ἀληθινή ἀπολογία τοῦ Σωκράτη», «Ζωντανοί ἄνθρωποι», «Τό ἡμερολόγιο τής Πηνελόπης», «Οἱ δικτάτορες», «Ἄτταλος ὁ Γ'», «Ὁργή λαοῦ» κ.ἄ. Μετέφρασε πολλές ἀρχαίες τραγωδίες καί κωμωδίες καί δημοσίευσε μεγάλο ἀριθμό χρονογραφημάτων, κριτικῶν καί αισθητικῶν ἄρθρων κλπ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΣΟΣ. Γεννήθηκε στην Ἄρτα τό 1915. Σπούδασε νομικά στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ἀσχολεῖται μέ τήν πολιτική καί τή δημοσιογραφία, στην ὁποία ἔχει ἰδιαίτερα διακριθεῖ. Ἀπό τό συγγραφικό του ἔργο ξεχωρίζει ἡ «Φωνή ἐπὶ δικτατορίας», συλλογή χρονογραφημάτων ἀπό τήν ἐποχή τής ἀπριλιανῆς δικτατορίας.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε τό 1771 στά Ἰωάννινα. Μορφώθηκε στό σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καί σπούδασε Ιατρική στην Πάδοβα καί τήν Μπολόνια τής Ἰταλίας. Ήταν γιαντρός τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ. Πέθανε στό Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγορίου τό 1823. Εἶναι ἓνας ἀπό τοὺς ἀνανεωτές τής νεοελληνικῆς ποιήσης καί γλώσσας, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1868 καί ἔκανε τήν ἐμφάνισή του στό γράμματα μέ τό ψευδώνυμο Γιάννης Ἐπαχτίτης. Τό ἔργο του εἶναι πολύπλευρο· ἐργάστηκε μέ μεγάλη ἐπιτυχία σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τής δραστηριότητάς του. Πέθανε τό 1945. Τό ιστοριοδιφικό ἔργο του στρέφεται γύρω ἀπό τήν τουρκοκρατία καί τήν ἐπανάσταση.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη τό 1871 καί πέθανε στην Αθήνα τό 1958. Ήταν διηγηματογράφος μέ ἰδιόρρυθμο ὕφος καί τεχντροπία.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στίς Κροκεές τής Λακωνίας τό 1912. Ὡς τώρα ἔχει δημοσιεύσει πολλά ἔργα, ὄχι μόνον ποιητικά ἀλλά καί πεζά. Ποιητικά : «Κάτω ἀπό σκιές καί φῶτα», «Κατεβαίνοντας τή σιγή τῶν αἰώνων», «Ὁ Ταῦγετος καί ἡ σιωπή», «Τά θολά ποτάμια», «Ἐξοδος μέ τ' ἄλογο», «Γράμμα στόν Ρόμπερτ Ὀππενχάιμερ» κ.ἄ. Πεζά : «Δυό ἄνθρωποι μιλοῦν γιά τήν εἰρήνη τοῦ κόσμου» «Ὁ Νίκος Καζαντζάκης» κ.ἄ.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Γεννήθηκε στά 'Ιωάννινα τό 1816 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1882. Σπούδασε γιατρός στό Πανεπιστήμιο τῆς 'Αθήνας, πού πρωτοῦδρύθηκε τήν ἐποχή ἐκείνη καί ἀργότερα στό Παρίσι. Σημαντικότερο εἶναι τό ἀπό δακτύ τόμους ἔργο του «Βίοι παράλληλοι». Σ' αὐτό δίνει τίς βιογραφίες στρατιωτικῶν, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν καί ἐθνικῶν εὐεργετῶν, πού συνετέλεσαν στήν ἐθνική ἀναγέννηση. 'Από τό ἔργο αὐτό μαθαίνουμε τούς ἀγῶνες, τούς μόχθους καί τίς θυσίες τῶν πρωτεργατῶν τῆς λευτεριάς μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Θρασύβουλου Ζωῆόπουλου. Γεννήθηκε στό "Άργος τό 1882 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΑΝ. Γεννήθηκε τό 1878 στήν 'Αθήνα καί πέθανε τό 1920. 'Ασχολήθηκε μέ τήν πολιτική, προπάντων ὅμως ἀγάπησε θερμά τό ἔθνος του καί ἀναμείχθηκε σέ διάφορες προοδευτικές κινήσεις.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1859 στήν 'Αθήνα ἀπό γονεῖς Μεσολογγίτες καί πέθανε τό 1951. Σπούδασε στήν 'Αθήνα καί τή Γερμανία. 'Από τό 1926 ὑπῆρξε μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. Ποιητής καί πεζογράφος. Τά ἔργα του διακρίνονται γιά τήν ἀγάπη του πρὸς τή ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καί γιά τή λιτότητα τοῦ ὅφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κλεάνθη Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στή Μήθυμνα (Μόλυβο) τῆς Μυτιλήνης τό 1849 καί πέθανε τό 1923. 'Ασχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία. Μετέφρασε ἔμμετρα καί τήν 'Οδύσσεια τοῦ "Όμηρου. Διακρίνεται γιά τήν ἀγάπη του γιά τή λαϊκή ζωὴ τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1905 στό Ληξούρι τῆς Κεφαλονιάς. 'Από τό 1939 ὡς τό 1970 καθηγητής τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο τῆς 'Αθήνας.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1895. Δημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων κ.ἄ.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1906 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1967. 'Ασχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Έργα: «Έλευθερο πνεῦμα», «Όρες ἀργίας», «'Αργώ», «Εὐριπίδης Πεντοζάλης», «Τό δαιμόνιο», «Λεωνῆς», «Θέατρο Α΄», «Θέατρο Β΄», «Πνευματική Πορεία» κ.ἄ.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. 'Από τούς κορυφαίους ποιητές τῆς νεώτερης 'Ελλάδας. Γεννήθηκε στήν 'Αλεξάνδρεια τό 1863 καί πέθανε ἐκεῖ τό 1933. "Άφησε μικρό, ποσοτικά, ποιητικό ἔργο ἀλλά γεμάτο πρωτοτυπία καί γνήσιο προσωπικό ὄφος.

Τό ποιητικό ἔργο τοῦ Κ. Καβάφη ἀναγνωρίστηκε μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου. Σήμερα εἶναι γνωστός στό διεθνή χῶρο.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο τό 1883 καί πέθανε στό Φράϊμπουργκ τῆς Γερμανίας τό 1957. 'Ασχολήθηκε μέ ὅλα σχεδόν τά εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου. 'Ήταν ἰδιαίτερα ἀνήσυχο πνεῦμα καί ἀκούραστος ἐργάτης

τῶν γραμμάτων. Τό ἔργο του εἶναι πολύ γνωστό στό διεθνή χώρο. Κυριότερα ἔργα του εἶναι : «Ὀδύσσεια», «Βίος καί πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ», «Ὁ καπετάν Μιχαήλης», «Ἀναφορά στόν Γκρέκο», «Ὁ Φωχούλης τοῦ Θεοῦ», «Ταξιδεύοντας» κ.ἄ.

Δημοσίευσε καί πολλές μεταφράσεις ἀπό ἀρχαῖα ἑλληνικά καί ξένα ἔργα.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1852 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1942. Σπούδασε νομικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τά ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καί ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφότατος. Θεωρεῖται ὁ σπουδαιότερος ἱστορικός τῆς Ἀθήνας ἀπό τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας καί ἔπειτα. Γι' αὐτό τοῦ ἀπονομήθηκε ἡ προσωνομία «Ἀθηναιογράφος». Τά λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται γιά τό σπινθηροβόλο πνεῦμα του καί γιά τόν πλοῦτο τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γεννήθηκε στήν Ἰθάκη τό 1880. Δημοσιογράφος καί λογοτέχνης. Πῆρε μέρος στούς πολέμους 1912, 1913 καθώς καί στή μικρασιατική ἐκστρατεία, καί δημοσίευσε σέ ἐφημερίδες λογοτεχνικές περιγραφές. Πέθανε τό 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Γεννήθηκε τό 1866 στά Λεχαινά τῆς Ἠλείας. Ὑπῆρξε ὡς γιατρός στό ἐμπορικό ναυτικό καί στό στρατό. Πέθανε τό 1922. Δημοσίευσε μόνον διηγήματα καί ἐλάχιστα ποιήματα. Γνώρισε ὅσο κανένας ἄλλος ἴσως πεζογράφος μας τό λαό πού ζεῖ στήν ὑπαιθρο καί στή θάλασσα καί μελέτησε μέ μεγάλη προσοχή τή γλώσσα, τά ἔθνη καί τά ἔθιμα του. Ἔργα του : «Ὁ ζητιάνος» «Λόγια τῆς πλώρης» «Παλιές ἀγάπες» κ.ἄ.

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στήν Τρίπολη τό 1896 καί πέθανε στήν Πρέβεζα τό 1928. Ἔργα : «Ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν πραγμάτων», «Νηπενθῆ», «Ἐλεγεία καί σάτιρες».

Μετέφρασε πολλά ποιήματα ξένων ποιητῶν. Τό ποιητικό ἔργο τοῦ Κώστα Καρυωτάκη εἶχε σημαντική ἐπίδραση στή νεώτερη ἑλληνική ποίηση.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε τό 1862 στή Βιάννο τῆς Κρήτης καί πέθανε τό 1920 στό Ἡράκλειο. Ἦταν δάσκαλος στήν Κρήτη καί διακρίθηκε ὡς χρονογράφος καί διηγηματογράφος στήν Ἀθήνα.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. Λογοτέχνης καί ζωγράφος. Γεννήθηκε στίς Κυδωνίες τῆς Μ. Ἀσίας τό 1897 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1965. Καί τό ζωγραφικό καί τό λογοτεχνικό του ἔργο εἶναι ἐξαιρετικά πλούσιο. Ὁ Φ. Κόντογλου ἀγαποῦσε ἔχωρα τήν ἰδιαιτέρη πατρίδα του, ἦταν προσηλωμένος στίς παραδόσεις καί τήν ὀρθόδοξη θρησκευτική του πίστη. Λογοτεχνικά ἔργα : «Πέδρο Καζάς», «Βασάντα», «Ἡ πολεμένη Ρωμοσύνη», «Τ' Αἰβαλί, ἡ πατρίδα μου», «Γιαβάς ὁ θαλασσινός», «Ἀδάμαστες ψυχές» κ.ἄ.

Ἐγράψε καί πολλά τεχνικοκριτικά κείμενα σχετικά μέ τήν βυζαντινή ζωγραφική.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Γεννήθηκε στή Σμύρνη ἀπό γονεῖς Χιῶτες τό 1748 καί πέθανε τό 1833 στό Παρίσι. Σπούδασε ἱατρική στό Μομπελιέ τῆς Γαλ-

λίας, αλλά τήν ἐγκατέλειψε γιά χάρη τῆς φιλολογίας. Θεωρεῖται ἕνας ἀπό τοὺς μεγαλύτερους φιλόλογους τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωσε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Στά «Προλεγόμενα» τῆς ἐκδοσης ἔγραψε σοφότατες πατριωτικές συμβουλές πρὸς τοὺς νέους καὶ ὁλόκληρο τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος δάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεώτερης Ἑλλάδας μέ παγκόσμια φήμη καὶ συνετέλεσε ὅσο λίγοι στήν Ἑθνικὴ ἀποκατάσταση. Ὁ Κοραῆς εἰσηγήθηκε τὸ μέσο γλωσσικὸ δρόμο ἵστον ἀγώνα ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαίστες καὶ τοὺς δημοτικιστές κι ἔγινε ἔτσι ὁ πατέρας τῆς καθαρῆς γλώσσας.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Γεννήθηκε στὴ Σύρο τὸ 1881 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1956. Ἦταν καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσε πάρα πολλές μελέτες γιά τὴ ζωὴ τῶν Βυζαντινῶν («Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός»).

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Γεννήθηκε τὸ 1868 στὸ Συρράκο τῆς Ἠπείρου καὶ πέθανε τὸ 1894 στὴν Ἄρτα. Νεώτατος ἀναγκάστηκε νὰ φύγει ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του, πού ἦταν τότε ὑπόδουλη στοὺς Τούρκους καὶ νὰ ἔρβει στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἐργάστηκε ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐμπνεύσθηκε τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴ ζωὴ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδας του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπο τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Γεννήθηκε τὸ 1811 στὸ Ληξοῦρι καὶ πέθανε τὸ 1901. Σπούδασε νομικά στὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ ἀσχολήθηκε περισσότερο μέ τὴ λογοτεχνία. Σατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθεια καὶ τίς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιο ἤθελε νὰ διαφωτίσει καὶ νὰ ἐξυψώσει.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Γεννήθηκε στὸ Ναύπλιο τὸ 1849 καὶ σπούδασε νομικά. Πέθανε τὸ 1925. Δημοσίευσε διηγήματα σέ περιοδικὰ καὶ σέ φιλολογικὰ ἡμερολόγια· χρησιμοποίησε καὶ τὴ δημοτικὴ καὶ τὴν καθαρῆς γλώσσας μέ τελειότητα. Περιγράφει πρόσωπα καὶ πράγματα μέ φυσικότητα καὶ χάρη.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. Γεννήθηκε στὸ Μεσολόγγι τὸ 1870 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητής, ἔχει τὴν αἴσθηση τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγαία ἔμπνευση.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στὴ Μασσαλία τὸ 1870 καὶ σκοτώθηκε στὶς 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 1904 στὴ Σιάτιστα τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τουρκικὸ ἀπόσπασμα. Ἦταν μόνιμος ἀξιωματικός καὶ πρῶτος ἔσπευσε στὸ μακεδονικὸ ἀγώνα κατὰ τῶν βουλγάρων κομιτατζήδων πού προσπαθοῦσαν νὰ ἐκβουλγαρίσουν μέ τὴ βία τὸν ὑπόδουλο στοὺς Τούρκους ἑλληνικὸ πληθυσμό. Τὸ ἔθνος δίκαια τὸν ἀναγνωρίζει ὡς πρωτοεργάτη καὶ πρωτομάρτυρα τοῦ μακεδονικοῦ ἀγώνα.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Γεννήθηκε τὸ 1882 στὴ Ναύπακτο καὶ πέθανε τὸ 1966 στὴν Ἀθήνα. Καλλιέργησε ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τοῦ λόγου τῆς λογοτεχνίας. Διακρίθηκε κυρίως στὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴ βιογραφία καὶ τὸ δράμα. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΠΕΡΑΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1905 καί πέθανε τό 1968. Έργα : «Διασπορά», «Αυτοτιμωρούμενος», «Σελίδες ήμερολογίου», «Στιγμές», «Τό πολεμικό άφήγημα», «Τό πλατύ ποτάμι», «Όδοιπορικό του 43», «Στρόβιλος». Δημοσίευσε καί μεταφράσεις ξένων έργων.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Γεννήθηκε στή Συκαμινιά τής Λέσβου τό 1892 καί πέθανε στην Αθήνα τό 1969. Απεικονίζει ρεαλιστικά τή ζωή καί διεισδύει στόν έσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Μέλος τής Ακαδημίας Αθηνών. Έργα : «Η ζωή έν Τάφω», «Η δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια», «Παναγιά ή Γοργόνα» κ.ά.

ΜΩΡΑΓΙΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1850 στή Σκιάθο καί πέθανε τό 1929. Σπούδασε φιλολογία καί υπηρέτησε ως καθηγητής σέ γυμνάσια. Διακρίνεται γιά τή θρησκευτικότητά του καί τήν αγάπη του γιά τή φύση τής Σκιάθου.

ΜΩΡΑΓΙΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Γεννήθηκε τό 1885 στην Αθήνα. Συνεργάστηκε μέ διάφορες έφημερίδες καί περιοδικά. Έχει γράψει θεατρικά έργα καί μυθιστορήματα. Πέθανε τό 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Πέτρου Αποστολίδη. Γεννήθηκε τό 1886 στή Μαριανούπολη τής Ρωσίας καί πέθανε τό 1937 στην Αθήνα. Πολυγραφότατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός, διέπρεψε ιδίως ως χρονογράφος. Υπήρξε μέλος τής Ακαδημίας Αθηνών. Διακρίθηκε κυρίως γιά τήν εύγένεια του γλωσσικού ύφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1867 στην Κωνσταντινούπολη από πατέρα Ζακυνθινό καί μάνα Φαναριώτισσα καί πέθανε στην Αθήνα τό 1951. Σπούδασε μαθηματικά στό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έγραψε πολλά διηγήματα, μυθιστορήματα, επιστολές, χρονογραφήματα καί δράματα. Υπήρξε μέλος τής Ακαδημίας Αθηνών. Είναι ένας από τούς καλύτερους πεζογράφους μας.

ΕΥΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Γεννήθηκε στόν Πύργο τής Ηλείας τό 1910. Έγραψε ποιήματα καί αίσθητικά, φιλολογικά καί κριτικά δοκίμια. Έξέδωσε μέ τόν τίτλο «Ποιήματα» τέσσερες ποιητικές συλλογές. Έδημοσίευσε σειρά μελετών γιά τή Βυζαντινή Ύμνογραφία, όπως καί πολυσέλιδη εργασία γιά τό έργο του Αγγελου Σικελιανού.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κ. Νέαρχου. Γεννήθηκε τό 1890 στή Κωνσταντινούπολη καί πέθανε τό 1953 στην Αθήνα. Κυρίως ασχολήθηκε μέ τήν ποίηση καί τīs ταξιδιωτικές έντυπώσεις. Ό Ουράνης αγάπησε τά ταξίδια καί εκτίμησε τόν ιδιαίτερο χαρακτήρα του τοπίου κάθε χώρας πού επισκέφθηκε.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΑΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη τό 1895. Ασχολήθηκε, κυρίως, μέ τό χρονογράφημα. Έγραψε επίσης θεατρικά έργα («Η τρίτη πράξη», «Ό κόσμος πού έρχεται», «Μή μετράς τά χρόνια σου»), καθώς καί ταξιδιωτικές έντυπώσεις.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Γεννήθηκε τό 1859 στην Πάτρα από γονείς Μεσο-

λογγίτες και πέθανε στην Αθήνα τό 1943. Σπούδασε νομικά στό Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου, αργότερα ήταν γιά πολλά χρόνια γενικός γραμματέας. Ήταν από τά πρώτα μέλη τής Ακαδημίας Αθηνών. Πολυγραφώτατος ποιητής και πεζογράφος. Είναι ο καθολικότερος ποιητής μας, γιατί έμπνεύσθηκε τά έργα του από τήν τρισχιλιετή έθνική μας Ιστορία, από τή νεώτερη εύρωπαϊκή διανόηση και από τή συναισθηματική ζωή τής σύγχρονης εποχής. Γιά τή δύναμη του ποιητικού του λόγου και γιά τήν πρωτοτυπία του είναι μαζί μέ τό Σολωμό ο μεγαλύτερος ποιητής μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε στό Αιτωλικό τό 1901. Είναι ο πιό πολυγράφος από τούς Έλληνες λογοτέχνες πού βρίσκονται στή ζωή. Τό έργο του, κυρίως τό πεζογραφικό, διακρίνεται γιά τήν επιμέλεια του ύφους και τήν ποιητική διάθεση.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1851 στό νησί Σκιάθος από πατέρα ιερέα. Πέθανε τό 1911. Δημοσίευσε πολλά διηγήματα σέ έφημερίδες και περιοδικά, δύο μυθιστορήματα και λίγα ποιήματα μέ θρησκευτικό περιεχόμενο. Στά περισσότερα και τά καλύτερα διηγήματά του πήρε τήν υπόθεση από τή ζωή τής ιδιαίτερης πατρίδας του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Γεννήθηκε στό Καρπενήσι τό 1877 και πέθανε στην Αθήνα τό 1940. Δημοσίευσε τά «πολεμικά τραγούδια» τό 1897, διακρίθηκε όμως κυρίως ως πεζογράφος. Υπήρξε διευθυντής τής Εθνικής Πινακοθήκης και έκλέχθηκε ακαδημαϊκός. Τόν διακρίνει ή κομψότητα του ύφους και ή λεπτότητα τής έκφρασης.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1895. Είναι μέλος τής Ακαδημίας Αθηνών. Τό 1964 πήρε τό α΄ κρατικό βραβείο ποίησης. Έργα : «Έκλογη Α΄» «Έκλογη Β΄» «Άσκηση στον Αθω», «Όπου ήν κήπος», «Μολδοβλαχικά του μύθου» κ.ά. Έγραψε επίσης και πολλές οικονομικές μελέτες.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1886 στις Σαράντα Έκκλησίες τής Θράκης. Σπούδασε φιλολογία και ασχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία και τή λαογραφία. Υπήρξε πρωτεργάτης τής έκδοσης του περιοδικού «Αρχεϊον του Θρακικού Θησαυρού». Έγραψε επίσης διηγήματα από τή ζωή των κατοίκων τής Θράκης. Πέθανε τό 1967.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1873. Ήταν αξιωματικός του πυροβολικού. Έγραψε αρκετά διηγήματα και ποιήματα. Πέθανε τό 1952.

ΠΕΤΣΑΛΗΣ - ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1904. Άσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία και κυρίως μέ τό μυθιστόρημα. Έργα : «Μαρία Πάρνη», «Οί Μαυρόλυκοι», «Η καμπάνα τής Αγία - Τριάδας», «Η Κυρά τής Ύδρας» κ.ά.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε τό 1862 στήν 'Αθήνα καί πέθανε τό 1920. Έγγραψε πολλές ποιητικές συλλογές. Μετέφρασε τά «Ειδύλλια» τοῦ Θεόκριτου. Πολλά ποιήματα του μελοποιήθηκαν. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1852 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1921. Σπούδασε φιλολογία καί νομικά στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν καί στή Γερμανία. Τό 1890 ἔγινε καθηγητής στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν καί δίδαξε ἀρχαιολογία καί μυθολογία. Εἶναι ἰδρυτής τῆς ἐλληνικῆς λαογραφίας ὡς ἐπιστήμης. 'Η ρήμη του ὡς μεγάλου ἐπιστήμονα ξεπέρασε τά σύνορα τῆς χώρας μας.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Δημήτρη Σύψωμου. Γεννήθηκε τό 1879 στή Χίο καί πέθανε τό 1932 στόν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του καί ἔγραψε τά ποιήματά του. Τιμήθηκε μέ τό 'Εθνικό 'Αριστεῖο τῶν Γραμμάτων. 'Ηποίησή του διακρίνεται γιά τήν προτίμηση τῆς ἡρεμίας, ἐρμηκῆς ζωῆς, τῇ χριστιανικῇ ἐγκρατέρειση καί τῇ μελαγχολικῇ διάθεση.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Γεννήθηκε τό 1895 στήν Πύλαρο τῆς Κεφαλλονῆς. Στή λογοτεχνία ἐμφανίσθηκε τό 1917. Στά θέματά του προτιμᾷ τό θαλασσινό κόσμο καί παρουσιάζει μέ χάρη καί γλαφυρότητα τή ζωή καί τίς ιδιότητες τῶν ζώων τῆς θάλασσας.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1862 καί πέθανε τό 1932. Ὑπῆρξε πρόεδρος τῆς 'Ιστορικῆς καί 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας. Ἐκτός ἀπό τά ἐπιστημονικά ἔργα του δημοσίευσε καί τρεῖς τόμους διηγημάτων μέ ἱστορικό καί ναυτικό περιεχόμενο.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. 'Από τοὺς κορυφαίους νεοέλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1900 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1971. Ποιητικά ἔργα: «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο γυμνασμάτων» «'Ημερολόγιο καταστρώματος Α'», «'Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'», «Κίχλη» «Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν. . .». Πεζογραφήματα: «'Εξ ἡ νύχτες στήν 'Ακρόπολη», μυθιστόρημα, «Μέρες τοῦ 1935 - 1941» καί «Μέρες 1945 - 1951, ἡμερολόγιο, «Χειρόγραφο». Οἱ κριτικές μελέτες του συγκεντρώθηκαν σέ δύο τόμους μέ τόν τίτλο «Δοκιμές». 'Ο Γ. Σεφέρης ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μέ τή μελέτη καί τήν παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ 'Αγγλου ποιητῆ Θ.Σ. 'Ελιοτ. Μετέφρασε ἐπίσης κείμενα ἀπό τήν 'Αγία Γραφή καθώς καί ἐκλεκτά κείμενα ἀπό πολλοὺς ξένους ποιητές.

Γενικά τό ἔργο τοῦ Γ. Σεφέρη θεωρεῖται σταθμός γιά τή σύγχρονη λογοτεχνία μας.

'Ο Γ. Σεφέρης εἶναι ὁ πρῶτος καί ὁ μόνος μέχρι σήμερα, νεοέλληνας λογοτέχνης, πού τιμήθηκε ἀπό τή Σουηδική 'Ακαδημία μέ τό βραβεῖο Νόμπελ γιά τή λογοτεχνία (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. 'Από τοὺς κορυφαίους νεοέλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1884 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1951. Καθαρά ποιητικά ἔργα του: «'Αλαφροτσιωτός», «Πρόλογος στή ζωή», «Στίχοι», «Μήτηρ Θεοῦ»,

«Τό Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», «Ἀκριτικός», «Ἀντίδωρος». Ἐπίσης ἐξέδωσε καί τίς ποιητικές τραγωδίες «Ὁ διθύραμβος τοῦ Ρόδου», «Ὁ Δαίδαλος στήν Κρήτη», «Σίβυλλα», «Ὁ Χριστός στή Ρώμη», «Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τά «Ἀπαντά» του ἐκδόθηκαν σέ σειρά τόμων μέ τόν τίτλο «Λυρικός βίος». Ὁ Σικελιανός, μαζί μέ τή γυναίκα του Εὐα, ἀγωνίστηκε γιά τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, διοργανώνοντας κατὰ τό 1927 καί 1930 σπουδαῖες πνευματικές καί καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις στούς Δελφούς.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Γενήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφότατος. Στήν ποίησή του ἐπηρέαστηκε ἀπό γαλλικές τεχνотροπίες, δέν ἀπομακρύνθηκε ὅμως ἀπό τίς ἐλληνικές παραδόσεις καί γενικά τήν ἐλληνική ζωή. Ἐκλέχθηκε ἀκαδημαϊκός τό 1945 καί πέθανε τό 1951. Τό ἔργο τοῦ Σκίπη δέν τό χαρακτηρίζει τολμηρή φαντασία, ἔχει ὅμως αἶσθημα καί μουσικότητα στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Γενήθηκε τό 1854 καί πέθανε τό 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὁδοιπορικές ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διακρίθηκε στά ἐπιγράμματα, πού δημοσίεψε μέ τό ψευδώνυμο «Σατανᾶς».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Γενήθηκε τό 1798 στή Ζάκυνθο. Σπούδασε στήν Κρεμόνα καί μετὰ στήν Παβία τῆς Ἰταλίας. Τό 1818 ἐπέστρεψε στή Ζάκυνθο ὅπου ἔμεινε μέχρι τό 1828. Ἀπό τότε μέχρι τό θάνατό του (1857) ἔζησε στήν Κέρκυρα. Ἐγραψε τά πρῶτα του ποιήματα στήν Ἰταλική γλῶσσα, νωρίς ὅμως ἐπιδόθηκε στή συστηματική μελέτη τῆς ἐλληνικῆς καί στή σύνθεση ἐλληνικῶν ποιημάτων. Γιά τή μεγάλη ποιητική του δύναμη καί τήν πρωτοτυπία του δίκαια ἀναγνωρίσθηκε ὡς πατέρας τῆς νεώτερης ποίησης μας καί ἐθνικός μας ποιητής.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Γενήθηκε τό 1887 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε ζωγραφική στήν Ἀθήνα καί στό Παρίσι. Ἐγραψε καί λογοτεχνικά ἔργα πού διακρίνονται γιά τήν ἀγάπη πρὸς τό ἐλληνικό ὕπαιθρο, τήν ἐλληνική ἱστορία καί τίς ποικίλες ἐκδηλώσεις τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς. Πέθανε τό 1975.

ΤΕΡΖΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. Συγγραφέας. Γενήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἡ συγγραφική προσφορά του εἶναι πλούσια. Ἔργα πεζογραφικά : «Ἡ παρακμή τῶν Σκληρῶν», «Ἡ μενεξεδένια πολιτεία», «Ἡ πριγκιπέσσα Ἰζαμπά», «Ταξίδι μέ τόν Ἑσπερο», «Δίχως Θεό», «Μυστική ζωή», κ.ἄ.

Θεατρικά : «Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ», «Γαμήλιο ἐμβατήριον», «Ὁ σταυρός καί τό σπαθί», «Θεοφανώ» κ.ἄ. Ἐγραψε ἐπίσης πλῆθος δοκίμια, πού ἀναφέρονται στά πνευματικά καί ψυχικά προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. Γενήθηκε τό 1877 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1923. Ἐγραψε θεατρικά ἔργα, ἱστορικές μελέτες κ.ἄ. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλή καθαρεύουσα γλῶσσα του καί τό λιτό ὕφος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γεννήθηκε τό 1857 στό Στενήμαχο τής 'Ανατολικής Ρωμυλίας καί πέθανε τό 1934 στήν 'Αθήνα. Σπούδασε φιλολογία στήν 'Αθήνα καί ἀρχαιολογία στή Γερμανία. Ὑπηρέτησε ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καί ὡς καθηγητής τής ἀρχαιολογίας στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἀπό τοὺς σημαντικότερους ἀρχαιολόγους, γνωστός διεθνῶς γιά τίς ἐπιτυχημένες ἀνασκαφές του καί γιά τά ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΙΛΥΡΑΣ ΡΩΜΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στό Δερβένι τής Κορινθίας τό 1898 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1942. Ἔργα : «Ρόδα στόν ἀφρό», «Γυρισμός», «Κλεψύδρα», «Πιερότος», «Θυσία» καί τό πεζογράφημα «Θεατρίνος τής ζωῆς».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΑΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γεννήθηκε τό 1862 στό Σουλόπουλο τής Ἡπείρου ἀπό γονεῖς Σουλιῶτες καί πέθανε τό 1937. Νέος ἦλθε στήν 'Αθήνα καί ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί τήν πολιτική. Στά ἔργα του παρουσιάζεται ἡ πιό παλιά ἡπειρωτική ζωή σέ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις της.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Λογοτέχνης καί γλωσσολόγος. Γεννήθηκε τό 1854 καί πέθανε τό 1929. Ὑπῆρξε καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τής Σορβόνης. Ἔργα : «Τό ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη», «Ζωή καί ἀγάπη στή μοναξιά», «Τά ἱστορικά ἐνός καινούργιου Ρομπινσώνα», «Ἀγνή», «Στόν ἴσκιό τοῦ πλατάνου», «Τό ταξίδι μου» κ.ἄ. Δημοσίευσε ἀκόμα πολλές ἐπιστημονικές μελέτες. Ὁ Ψυχάρης ἀγωνίστηκε μέ δύναμη πολλή γιά τή λύση τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος. Ὑπῆρξε ὁ πρωταγωνιστής γιά τήν ἐπικράτηση τής δημοτικῆς γλώσσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Σελίς

1. 'Ονειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμά	5
2. Στους άγιους τόπους. Κώστα Ουράνη	6
3. 'Η γέννηση του Σωτήρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τό άστέρι των μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	13
5. Διπλό όραμα, Ν. Πετιμεζά-Λαύρα	13
6. 'Εσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος ψάλτης, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ήμέρα της Λαμπρής (ποίημα), Διονυσίου Σολωμού	27

B. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τό πανανθρώπινο έμβατήριο της 'Ελλάδας (ποίημα), "Αγγ. Σικελιανού	28
2. [Τό χρέος], Ν. Καζαντζάκη	28
3. Στίς Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμά	30
4. 'Η ναύς του Φαύλου, Κωνστ. Ράδου	31
5. Ναυσικά (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	39
6. 'Ο 'Ερμής του Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντά	40
7. 'Επιτύμβια ανάγλυφα των αρχαίων, Χρίστου Τσουντά	41
8. Τό ανάγλυφο του Δεξιλέω (ποίημα), Κωστή Παλαμά	45
9. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	46
10. 'Η πρώτη 'Ιανουαρίου εις τό Βυζάντιον, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	46
11. 'Η βυζαντινή Θεσσαλονίκη, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	50
12. 'Η κυρά της 'Υδρας, Θ. Πετσάλη - Διομήδη	54
13. Βίος και γλώσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	62
14. 'Ο δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	64
15. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενής, β) Τά λιγγρία του Διγενή, Ν.Γ. Πολίτου	65
16. 'Ο Διγενής κι ό Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμά	66
17. Τό παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	67
18. Για τό παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικό	69
19. 'Η μάνα του Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	69
20. 'Ηρώων και μαρτύρων αίμα, 'Ιωνος Δραγούμη	73
21. Παύλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμά	78
22. 'Η Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
23. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	79
24. Της Λένως του Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικό	81
25. 'Ο έκδικτής, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	81
26. Πάνω σ' έναν ξένο στίχο (ποίημα) Γ. Σεφέρη	85
27. 'Η 'Αγία Σοφία, 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου	87
28. 'Η καμπάνα, 'Ιωάννου Κονδυλάκη	89
29. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	93
30. Αί διδακτορικά μου εξετάσεις, 'Αδαμ. Κοραή	94

31. 'Η Πασχαλιά τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	96
32. Στά Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	101
33. 'Η Καταπολιανή, 'Αθηνᾶς Ταρσούλη	101
34. ['Η ἀναχωχή], Γ. Θεοδοῦ	104
35. Νυκτερινή ἀναγνώριση, Π. Παλαιολόγου	108
36. ['Η πηγὴ], Γ. Μπεράτη	110
37. 28 'Οκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	112
38. Στὴ Βόρειο 'Ηπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	113
39. Ὕμνος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	113
40. Ζάκυνθος 1823 (ποίημα), Θεοδώρου Εὐδή	115

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τό πρῶτο σκαλί (ποίημα), Κ. Καβάφη	117
2. 'Η λαχτάρα τοῦ γερο-'Ανέστη, 'Αργύρη 'Εφταλιώτη	117
3. Μισεμός (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	120
4. Ἄνθος τοῦ γιαλοῦ, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	121
5. 'Ιωάννης Βαρβάκης, 'Αναστ. Γούδα	125
6. Τό Μεσολογγίτικο (ποίημα), Μ. Μαλακάση	130
7. 'Η καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	131
8. 'Η Γοργόνα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	132
9. 'Η ἐλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	135
10. 'Ο Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	139
11. 'Ο αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	140
12. Τελευταῖο ταξίδι (ποίημα), Κ. Καρυωτάκη	143

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. 'Ο ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	144
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	144
3. Τό λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, 'Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	148
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	151
5. Παρά τὸν 'Αλφειόν, 'Εμμ. Στυλ. Λυκούδη	155
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	158
7. Δωδεκάνησα, Διον. 'Α. Ζακυθινού	161
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	166
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστὴ Παλαμᾶ	173
10. 'Ο καημός τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	174
11. [Θάλασσα] (ποίημα), Κ. Βάρναλη	176
12. Τὰ καράβια, Ἄγγ. Τερζάκη	177
13. Τό πετροχελιδόνον, Δ. Καμπούρογλου	181
14. Τό κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	182
15. 'Ο σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	184
16. 'Η παραγκούλα (ποίημα), Τ. Παπατσώνη	185

17. Δωδώνη, 'Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	187
18. 'Η Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὁρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	190
19. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	192
20. 'Η Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	194
21. Ὁ Ἑβρος ἱστορεῖ... , Πολυδῶρου Παπαχριστοδοῦλου	195
22. 'Η θάλασσα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	198
23. 'Η οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	201
24. Δεῖπνος (ποίημα), Ἀγγ. Σικελιανοῦ	206
25. Νύχτα πρωτομαγιάς (ποίημα), Ρώμου Φιλύρα	207
26. Ἐπιστροφή ἀπό τούς Δελφούς (ποίημα), Ν. Βρεττάκου	208

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρά	210
2. Ὁ περιέργος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	211
3. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	212
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	213
5. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	214
6. Ἑλληνική βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	215
7. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Κ. Βέρναλη	217
8. Ἦρωδς ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	219
9. Τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	220
10. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικό	226
11. Οἱ ἀρχαῖοι, Γ. Ψυχάρη	228
12. Ἡ ρωμαϊκή ζωγραφική ἢ καταφρονημένη, Φ. Κόντογλου	234
13. Κύπρος, Βάσος Βασιλείου	237

ΣΤ. BYZANTINA — METABYZANTINA

1. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	240
2. Τά δημοτικά ἀκριτικά τραγούδια καί τό ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας»	241
3. Βέλθανδρος καί Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	250
4. Λύβιστρος καί Ροδάμνη, Ἀγνώστου	252

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ	255
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	267
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	277

ΕΚΔΟΣΗ ΙΖ' 1979 (Ι)-ΑΝΤΙΤΥΠΑ 110.000-ΣΥΜΒΑΣΗ: 3136/ 19-12-78

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΚΑΡΕΝΤΖΟΣ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΑΦΟΙ ΧΑΤΖΗΧΡΥΣΟΥ Ο.Ε.

